

Міністерство юстиції України

Національний науковий центр
«Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса»

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

[DOI: 10.32353/khrife.1.2026](https://doi.org/10.32353/khrife.1.2026)

Теорія та практика судової експертизи і криміналістики

Збірник наукових праць

Виходить друком чотири рази на рік

Паралельне видання

Започатковано 2001 року

Випуск 1 (42)

Харків
ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса»
2026

DOI: 10.32353/khrife.1.2026

УДК 343.98

T33

ISSN 1993-0917 (Print)

e-ISSN 2708-5171 (Online)

Включено до Переліку наукових фахових видань України, у яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук, доктора філософії (наказ Міністерства освіти і науки України від 02.07.2020 р. № 886)

Ідентифікатор медіа R30-02416 (рішення Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення від 21.12.2023 р. № 1835)

Засновники:

Національний науковий центр «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України; Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Рекомендовано до друку вченою радою ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» (протокол № 6 від 31.03.2026 р.)

Теорія та практика судової експертизи і криміналістики :
ТЗЗ зб. наук. пр. — Харків : ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», 2026. — Вип. 1 (42). — 215, [1] с.

Черговий випуск збірника містить матеріали з криміналістики, теорії та методики судової експертизи, а також інформацію про науково-практичні конференції та освітні проекти, у яких брали участь фахівці ННЦ ІСЕ. Нашими авторами є представники судово-експертних установ, закладів вищої освіти, правоохоронних органів України й іноземних держав.

Збірник може стати у пригоді судовим експертам, здобувачам освіти і працівникам закладів освіти, правоохоронцям, правникам і науковцям.

УДК 343.98

Редакційна колегія застосовує подвійне анонімне рецензування (*double anonymized peer review*).

Відповідальність за точність поданих термінів, фактів, цитат, цифр і прізвищ покладено на авторів.

Автори заявляють, що їхні думки, викладені в цих статтях, вільні від впливу установ, у яких вони працюють.

Надіслано до наукових бібліотек і державних судово-експертних установ України й іноземних держав.

Повнотекстову електронну версію розміщено у відкритому доступі на сайті видання за посиланням:

<https://khrife-journal.org/index.php/journal>.

Збірник наукових праць індексовано в Google Scholar, міжнародних реферативних базах даних Academic Scientific Journals Indexing, Bielefeld Academic Search Engine (BASE), ERIH PLUS, Europub, Index Copernicus International (ICV 2021: 100), RefSeek, ResearchBib, WorldCat, на сайті реєстратора цифрових ідентифікаторів DOI, також його повнотекстові мережеві версії розміщено в інтернеті на платформах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, бібліотек судово-експертних установ Міністерства юстиції України, закладів вищої освіти Міністерства внутрішніх справ України, депозитарії ННЦ ІСЕ та ін.

© Національний науковий центр «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», 2026

© Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, 2026

Зміст

СТАТТЯ ГОЛОВНОЇ РЕДАКТОРКИ

<i>Елла Сімакова-Єфремян.</i> Від теорії до практики: 25 років науковому виданню «Теорія та практика судової експертизи і криміналістики»	5
---	---

ДОСЛІДНИЦЬКА РОБОТА

<i>Nataliia Filipenko, Aleksandar Ivanović.</i> Forensic-Legal Analysis of Ukraine's Draft Law 'on the Right to Civilian Firearms' in the Context of European Legal Standards	15
<i>Михайло Щербаковський, Юрій Мирошниченко.</i> Інтеграція віртуальної реконструкції у кримінальний процес України (на прикладі слідчого експерименту)	31
<i>Володимир Твердохліб.</i> Тенденції застосування спеціальних знань під час розслідування злочинів агресії	47
<i>Анастасія Вуйма.</i> Тактичні засади взаємодії слідчого та потерпілого під час розслідування воєнних злочинів	60
<i>Олександр Таркан.</i> Особливості виявлення та нейтралізації протидії на початковому етапі розслідування	76
<i>Тетяна Бобко.</i> Тактичне забезпечення судового розгляду кримінальних правопорушень проти правосуддя	93
<i>Євген Суп, Євгеній Зозуля.</i> Огляд документів, що відображають механізм протиправної діяльності професійних учасників судочинства	106
<i>Крістіна Романаускас.</i> Способи, знаряддя та засоби вчинення кримінальних правопорушень у сфері надання професійної правничої допомоги	121

НАУКОВІ НОТАТКИ

<i>Костянтин Караман.</i> Електронний доказ чи доказ в електронній формі: проблеми доречності термінологічного розмежування	135
<i>Артем Коваленко, Володимир Коваленко.</i> Сертифікація та періодична перевірка лазерних 3D-сканерів, якими користуються в кримінальному судочинстві	148
<i>Віталій Усатий.</i> Перспективи вдосконалення судово-експертного забезпечення розслідування господарських злочинів	158
<i>Юрій Ковальов.</i> Доказування контрабанди зброї: можливості застосування спеціальних знань у галузі зброезнавства	172
<i>Вікторія Алексєйчук, Євгенія Демидова,</i> <i>Леонід Бараш, Раса Тамошняйте.</i> Судова почеркознавча експертиза: типові помилки на етапі призначення та шляхи запобігання	186

НОВИНИ НАУКОВОГО ЖИТТЯ

Круглий стіл «Документування, розслідування та проведення експертиз у кримінальних провадженнях щодо злочинів, пов'язаних із застосуванням хімічної зброї країною-агресором»	203
Міжнародна науково-практична конференція «Актуальні питання експертного забезпечення правосуддя у справах адміністративної юрисдикції: сучасний стан та перспективи розвитку»	205
Міжнародна науково-практична конференція «Протидія незаконному обігу культурних цінностей: роль судових експертів і оцінювачів»	208
Круглий стіл «Жінки в судовій експертизі»	210
Вітаємо ювілярку!	212

Теорія та практика судової експертизи і криміналістики

Головна редакторка

Проф. Елла Сімакова-Єфремян, д-ка юрид. наук,
Національний науковий центр
«Інститут судових експертиз
ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» (Україна).

Співголовний редактор

Проф. Валерій Шепітько, д-р юрид. наук,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого (Україна).

Відповідальний секретар

Проф. Олег Угровецький, д-р юрид. наук,
Національний науковий центр
«Інститут судових експертиз
ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» (Україна).

Редакційна колегія

Проф. Влада Гусева, д-ка юрид. наук,
Харківський національний університет
внутрішніх справ (Україна).
Проф. Сандра Кайя, д-ка філос. в галузі права,
Ризький університет імені Страдіня (Латвія).
Інга Кудейкіна, д-ка філос. в галузі права, доц.,
Ризький університет імені Страдіня (Латвія).
Проф. Горазд Мешко, д-р філос. в галузі
соц. освіти, Університет Марибора (Словенія).
Проф. Владислав Невядовський, д-р юрид. наук,
Харківський національний університет
внутрішніх справ (Україна).
Проф. Наталія Філіпенко, д-ка юрид. наук,
Національний аерокосмічний університет
«Харківський авіаційний інститут» (Україна).
Проф. Іван Яценко, д-р вет. наук, Національний
науковий центр «Інститут судових експертиз
ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» (Україна).

Консультативна рада

Павло Гіверц, д-р філос. в галузі права, Криміналіс-
тичне управління поліції Ізраїлю (Ізраїль).
Проф. Олександр Дунаєв, д-р мед. наук,
Харківський національний
медичний університет (Україна).
Проф. Володимир Журавель, д-р юрид. наук,
Національна академія правових наук України
(Україна).

Проф. Оксана Капліна, д-ка юрид. наук,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого (Україна).
Анастасія Купріянова, канд. юрид. наук,
Національний науковий центр «Інститут
судових експертиз ім. Засл. проф.
М. С. Бокаріуса» (Україна).

Проф. Відмантис Егідіус Курапка, д-р права,
Університет Миколаса Ромеріса (Литва).

Проф. Гендрік Малевські, д-р права,
Університет Миколаса Ромеріса (Литва).

Проф. Борис Михайліченко, д-р мед. наук,
Національний медичний університет
ім. О. О. Богомольця (Україна).

Проф. Ірина Петрова, д-ка юрид. наук,
Національний науковий центр
«Інститут судових експертиз
ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса»
(Україна).

Проф. Володимир Семиноженко,
д-р фіз.-мат. наук, Північно-Східний
науковий центр Національної академії наук
та Міністерства освіти і науки України
(Україна).

Проф. Ганна Спіцина, д-ка юрид. наук,
Національний науковий центр
«Інститут судових експертиз
ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» (Україна).

Проф. Віктор Шевчук, д-р юрид. наук,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого (Україна).

Проф. Михайло Щербаківський, д-р юрид. наук,
Харківський національний університет
внутрішніх справ (Україна).

Ґабрієле Юодкайте-Ґранскієне, д-ка філос.
в галузі права, членкиня Верховного Суду
Литовської Республіки (Литва).

Провідні редактори

Анатолій Тяпкін
Тетяна Кіпушева
Інна Копитіна

Перекладачі

Андрій Бубліков
Дарина Духненко

Від теорії до практики: 25 років науковому виданню «Теорія та практика судової експертизи і криміналістики»

Елла Сімакова-Єфремян*

* Д-ка юрид. наук, професорка, ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», м. Харків, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8246-7688>, e-mail: simakova@hniise.gov.ua

DOI: 10.32353/khrife.1.2026.01 УДК 343.98

Надійшло 16.03.2026 / Прийнято до друку 31.03.2026 /
Доступно онлайн 31.03.2026

Мета цієї статті — на честь ювілею збірника наукових праць «Теорія та практика судової експертизи і криміналістики» ознайомити читачів з його 25-річним поступом: історією започаткування, авторами й тематикою в різні роки, змінами періодичності й формату, здобуттям статусу провідної міжнародної платформи відкритого доступу, що формує порядок денний у сфері права та судової експертизи. Стислий огляд випусків збірника за попередні роки свідчить, що його основною проблематикою та тематичною спрямованістю є висвітлення сучасних іноземних і національних теоретико-прикладних проблем криміналістики, проведення різних видів судових експертиз, застосування спеціальних знань у судочинстві, юридичної освіти й підготовки кадрів судових експертів. Кожен випуск підтверджує досягнення мети створення збірника — оприлюднення результатів теоретико-прикладних досліджень актуальних проблем судової експертизи, криміналістики та кримінального процесу. На сторінках видання значну увагу приділено вдосконаленню авторських методик і надано наукові рекомендації щодо проведення експертних досліджень. До того ж зроблено вже традиційний постатейний огляд поточного 42-го випуску видання, матеріали якого об'єднано в рубрики «Дослідницька робота» (Research Papers), «Наукові нотатки» (Case Notes) і «Новини наукового життя» (Scientific News).

Ключові слова: збірник наукових праць; слідчий експеримент; вогнепальна зброя; кримінальні правопорушення; правнича допомога; контрабанда зброї; висновок експерта; добровільна сертифікація; лазерні 3D-сканери.

Цьогоріч наукова спільнота відзначає знакову подію: чверть століття з дня виходу друком першого випуску збірника наукових праць «Теорія та практика судової експертизи і криміналістики» (далі — *Збірник*). Засноване у 2001 році Харківським науково-дослідним інститутом судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса (далі — *ХНДІСЕ*; нині — *Національний науковий центр «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса»*, далі — *ННЦ ІСЕ*) і Національною юридичною академією України імені Ярослава Мудрого (далі — *НЮА*, нині — *Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого*), видання пройшло шлях від перших поодиноких випусків до регулярного фахового збірника як провідної міжнародної платформи відкритого доступу, що формує порядок денний у сфері права та судової експертизи. Синергія наукового та практичного досвіду експертних установ і академічної бази засновників дала змогу створити унікальний майданчик для дискусій, де теорія безпосередньо трансформується в дієві положення криміналістики й судової експертизи.

Упродовж 25 років увесь колектив редколегії *Збірника* відданий провідній меті — оприлюдненню результатів фундаментальних і прикладних досліджень. Основну увагу видання зосереджено на вдосконаленні експертних методик, інноваціях у криміналістиці, експертній і криміналістичній дидактиках, підготовці кадрів, аналізі й обговоренні законопроектів, що впливають на процесуальне право, криміналістику та експертну діяльність.

Перші випуски *Збірника* присвячено знаковим для судово-експертної та наукової спільнот подіям. Так, стартовий випуск 2001 року присвячено 55-річчю видання праці Сергія Михайловича Потапова «Вступ до криміналістики»¹, яка заклала підґрунтя теорії криміналістичної ідентифікації². Відповідно до цієї теорії, головним завданням та основною метою всіх методів криміналістики є одержання судових доказів тотожності в результаті дослідження, що називають ідентифікацією. Пізніше основи самої теорії ідентифікації критикували й доповнювали, але її принципи залишилися незмінними до сьогодні.

Найперший випуск умістив роботи видатних учених — Михайла Сегая, Володимира Комахи, Валентини Корж, Георгія Надгорного, Михайла Салтевського, Миколи Тагаєва, Віктора Татаренка, Ісака Фрідмана, Валерія Шепітька, Михайла Щербаковського та багатьох інших,— присвячені шляхам становлення та розвитку судової експертології, природі та предмету вивчення криміналістики в системі наукового знання, принципам ідентифікації С. М. Потапова в сучасних ідентифікаційних дослідженнях, питанням попередження злочинів (експертна та криміналістична профілактика), проблемам розмежування функцій експерта і спеціаліста, теоретичним аспектам структурно-функціонального аналізу криміналістичної діяльності, поняттю комплексності застосування спеціальних знань під час дослідження об'єктів контактної взаємодії, ролі С. М. Потапова у становленні криміналістики й судової експертизи в Україні тощо³. Редакційна колегія

1 Див.: С. М. Потапов — основоположник теории криминалистической идентификации. Харьков, 2002. 41 с.

2 Теорія та практика судової експертизи і криміналістики : зб. наук.-практ. мат-лів (до 55-річ. вид. роб. С. М. Потапова «Введение в криминалистику»). Харків, 2001. 320 с.

3 Там само.

Збірника висловила сподівання, що це видання започаткує систематичну практику оприлюднення наукових праць і анонсувала наступний випуск матеріалів міжнародної науково-практичної конференції, у роботі якої візьмуть участь як українські, так і іноземні фахівці.

Так і сталося: друге видання вийшло у форматі збірника наукових праць учасників міжнародної науково-практичної конференції «Теорія та практика судової експертизи і криміналістики», організованої Міністерством юстиції України на базі однієї з найдавніших судово-експертних установ в Україні — ХНДІСЕ — за участю Академії правових наук України, Київського, Одеського, Львівського та Донецького науково-дослідних інститутів судових експертиз, НЮА, а також представників судово-експертних, навчальних і наукових закладів Литви, Казахстану, Азербайджану, Вірменії, Сполучених Штатів Америки та інших країн світу⁴. Матеріали цього випуску цікавлять читачів до сьогодні. Саме з нього розпочато періодичний вихід друком випусків Збірника. Величезна кількість видатних криміналістів і судових експертів України й іноземних держав узяли участь у підготовці наукових матеріалів для цього випуску, загальна кількість статей якого склала 166. До речі, у цьому самому випуску вперше вийшли друком матеріали «Ароцкерівських читань», що стали традиційною міжнародною конференцією, присвяченою пам'яті видатного вченого, доктора юридичних наук, професора Лева Ароцкера, який довгі роки обіймав посаду заступника директора з наукової роботи ХНДІСЕ. Спектр наукових

матеріалів, поданих до оприлюднення в другому випуску Збірника, настільки широкий, що неможливо назвати галузь судової експертизи та криміналістики, яку не охопило б це видання.

Третій випуск, присвячений 80-річчю заснування ХНДІСЕ, умістив матеріали з майже всіх напрямів судово-експертної діяльності, що існували на той час в Україні й за її межами⁵. Саме у 2003 році збірник зареєстровано як періодичне наукове видання в Державному комітеті з інформаційної політики, телебачення та радіомовлення України з виходом друком один раз на рік (сфера поширення — загальнодержавна й іноземна, категорії читачів — науковці, судові експерти, співробітники органів розслідування, судді, викладачі, аспіранти та студенти юридичних і медичних навчальних закладів). Авторами цього випуску вже традиційно стали 122 науковця і практика.

Четвертий випуск Збірника припав на рік 350-річчя Харкова, 200-річчя співзасновника — НЮА — і 135-річчя від дня народження Заслуженого професора Миколи Сергійовича Бокаріуса — видатного судового медика та криміналіста, іменем якого названо ініціатора заснування видання — ХНДІСЕ⁶. Саме тому тематика цього Збірника стосувалася судової експертизи як елемента реалізації конституційних прав громадян, різноманітних організаційних питань, міжнародної співпраці в галузі судової експертизи, проблем отримання інформації за допомогою технічних засобів, регламентування вимог до висновку експерта й інших нагальних питань судово-експертної та криміналістичної діяльності.

4 Теорія та практика судової експертизи і криміналістики. Вип. 2 : зб. мат-лів наук.-практ. конф. (Харків, 19—20.06.2002). Харків, 2002. 656 с.

5 Там само. Вип. 3 : зб. наук.-практ. мат-лів (до 80-річ. заснув. ХНДІСЕ). Харків, 2003. 592 с.

6 Там само. Вип. 4 : зб. наук.-практ. мат-лів. Харків, 2004. 656 с.

Черговий, п'ятий випуск Збірника вмістив матеріали наукового та спеціалізованого характеру, призначені для певного кола читачів — працівників правоохоронних органів, судових експертів, науковців і студентів вищих навчальних закладів ⁷. Цей Збірник продовжує рубрикацію поданих авторами матеріалів: сучасні проблеми криміналістики, загальні положення судової експертизи (теоретичні й організаційні проблеми) і розділи за окремими видами судових експертиз. У цьому випуску започатковано рубрику «Новини наукового життя», де відтоді оприлюднюють матеріали за міжнародними та всеукраїнськими науково-практичними заходами.

У 2005 році Збірник унесено до Переліку наукових фахових видань ВАК України з юридичних наук (постанова Президії ВАК України від 08.06.2005 р. № 2-05/5). З того часу й до сьогодні Збірник має право видавати друком матеріали дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора та кандидата наук ⁸.

У подальших випусках багато уваги приділяли тогочасним проблемам криміналістики, питанням слідчої та судової діяльності, окремим видам судових експертиз, найвагомішим результатам експертної практики та методичним рекомендаціям щодо специфічних і нових видів експертних досліджень, а також уміщували огляд найважливіших подій наукового життя за попередній період. У наукових працях автори висвітлювали процесуальні й організаційні проблеми судової експертизи та інших форм застосування спеціальних знань, питання судово-експертної і криміналістичної діяльності, сучасний стан розвитку криміналістики й судової експертизи, нові підходи в науці та практичній діяльності, традиційні й нетрадиційні погляди на дискусійні проблеми теорії криміналістики та експертології тощо ⁹.

Від початку заснування до 2019 року Збірник виходив друком один раз на рік ¹⁰. Зважаючи на неабиякий попит у читачів, спершу (2019–2020) почали видавати його двічі на рік ¹¹, потім

7 Теорія та практика судової експертизи і криміналістики. Вип. 5. Харків, 2005. 560 с.

8 Там само. Вип. 6. Харків, 2006. 448 с.

9 Там само. Вип. 7. Харків, 2007. 576 с. ; Там само. Вип. 8. Харків, 2008. 656 с. ; Там само. Вип. 9. Харків, 2009. 624 с. ; Там само. Вип. 10. Харків, 2010. 672 с. ; Там само. Вип. 11. Харків, 2011. 744 с. ; Там само. Вип. 12. Харків, 2012. 528 с. URL: <https://khrife-journal.org/index.php/journal/issue/view/15/2012-1> (дата звернення: 15.03.2026) ; Там само. Вип. 13. Харків, 2013. 592 с. URL: <https://khrife-journal.org/index.php/journal/issue/view/14/2013-1> (дата звернення: 15.03.2026) ; Там само. Вип. 14. Харків, 2014. 488 с. URL: <https://khrife-journal.org/index.php/journal/issue/view/13/2014-1> (дата звернення: 15.03.2026) ; Там само. Вип. 15. Харків, 2015. 440 с. DOI: 10.32353/khrife.2015 (дата звернення: 15.03.2026) ; Там само. Вип. 16. Харків, 2016. 476 с. DOI: 10.32353/khrife.2016 (дата звернення: 15.03.2026) ; Там само. Вип. 17. Харків, 2017. 512 с. DOI: 10.32353/khrife.2017 (дата звернення: 15.03.2026) ; Там само. Вип. 18. Харків, 2018. 664 с. DOI: 10.32353/khrife.2018 (дата звернення: 15.03.2026).

10 Див. виноска 1–9.

11 Теорія та практика судової експертизи і криміналістики. Вип. 19. Харків, 2019. 640 с. DOI: 10.32353/khrife.1.2019 (дата звернення: 15.03.2026) ; Там само. Вип. 20. Харків, 2019. 648 с. DOI: 10.32353/khrife.2.2019 (дата звернення: 15.03.2026) ; Там само. Вип. 21. Харків, 2020. 686 с. DOI: 10.32353/khrife.1.2020 (дата звернення: 15.03.2026) ; Там само. Вип. 22. Харків, 2020. 640 с. DOI: 10.32353/khrife.2.2020 (дата звернення: 15.03.2026).

(2021) — тричі¹², а з 2022 року — щоквартально. Варто зазначити, що з 2014 року Збірник виходить паралельними випусками — українською та англійською мовами¹³. Збільшення кількості випусків на рік дало змогу більш оперативно оприлюднювати результати наукової діяльності авторів видання, надаючи можливість науковій спільноті вчасно отримувати інформацію про досягнення та проблемні питання в галузі судової експертизи та криміналістики. Завдяки цим якісним змінам Міністерство освіти і науки України під час періодичної атестації Збірника приймало рішення щодо його внесення до Переліку наукових фахових видань України. До того ж із 2021 року кардинально змінено дизайн і рубрикацію Збірника, яка стала постійною та наблизилася читачів до заведених у Європі правил наукового оприлюднення. Збірник має ідентифікатор медіа R30-02416 (рішення Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення від 21.12.2023 р. № 1835). У своїй роботі редколегія Збірника неухильно дотримує: чинних норм і вимог видавничої справи; порядку подання публікацій; політики рецензування; політики академічної доброчесності й публікаційної етики; порядку розгляду скарг щодо порушень етичних норм; політики користування штучним інтелектом і технологіями з його підтримкою; порядку ретракції тощо. Незважаючи на військовий стан і постійні обстріли Харкова, редакційна колегія Збірника продовжує випускати видання на такому ж високому науковому рівні, як і в мирний час.

Сьогодні «Теорія та практика судової експертизи і криміналістики» — це рецензоване видання відкритого доступу: результати досліджень українських авторів доступні колегам з усього світу, що сприяє глобальному обміну знаннями й участі в міжнародних наукових заходах, конференціях і семінарах.

Збірник наукових праць «Теорія та практика судової експертизи і криміналістики» індексовано в *Google Scholar*, міжнародних реферативних базах даних *Academic Scientific Journals Indexing*, *Bielefeld Academic Search Engine (BASE)*, *ERIH PLUS*, *Europub*, *Index Copernicus International (ICV 2021: 100)*, *RefSeek*, *ResearchBib*, *WorldCat*, а також у Реєстрі наукових видань України й на сайті реєстратора цифрових ідентифікаторів DOI. Повнотекстові електронні версії видання у вільному доступі розміщено в інтернеті на платформах Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського, у репозитарії Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», бібліотек судово-експертних установ Міністерства юстиції України, закладів вищої освіти Міністерства внутрішніх справ України та ін.

Збірник містить рубрики «Дослідницькі роботи», «Наукові нотатки» і «Новини наукового життя».

Наукова праця «Кримінально-правовий аналіз законопроекту про право на громадянську зброю в контексті європейських правових стандартів» докторки юридичних наук, професорки

12 Теорія та практика судової експертизи і криміналістики. Вип. 23. Харків, 2021. 448 с. DOI: 10.32353/khrife.1.2021 (дата звернення: 15.03.2026) ; Там само. Вип. 2 (24). Харків, 2021. 192 с. DOI: 10.32353/khrife.2.2021 (дата звернення: 15.03.2026) ; Там само. Вип. 3 (25). Харків, 2021. 200 с. DOI: 10.32353/khrife.3.2021 (дата звернення: 15.03.2026).

13 Там само. Вип. 14. Харків, 2014. 488 с. URL: <https://khrife-journal.org/index.php/journal/issue/view/13/2014-1> (дата звернення: 15.03.2026) ; Theory and Practice of Forensic Examinations and Criminalistics : journal. 14th ed. Kharkiv, 2014. 488 p. URL: <https://khrife-journal.org/index.php/journal/issue/view/13/2014-2> (дата звернення: 15.03.2026).

Наталії Філіпенко (Україна) і доктора юридичних наук, професора **Александра Івановича** (Чорногорія) розпочинає розділ дослідницьких робіт. Науковці акцентували увагу на ролі судової експертизи та кримінального провадження в забезпеченні дієвого контролю за обігом вогнепальної зброї та наводять аргументи на користь цілеспрямованих змін для підвищення рівня узгодженості релевантних нормативно-правових актів.

Наступна стаття докторів юридичних наук з України професора **Михайла Щербаковського** та **Юрія Мирошніченка** «Інтеграція віртуальної реконструкції у кримінальний процес України (на прикладі слідчого експерименту)» розкриває проблему обмеженості проведення традиційного слідчого експерименту в умовах воєнного стану й доводить, що цифрова трансформація доказування є провідним етапом модернізації правосуддя, яке поєднує технічну точність з процесуальною справедливістю.

Продовжує розділ наукова праця доктора філософії в галузі права, докторанта ННЦ ІСЕ **Володимира Твердохліба** (Україна) «Тенденції застосування спеціальних знань під час розслідування злочинів агресії», у якій визначено сучасні тенденції застосування спеціальних знань під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних зі збройною агресією, та окреслено їхнє значення для забезпечення процесу доказування в національному й міжнародному кримінальному судочинствах.

Докторка філософії в галузі права **Анастасія Вуйма** (Україна) у статті «Тактичні засади взаємодії слідчого та потерпілого під час розслідування воєнних злочинів» розглядає актуальність досліджень тактико-криміналістичних засад взаємодії слідчого й потерпілого під час проведення слідчих (розшуко-

вих) та інших процесуальних дій у кримінальних провадженнях щодо воєнних злочинів. Від ефективності такої взаємодії значною мірою залежить повнота встановлення обставин події, якість доказової бази й результативність кримінального провадження загалом.

У науковій праці «Особливості виявлення та нейтралізації протидії на початковому етапі розслідування» кандидат юридичних наук, докторант ННЦ ІСЕ **Олександр Таркан** (Україна) розглядає початковий етап розслідування як зону найбільшої інформаційної конфліктності, де ефективність кримінального провадження залежить від здатності слідчого одночасно виявляти ознаки кримінального правопорушення та нейтралізовувати протидію за допомогою комплексного застосування організаційних, тактичних і процесуальних засобів.

Наступна робота «Тактичне забезпечення судового розгляду кримінальних правопорушень проти правосуддя» кандидатки юридичних наук **Тетяни Бобко** (Україна) присвячена дослідженню теоретичних і прикладних аспектів тактичного забезпечення судового розгляду кримінальних правопорушень проти правосуддя та аналізу сучасного стану наукових досліджень у сфері криміналістичної тактики й організації судового розгляду.

Стаття «Огляд документів, що відображають механізм протиправної діяльності професійних учасників судочинства» кандидата юридичних наук, докторанта ННЦ ІСЕ **Євгена Супа** та **Євгенія Зозулі** (обидва з України) визначає особливості огляду й аналізу електронних і паперових документів як джерела відомостей про механізм протиправної діяльності професійних учасників судочинства під час розслідування кримінальних правопорушень проти правосуддя.

Завершує розділ наукова праця докторки філософії в галузі права **Крістіни Романаускас** (Україна), у якій розкрито криміналістичну сутність способів, знарядь і засобів учинення кримінальних правопорушень у сфері надання професійної правничої допомоги, а також визначено їхню структуру, функційні особливості та значення для формування криміналістичної характеристики й удосконалення методики розслідування цієї категорії правопорушень.

Рубрику «Наукові нотатки» розпочинає публікація «Електронний доказ чи доказ в електронній формі: проблеми доречності термінологічного розмежування» доктора філософії з політології, докторанта ННЦ ІСЕ **Костянтина Карамана** (Україна), у якій автор визначає співвідношення термінологічних конструкцій «електронний доказ» і «доказ в електронній формі», їх розмежування та практичне значення з урахуванням динаміки розвитку інформаційних технологій, оскільки це безпосередньо впливає на процесуальну кваліфікацію доказів, вибір способів їх збирання та оцінювання в кримінальному провадженні.

У дослідженні «Сертифікація та періодична перевірка лазерних 3D-сканерів, якими користуються в кримінальному судочинстві» кандидатів юридичних наук доцента **Артема Коваленка** та професора **Володимира Коваленка** (обидва з України) зазначено, що за чинного законодавства лазерні 3D-сканери, якими послуговуються в кримінальному судочинстві, не належать до регульованих засобів вимірювальної техніки й не потребують специфічної сертифікації та періодичної перевірки. Такі пристрої можуть підлягати добровільній сертифікації й повірці за ініціативи їхніх виробників, постачальників або користувачів. Зазначено національні (ДСТУ) і міжна-

родні (ISO) стандарти, за якими можна здійснювати ініціативну сертифікацію лазерних 3D-сканерів, якими користуються в кримінальному судочинстві.

Кандидат юридичних наук, докторант ННЦ ІСЕ **Віталій Усатий** (Україна) у своїй праці доводить, що вдосконалення законодавчої бази, запровадження єдиного методологічного органа, створення відкритого реєстру методик проведення судових експертиз, урегулювання процедури залучення іноземних експертів, розроблення стандартів оформлення довідок і висновків спеціалістів забезпечить їхню правову визначеність та процесуальну допустимість, а поліпшення технічного й матеріального забезпечення експертних установ сприятиме підвищенню якості доказування, дотриманню прав людини та законності, а також посиленню довіри суспільства до кримінального правосуддя України в контексті інтеграції до європейського правового простору.

Кандидат юридичних наук, докторант ННЦ ІСЕ **Юрій Ковальов** (Україна) у статті «Доказування контрабанди зброї: можливості застосування спеціальних знань у галузі зброєзнавства» обґрунтовує необхідність підвищити ефективність доказування у справах про контрабанду зброї із визначенням потреби належної взаємодії між правоохоронними органами й експертними установами, з обов'язковим урахуванням результатів попередніх криміналістичних досліджень, а також наданням експертові повного комплексу матеріалів, включно з протоколом огляду місця події.

Завершує розділ «Наукові нотатки» стаття «Судова почеркознавча експертиза: типові помилки на етапі призначення та шляхи запобігання» кандидаток юридичних наук, доценок **Вікторії Алексейчук**, **Євгенії Демидової**,

доктора філософії в галузі права **Леоніда Бараша** (усі троє з України) і **Раси Тамошюнайте** (Литва), у якій проведено аналіз ефективності використання висновку експерта-почеркознавця в судочинстві й визначено його залежність від якості проведеного дослідження, рівня підготовки матеріалів для дослідження ініціатором експертизи та точності формулювання питань, які підлягають вирішенню. Обґрунтовано потребу в системному підвищенні кваліфікації слідчих і прокурорів, адвокатів та інших зацікавлених осіб у зазначеному напрямі.

Із новинами наукового життя в судово-експертній діяльності за останні три місяці традиційно ознайомлюємо читачів на останніх сторінках Збірника.

Редакційна колегія збірника наукових праць «Теорія та практика судової експертизи і криміналістики» висловлює щиру вдячність усім авторам, які довірили нам результати своїх наукових пошуків. Ми високо цінуємо професіоналізм, глибину аналізу й актуальність тем, порушених у ваших рукописах. Завдяки вашій активній науковій позиції наше видання залишається авторитетним майданчиком для дискусій та обміну досвідом.

Запрошуємо постійних авторів до продовження плідної співпраці та раді бачити роботи нових дослідників на сторінках наступних випусків!

Разом до Перемоги!

Слава Україні!

**From theory to practice: 25 years
of research paper collection:
Theory and Practice of Forensic Science
and Criminalistics**

Ella Simakova-Yefremian

This article purpose is to mark the anniversary of research paper collection "Theory and Practice of Forensic Science and Crimi-

nalistics" by introducing readers to its 25-year evolution: history of its inception, its authors and topics over the years, changes in frequency and format and its attainment of the status of a leading international open access platform that sets the agenda in the field of law and forensic science. A brief overview of the research paper collection issues from previous years indicates that its primary focus and thematic orientation are on addressing contemporary foreign and domestic, as well as theoretical and applied issues in criminalistics, conducting various types of forensic examinations, applying specific expertise in legal proceedings, legal education and training of forensic experts. Each issue confirms the achievement of the journal founding purpose, namely: publish the results of theoretical and applied research on current issues in forensic science, criminalistics, and criminal procedure. The research paper collection devotes significant attention to refining authors' methods and provides scientific recommendations for conducting forensic research. In addition, traditional issue by issue overview of the current 42nd issue of the research paper collection has been included, with its materials organized into the following sections: "Research Papers," "Case Notes" and "Scientific News."

Keywords: research paper collection; investigative experiment; firearms; criminal offenses; legal aid; arms smuggling; forensic expert conclusion; voluntary certification; laser 3D scanners.

Фінансування

Це дослідження не отримало жодного спеціального гранту від фінансових установ у державному, комерційному або некомерційному секторах.

Відмова від відповідальності

Засновники не грали жодної ролі у розробленні дослідження, добиранні й аналізуванні даних, рішеннях про публікацію або підготовку рукопису.

Учасники

Авторка зробила свій внесок винятково в інтелектуальну дискусію, що є основою цього документа, дослідження судової практики, написання та редагування, і бере на себе відповідальність за її зміст і тлумачення.

Декларація щодо конфлікту інтересів

Авторка заявляє, що у неї відсутній конфлікт інтересів.

References

- S. M. Potapov — *osnovopolozhnik teorii kriminalisticheskoi identifikatsii* [S. M. Potapov: The Founder of Forensic Identification Theory] (2002). Kharkov [in Russian].
- Teoriia ta praktyka sudovoi ekspertyzy i kryminalistyky* [Theory and Practice of Forensic Science and Criminalistics] (2001) : zb. nauk.-prakt. mat-liv (do 55-rich. vyd. rob. S. M. Potapova «Vvedeny v krymynalystyku»). Kharkiv [in Ukrainian].
- Teoriia ta praktyka sudovoi ekspertyzy i kryminalistyky* [Theory and Practice of Forensic Science and Criminalistics] (2002). Vyp. 2 : zb. mat-liv nauk.-prakt. konf. (Kharkiv, 19—20.06.2002). Kharkiv [in Ukrainian].
- Teoriia ta praktyka sudovoi ekspertyzy i kryminalistyky* [Theory and Practice of Forensic Science and Criminalistics] (2003). Vyp. 3 : zb. nauk.-prakt. mat-liv (do 80-rich. zasnov. KhNDISE). Kharkiv [in Ukrainian].
- Teoriia ta praktyka sudovoi ekspertyzy i kryminalistyky* [Theory and Practice of Forensic Science and Criminalistics] (2004) : zb. nauk.-prakt. mat-liv. Vyp. 4. Kharkiv [in Ukrainian].
- Teoriia ta praktyka sudovoi ekspertyzy i kryminalistyky* [Theory and Practice of Forensic Science and Criminalistics] (2005). Vyp. 5. Kharkiv [in Ukrainian].
- Teoriia ta praktyka sudovoi ekspertyzy i kryminalistyky* [Theory and Practice of Forensic Science and Criminalistics] (2006). Vyp. 6. Kharkiv [in Ukrainian].
- Teoriia ta praktyka sudovoi ekspertyzy i kryminalistyky* [Theory and Practice of Forensic Science and Criminalistics] (2007). Vyp. 7. Kharkiv [in Ukrainian].
- Teoriia ta praktyka sudovoi ekspertyzy i kryminalistyky* [Theory and Practice of Forensic Science and Criminalistics] (2008). Vyp. 8. Kharkiv [in Ukrainian].
- Teoriia ta praktyka sudovoi ekspertyzy i kryminalistyky* [Theory and Practice of Forensic Science and Criminalistics] (2009). Vyp. 9. Kharkiv [in Ukrainian].
- Teoriia ta praktyka sudovoi ekspertyzy i kryminalistyky* [Theory and Practice of Forensic Science and Criminalistics] (2010). Vyp. 10. Kharkiv [in Ukrainian].
- Teoriia ta praktyka sudovoi ekspertyzy i kryminalistyky* [Theory and Practice of Forensic Science and Criminalistics] (2011). Vyp. 11. Kharkiv [in Ukrainian].
- Teoriia ta praktyka sudovoi ekspertyzy i kryminalistyky* [Theory and Practice of Forensic Science and Criminalistics] (2012). Vyp. 12. Kharkiv. URL: <https://khrife-journal.org/index.php/journal/issue/view/15/2012-1> [in Ukrainian].
- Teoriia ta praktyka sudovoi ekspertyzy i kryminalistyky* [Theory and Practice of Forensic Science and Criminalistics] (2013). Vyp. 13. Kharkiv. URL: <https://khrife-journal.org/index.php/journal/issue/view/14/2013-1> [in Ukrainian].
- Theory and practice of forensic examinations and criminalistics* (2014). 14th ed. Kharkiv. URL: <https://khrife-journal.org/index.php/journal/issue/view/13/2014-2>.
- Theory and practice of forensic examination and criminalistics* (2015). Is. 15. Kharkiv. DOI: [10.32353/khrife.2015](https://doi.org/10.32353/khrife.2015).
- Theory and practice of forensic examination and criminalistics* (2016). Is. 16. Kharkiv. DOI: [10.32353/khrife.2016](https://doi.org/10.32353/khrife.2016).
- Theory and practice of forensic examinations and criminalistics* (2017). Is. 17. Kharkiv. DOI: [10.32353/khrife.2017](https://doi.org/10.32353/khrife.2017).
- Theory and practice of forensic science and criminalistics* (2018). 18th is. Kharkiv. DOI: [10.32353/khrife.2018](https://doi.org/10.32353/khrife.2018).
- Theory and Practice of Forensic Science and Criminalistics* (2019). 19th Is. Kharkiv. DOI: [10.32353/khrife.1.2019](https://doi.org/10.32353/khrife.1.2019).
- Theory and Practice of Forensic Science and Criminalistics* (2019). 20th Is. Kharkiv. DOI: [10.32353/khrife.2.2019](https://doi.org/10.32353/khrife.2.2019).
- Theory and Practice of Forensic Science and Criminalistics* (2020). 21st Is. Kharkiv. DOI: [10.32353/khrife.1.2020](https://doi.org/10.32353/khrife.1.2020).

Theory and Practice of Forensic Science and Criminalistics (2020). Is. 22. Kharkiv. DOI: [10.32353/khrife.2.2020](https://doi.org/10.32353/khrife.2.2020).

Theory and Practice of Forensic Science and Criminalistics (2021). Is. 23. Kharkiv. DOI: [10.32353/khrife.1.2021](https://doi.org/10.32353/khrife.1.2021).

Theory and Practice of Forensic Science and Criminalistics (2021). Is. 2 (24). Kharkiv. DOI: [10.32353/khrife.2.2021](https://doi.org/10.32353/khrife.2.2021).

Theory and Practice of Forensic Science and Criminalistics (2021). Is. 3 (25). Kharkiv. DOI: [10.32353/khrife.3.2021](https://doi.org/10.32353/khrife.3.2021).

Сімакова-Єфремян, Е. (2026). Від теорії до практики: 25 років науковому виданню «Теорія та практика судової експертизи і криміналістики». *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. Вип. 1 (42). С. 5—14. DOI: [10.32353/khrife.1.2026.01](https://doi.org/10.32353/khrife.1.2026.01).

Forensic-Legal Analysis of Ukraine's Draft Law 'on the Right to Civilian Firearms' in the Context of European Legal Standards

Nataliia Filipenko ^{*a}, Aleksandar Ivanović ^{**b}

^{*} Doctor of legal Sciences, Professor, National Aerospace University "Kharkiv Aviation Institute" (KHAI), Kharkiv, Ukraine, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9469-3650>,
e-mail: n.filipenko@khai.edu

^{**} Doctor of Law, Professor, Professor at Mediterranean University,
Podgorica, Montenegro, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4627-6953>,
e-mail: ialeksandar@t-com.me

^a Writing – Writing – original draft, Project administration, Supervision.

^b Writing – original draft, Formal analysis, Methodology.

DOI: [10.32353/khrife.1.2026.02](https://doi.org/10.32353/khrife.1.2026.02) УДК 343.98:623.4

Надійшло 26.12.2025 / Рецензовано 15.01.2026 / Прийнято до друку 31.03.2026 /
Доступно онлайн 31.03.2026

This article presents a comprehensive forensic-legal analysis of the Draft Law of Ukraine «On the Right to Civilian Firearms» (No. 5708), with a focus on its compatibility with international legal standards and, in particular, with the provisions of EU Directive 2021/555 on the control of the acquisition and possession of firearms. The study examines the draft law through the lens of legislative harmonization, assessing its regulatory framework in key areas such as civilian firearms marking, registration, traceability, information exchange, secure storage, distance selling, and access restrictions. Special emphasis is placed on the role of forensic examination and criminal proceedings in ensuring effective firearms control. The article identifies legal inconsistencies and structural gaps that hinder alignment with European Union law and argues for targeted revisions to enhance compliance. The analysis is situated within the broader post-war security context in Ukraine and considers the country's obligations under the EU-Ukraine Association Agreement as a driving force for legal convergence and institutional reform.

Keywords: Draft Law No. 5708; civilian firearms; international standards; EU Directive 2021/555; legislative harmonization; firearms control; security; forensic examination; criminal proceedings.

Research Problem Formulation

In the context of the full-scale armed aggression launched by the Russian Federation against Ukraine, the issue of robust and effective control over the circulation of firearms, ammunition, and explosives has acquired unprecedented urgency. The ongoing war has triggered a dramatic surge in the volume of weapons in circulation, primarily due to large-scale international military assistance and the mobilization of national defense resources. While essential for Ukraine's self-defense, this influx of arms simultaneously generates heightened risks of diversion into the illicit market, fueling organized crime, regional destabilization, and transnational threats.

Under such conditions, the prevention of illegal possession, transfer, and trafficking of firearms and their components transcends the boundaries of traditional criminal justice. It becomes a strategic imperative for national security, public safety, and post-war stabilization. One of the gravest threats in this regard is the smuggling of firearms, ammunition, and essential parts, which may be exploited for terrorist acts, paramilitary violence, or the erosion of state authority in vulnerable regions.

Addressing these challenges requires more than reactive enforcement – it demands a proactive, systemic approach grounded in a coherent legal framework, interagency coordination, and the modernization of national legislation in line with evolving security realities. In this regard, the analysis of international legal standards – particularly the provisions of Directive (EU) 2021/555 on the control of the acquisition and possession of firearms – gains critical relevance. This Directive outlines comprehensive measures for marking, registration, traceability, informa-

tion exchange, and the regulation of civilian access to firearms, all of which are essential for building a resilient arms control regime.

Therefore, aligning Ukraine's legal framework with EU firearms control standards is not merely a technical exercise in legislative harmonization. It is a vital component of Ukraine's broader strategy to reinforce internal security, prevent the proliferation of illicit weapons, and fulfill its obligations under the EU-Ukraine Association Agreement. In the long term, such harmonization will also contribute to Ukraine's institutional readiness for European integration and its capacity to participate in joint security and justice initiatives within the EU legal space.

Analysis of Essential Researches and Publications

Within the framework of research on international standards aimed at preventing the illicit circulation of firearms, ammunition, and explosives – and in the broader context of aligning Ukrainian legislation with European legal approaches – numerous aspects of criminological, criminal law, and security regulation of arms circulation have been the subject of sustained scholarly attention in Ukraine. A robust body of academic literature has emerged, offering in-depth analyses of the legal qualification of arms-related offenses, the criminalization of illicit trafficking, offender typologies, and the effectiveness of preventive and punitive mechanisms. Notable contributions in this domain have been made by Ukrainian scholars such as L. Arotsker, A. Hetman, V. Holina, V. Zhuravel, O. Kaplina, I. Kozachenko, O. Lytyvynov, M. Panova, V. Terentiev, E. Simakova-Yefremyan, N. Filipenko, and V. Shepitko, among others¹. Their work has laid the

1 See more: Журавель В. А., Шепітько В. Ю. Розвиток криміналістики та судової експертизи в Україні: наближення до єдиного європейського простору / Правова наука України: сучасний стан, виклики та перспективи розвитку : монографія. Харків, 2021. С. 651–669 ;

theoretical and methodological foundations for understanding the dynamics of arms-related criminality and for shaping national policy responses.

In parallel, international scholarship has played a pivotal role in the development of global standards and best practices in arms control. Researchers such as Aleksandar Ivanović, Keith Krause, Nicolas Florquin, Eric Berman, Glenn McDonald, Brian Wood, Peter Batchelor, James Bevan, Pablo Dreyfus, Sarah Parker, Aaron Karp, Frank Slijper, Guy Lamb, and Holger Anders have produced influential studies on the structure and regulation of the global small arms and light weapons (SALW) market. Their work encompasses the development of risk indicators, the evaluation of national control systems, and the implementation of key international instruments, including the UN Firearms Protocol, the UN Programme of Action on Small Arms and Light Weapons (UN PoA), and Directive (EU) 2021/555. These instruments collectively form the backbone of the international legal framework for combating illicit arms trafficking and enhancing transparency, accountability, and traceability in arms transfers.

Against this intellectual and regulatory backdrop, the forensic-legal analysis of Ukraine's Draft Law «On the Right to Civilian Firearms» (No. 5708) acquires particular relevance. It enables a critical assessment of the draft law's compliance with European legal standards – especially those

enshrined in Directive (EU) 2021/555 – and facilitates the identification of normative gaps, enforcement challenges, and opportunities for legislative harmonization. By situating the draft law within both national academic discourse and international regulatory paradigms, this study contributes to the development of a coherent, security-oriented, and legally sound framework for civilian firearms regulation in Ukraine – one that is aligned with the country's European integration trajectory and its obligations under the EU-Ukraine Association Agreement.

Article Purpose

The objective of this study is to carry out a thorough forensic-legal examination of Directive (EU) 2021/555 in the context of international efforts to prevent the illicit circulation of firearms, ammunition, and explosives. It aims to assess the extent to which the directive's core provisions have been reflected in Ukrainian legislation, with particular attention to the challenges posed by the current security environment and the imperative of aligning national legal frameworks with European Union standards. This analysis is situated within the broader framework of Ukraine's European integration process and its obligations under the EU-Ukraine Association Agreement, highlighting the strategic importance of legal harmonization in the field of civilian firearms control.

Шевчук В. М. Європейський вектор розвитку сучасної криміналістики. *Адаптація правової системи України до права Європейського Союзу: теоретичні та практичні аспекти* : мат-ли VI Всеукр. наук.-практ. конф. (Полтава, 29.09.2022). Полтава, 2022. С. 320–323. URL: <http://pli.nlu.edu.ua/wp-content/uploads/2022/12/Збірник-29.09.pdf> (date accessed: 11.12.2025) ; Антонов К. В., Діденко С. В., Філіпенко Н. Є. Правові та організаційно-тактичні основи попередження і розкриття злочинів, пов'язаних із застосуванням вибухових речовин чи бойових припасів : монографія. Херсон, 2008. 188 с. ; Філіпенко Н. Є., Діденко С. В. Щодо визначення поняття «оперативно-розшукова характеристика злочинів, пов'язаних із застосуванням вибухових речовин або бойових припасів». *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Спецвипуск*. 2007. № 1. С. 174–186 etc.

Research Methods

General scientific methods are used: observation, comparison, abstraction, analysis, synthesis, modeling, etc.

Main Content Presentation

Ukraine, like any democratic and rule-of-law state, consistently declares its commitment to ensuring the effective protection of the natural and inalienable rights of every individual, including the right to life, personal security, bodily integrity, and protection from violence. These rights hold the highest legal authority, being enshrined in the Constitution of Ukraine (Articles 3, 27, and 28)², as well as in international legal instruments ratified by Ukraine, such as the Universal Declaration of Human Rights, the International Covenant on Civil and Political Rights, and the European Convention on Human Rights.

However, despite their formal recognition in national legislation, the practical implementation of these rights often remains inadequate. Existing law enforcement mechanisms – particularly the functioning of the police, judiciary, and public order institutions – frequently prove ineffective, inconsistent, or too slow in responding to real and immediate threats to citizens' lives and safety. As experts note, *«this is especially evident in the context of rising crime rates, the proliferation of illicit firearms and explosives, organized criminal activity, and domestic violence – all areas where the state is not always capable of providing timely, adequate, or sustained protection»*³.

This systemic vulnerability is further exacerbated by institutional overload, limited resources, and the erosion of public trust in law enforcement – factors that col-

lectively undermine the state's ability to fulfill its constitutional duty to protect life and personal security. In many cases, victims of violence or imminent danger are left without effective recourse, while perpetrators exploit legal loopholes and enforcement delays. In the context of full-scale armed aggression – where millions of citizens face direct and prolonged threats to their lives, and where law enforcement agencies are largely focused on military and defense-related functions – the issue of personal security becomes even more acute. Under such extraordinary circumstances, individuals are often left alone in the face of danger, lacking effective, lawful, and accessible means of self-defense – even in situations of extreme necessity or imminent harm.

This reality underscores a critical truth: the formal recognition of fundamental rights is not sufficient in itself. The state must also ensure the existence of real, functional, and predictable mechanisms for their enforcement – mechanisms that are not merely declarative, but operational in practice. One such mechanism is the legislative regulation of the right to possess and use firearms for self-defense. Properly designed, this legal framework would empower citizens to protect themselves and others in situations where state assistance is unavailable, delayed, or structurally incapable of responding.

Contemporary challenges – including the escalation of violent crime, the destabilizing effects of war, the circulation of unregistered weapons, and the growing activity of organized criminal groups – require the state to fundamentally reconsider its approach to guaranteeing the right to self-defense. A key step in this direction is the adoption of a dedicated law that would comprehensively regulate the exercise of

2 Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр#Text> (date accessed: 11.12.2025).

3 Антонов К. В., Діденко С. В., Філіпенко Н. Є. Зазнач. твір. С. 28.

citizens' right to actively defend their own life and health, as well as the life and health of others, in situations of extreme necessity – including through the lawful use of firearms.

Such a law should clearly define the legal grounds, limits, and procedures for the use of firearms in self-defense, establish safeguards against abuse, and ensure accountability through transparent oversight mechanisms. At the same time, it must harmonize the broader regulatory framework governing civilian firearms circulation with the Constitution of Ukraine, international human rights standards, and the legal practices of established democracies – particularly those of the European Union. Provided that appropriate legal safeguards, licensing procedures, and institutional oversight are in place, firearms can serve as a legitimate and vital tool for citizens to exercise their constitutional right to self-defense – not as a substitute for state protection, but as a complementary safeguard in times of crisis or institutional failure. However, for more than three decades of Ukraine's independence, the issue of civilian firearms circulation has remained outside the scope of systematic legislative regulation. The absence of a dedicated law has resulted in legal uncertainty, fragmented and inconsistent regulation through subordinate acts of the Ministry of Internal Affairs, and the expansion of the shadow arms market – a phenomenon that poses serious risks to public safety, national security, and the rule of law.

The Draft Law of Ukraine «On the Right to Civilian Firearms» (No. 5708) ⁴, submitted to the Verkhovna Rada in 2021, marks a renewed and more structured legislative initiative aimed at establishing a coherent and legally sound framework for the regulation of civilian firearms circulation. Un-

like previous fragmented efforts, this draft law aspires to codify the legal foundations for the acquisition, possession, use, and lawful transfer of firearms by Ukrainian citizens – while simultaneously safeguarding the delicate balance between the individual's right to self-defense and the state's constitutional obligation to ensure public order and collective security.

Ukraine's legislative history in this domain reveals a series of unsuccessful attempts to introduce comprehensive firearms regulation. Draft laws submitted in 2008, 2015, and 2017 failed to gain parliamentary approval – largely due to political volatility, institutional inertia, and the absence of a consolidated public consensus regarding the permissibility of civilian firearm ownership in peacetime. However, the full-scale invasion by the Russian Federation in 2022 has radically altered the national security paradigm. Millions of Ukrainians have been mobilized into territorial defense units, acquired practical skills in handling firearms, and experienced firsthand the fragility of personal and collective safety in the face of external aggression and internal disorder. In this transformed context, the question of legal access to firearms for self-defense has emerged as a matter of both individual survival and national resilience.

At the same time, the post-conflict environment presents a complex array of risks – including the uncontrolled proliferation of weapons, cross-border smuggling, the emergence of illicit arms markets, and a potential surge in violent crime. These challenges underscore the urgent need for a robust, transparent, and enforceable system of civilian firearms governance – one that ensures accountability, traceability, and compliance with both national and international legal standards.

4 Проект Закону про право на цивільну вогнепальну зброю від 25.06.2021 р. № 5708. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/27190> (date accessed: 11.12.2025).

In response to these realities, Draft Law No. 5708 introduces a comprehensive regulatory architecture encompassing a wide spectrum of control measures. Among its key provisions are: the creation of a Unified State Firearms Register; mandatory marking and digital traceability of all firearms and essential components; the establishment of integrity-based eligibility criteria for firearm ownership; detailed procedures for the safe storage, lawful use, transfer, and deactivation of firearms; the criminalization of unauthorized possession and trafficking of firearms, ammunition, and parts; and the legal regulation of cross-border movements, including transit, re-export, and international data exchange.

A defining feature of the draft law is its explicit orientation toward European legal harmonization. The text draws extensively on the normative framework of Directive (EU) 2021/555⁵, integrating its core principles into the Ukrainian legal context. This alignment not only enhances the effectiveness of domestic firearms control mechanisms but also reinforces Ukraine's commitment to fulfilling its obligations under the EU-Ukraine Association Agreement. In doing so, the draft law contributes to the broader process of legal approximation with the European Union – a process that is essential for Ukraine's institutional modernization, democratic consolidation, and long-term integration into the European legal and security space.

Prior to undertaking a detailed comparative analysis of Ukrainian and European legal frameworks aimed at preventing the illicit circulation of firearms, ammunition, and explosives, it is essential to first outline the core characteristics of the European Union's most authoritative legal instrument

in this domain – Directive (EU) 2021/555 on the control of the acquisition and possession of firearms. This Directive constitutes the cornerstone of the EU's regulatory architecture governing civilian firearms, establishing a harmonized legal framework across Member States. Directive 2021/555 provides a comprehensive classification of firearms into distinct categories based on their technical features and potential risk to public safety. It sets out uniform conditions for the lawful acquisition, possession, storage, and transportation of firearms, while also mandating robust mechanisms for marking, registration, and traceability. Furthermore, the Directive introduces obligations for Member States to facilitate systematic information exchange, enhance oversight of distance sales, and implement safeguards against the diversion of firearms into the illicit market. As a result, the Directive serves not only as a binding legal instrument within the EU but also as a normative benchmark for third countries seeking to align their national legislation with European standards – particularly in the context of international cooperation on arms control, border security, and transnational crime prevention.

For Ukraine – a state currently engaged in a full-scale armed conflict and simultaneously pursuing deep legal and institutional convergence with the European Union – the effective transposition of Directive 2021/555 into domestic law is of strategic significance. It represents a critical step toward strengthening national security, enhancing the rule of law, and fulfilling the obligations undertaken under the EU-Ukraine Association Agreement. Moreover, the Directive's implementation offers a structured pathway for Ukraine

5 Directive (EU) 2021/555 of the European Parliament and of the Council of 24 March 2021 on control of the acquisition and possession of weapons (codification). *Official Journal of the European Union*. OJ L 115. 6.4.2021. Pp. 1–39 / EUR-Lex : web. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32021L0555> (date accessed: 11.12.2025).

to modernize its firearms control regime in line with best practices adopted by EU Member States, thereby reinforcing its capacity to prevent the proliferation of illicit weapons in both wartime and post-conflict contexts.

Directive (EU) 2021/555 is the European Union's primary legal instrument governing the control of the acquisition and possession of firearms by civilians⁶. Directive (EU) 2021/555 serves as the European Union's principal legal instrument for regulating civilian access to firearms. It establishes minimum standards for acquisition, possession, storage, marking, registration, and cross-border movement of firearms, while also promoting transparency, traceability, and international cooperation. For Ukraine – currently navigating both wartime exigencies and the path of European integration – alignment with this Directive is not only a legal imperative but a strategic necessity. Draft Law No. 5708, registered in 2021, represents Ukraine's most recent attempt to codify a comprehensive legal framework for civilian firearms circulation. However, a detailed analysis reveals significant gaps that must be addressed to ensure compliance with international standards and to build a resilient, accountable arms control system.

1. Classification of Firearms: From Functional to Risk-Based Models

Directive 2021/555 introduces a three-tier classification system – Categories A (prohibited), B (subject to authorization), and C (subject to declaration) – based on the level of risk posed by different types of firearms. This model is mandatory for EU Member States and recommended for candidate countries. In contrast, Ukraine's current classification, rooted in Ministry of Internal Affairs Order No. 622, is functionally

based (e.g., hunting, sporting, service) and lacks a coherent risk-based logic. Although Draft Law No. 5708 proposes a four-tier system (Categories A–D), it does not fully align with the EU model and omits detailed regulation of ammunition, components, and modifications. Moreover, the legal regimes governing each category remain undefined, undermining legal clarity and enforcement.

2. Marking and Traceability: Technical Precision and Digital Oversight

International instruments such as the UN Firearms Protocol and Directive 2021/555 mandate unique, durable, and legible marking of all essential firearm components, along with digital traceability through centralized electronic registries. While Draft Law No. 5708 references marking and proposes a Unified Civilian Firearms Register, it lacks specificity regarding which components must be marked, the technical parameters of marking, and the requirement to mark firearms upon import, modification, or repair. The proposed registry does not define the scope of data to be recorded, fails to mandate registration of all transactions, and lacks integration with other state databases. These deficiencies pose serious risks to traceability, legal accountability, and evidentiary reliability in criminal proceedings.

3. Unified Firearms Register: Infrastructure Without Legal Backbone

Although Ukraine established a Unified State Firearms Register in 2023, its legal status, functionality, and interoperability remain underdeveloped. Draft Law No. 5708 does not enshrine the register as the sole legal source of firearms records, nor does it define its structure, access protocols, or integration with other critical databases (e.g., criminal convictions, medical records, customs).

⁶ Directive (EU) 2021/555 URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX-%3A32021L0555> (date accessed: 11.12.2025).

Without real-time access for law enforcement and clear liability for data manipulation or omission, the register risks becoming a symbolic rather than functional tool.

4. Eligibility Criteria: Integrity Screening and Ongoing Oversight

Directive 2021/555 and the UN Firearms Protocol require that firearm ownership be restricted to individuals who meet strict criteria related to age, criminal history, mental health, and integrity. Ukrainian legislation currently lacks a unified mechanism for verifying these conditions. Draft Law No. 5708 does not define «integrity, » omits periodic license reviews, and fails to mandate integration with relevant registries (e.g., domestic violence, psychiatric, debtors). This creates systemic vulnerabilities, including the issuance of permits to high-risk individuals and the absence of mechanisms for revocation when risk factors emerge.

5. Secure Storage: Technical Standards and Enforcement Mechanisms

Safe storage is a cornerstone of responsible firearms ownership. While Directive 2021/555 and the UN PoA recommend minimum technical standards and inspection protocols, Ukrainian law remains vague. Draft Law No. 5708 refers to secure storage but lacks detailed specifications (e.g., safe construction, alarm systems), inspection procedures, and differentiated requirements based on firearm category. Without enforceable standards, the risk of unauthorized access, theft, and misuse remains high ⁷.

6. Cross-Border Movement: Licensing, Oversight, and International Exchange

International standards require robust control over the import, export, and transit of firearms. Ukraine's current legal framework does not clearly regulate civilian cross-border

movement, lacks a unified licensing procedure, and is not integrated with international databases such as INTERPOL's iARMS. Draft Law No. 5708 fails to address these issues, leaving Ukraine vulnerable to illicit trafficking and non-compliant with its international obligations.

7. Reporting and Transparency: Public Trust and Global Accountability

Regular reporting to international bodies and public access to aggregated data are essential for transparency and oversight. Ukraine currently lacks legal provisions for reporting to the UNODA or for publishing national firearms statistics. Draft Law No. 5708 does not designate a reporting authority, define reporting indicators, or mandate public disclosure. This undermines public trust, impedes international cooperation, and limits the state's ability to evaluate policy effectiveness.

8. International Cooperation: From Isolation to Integration

Ukraine's limited participation in international firearms control mechanisms – due in part to its non-ratification of the UN Firearms Protocol – hampers its ability to engage in cross-border investigations, data exchange, and joint enforcement. Draft Law No. 5708 does not provide for cooperation with Europol, FRONTEX, or SEESAC, nor does it establish a competent authority for international coordination. This omission isolates Ukraine from the European security architecture and weakens its capacity to combat transnational arms trafficking.

9. Digitalization: Efficiency, Security, and Interoperability

Directive 2021/555 emphasizes the digitalization of firearms control systems, including electronic registries, online licensing,

⁷ Directive (EU) 2021/555 URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX-%3A32021L0555> (date accessed: 11.12.2025).

and integration with other state databases. While Ukraine's Unified Firearms Register operates partially in digital format, Draft Law No. 5708 does not mandate electronic document flow, digital identification, or data protection standards. The absence of a designated authority for digital infrastructure further impedes modernization and increases the risk of administrative inefficiency and corruption⁸.

10. Forensic Examination as a Prerequisite for Full Traceability

A fundamental prerequisite for aligning Ukraine's firearms legislation with the standards of Directive (EU) 2021/555 is the formal incorporation of forensic examination data into the Unified State Firearms Register. This requirement is not only a logical step from the standpoint of national security and public safety, but also a legal necessity for fulfilling Ukraine's international commitments within the framework of European integration.

Directive 2021/555 establishes a comprehensive framework for the traceability of civilian firearms, obliging EU Member States to ensure that every firearm and its essential components can be tracked throughout their entire life cycle – from manufacture or lawful import to final deactivation or destruction. This obligation is articulated through a set of interrelated provisions, particularly Articles 4, 5, and 7, which collectively define the technical, procedural, and institutional foundations of the EU's firearms control regime.

Article 4 mandates that *«all firearms and essential components be marked with*

*a unique, clear, and permanent identifier. This marking must include the name of the manufacturer or brand, the country or place of manufacture, the serial number, and the year of production (if not part of the serial number). For imported firearms, the marking must also include the country of import and the name of the importer. The marking must be applied to an essential component and be visible without disassembly. This ensures that each firearm can be individually identified and linked to its origin, thereby preventing the circulation of untraceable weapons»*⁹.

Article 5 requires that *«Member States ensure the maintenance of detailed records of all firearms and essential components. These records must include information such as the type, make, model, caliber, serial number, and the names and addresses of both the supplier and the recipient. The data must be preserved for a minimum of 30 years and be accessible to competent authorities. This long-term retention is essential for retrospective investigations and for maintaining the integrity of the traceability system over time»*¹⁰.

Article 7 reinforces the need for a modern, centralized, and secure data infrastructure. It obliges *«Member States to establish and maintain a computerized data-filing system – either centralized or decentralized – that enables competent authorities to access the information referred to in Article 5. The system must allow for the immediate identification of a firearm and its owner, including all transfers and modifications. Access must be restricted to designated authorities and comply with applicable data protection rules»*¹¹.

In this context, forensic examination plays a key role. We fully agree with

8 Directive (EU) 2021/555 URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX-%3A32021L0555> (date accessed: 11.12.2025).

9 Ibid.

10 Ibid.

11 Ibid.

experts¹² who point out that forensic examination is a specialized form of criminalistic investigation that allows: the type, caliber, and manufacturing method of a weapon; assess its operability and technical condition; detect tampering, falsification, or erasure of markings; and reconstruct the circumstances of its use – including the number of shots fired, direction, distance, and timing. These capabilities are indispensable not only for criminal investigations (as regulated by Articles 242–244 of the Criminal Procedure Code of Ukraine)¹³, but also for administrative oversight, international information exchange, and the prevention of illicit manufacture, modification, and trafficking.

Moreover, forensic examination serves as a critical quality control mechanism in the civilian firearms market. It enables the detection of counterfeit or substandard weapons, the identification of unauthorized modifications that may compromise safety, and the verification of compliance with technical standards. Without such oversight, the risk of accidents, malfunctions, and criminal misuse increases significantly – particularly in a post-conflict environment where large volumes of weapons are re-entering civilian circulation.

Despite its critical importance, the Draft Law of Ukraine «On the Right to Civilian Firearms» (No. 5708)¹⁴ does not currently mandate the inclusion of forensic

examination results in the Unified State Firearms Register. This omission creates a significant gap in the traceability system, undermining the Directive's core objective of ensuring continuous and verifiable control over firearms. The absence of registry data on forensic examinations – including their dates, institutions, findings, and conclusions – weakens the evidentiary chain, complicates interagency coordination, and limits Ukraine's ability to participate in international data-sharing mechanisms such as INTERPOL's iARMS.

Although the term «forensic examination» is not explicitly articulated in Directive (EU) 2021/555 or in other foundational international instruments, its functional equivalents – namely technical identification, verification, and analytical assessment – are deeply embedded in the global legal architecture governing arms control. These functions, which are central to forensic science, underpin the operationalization of traceability, accountability, and international cooperation in the regulation of firearms.

The UN Firearms Protocol (2001)¹⁵, adopted as a supplement to the UN Convention against Transnational Organized Crime, establishes a robust framework for preventing and combating the illicit manufacturing of and trafficking in firearms, their parts, components, and ammunition. Article 8 mandates that States Parties

12 Гусак А. П. Сучасні методи аналізу зброї та боеприпасів для судово-балістичних досліджень. *Вісник Одеського науково-дослідного інституту судових експертиз Міністерства юстиції України*. 2025. Вип. 17. С. 15–25. DOI: [10.32782/2522-9656/2025-17-2](https://doi.org/10.32782/2522-9656/2025-17-2) (date accessed: 11.12.2025).

13 Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (date accessed: 11.12.2025).

14 Проект Закону ... № 5708. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/27190> (date accessed: 11.12.2025).

15 Protocol against the illicit Manufacturing of and Trafficking in Firearms, their Parts and Components and Ammunition, supplementing the United Nations Convention against Transnational Organized Crime : adopted on 31 May 2001, New York / United Nations Treaty Series : web. URL: https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XVIII-12-c&chapter=18&clang=_en (date accessed: 11.12.2025).

ensure the marking of firearms at the time of manufacture and import, thereby enabling their identification and traceability. Article 11 requires the verification of authorizations and documentation during international transit, while Articles 13 to 15 obligate states to engage in systematic information exchange concerning serial numbers, technical characteristics, and known methods of falsification or tampering. These provisions presuppose the existence of technical and forensic capacities capable of detecting altered markings, authenticating weapon origins, and supporting cross-border investigations.

The Arms Trade Treaty (ATT) further reinforces these obligations¹⁶. Article 11 requires States Parties to take measures to prevent the diversion of conventional arms to unauthorized end-users or illicit markets, including through post-delivery verification and risk mitigation strategies. Article 13 mandates annual reporting on national control systems, including mechanisms for ensuring traceability and oversight. These reporting obligations inherently rely on the availability of forensic tools and expertise to monitor, verify, and document the movement and status of firearms throughout their life cycle.

In parallel, the UN Programme of Action on Small Arms and Light Weapons (UN PoA)¹⁷ – a politically binding framework adopted in 2001 – calls upon states to develop and maintain comprehensive systems for the detection, tracing, and destruction of illicit small arms and light weapons. These systems are functionally dependent on forensic analysis, particularly in the context of post-conflict disarmament,

criminal investigations, and the identification of weapons used in acts of violence or terrorism.

Taken together, these instruments establish a clear normative expectation: that states must possess the institutional and technical means – including forensic infrastructure – to ensure the traceability of firearms and to prevent their diversion into illicit circulation. Forensic examination is thus not a peripheral or optional element of arms control, but a structural component of effective implementation. For Ukraine, the integration of forensic examination into the legal and administrative framework governing civilian firearms is essential not only for domestic enforcement and public safety, but also for fulfilling its obligations under international law and aligning with the standards of the European Union and the broader global security regime.

The urgency of integrating forensic examination into Ukraine's firearms control regime has only intensified since the onset of Russia's full-scale invasion. The unprecedented volume of weapons in civilian circulation has generated a host of challenges: the uncontrolled return of firearms from combat zones, smuggling and black-market activity, improvised modifications, and the criminal misuse of weapons. In this context, the development and institutionalization of advanced forensic tools – particularly forensic genomic analysis – has become essential. The ability to identify individuals involved in firearms-related crimes, detect biological traces on weapons or at crime scenes, and match genetic profiles with national and international databases significantly enhances investigative capacity

16 The Arms Trade Treaty / United Nations. Digitallibrary : web. 2013. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/746683?v=pdf> (date accessed: 11.12.2025).

17 Programme of Action to Prevent, Combat and Eradicate the Illicit Trade in Small Arms and Light Weapons in All Its Aspects: a strategy for further implementation : working paper / submitted by the President // Ibid. 2006. URL: <https://www.un.org/disarmament/convarms/salw/> (date accessed: 11.12.2025).

and supports the prosecution of organized crime, terrorism, and war crimes.

The urgency of integrating forensic examination into Ukraine's firearms control regime has grown exponentially in the wake of Russia's full-scale invasion. The war has not only transformed the security landscape but has also triggered an unprecedented surge in the circulation of firearms among civilians. This phenomenon has introduced a complex array of challenges: the uncontrolled return of weapons from the frontlines without proper registration; the proliferation of illicit trafficking and smuggling routes; the widespread use of improvised or modified firearms; and the increasing involvement of such weapons in criminal activity, including homicides, robberies, and acts of domestic or political violence.

In this context, the development and institutionalization of advanced forensic tools – particularly forensic genomic analysis – has become not merely desirable but essential. Traditional ballistics and traceological methods remain indispensable for identifying weapons and reconstructing shooting incidents. However, they must now be complemented by modern molecular techniques capable of addressing the evolving nature of firearms-related crime in a post-conflict society.

According to scientists¹⁸, forensic genetic analysis, as a specialized branch of forensic medicine, allows investigators to:

1. Identify individuals who have handled or discharged a firearm by detecting and analyzing biological traces (e.g., skin cells, blood,

sweat, saliva) left on weapons, ammunition, or crime scenes;

2. Establish genetic profiles from trace DNA and compare them with national and international databases (e.g., CODIS, INTERPOL's DNA Gateway);
3. Link suspects to specific weapons or incidents, even in the absence of eyewitnesses or conventional evidence;
4. Distinguish between multiple users of the same weapon, which is particularly relevant in cases involving shared or trafficked firearms;
5. Detect contamination, tampering, or staged crime scenes through the analysis of mixed DNA samples.

In Ukraine, the need for such capabilities is especially acute. The return of thousands of firearms from the battlefield – often without systematic documentation or inspection – has created a legal and operational vacuum. Many of these weapons may have been used in combat, subjected to unauthorized modifications, or diverted into criminal networks. Without a robust forensic infrastructure, including genomic analysis, the state lacks the tools to verify the provenance, usage history, and lawful status of these weapons.

Moreover, the Ukrainian legal framework currently lacks explicit provisions for the integration of forensic genomic data into the national firearms control system. While the Law of Ukraine «On Forensic Examination» (Articles 7, 10, 13)¹⁹ and the Criminal Procedure Code (Articles 242–

18 Nechyporiuk M., Filipenko N., Juodkaitė-Granskienė G., Ivanović A. Particular Aspects of International Cooperation of Ukrainian Forensic Science Institutions with Foreign Specialists in Collecting, Studying and Processing Human Genomic Information and Conducting Molecular Genetic Analysis during Military Aggression against Ukraine. Ch. 2 / The Challenges and Opportunities in Law: Ukrainian Case under the Conditions of War : monograph // Ed. By T. Davulis, L. Gasparėnienė. Kraków, 2023. Pp. 89–211. DOI: [10.12797/9788381388887.02](https://doi.org/10.12797/9788381388887.02) (date accessed: 11.12.2025).

19 Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 р. № 4038-XII (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text> (date accessed: 11.12.2025).

244)²⁰ provide for the use of forensic expertise in criminal proceedings, these norms are primarily reactive and case-specific. They do not extend to the proactive, systemic use of forensic data for administrative control, registry integration, or preventive monitoring.

By contrast, international best practices – reflected in instruments such as the UN Firearms Protocol, the Arms Trade Treaty, and the UN Programme of Action on Small Arms and Light Weapons – increasingly emphasize the importance of traceability, identification, and information exchange. Although these documents do not explicitly reference «genomic analysis», their operational logic presupposes the use of all available scientific methods to ensure the integrity of arms control systems. The ability to trace a weapon to its last lawful owner, to verify its technical and biological history, and to link it to specific criminal events is central to the goals of transparency, accountability, and public safety.

Therefore, Ukraine's Draft Law No. 5708 must be revised to reflect these realities. Specifically, it should:

- Mandate the inclusion of forensic examination results – including genomic findings – in the Unified State Firearms Register.
- Define the types of biological and genetic data that may be collected, stored, and used for investigative and administrative purposes, in compliance with data protection standards.
- Establish protocols for the secure transfer of forensic data between law enforcement, forensic institutions, and registry administrators.
- Enable interoperability with national and international DNA databases to facilitate cross-border investiga-

tions and the identification of weapons used in transnational crimes.

- Provide legal safeguards to ensure the ethical use of genomic data, including informed consent, proportionality, and judicial oversight where appropriate.

Incorporating forensic genomic analysis into Ukraine's firearms control system is not a marginal technical upgrade – it is a strategic imperative. It enhances the evidentiary power of investigations, strengthens the credibility of the registry, and equips the state to respond to the complex threats posed by organized crime, terrorism, and war crimes. Most importantly, it aligns Ukraine's legal and institutional architecture with the evolving standards of international law and forensic science, reinforcing its trajectory toward European integration and democratic resilience.

Conclusions

The Draft Law of Ukraine «On the Right to Civilian Firearms» (No. 5708) has the potential to become a foundational legal act that, for the first time, systematically regulates the civilian circulation of firearms at the legislative level. If properly revised and adopted, it could establish a transparent, accountable, and secure framework for firearm ownership – one that addresses Ukraine's urgent post-conflict realities while aligning with its international obligations under European and global arms control regimes.

However, in its current form, the draft remains largely declarative and structurally fragmented. Without the full incorporation of key international standards – particularly those enshrined in Directive (EU) 2021/555 – it risks being ineffective in practice and disconnected from the

20 Кримінальний процесуальний кодекс ... URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (date accessed: 11.12.2025).

evolving demands of national and international security. To transform the draft into a robust and future-oriented legal instrument, several core principles must guide its refinement.

These include: institutional transparency and public accountability; the establishment of a centralized, electronic Unified State Firearms Register with real-time access and interoperability; mandatory marking and digital traceability of all essential firearm components; preventive control mechanisms based on rigorous integrity screening, periodic license renewal, and enforceable storage standards; and full harmonization with EU and UN norms regarding classification, cross-border movement, and international cooperation.

Crucially, the law must also recognize forensic examination – not only ballistic and technical, but also genomic – as a structural pillar of effective firearms control. In the aftermath of Russia's full-scale invasion, Ukraine faces an unprecedented volume of weapons in civilian circulation, many of which have returned from the frontlines without proper documentation. This has created serious risks of smuggling, illicit modification, and criminal misuse. In this context, forensic science – particularly forensic genomic analysis – has become indispensable. It enables the identification of individuals who have handled or discharged a weapon, the detection of biological traces on firearms and ammunition, and the matching of genetic profiles with national and international databases. These capabilities significantly enhance investigative capacity and support the prosecution of organized crime, terrorism, and war crimes.

Yet, Ukraine's current legal framework does not provide for the systematic use of forensic data in administrative firearms control. While the Law of Ukraine «On Forensic Examination» and the Criminal

Procedure Code regulate the use of expert analysis in criminal proceedings, they do not extend to registry integration or preventive monitoring. This legal fragmentation undermines coherence, operational effectiveness, and compliance with international standards. By contrast, global instruments such as the UN Firearms Protocol, the Arms Trade Treaty, and the UN Programme of Action on Small Arms and Light Weapons emphasize the importance of traceability, identification, and information exchange – functions that inherently rely on forensic expertise.

Therefore, Draft Law No. 5708 must evolve beyond a domestic regulatory instrument. It should become a strategic tool of legal modernization, external accountability, and democratic resilience. Its refinement is not merely a legislative task – it is a vital investment in Ukraine's secure, lawful, and European future.

**Кримінально-правовий аналіз
законопроекту про право
на громадянську зброю в контексті
європейських правових стандартів**

**Наталія Філіпенко,
Александр Іванович**

Здійснено комплексний кримінально-правовий аналіз законопроекту про право на цивільну вогнепальну зброю (№ 5708) з акцентом на його узгодженості з міжнародними правовими стандартами, зокрема положенням Директиви (ЄС) 2021/555 про контроль за набуттям і володінням вогнепальною зброєю. Законопроект розглянуто крізь призму гармонізації законодавства з охопленням правового регулювання за такими основними напрямками, як маркування цивільної вогнепальної зброї, ведення реєстрів, забезпечення простежуваності руху зброї на всіх етапах її життєвого циклу, організація обміну інформацією між уповноваженими

органами, вимоги до умов зберігання зброї, правові механізми контролю за дистанційним продажем зброї, а також обмеження доступу до окремих категорій вогнепальної зброї. Особливу увагу акцентовано на ролі судової експертизи та кримінального провадження в забезпеченні дієвого контролю за обігом вогнепальної зброї. В українському законодавстві виявлено розбіжності й недоліки структури, що унеможливають його гармонізацію із законодавством Європейського Союзу. Наведено аргументи на користь цілеспрямованих змін для підвищення рівня узгодженості релевантних нормативно-правових актів. З огляду на загальний безпековий контекст повоєнного періоду України гармонізацію законодавства розглянуто як необхідну передумову реалізації зобов'язань України в межах Угоди про асоціацію з ЄС, поступової юридичної конвергенції та впровадження відповідних інституційних реформ.

Ключові слова: законопроект № 5708; цивільна вогнепальна зброя; міжнародні стандарти; Директива ЄС 2021/555; гармонізація законодавства; контроль за обігом зброї; безпека; судова експертиза; кримінальне провадження.

Фінансування

Це дослідження не отримало жодного спеціального гранту від фінансових установ у державному, комерційному або некомерційному секторах.

Відмова від відповідальності

Засновники не грали жодної ролі у розробленні дослідження, добиранні й аналізуванні даних, рішенні про публікацію або підготовку рукопису.

Учасники

Автори зробили свій внесок винятково в інтелектуальну дискусію, що є основою цього документа, дослідження судової практики, написання та редагування, і беруть на себе відповідальність за її зміст і тлумачення.

Декларація щодо конфлікту інтересів

Автори заявляють, що у них відсутній конфлікт інтересів.

References

- Antonov, K. V., Didenko, S. V., Filipenko, N. Ye. (2008). *Pravovi ta orhanizatsiino-taktychni osnovy poperedzhennia I rozkryttia zlochyniv, pov'iazanykh iz zastosuvanniam vybukhovyykh rehovyn chy boiovykh prypasiv* [Legal, organizational, and tactical frameworks for the prevention and detection of crimes involving explosives or ammunition] : monohrafiia. Kherson [in Ukrainian].
- Filipenko, N. Ye., Didenko, S. V. (2007). Shcho do vyznachennia poniattia «operativno-rozshukova kharakterystyka zlochyniv, pov'iazanykh iz zastosuvanniam vybukhovyykh rehovyn abo boiovykh prypasiv» [On defining the 'operational and search characterization' of crimes involving explosives or ammunition]. *Naukovyi visnyk Lvivskoho derzhavnogo universytetu vnutrishnikh sprav. Spetsvypusk. № 1* [in Ukrainian].
- Husak, A. P. (2025). Suchasni metody analizu zbroi ta boieprypasiv dlia sudovo-balistychnykh doslidzhen [Advanced methods of firearms and ammunition analysis for forensic ballistic examinations]. *Visnyk Odeskoho naukovo-doslidnogo instytutu sudovykh ekspertyz Ministerstva yustytzii Ukrainy. Vyp. 17. DOI: 10.32782/2522-9656/2025-17-2* [in Ukrainian].
- Nechyporiuk, M., Filipenko, N., Juodkaitė-Granskienė, G., Ivanović, A. (2023). Particular Aspects of International Cooperation of Ukrainian Forensic Science Institutions with Foreign Specialists in Collecting, Studying and Processing Human Genomic Information and Conducting Molecular Genetic Analysis during Military Aggression against Ukraine. Ch. 2 / *The Challenges and Opportunities in Law: Ukrainian Case under the Conditions of War* : monograph // Ed. by T. Davulis, L. Gasparėnienė. Kraków. DOI: 10.12797/9788381388887.02.
- Shevchuk, V. M. (2022). Yevropeyskyi vektor rozvytku suchasnoi kryminalistyky [The European trajectory of modern criminalistics development]. *Adaptatsiia pravovoi systemy Ukrainy do*

prava Yevropeiskoho Soiuzu: teoretychni ta praktychni aspekty : mat-ly VI Vseukr. nauk.-prakt. konf. (Poltava, 29.09.2022). Poltava. URL: <http://pli.nlu.edu.ua/wp-content/uploads/2022/12/Zbirnyk-29.09.pdf> [in Ukrainian].

Zhuravel, V. A., Shepitko, V. Yu. (2021). Rozvytok kryminalistyky ta sudovoi eksper-

tyzy v Ukraini: nablyzhennia do yedynoho yevropeiskoho prostoru [Development of criminalistics and forensic examination in Ukraine: integration into the Common European Space] / *Pravova nauka Ukrainy: suchasnyi stan, vyklyky ta perspektyvy rozvytku* : monohrafiia. Kharkiv [in Ukrainian].

Filipenko, N., Ivanović, A. (2026). Forensic-Legal Analysis of Ukraine's Draft Law 'on the Right to Civilian Firearms' in the Context of European Legal Standards. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. Вип. 1 (42). С. 15—30. DOI: [10.32353/khrife.1.2026.02](https://doi.org/10.32353/khrife.1.2026.02).

Інтеграція віртуальної реконструкції у кримінальний процес України (на прикладі слідчого експерименту)

Михайло Щербаковський ^{*а}, Юрій Мирошніченко ^{**б}

* Д-р юрид. наук, проф., Харківський національний університет внутрішніх справ,
м. Харків, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1990-1231>,
e-mail: shcherbakovskyi@gmail.com

** Д-р юридичних наук, Мукачівський міськрайонний суд Закарпатської обл.,
м. Мукачево, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9114-1495>,
e-mail: zaruba264@gmail.com

^а Написання оригінального рукопису, адміністрування проєкту, нагляд.

^б Написання оригінального рукопису.

DOI: 10.32353/khrife.1.2026.03

УДК 343.985

Надійшло 06.02.2026 / Рецензовано 12.02.2026 / Прийнято до друку 31.03.2026 /
Доступно онлайн 31.03.2026

Мета — провести порівняльно-правовий аналіз інституту реконструкції подій кримінального правопорушення та науково обґрунтувати доцільність впровадження в український кримінальний процес віртуального ситуаційного слідчого експерименту як нового стандарту наукової надійності й метричної точності доказування. Для досягнення поставленої мети застосовано загальнонаукові та спеціальні методи наукового пізнання (порівняльно-правовий, формально-юридичний, прогнозування, моделювання, системно-структурний, аналіз і синтез). Актуалізовано проблему обмеженості проведення традиційного слідчого експерименту в умовах воєнного стану, що зумовлено руйнуванням матеріальної обстановки й небезпечним доступом до місць подій. Обґрунтовано переваги 3D-технологій (LiDAR, фотограмметрія) для створення метрично точних цифрових моделей місця події, що забезпечують перехід від суб'єктивного сприйняття до алгоритмічної верифікації. Доведено доцільність використання 3D-моделей як додатка до протоколу слідчої дії. Зроблено висновок, що цифрова трансформація доказування є провідним етапом

модернізації правосуддя, що поєднує технічну точність із процесуальною справедливістю.

Ключові слова: кримінальне провадження; слідчий експеримент; віртуальна реконструкція; VSIE; 3D-моделювання; цифрові докази; воєнний стан; кримінальний процес; доказування.

Постановка наукової проблеми

У сучасному кримінальному процесі слідчий експеримент постає не лише як процесуальна дія, а як складний когнітивний інструмент реконструкції події злочину. Його доказова цінність ґрунтується на відтворенні умов, максимально наближених до первинних, що дає змогу перевірити достовірність показань, уточнити просторові взаємозв'язки та часову послідовність подій. Водночас традиційні форми цієї дії дедалі частіше демонструють свої обмеження, а саме неможливість повного відтворення обстановки, суб'єктивність сприйняття учасників, труднощі точного документування.

Так, зокрема, в умовах воєнного стану правозастосовну практику спіткала низка проблем, пов'язаних із проведенням слідчого експерименту, відтворенням обставин події, дослідженням дій її учасників та аналізом місця події. Ці проблеми зумовлені неможливістю доступу до місця події, розташованого на тимчасово окупованій території; істотним пошкодженням, руйнуванням або знищенням речової обстановки внаслідок обстрілів; небезпечними умовами для учасників кримінального провадження; перебуванням особи, показання якої підлягають перевірці, на значній відстані від місця події або органу досудового розслідування; необхідністю

дотримання режимних обмежень, зокрема комендантської години, тощо ¹. Одним із можливих способів подолання названих обмежень і відтворення матеріального середовища місця події є користування під час проведення слідчого експерименту сучасними інформаційними технологіями, спрямованими на реконструкцію місця події у форматі віртуальної реальності.

Мета статті

Провести порівняльно-правовий аналіз інституту реконструкції подій (слідчого експерименту) в теорії та національній практиці, континентальних і загальноправових систем, а також науково обґрунтувати можливість цифрової трансформації цього інструмента в український кримінальний процес завдяки запровадженню віртуального ситуаційного слідчого експерименту як нового способу наукової надійності й метричної точності доказування.

Методи дослідження

Для досягнення поставленої мети застосовано загальнонаукові та спеціальні методи наукового пізнання. Порівняльно-правовий метод сприяв вивченню підходів до реконструкції під час розслідування в межах націо-

1 Чорноус Ю. Тактика слідчого експерименту за особливого режиму кримінального провадження в умовах воєнного стану. *Правоохоронна діяльність в умовах воєнного стану*: мат-ли Всеукр. наук.-практ. семінару (Івано-Франківськ, 21.10.2025). Івано-Франківськ, 2025. С. 145—149. URL: <https://surl.li/qfckrh> (дата звернення: 09.01.2026).

нального кримінального судочинства і правових систем різних країн. Це дало змогу виявити спільні й відмінні ознаки слідчого експерименту як способу отримання доказів у кримінальному провадженні. За допомогою формально-юридичного методу здійснено правовий аналіз положень Кримінального процесуального кодексу України (далі — *КПК України*), що визначають особливість та межі проведення слідчого експерименту. Метод прогнозування став у пригоді для обґрунтованого передбачення умов упровадження в правозастосовну практику методу візуального ситуативного слідчого експерименту. Методом моделювання автори побудували ідеальні (уявні) моделі проведення віртуального слідчого експерименту в кримінальному судочинстві. Системно-структурним аналізом виокремлено основні елементи впровадження віртуальної реконструкції в кримінальний процес, визначено їхню функційну роль і вплив на результати кримінального провадження. Поеднання логічних методів аналізу й синтезу сприяло інтегруванню здобутих результатів у єдину систему наукових положень, завдяки чому логічно об-

ґрунтовано сутність, цілі, процесуальні та технічні умови, особливості проведення та оцінки результатів віртуального ситуативного слідчого експерименту.

Обрані методи сукупно забезпечили теоретичне обґрунтування досліджуваної проблеми та сприяли формулюванню висновків і практико-орієнтованих рекомендацій.

Аналіз основних досліджень і публікацій

В українській кримінально-процесуальній доктрині та криміналістиці фундаментальні аспекти слідчого експерименту доволі глибоко опрацьовані в теоретичному, процесуальному й тактичному аспектах. Схарактеризовано правову природу експерименту як самостійної слідчої (розшукової) дії, призначеної для перевірки слідчих версій, доказів і механізму кримінального правопорушення, та визначено його місце в системі криміналістики². Розроблено тактику слідчого експерименту, визначено етапи та прийоми його проведення³, порядок залучення спеціалістів⁴. Досліджено особливості слідчого експерименту під час

- 2 Маланчук П. М. Правова природа слідчого експерименту. *Правові горизонти*. 2018. № 9 (22). С. 52—55. DOI: [10.21272/legalhorizons.2018.i9.p52](https://doi.org/10.21272/legalhorizons.2018.i9.p52) (дата звернення: 09.01.2026) ; Стратонов В. М. Слідчий експеримент у системі криміналістичних знань. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Юридичні науки*. 2024. Вип. 1. С. 14—18. DOI: [10.32999/ksu2307-8049/2024-1-3](https://doi.org/10.32999/ksu2307-8049/2024-1-3) (дата звернення: 09.01.2026).
- 3 Балицький Т. М. Слідчий експеримент в системі слідчих (розшукових) дій у кримінальному провадженні України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Ірпінь, 2015. 20 с. URL: <https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/16881/1/BALITSKY-2015.pdf> (дата звернення: 09.01.2026) ; Ковбаса В. Організаційно-підготовчі заходи до проведення слідчого експерименту. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2020. № 3. С. 174—179. DOI: [10.31733/2078-3566-2020-3-174-179](https://doi.org/10.31733/2078-3566-2020-3-174-179) (дата звернення: 09.01.2026).
- 4 Даніч Є. О. Використання спеціальних знань під час проведення слідчого експерименту : дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2018. 238 с. URL: <https://elar.navs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/025fac7a-69a3-45dc-91a5-2f227acdd6a3/content> (дата звернення: 09.01.2026) ; Антонюк П. Є., Антощук А. О., Пясковський В. В. та ін. Тактика проведення слідчого експерименту під час досудового розслідування : метод. рек. Київ, 2021. 68 с. URL: <https://elar.navs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/5fe00ee9-ad87-4a83-8054-6eb9e3b36f/content> (дата звернення: 09.01.2026).

розслідування дорожньо-транспортних пригод⁵, убивств⁶ та інших кримінальних правопорушень⁷.

Проте, незважаючи на високий ступінь теоретичної та тактичної розробленості, слідчий експеримент, як і будь-яка інша слідча (розшукова) дія, стикається з викликами сучасного кримінального процесу, де основного значення набувають доказова достовірність та можливість алгоритмічної верифікації отриманих даних. Саме в цьому контексті критично важливим стає питання використання сучасних технологій, зокрема 3D-реконструкції (лазерного сканування і фотограмметрії), які здатні мінімізувати суб'єктивність сприйняття та досягти високої точності відтворюва-

них параметрів, провести експеримент у кіберпросторі й отримати достовірні результати, не перебуваючи на реальному місці події.

Аналіз праць, присвячених дослідженню застосування тривимірних технологій у процесі розслідування кримінальних правопорушень, свідчить про позитивний досвід їх упровадження під час проведення огляду місця події, проведення судово-експертних досліджень, підготовки слідчих⁸. Водночас питання використання таких технологій у процесі слідчого експерименту порушували в поодиноких публікаціях⁹, тож воно потребує більш глибокого дослідження.

- 5 Вальчишин Г. І. Організаційно-тактичні особливості проведення слідчого експерименту під час розслідування дорожньо-транспортних пригод : дис. ... д-ра філос. в галузі права. Дніпро, 2021. 250 с. URL: <https://dduvs.edu.ua/wp-content/uploads/files/Structure/science/rada/df017/d.pdf> (дата звернення: 09.01.2026) ; Варлахов В., Свідерський О., Мітуневічус В. Участь спеціаліста в слідчому експерименті із дослідження обставин дорожньо-транспортної пригоди, яка відбулася в темний час. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2022. Вип. 3 (28). С. 109–123. DOI: 10.32353/khrife.3.2022.07 (дата звернення: 09.01.2026) ; Коломієць В. В. Методика розслідування порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами : дис. ... д-ра філос. в галузі права. Кропивницький, 2024. С. 117–137. URL: https://dnuvs.ukr.education/wp-content/uploads/2024/12/dysertacziya_kolomiyecz.pdf (дата звернення: 09.01.2026).
- 6 Кунтій А. І. Тактика слідчого експерименту під час розслідування умисного вбивства, вчиненого в стані сильного душевного хвилювання. *Порівняльно-аналітичне право*. 2019. № 4. С. 393–396. URL: https://pap-journal.in.ua/wp-content/uploads/2020/08/PAP_4_2019.pdf (дата звернення: 09.01.2026) ; Юхно О. О. Особливості проведення слідчого експерименту в досудовому розслідуванні вбивств, пов'язаних з насильством у сім'ї. *Pravo.ua*. 2023. № 2. С. 77–85. DOI: 10.32782/LAW.UA.2023.2.11 (дата звернення: 09.01.2026).
- 7 Щербаковський М. Г. Слідчий експеримент при розслідуванні знищення або пошкодження майна. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2023. № 2 (101). Ч. 1. С. 323–333. DOI: 10.32631/v.2023.2.29 (дата звернення: 09.01.2026); Лепей М. В., Лепей О. В. Криміналістичне забезпечення проведення слідчого експерименту під час розслідування кримінальних правопорушень проти моральності. *Вісник кримінологічної асоціації України*. 2024. № 1 (31). С. 712–720. DOI: 10.32631/vca.2024.1.62 (дата звернення: 09.01.2026).
- 8 Свобода Є. Ю., Юсупов В. В., Михальчук Т. В. Теоретичні та практичні аспекти 3D-сканування під час розслідування кримінальних правопорушень (оглядова стаття). *Європейський правничий часопис*. 2025. Вип. 6, 7. С. 202–209. DOI: 10.36919/3041-1149(Pri nt).6-7.2025.202-209 (дата звернення: 09.01.2026).
- 9 Коваленко А. В. Криміналістичне вчення про збирання, дослідження та використання доказів у кримінальному провадженні : монографія. Київ, 2024. 558 с. URL: <https://rep.dnuvs>.

Викладення основного матеріалу дослідження

Для розкриття предмета нашого дослідження доцільно спочатку розглянути законодавче нормування реконструкції обставин кримінального правопорушення згідно з національним законодавством і законодавством країн континентального й загального права. Процесуальне регламентування цієї процедури має як спільні, так і відмінні ознаки.

Україна. Відповідно до ч. 1 ст. 240 КПК України, «з метою перевірки і уточнення відомостей, які мають значення для встановлення обставин кримінального правопорушення, слідчий, прокурор має право провести слідчий експеримент шляхом відтворення дій, обстановки, обставин певної події, проведення необхідних дослідів чи випробувань»¹⁰. За своєю сутністю та завданнями слідчий експеримент може набувати форми двох різних видів слідчих (розшукових) дій, які різняться підставами проведення, характером підготовки, тактичними прийомами й правилами здійснення. Порушення цих правил здатне призвести до викривлення отриманих результатів і вплинути на їх оцінку слідчим, прокурором або судом.

До згаданих дій належать, *по-перше*, власне слідчий експеримент (установлення можливості сприйняття якогось

факту (видимості, чутності та ін.) за певних умов або конкретною особою, учинення певних дій у конкретних умовах або конкретною особою, існування якогось факту та/або явища за певних обставин, а також механізму події загалом або її окремих етапів), *по-друге* — перевірка (відтворення) раніше наданих показань особи, яку проводять винятково в тому місці, про яке йдеться у відповідних показаннях¹¹. Обидва названі різновиди належать до групи слідчих (розшукових) дій, функційне призначення яких полягає у верифікації фактичних даних, установлених у процесі кримінального провадження.

Особливість слідчого експерименту полягає в тому, що під час його проведення джерелами криміналістично значущої інформації є як людина, так і матеріальне середовище. Фактичні дані отримують не лише завдяки особистому сприйняттю об'єктів і подій суб'єктом розслідування, а й за допомогою широкого арсеналу техніко-криміналістичних та інших технічних засобів. Мету слідчого експерименту, зазначену в процесуальній нормі, реалізують у численних і різноманітних видах такого експерименту, розроблених у криміналістиці¹².

Отже, одним із різновидів слідчого експерименту є перевірка показань допитаної особи про вчинення

ukr.education/server/api/core/bitstreams/4bd5ad6e-849f-43ba-9772-3023b1d75509/content (дата звернення: 19.01.2026); Павлюк Н. В. Застосування 3D-моделювання під час допиту та слідчого експерименту. *Інноваційні методи та цифрові технології в криміналістиці, судовій експертизі та юридичній практиці*: мат-ли міжнар. «кругл. столу» (Харків, 12.12.2019). Харків, 2019. С. 112—115. URL: <https://surl.lt/hvpzah> (дата звернення: 19.01.2026).

10 Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 09.01.2026).

11 Криміналістика: підручник. У 2 т. Т. 1 / за заг. ред. А. Ф. Волобуєва, Р. Л. Степанюка, В. О. Малярової. Харків, 2018. С. 243—344. URL: https://fpk.in.ua/images/biblioteka/4bac_pra-vo/Kryminalistyka_Pidruchnyk_Tom-1_Kharkiv_2018.pdf (дата звернення: 19.01.2026).

12 Антонюк П. Є., Антошук А. О., Пясковський В. В. та ін. Знач. твір. С. 8. URL: <https://elar.navs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/5fe00ee9-ad87-4a83-8054-6eb9e3b36f/content> (дата звернення: 09.01.2026).

нею певних дій на місці події¹³. Завданням такого експерименту є з'ясувати обізнаність учасника кримінального провадження щодо знаходження, розташування, особливостей матеріального середовища місця події; уточнити маршрут руху на місце події та відхід з нього; установити достовірність показань їх зіставленням з діями особи в матеріальній обстановці та слідами злочину, зафіксованими в протоколі огляду місця події, тощо. Такий слідчий експеримент проводять безпосередньо на місці події наданням ініціативи в діях учасникові, чий показання перевіряють, а його особливістю є очевидність отриманих результатів усім присутнім особам, зокрема понятим, без застосування спеціальних знань.

Країни європейського (континентального) права. Правові системи Румунії¹⁴, Польщі¹⁵, Чехії¹⁶, Казахстану¹⁷, Молдови¹⁸ та інших країн колишнього соціалістичного табору зберегли у своєму кримінальному процесі інститут слідчого експерименту в його класичному розумінні як самостійну слідчу дію, спрямовану на перевірку й уточнення

фактичних даних за допомогою відтворення обставин події. Попри наявність у кримінальному процесі деяких пострадянських країн (зокрема, Чехії, Казахстану й Молдови) двох окремих слідчих дій — слідчого експерименту та перевірки (або відтворення) показань на місці, — це не змінює їхньої спільної ґносеологічної сутності як засобів емпіричної верифікації фактичних даних, що впливає з радянської криміналістичної традиції.

Натомість розвинені європейські системи, зокрема Франції, Німеччини та Швейцарії, не містять прямого нормативного закріплення аналога слідчого експерименту, однак у них існують форми, що мають ідентичну пізнавальну функцію. Так, у ст. 81 Кримінального процесуального кодексу Франції, попри відсутність нормативного визначення реконструкції, передбачено, що слідчий суддя проводить усі дії, які вважає корисними для встановлення істини, а ст. 92 передбачає *transport sur les lieux* — виїзд на місце події для спостережень¹⁹. На практиці *reconstitution* є комбінацією кількох процесуальних актів — огляду,

-
- 13 Велика українська юридична енциклопедія. У 20 т. Т. 20 : Криміналістика, судова експертиза, юридична психологія / редкол.: В. Ю. Шепітько та ін. Харків, 2018. С. 583.
- 14 Codul de procedură penală din 1 iulie 2010 (Legea nr. 135/2010). Data intrării în vigoare: 01.02.2014. Art. 193—195. București: Ministerul Justiției / Portal Legislativ : web. URL: <https://legislatie.just.ro/public/detaliidocument/120611> (дата звернення: 09.01.2026).
- 15 Kodeks postępowania karnego : ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Dz.U. 1997 nr 89 poz. 555 z późn. zm. Art. 211, 212 / ISAP : web. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19970890555> (дата звернення: 09.01.2026).
- 16 Zákon č. 141/1961 Sb. Zákon o trestním řízení soudním (trestní řád). Stav k 01.01.2025. § 104d, § 104e / Zákonu pro lidi : web. URL: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1961-141> (дата звернення: 09.01.2026).
- 17 Қазақстан Республикасының Қылмыстық-процестік кодексі : 2014 жылғы 4 шілдедегі № 231-V ҚРЗ / Әділет : web. URL: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K1400000231> (дата звернення: 09.01.2026).
- 18 Codul de procedură penală al Republicii Moldova : Cod Nr. 122-XV din 14-03-2003. Art. 122 / Legis : web. URL: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=120596&lang=ro (дата звернення: 09.01.2026).
- 19 Code de procédure pénale / Légifrance : web. URL: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/texte_lc/LEGITEXT000006071154 (дата звернення: 09.01.2026)

допиту, демонстрування й експертного дослідження, об'єднаних спільною метою відтворити механізм події. У французькій криміналістиці таку реконструкцію розглядають як синтетичну процедуру, що поєднує емпіричну точність із судовим контролем²⁰.

У Кримінальному процесуальному кодексі Федеративної Республіки Німеччини також немає поняття «слідчий експеримент» у вузькому сенсі. Судова практика спирається на те, що досліді й експерименти (нім. *versuche*) не є самостійними видами доказів, а можуть бути елементом висновку експерта або складником огляду місця події²¹. Отже, німецька модель спирається на принцип функційної єдності доказових дій — важливо не те, як класифіковано дію, а чи *до-тримано* загальних гарантій достовірності, належності й можливості перевірки.

Відповідно до ст. 193 Кримінального процесуального кодексу Швейцарії, огляд місця події можуть поєднувати з реконструкцією або з допитом (фр. *reconstitution des faits ou avec une confrontation*). У цьому разі до огляду залучають обвинувачених, свідків та інших осіб, викликаних до суду²².

Країни загального права. У країнах загального права (США, Канада, Велика

Британія, Австралія) питання допустимості слідчого експерименту традиційно розглядають крізь призму тесту на істотну подібність (англ. *substantial similarity*). Відповідно до цього принципу експериментальні умови мають бути схожими на реальну ситуацію, хоча він не потребує ідентичних умов, але певної схожості, щоб гарантувати, що результати експерименту будуть релевантними й надійними для розслідуваного прецеденту. Так, у США Верховний суд Аляски у справі *Love v. State of Alaska* сформулював вимогу щодо демонстрування істотної подібності умов експерименту до реальних обставин події, і водночас наголосив, що абсолютна тотожність не є необхідною²³.

У правозастосовному процесі реконструкція подій поступово зміщується від натурного (предметного) до цифрового моделювання. 3D-технології²⁴, до яких належать 3D-сканування, фотограмметрія, доповнена реальність (англ. *AR — additional reality*) і віртуальна реальність (англ. *VR — virtual reality*) і які дають змогу створювати інтерактивні, метрично точні моделі місця події. Вони не лише в багатьох випадках витісняють традиційний фізичний експеримент, а й забезпечують абсолютно новий рівень

20 Hazan R., Cassuto Th. La reconstitution en procédure pénale. Intérêts et principes généraux. *Experts*. 2009. No. 86, Oct. Pp. 4–9. URL: https://cejpcar.org/wp-content/uploads/2015/10/RE_PUB_86-Hazan-Cassuto.pdf (дата звернення: 09.01.2026).

21 Bundesgerichtshof Urt. V. 20.06.1961, Az.: 1 StR 212/61. Beweisrecht der Strafprozeßordnung (StPO). Experimente und Versuche als besondere Beweisarten / Wolters Kluwer Online : web. URL: <https://research.wolterskluwer-online.de/document/8b9f76f1-037c-4edf-983c-a0debb8e2029> (дата звернення: 09.01.2026).

22 Code de procédure pénale suisse du 5 octobre 2007 (État le 1er avril 2025). Art. 193 / Fedlex : web. URL: <https://www.fedlex.admin.ch/eli/cc/2010/267/fr> (дата звернення: 09.01.2026).

23 Substantial Similarity in Conditions for Experimental Evidence: Supreme Court of Alaska's Decision in *Love v. State of Alaska* / Casemine : web. URL: <https://www.casemine.com/commentary/us/substantial-similarity-in-conditions-for-experimental-evidence-supreme-court-of-alaska's-decision-in-love-v.-state-of-alaska/view> (дата звернення: 01.02.2026).

24 3D-технологія (від англ. *3-Dimensional* — тривимірний) охоплює широкий спектр інструментів і методів, які дають змогу створювати, відображати або відтворювати об'єкти у трьох вимірах: за шириною, висотою та глибиною.

метричної точності та об'єктивності до-казування²⁵.

У британській практиці 3D-реконструкцію активно застосовують під час розслідувань дорожньо-транспортних пригод, убивств і терактів, а результати VR-реконструкцій суди приймають як допоміжний доказ за умови підтвердження їх надійності експертами²⁶. За даними Ch. Villa, N. Lynnerup і Ch. Jacobsen, користування мультимодальним 3D-підходом дає змогу створити єдину інтерактивну базу даних, де топографія місця події, тіла жертви й речові докази узгоджено в єдиному цифровому середовищі²⁷. Це створює новий тип віртуального слідчого експерименту (англ. *virtual investigative experiment*), який відбувається у кіберпросторі, але зберігає процесуальні гарантії достовірності.

У судовій практиці США віртуальні моделі здатні інтегруватися в судове провадження як докази, якщо вони релевантні справі й не мають підстав для виключення (відповідно до Rules 401 «Test for Relevant Evidence», 402 «General Admissibility of Relevant Evidence», 403 «Exclusionary Rule» Federal Rules of Evidence²⁸), а також відповідають стандартам наукової надійності (англ. *scientific reliability*), визначеним у справі *Daubert v. Merrell Dow Pharmaceuticals* (1993)²⁹.

У фундаментальному аналізі М. А. Maneli й О. Е. Isafiade численних літературних джерел, у яких висвітлено проблеми застосування інструментів, технологій, методів і прийомів 3D-реконструкції місць злочинів, зазначено, що традиційні засоби реєстрації інформації з місця події не досягають або не підтримують необхідної цілісності інформації про злочин, а 3D-реконструкція злочину з використанням технологій занурення у віртуальну реальність (англ. *immersive reality*) забезпечує відтворення обстановки з точністю до кількох міліметрів і дає змогу в режимі реального часу перевіряти різні гіпотези³⁰.

Отже, аналіз іноземних правових систем свідчить, що, хоча поняття слідчого експерименту як самостійної процесуальної форми є унікальним для українського (та ширше — пострадянського) права, аналогічні за функційним призначенням дії існують у більшості правових систем.

Гносеологічні стандарти достовірності. Під час досудового розслідування проведення слідчих експериментів в умовах воєнного стану нерідко стикається зі значними труднощами: місце події може бути розташоване на окупованій території, а якщо у прифронтовій зоні — зруйноване або суттєво пошко-

25 Flor N. V. Technology Corner: Virtual Crime Scene Reconstruction: The Basics of 3D Modeling. *Journal of Digital Forensics, Security and Law*. 2011. Vol. 6. N. 4. Art. 6. DOI: 10.15394/jdfsl.2011.1108 (дата звернення: 09.01.2026).

26 Forensic Crime Scene Reconstruction, Virtual Reality / NCAVF : web. 2018. URL: <https://ncavf.com/what-we-do/crime-scene-reconstruction/> (дата звернення: 09.01.2026).

27 Villa Ch., Lynnerup N., Jacobsen Ch. A Virtual, 3D Multimodal Approach to Victim and Crime Scene Reconstruction. *Diagnostics*. 2023. Art. 13(17):2764. DOI: 10.3390/diagnostics13172764 (дата звернення: 09.01.2026).

28 Federal Rules of Evidence (amended to Dec 1, 2024) / Cornell Law School. LII : web. URL: <https://www.law.cornell.edu/rules/fre> (дата звернення: 02.02.2026).

29 Daubert v. Merrell Dow Pharmaceuticals, Inc., 509 U. S. 579 (1993) / Justia U. S. Supreme Court : web. URL: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/509/579/> (дата звернення: 09.01.2026).

30 Maneli M. A., Isafiade O. E. 3D Forensic Crime Scene Reconstruction involving Immersive Technology: A Systematic Literature Review. *Institute of Electrical and Electronics Engineers (IEEE) Access*. 2022. Vol. 10. Pp. 1–51. DOI: 10.1109/access.2022.3199437 (дата звернення: 09.01.2026).

джене, перебування там небезпечно для учасників кримінального провадження, а деякі з них (потерпілі, свідки) знаходяться далеко як від місця події, так і від органу розслідування. Усе це унеможлиблює здійснення слідчої дії в традиційній формі. Водночас сучасний рівень розвитку науки й техніки дає змогу розв'язати окреслену проблему за допомогою 3D-технологій.

Завдяки 3D-скануванню з наступною 3D-реконструкцією криміналістично релевантного об'єкта можна виготовити цифрову 3D-модель, яка відображає лінійні та просторові характеристики такого об'єкта, взаємне розміщення елементів його зовнішньої будови, забарвлення та інші ознаки³¹. Виготовлення 3D-моделей обстановки кримінального правопорушення у разі, коли доступ до неї ускладнений, неможливий або небезпечний, можна розглядати як різновид повної реконструкції місця події, що рекомендовано здійснювати під час проведення слідчого експерименту³².

Застосування 3D-реконструкції місця події знаходиться в річищі найновішої тенденції поступової цифровізації доказового процесу, де відтворення обставин злочину здійснюють за допомогою технологій занурення у віртуальну реальність. На думку О. Дуфенюк, це створює не тільки об'єктивну потребу в сучасному процесуальному інструменті, а й є підставою для вдосконалення процесу документування на місці по-

дії, свідчить про появу нового покоління техніко-криміналістичних засобів і нову комплексну галузь криміналістичної науки — тривимірну криміналістику³³.

Отже, можна стверджувати, що 3D-реконструкція місця події під час кримінального провадження відкриває такі напрями використання:

- 1) дистанційне проведення слідчого експерименту на місці події (віртуальний слідчий експеримент);
- 2) створення 3D-моделей предметів (зброї, знарядь злочину тощо), які роздруковують на 3D-принтері та які виконують роль реальних прототипів;
- 3) вихідний матеріал для подальшого експертного дослідження;
- 4) наочна презентація місця події та результатів слідчого експерименту для суду³⁴.

Зазначене доводить, що високоточна реконструкція подій не здатна ані цілком поглинути слідчий експеримент у «класичному» розумінні, ані стати складником експертизи чи огляду: така реконструкція потребує унікального гібридного статусу. Саме тому ми пропонуємо новий концепт, що передбачає відтворення обставин кримінально релевантної події не на реальному місці, а у віртуальному 3D-середовищі — віртуальний ситуаційний слідчий експеримент (англ. *Virtual Situational Investigative Experiment, VSIE*). Його метою є перевірка

31 Коваленко А. В. Зазнач. твір. С. 201. URL: <https://rep.dnuvs.ukr.education/server/api/core/bitstreams/4bd5ad6e-849f-43ba-9772-3023b1d75509/content> (дата звернення: 02.02.2026).

32 Негребецький В. Криміналістична реконструкція як тактичний прийом слідчого експерименту. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 6. С. 318. DOI: 10.32849/2663-5313/2019.6.59 (дата звернення: 09.01.2026).

33 Дуфенюк О. М. Майбутнє 3D криміналістики: інновації, які змінюють практику досудового розслідування. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 3. С. 458. DOI: 10.32782/2524-0374/2024-3/110 (дата звернення: 09.01.2026).

34 Carew R. M., French J., Morgan R. M. 3D Forensic science: A new field integrating 3D imaging and 3D printing in crime reconstruction. *Forensic Science International: Synergy*. 2021. Vol. 3. Art. 100205. P. 2. DOI: 10.1016/j.fsisy.2021.100205 (дата звернення: 19.01.2026).

показань і слідчих версій, аналіз механізму події та отримання доказів із застосуванням інформаційних технологій.

Віртуальний слідчий експеримент змінює не лише форму доказування, а й саму ґносеологічну модель істини в кримінальному процесі. Якщо традиційний експеримент перевіряє показання за допомогою «предметного» відтворення, то цифровий — за допомогою віртуального моделювання, заснованого на даних 3D-сканування, фотограмметрії, відеофіксування та інших цифрових вимірювань просторових параметрів місця події. Отже, критерій достовірності зміщується від «свідчення суб'єкта» до «вірогідності алгоритму». Утім, ця зміна зміщує фокус юридичної оцінки на надійність (цілісність) вхідних даних (англ. *data integrity*) і валідність експертного методу (англ. *validity of the expert method*), потребує нових юридичних стандартів оцінки таких доказів. Правова спільнота, зокрема D. Notowitz, визнає 3D-моделі допустимими доказами за умови дотримання вимог автентичності (англ. *authenticity*), відтворюваності (англ. *reproducibility*) та відсутності викривлень³⁵.

Найважливішим здобутком цифрових реконструкцій є те, що вони поєднують просторову точність з когнітивною візуалізацією. Окрім того, завдяки глибокому зануренню (англ. *deep immersion*) віртуальна реальність виконує функцію не лише джерела доказів, а й ефектив-

ного засобу комунікації складних фактів для суб'єктів судового провадження (суддів, присяжних), сприяючи їхньому кращому когнітивному сприйняттю.

Перевага реконструкції місця події методом 3D-моделювання полягає в тому, що наочність і можливість створити анімацію дає змогу розглянути різні версії події та виявити протиріччя в показаннях допитуваної особи. Отже, переваги віртуальних реконструкцій перед класичними слідчими експериментами очевидні: вони забезпечують постійне фіксування доказів без ризику їх утратити, дають змогу багаторазово повторювати дослід без утручання в матеріальну обстановку й об'єктивно перевіряти лінію зору свідка (англ. *line of sight*)³⁶ або траєкторію руху об'єктів, що має провідне значення для спростування чи підтвердження показань³⁷. Так, демонстрування 3D-моделі навмисно зміненої речової обстановки місця події з метою її відновлення особою, показання якої перевіряють, допоможе перевірити обізнаність цієї особи про місце злочину. Цей тактичний прийом дає змогу особі продемонструвати свою поінформованість, а слідчому — спростувати неправдиві показання³⁸.

Перспективи інтеграції 3D-технологій в українське законодавство й судову практику. Україна сьогодні не має правового механізму, який дозволяв би офіційно користуватися цифровими реконструкціями як самостійним доказо-

35 Notowitz D. Using 3D Scans and Modeling as Evidence in Court. *Law Technology Today*. 2023. Nov 08. URL: https://www.americanbar.org/groups/law_practice/resources/law-technology-today/2023/using-3d-scans-and-modeling-as-evidence-in-court/ (дата звернення: 19.01.2026).

36 *Line of sight* — пряма лінія видимості між спостерігачем і об'єктом, яка визначає можливість візуального сприйняття події в конкретних просторових умовах.

37 Kowbuz D. How 3D scanning rebuilds crime scenes for courtrooms : Capturing crucial evidence to aid justice / Gim-international : web. 2020. May 13. URL: <https://www.gim-international.com/content/article/how-3d-scanning-rebuilds-crime-scenes-for-courtrooms> (дата звернення: 02.02.2026).

38 Павлюк Н. В. Зазнач. твір. URL: <https://surl.lt/hvpxah> (дата звернення: 19.01.2026).

вим засобом. З огляду на обґрунтовану необхідність дотримання стандартів наукової надійності (англ. *scientific reliability*), найбільш логічним є не коригування ст. 240 КПК України, а застосування 3D-моделей місця події як додатка до протоколів слідчого експерименту (ст. 105 КПК України)³⁹.

Скористатися 3D-реконструкцією місця події для проведення слідчого експерименту, на нашу думку, можна у двох ситуаціях. *По-перше*, під час перевірки показань, коли особа на віртуальній моделі показує траєкторію свого переміщення на території або всередині приміщення, демонструє елементи речового середовища, з якими контактувала, указує на розташування осіб на місці події або знаходження значущих для розслідування предметів тощо. Окрім того, під час реального експерименту можна застосувати моделі предметів з місця події, виготовлені на 3D-принтері. *По-друге*, для встановлення чи спростування певних об'єктивних фактів: наприклад, розташування або відстані між елементами обстановки, а також можливості бачити окремі предмети з конкретного місця знаходження тощо. Зауважимо, що слідчий експеримент проводять у разі, коли немає потреби у спеціальних знаннях для складних математичних розрахунків або лабораторних досліджень, що характерно для експертного дослідження⁴⁰.

Першою, основною та необхідною умовою інтеграції віртуального ситуативного слідчого експерименту в процес розслідування кримінальних правопорушень є впровадження криміналістичних рекомендацій щодо 3D-документування місця події⁴¹. Існує два основні методи фіксування місця події — лазерне сканування та фотограмметрія. Під час лазерного сканування (англ. *LiDAR*)⁴² сканер установлюють на штативі, він випускає лазерні промені на 360 градусів, фіксуючи й вимірюючи відстань до об'єктів. У результаті мільйони точок — «хмара точок» (англ. *Point Cloud*) — формують точну геометричну копію місця події з похибкою 1–2 мм. За допомогою фотограмметрії створюють 3D-модель на основі серії фотографій, зроблених з різних ракурсів (часто із застосуванням дронів). Спеціальне програмне забезпечення «зшиває» фотографії в об'ємну модель. Технології фотограмметрії та лазерного сканування дають змогу створювати цифрові копії об'єктів і ситуацій, які можна відтворити будь-коли під час досудового розслідування або судового розгляду. Окрім того, це сприятиме забезпеченню принципу безпосередності дослідження доказів судом (ст. 23 КПК України)⁴³, навіть якщо фізичне місце події вже змінилося.

Другою обов'язковою умовою впровадження віртуального ситуативного слідчого експерименту в кримінальний

39 Кримінальний процесуальний кодекс України ... URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 09.01.2026).

40 Villa Ch., Lynnerup N., Jacobsen Ch. Op. cit. DOI: 10.3390/diagnostics13172764 (дата звернення: 09.01.2026).

41 Баранчук В. В. 3D сканування як спосіб фіксації на місці злочину: переваги й недоліки. *Юридичний бюлетень*. 2020. Вип. 16. С. 280–286. DOI: 10.32850/LB2414-4207.2020.16.01 (дата звернення: 09.01.2026).

42 *LiDAR (Light Detection and Ranging)* — технологія дистанційного зондування, що вимірює відстані до об'єктів за допомогою лазерних імпульсів, створюючи високоточні тривимірні моделі простору.

43 Кримінальний процесуальний кодекс України ... URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 09.01.2026).

процес має стати процесуальне закріплення стандартів автентичності й цілісності цифрових доказів. Ідеться про визначення їх походження, формату збереження та методів перевірки. Ці стандарти необхідні для забезпечення наукової валідності всієї методики віртуального слідчого експерименту. Для формування національних вимог доцільно скористатися іноземними підходами, напрацьованими, зокрема, у США (Правило 901 «Підтвердження автентичності або ідентифікація доказів», англ. *Rule 901 «Authenticating or Identifying Evidence»*)⁴⁴ і міжнародним стандартом *ISO/IEC 27037:2012*⁴⁵, які є орієнтиром для розроблення надійних методик і процедур роботи із цифровими доказами.

Третім складником інтеграції запропонованої форми слідчого експерименту є підготовка кадрів правозастосовників: слідчих, прокурорів, суддів. Віртуальний слідчий експеримент потребує не лише технічних ресурсів, а й нової когнітивної культури доказування. Слідчі та прокурори повинні мати базові знання щодо належного 3D-документування відповідних слідчих дій (огляду, експерименту), а судді — щодо коректної оцінки їх результатів.

На підставі викладеного можна визначити основні переваги застосування 3D-реконструкції місця події у слідчому експерименті:

- перехід слідчого експерименту з категорії суб'єктивних дій у категорію точних інструментальних досліджень;

- проведення учасниками кримінального провадження слідчої дії в безпечному середовищі без реальних ризиків, пов'язаних з воєнними операціями;
- відсутність обмежень у повторенні й аналізуванні;
- економія часу та ресурсів, оскільки не потребує організації складних, повторних, витратних виїздів на місце події;
- збережені в цифровому вигляді зображення є доступними в будь-який час, що полегшує аналіз нерозкритих справ⁴⁶.

Висновки

Порівняльно-правовий аналіз свідчить, що в той час як континентальні системи утримують реконструкцію подій у межах традиційної судової форми, країни загального права трансформували її у високотехнологічну процедуру доказування, де критерій достовірності змістився від суб'єктивного сприйняття до алгоритмічної верифікації. Для українського кримінального процесу, особливо в умовах воєнного стану, упровадження віртуального ситуаційного слідчого експерименту є не просто технічною інновацією, а процесуальною необхідністю, обумовленою неможливістю доступу до окупованих територій або руйнуванням матеріальної обстановки.

На підставі проведеного дослідження вважаємо за потрібне зафіксувати наведені далі концептуальні положення.

44 Federal Rules of Evidence. Rule 901. Authenticating or Identifying Evidence / Cornell Law School. LII : web. URL: https://www.law.cornell.edu/rules/fre/rule_901 (дата звернення: 09.01.2026).

45 ISO/IEC 27037:2012 Information technology — Security techniques — Guidelines for identification, collection, acquisition and preservation of digital evidence / ISO : web. URL: <https://www.iso.org/standard/44381.html> (дата звернення: 09.01.2026).

46 Bricken M. Virtual Reality Learning Environments: Potentials and Challenges. *ACM Siggraph Computer Graphics*. 1991. Vol. 25. Is. 3. Pp. 179–180. DOI: [10.1145/126640.126657](https://doi.org/10.1145/126640.126657) (дата звернення: 09.01.2026).

Процесуальний статус та інтеграція. Віртуальний ситуаційний слідчий експеримент — це різновид слідчого експерименту, сутність якого полягає у відтворенні обставин, дій або обстановки кримінально релевантної події у штучно створеному тривимірному середовищі на основі метрично точних даних цифровізації місця події (3D-сканування, фотограмметрії). Його не варто розглядати як альтернативу традиційному слідчому експерименту: швидше, він є цифровою еволюцією такого слідчого експерименту. Оптимальним механізмом легалізації 3D-моделей є користування ними як додатками до протоколу слідчої дії, що забезпечує виконання вимог ст. 240 КПК України й одночасно реалізує принцип безпосередності дослідження доказів (навіть за умови фізичної зміни місця події).

Стандарти наукової надійності. Фундаментом використання віртуальної реконструкції має стати суворе дотримання стандартів автентичності та цілісності даних. Цифрова модель лише тоді набуває доказової сили, коли вона відповідає критеріям відтворюваності й валідності методу, за аналогією з міжнародним стандартом ISO/IEC 27037:2012 і принципами наукової надійності, застосовуваними в міжнародній практиці.

Розмежування компетенцій. Необхідно чітко розмежовувати процесуальну роль слідчого (як суб'єкта пізнання) та спеціаліста (як технічного асистента). Користування технологіями LiDAR і фотограмметрії потребує залучення спеціальних знань для створення «хмари точок», проте оцінка отриманих результатів та перевірка слідчих версій залишається винятковою прерогативою суб'єкта розслідування й суду.

Гносеологічний перехід. Упровадження віртуального ситуаційного слідчого

експерименту означає перехід від свідчень особи до науково верифікованої моделі події. Це сприятиме мінімізації суб'єктивізму учасників, забезпеченню процесу та досягненню істини в цифровому форматі, стійкому до впливу часу й зовнішніх обставин.

Отже, цифрова трансформація слідчого експерименту за допомогою впровадження віртуальної 3D-реконструкції є провідним етапом модернізації національної теорії доказування, що дає змогу поєднати технічну точність із засадами процесуальної справедливості.

Integration of Virtual Reconstruction into Criminal Procedure in Ukraine (Based on Example of Investigative Experiment)

**Mykhailo Shcherbakovskyi,
Yurii Myroshnychenko**

This article purpose is to conduct a comparative legal analysis of reconstruction institution of criminal offenses and to scientifically justify feasibility of introducing virtual situational investigative experiments into Ukrainian criminal proceedings as a new standard of scientific reliability and metric accuracy of evidence. For achieving this goal, general scientific and special methods of scientific cognition were used (comparative legal one, formal legal one, forecasting, modeling, systemic-structural, analysis, and synthesis). The issue of limitations of conducting traditional crime scene reconstructions in conditions of martial law, caused by the destruction of the material environment and dangerous access to the scenes of events, has been highlighted. The advantages of 3D technologies (LiDAR, photogrammetry) for creating metrically accurate digital models of the scene of the incident, which ensure the transition from subjective perception to algorithmic verification, are substantiated. The feasibility of using 3D models as an addition to investigative action protocol

is proven. It is concluded that digital transformation of evidence is a leading stage in modernization of justice, combining technical accuracy with procedural fairness.

Keywords: criminal proceedings; investigative experiment; virtual reconstruction; VSIE; 3D modeling; digital evidence; martial law; criminal proceedings; evidence.

Фінансування

Це дослідження не отримало жодного спеціального гранту від фінансових установ у державному, комерційному або некомерційному секторах.

Відмова від відповідальності

Засновники не грали жодної ролі у розробленні дослідження, добиранні й аналізуванні даних, рішенні про публікацію або підготовку рукопису.

Учасники

Автори зробили свій внесок винятково в інтелектуальну дискусію, що є основою цього документа, дослідження судової практики, написання та редагування, і беруть на себе відповідальність за її зміст і тлумачення.

Декларація щодо конфлікту інтересів

Автори заявляють про відсутність конфлікту інтересів, що стосується цієї теми; хоча Михайло Щербаковський є членом консультативної ради збірника, він не брав участі в ухваленні рішення щодо оприлюднення, і цю статтю піддано повному процесу експертної перевірки та редагування.

References

- Antoniuk, P. Ye., Antoshchuk, A. O., Piaskovskyi, V. V. ta in. (2021). *Taktyka provedennia slidchoho eksperymentu pid chas dosudovoho rozsliduvannia* [Tactics of conducting an investigative experiment during a pre-trial investigation] : metod. rek. Kyiv. URL: <https://elar.navs.edu.ua/servr/api/core/bitstreams/5fe00ee9-ad87-4a83-8054-6eb9e3b36f/content> [in Ukrainian].
- Balytskyi, T. M. (2015). *Slidchyi eksperyment v systemi slidchykh (rozshukovykh) dii u kryminalnomu provadzhenni Ukrainy* [Investigative experiment in system of investigative (search) actions in criminal proceedings of Ukraine] : avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk. Irpin. URL: <https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/16881/1/BAL-ITSKY-2015.pdf> [in Ukrainian].
- Baranchuk, V. V. (2020). 3D skanuvannia yak sposib fiksatsii na misti zlochyynu: perevahy y nedoliky [3D Scanning as a way of fixing a crime scene: Advantages and disadvantages]. *Yurydychnyi biuletyn*. Vyp. 16. DOI: 10.32850/LB2414-4207.2020.16.01 [in Ukrainian].
- Bricken, M. (1991). Virtual Reality Learning Environments: Potentials and Challenges. *ACM Siggraph Computer Graphics*. Vol. 25. Is. 3. DOI: 10.1145/126640.126657.
- Carew, R. M., French, J., Morgan, R. M. (2021). 3D Forensic science: A new field integrating 3D imaging and 3D printing in crime reconstruction. *Forensic Science International: Synergy*. Vol. 3. Art. 100205. DOI: 10.1016/j.fsisyn.2021.100205.
- Chornous, Yu. (2025). *Taktyka slidchoho eksperymentu za osoblyvoho rezhymu kryminalnoho provadzhennia v umovakh voiennoho stanu* [Tactics of investigative experiment under a special regime of criminal proceedings under martial law]. *Pravookhoronna diialnist v umovakh voiennoho stanu* : mat-ly Vseukr. nauk.-prakt. seminaru (Ivano-Frankivsk, 21.10.2025). Ivano-Frankivsk. URL: <https://surl.li/qfckrh> [in Ukrainian].
- Danich, Ye. O. (2018). *Vykorystannia spetsialnykh znan pid chas provedennia slidchoho eksperymentu* [Use of special knowledge during the performance of investigative experiment] : dys. ... kand. yuryd. nauk. Kyiv. URL: <https://elar.navs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/025fac7a-69a3-45dc-91a5-2f227acd-d6a3/content> [in Ukrainian].
- Dufeniuk, O. M. (2024). *Maibutnie 3D kryminalistyky: innovatsii, yaki zmynuiut praktyku dosudovoho rozsliduvannia* [The future of 3D forensics: innovations that are changing the practice of pre-trial investigation]. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal*.

- № 3. DOI: 10.32782/2524-0374/2024-3/110 [in Ukrainian].
- Flor, N. V. (2011). Technology Corner: Virtual Crime Scene Reconstruction: The Basics of 3D Modeling. *Journal of Digital Forensics, Security and Law*. Vol. 6. N. 4. Art. 6. DOI: 10.15394/jdfsl.2011.1108.
- Forensic Crime Scene Reconstruction, Virtual Reality* (2018) / NCAVF : web. URL: <https://ncavf.com/what-we-do/crime-scene-reconstruction/>.
- Hazan, R., Cassuto, Th. (2009). La reconstitution en procédure pénale. Intérêts et principes généraux. *Experts*. No. 86, Oct. URL: https://cejpcar.org/wp-content/uploads/2015/10/RE_PUB_86-Hazan-Cassuto.pdf [in France].
- Kolomiets, V. V. (2024). *Metodyka rozsliduvannia porushennia pravyl bezpeky dorozhnogo rukhu abo eksploatatsii transportu osobamy, yaki keruiut transportnymy zasobamy* [Methodology for the investigation of violations of road safety rules or transport operation by persons driving vehicles] : dys. ... d-ra philos. v haluzi prava. Kropyvnytskyi. URL: https://dnuvs.ukr.education/wp-content/uploads/2024/12/dysertacziya_kolomiyecz.pdf [in Ukrainian].
- Kovalenko, A. V. (2024). *Kryminalistychna vchenia pro zbyrannia, doslidzhennia ta vykorystannia dokaziv u kryminalnomu provadzhenni* [Criminalistic doctrine on the collection, examination, and use of evidence in criminal proceedings] : monohrafiia. Kyiv. URL: <https://rep.dnuvs.ukr.education/server/api/core/bitstreams/4bd5ad6e-849f-43ba-9772-3023b1d75509/content> [in Ukrainian].
- Kovbasa, V. (2020). Orhanizatsiino-pidhotovchi zakhody do provedennia slidchoho eksperymentu [Organizational and preparatory measures for the investigative experiment]. *Naukovyi visnyk Dnipropetrovskoho derzhavnogo universytetu vnutrishnikh sprav*. № 3. DOI: 10.31733/2078-3566-2020-3-174-179 [in Ukrainian].
- Kowbuz, D. (2020). *How 3D scanning rebuilds crime scenes for courtrooms : Capturing crucial evidence to aid justice* / Gim-international : web. May 13. URL: <https://www.gim-international.com/content/article/how-3d-scanning-rebuilds-crime-scenes-for-courtrooms>.
- Kryminalistyka* [Criminalistics] (2018) : pidruchnyk. U 2 t. T. 1 / za zah. red. A. F. Volobuieva, R. L. Stepaniuka, V. O. Maliarovi. Kharkiv. URL: https://fpk.in.ua/images/biblioteka/4bac_pravo/Kryminalistyka_Pidruchnyk_Tom-1_Kharkiv_2018.pdf [in Ukrainian].
- Kuntii, A. I. (2019). Takyka slidchoho eksperymentu pid chas rozsliduvannia umysnoho vbyvstva, vchynenoho v stani sylnoho dushevnogo khvyliuvannia [Tactics of investigative experimentation during the investigation of intentional murder committed in a state of intense emotional distress]. *Porivnialno-analitychne pravo*. № 4. URL: https://pap-journal.in.ua/wp-content/uploads/2020/08/PAP_4_2019.pdf [in Ukrainian].
- Lepei, M. V., Lepei, O. V. (2024). Kryminalistychna zabezpechennia provedennia slidchoho eksperymentu pid chas rozsliduvannia kryminalnykh pravoporushen proty moralnosti [Forensic support for conducting an investigative experiment during the investigation of criminal offenses against morality]. *Visnyk kryminolohichnoi asotsiatsii Ukrainy*. № 1 (31). DOI: 10.32631/vca.2024.1.62 [in Ukrainian].
- Malanchuk, P. M. (2018). Pravova pryroda slidchoho eksperymentu [Legal nature of investigative experiment]. *Pravovi horyzonty*. № 9 (22). DOI: 10.21272/legalhorizons.2018.i9.p52 [in Ukrainian].
- Maneli, M. A., Isafiade, O. E. (2022). 3D Forensic Crime Scene Reconstruction involving Immersive Technology: A Systematic Literature Review. *Institute of Electrical and Electronics Engineers (IEEE) Access*. Vol. 10. DOI: 10.1109/access.2022.3199437.
- Negrebetskyi, V. (2019). Kryminalistychna rekonstruktsiia yak taktychnyi pryiom slidchoho eksperymentu [Criminal reconstruction as a tactical technique of investigative experimentation]. *Pidpriumnytstvo, hospodarstvo i pravo*. № 6. DOI: 10.32849/2663-5313/2019.6.59 [in Ukrainian].
- Notowitz, D. (2023). Using 3D Scans and Modeling as Evidence in Court. *Law Technology Today*. Nov 08. URL: https://www.americanbar.org/groups/law_practice/resources/law-technology-today/2023/using-3d-scans-and-modeling-as-evidence-in-court/.

- Pavliuk, N. V. (2019). Zastosuvannia 3D-modeliuvannia pid chas dopytu ta slidchoho eksperymentu [The use of 3D modeling during interrogation and investigative experiments]. *Innovatsiini metody ta tsyfrovi tekhnologii v kryminalistytsi, sudovii eksper-tyzi ta yurydychnii praktytsi*: mat-ly mizhnar. «kruhl. stolu» (Kharkiv, 12.12.2019). Kharkiv. URL: <https://surl.lt/hvpxah> [in Ukrainian].
- Shcherbakovskiy, M. H. (2023). Slidchiy eks-periment pry rozsliduvanni znyshchennia abo poshkodzhenia maina [An investi-gative experiment in the destruction or damage to property investigation]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu vnutrishnikh sprav*. № 2 (101). Ch. 1. DOI: [10.32631/v.2023.2.29](https://doi.org/10.32631/v.2023.2.29) [in Ukrainian].
- Stratonov, V. M. (2024). Slidchiy eksperiment u systemi kryminalistychnykh znan [In-vestigative experiment in the system of forensic knowledge]. *Naukovyi visnyk Kher-sonskoho derzhavnoho universytetu. Seriya: Yurydychni nauky*. Vyp. 1. DOI: [10.32999/ksu2307-8049/2024-1-3](https://doi.org/10.32999/ksu2307-8049/2024-1-3) [in Ukrainian].
- Svoboda, Ye. Yu., Yusupov, V. V., Mykhal-chuk, T. V. (2025). Teoretychni ta praktychni aspekty 3D-skanuvannia pid chas rozslidu-vannia kryminalnykh pravoporushen (oh-liadova stattia) [Theoretical and practical aspects of 3D scanning during criminal offense investigation (review article)]. *Yev-ropeiskiy pravnychiy chasopys*. Vyp. 6, 7. DOI: [10.36919/3041-1149\(Print\).6-7.2025.202-209](https://doi.org/10.36919/3041-1149(Print).6-7.2025.202-209) [in Ukrainian].
- Valchyshyn, H. I. (2021). *Orhanizatsiino-taktychni osoblyvosti provedennia slidchoho eksperymentu pry rozsliduvanni dorozhno-transportnykh pryhod* [Organizational and tactical features of the investigative experiment during the investigation of a traffic accident]: dys. ... d-ra philos. v haluzi prava. Dnipro. URL: <https://dduvs.edu.ua/wp-content/uploads/files/Structure/science/rada/df017/d.pdf> [in Ukrainian].
- Varlakhov, V., Sviderskyi, O., Mitunovichus, V. (2022). Specialist's Participation in Crime Scene Reconstruction for Investigating Circumstances of Traffic Collision Occurred in the Dark. *Theory and Practice of Forensic Science and Criminalistics*. № 3(28). DOI: [10.32353/khrife.3.2022.07](https://doi.org/10.32353/khrife.3.2022.07).
- Velyka ukrainska yurydychna entsyklopediia [The Great Ukrainian Legal Encyclopedia] (2018). U 20 t. T. 20 : Kryminalistyka, sudo-va ekspertyza, yurydychna psykholohiia / redkol.: V. Yu. Shepitko ta in. Kharkiv [in Ukrainian].
- Villa, Ch., Lynnerup, N., Jacobsen, Ch. (2023). A Virtual, 3D Multimodal Approach to Vic-tim and Crime Scene Reconstruction. *Diag-nostics*. Art. 13(17):2764. DOI: [10.3390/diagnostics13172764](https://doi.org/10.3390/diagnostics13172764).
- Yukhno, O. O. (2023). Osoblyvosti provedennia slidchoho eksperymentu v dosudovomu rozsliduvanni vbyvstv, pov'iazanykh z na-sylstvom u sim'i [Features of conducting an investigative examination in the pre-trial in-vestigation of homicides involving domes-tic violence]. *Pravo.ua*. № 2. DOI: [10.32782/LAW.UA.2023.2.11](https://doi.org/10.32782/LAW.UA.2023.2.11) [in Ukrainian].

Щербаковський, М., Мирошніченко, Ю. (2026). Інтеграція віртуальної реконструкції у кримінальний процес України (на прикладі слідчого експерименту). *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. Вип. 1 (42). С. 31–46. DOI: [10.32353/khrife.1.2026.03](https://doi.org/10.32353/khrife.1.2026.03).

Тенденції застосування спеціальних знань під час розслідування злочинів агресії

Володимир Твердохліб *

* Д-р філос. в галузі права, докторант ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», м. Харків, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0009-0007-6544-2378>, e-mail: volodymyr.1117@ukr.net

DOI: 10.32353/khrife.1.2026.04

УДК 343.985(477)

Надійшло 14.02.2026 / Рецензовано 26.02.2026 / Прийнято до друку 31.03.2026 /
Доступно онлайн 31.03.2026

Мета статті — визначити сучасні тенденції застосування спеціальних знань під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних зі збройною агресією, та окреслити їх значення для забезпечення процесу доказування в національному й міжнародному кримінальному судочинствах. Для реалізації поставленої мети застосовано загальнонаукові методи аналізу та синтезу, індукції та дедукції, а також спеціальні методи: діалектичний, системно-структурний, порівняльно-правовий і узагальнення. З'ясовано, що сучасна практика розслідування правопорушень, учинених у зв'язку зі збройною агресією, характеризується збільшенням частки цифрових матеріалів і посиленням потреби у спеціальних знаннях не лише на етапі призначення судових експертиз, а й під час первинного документування подій, верифікації доказів, установлення причиново-наслідкових зв'язків і аналітичного опрацювання масивів інформації. Визначено, що ключовими тенденціями є інституційне розширення ролі спеціаліста у кримінальному провадженні; цифровізація доказування (застосування платформ збирання та систематизації відомостей, інструментів захищеної фіксації фото- й відеодоказів, OSINT-методів і цифрової криміналістики); процесуалізація технічних методів завдяки підвищенню вимог до належної фіксації, збереження та верифікації матеріалів; міждисциплінарність спеціальних знань і зростання ролі комплексних і комісійних експертиз. Наголошено, що в разі масових утрат і переміщення населення особливого значення набувають молекулярно-генетичні дослідження як науково обґрунтований інструмент ідентифікації потерпілих і підозрюваних, а також перевірка за криміналістичними обліками генетичних ознак людини, що забезпечує

визначення зв'язків між подіями й особами та сприяє побудові доказових версій. Обґрунтовано, що підвищення ефективності розслідування правопорушень, пов'язаних зі збройною агресією, потребує стандартизації процедур роботи з цифровими й біологічними матеріалами, належної міжвідомчої взаємодії, інтеграції інформаційно-аналітичних систем і забезпечення безперервності користування спеціальними знаннями.

Ключові слова: злочини агресії; спеціальні знання; судова експертиза; спеціаліст; молекулярно-генетична експертиза; доказування.

Постановка наукової проблеми

Повномасштабна збройна агресія Російської Федерації проти України зумовила безпрецедентне зростання кількості кримінальних проваджень, пов'язаних з воєнними злочинами, злочинами проти людяності й іншими кримінальними правопорушеннями, учиненими в умовах збройного конфлікту. Розслідування таких діянь характеризується складною фактичною структурою подій, масштабністю наслідків, транснаціональним виміром доказування, високим рівнем технологічної насиченості доказової бази та необхідністю дотримання міжнародних стандартів у документуванні правопорушень. За цих умов традиційні підходи до організації досудового розслідування виявляються недостатніми, що актуалізує потребу в активному й системному застосуванні спеціальних знань.

Сучасна практика розслідування злочинів, пов'язаних з агресією, свідчить про зростання ролі спеціальних знань не лише на стадії проведення судових експертиз, а й під час огляду місця події, фіксації доказової інформації, аналізування цифрових даних, установлення причиново-наслідкових зв'язків, ідентифікації потерпілих і підозрюваних, а також у процесі оціню-

вання доказів. Водночас розвиток цифрової криміналістики, користування інформаційно-аналітичними системами, технологіями дистанційного документування, OSINT-дослідженнями та міждисциплінарними експертними підходами суттєво розширює зміст поняття спеціальних знань і трансформує форми їх застосування у кримінальному провадженні.

Наявні наукові дослідження здебільшого зосереджені на окремих процесуальних або тактичних аспектах користування спеціальними знаннями під час розслідування воєнних злочинів, документування наслідків бойових дій або проведення окремих видів експертиз. Водночас недостатньо дослідженими залишаються тенденції розвитку цієї сфери, зміна ролі спеціальних знань у структурі доказування, інтеграція їх в організаційно-тактичні моделі розслідування та вплив сучасних технологічних викликів на процесуальні механізми їх застосування.

Особливої актуальності набуває визначення сучасних тенденцій застосування спеціальних знань під час розслідування злочинів агресії, оскільки саме вони забезпечують наукову обґрунтованість доказування, підвищують якість документування злочинів відповідно до міжнародних стандартів і сприяють

формуванню доказової бази, придатної як для національного, так і для міжнародного кримінального судочинства.

Отже, необхідність теоретичного осмислення й узагальнення сучасних тенденцій застосування спеціальних знань у кримінальному провадженні щодо злочинів агресії обумовлює актуальність обраної теми дослідження та визначає її науково-практичну значущість.

Мета статті

Визначити сучасні тенденції застосування спеціальних знань під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних зі збройною агресією.

Методи дослідження

Для досягнення мети статті застосовано комплекс загальнонаукових і спеціальних юридичних методів. За допомогою формально-логічних методів (аналіз, синтез, індукція, дедукція) опрацьовано нормативні приписи й доктринальні підходи до форм і меж застосування спеціальних знань у кримінальному провадженні, а також логічного обґрунтування висновків про їх доказове значення в розслідуванні правопорушень, пов'язаних зі збройною агресією.

Діалектичний метод сприяв окресленню суперечностей між потребою в оперативному документуванні та необхідністю забезпечити процесуальну допустимість доказів. Системно-структурний метод дав змогу змодельювати механізм користування спеціальними знаннями як цілісну послідовність відповідних дій сторони обвинувачення і визначити ролі слідчого, спеціаліста, експерта й інших суб'єктів.

За допомогою порівняльно-правового методу співставлено національні під-

ходи до застосування спеціальних знань з визнаними міжнародною спільнотою стандартами документування, фіксації й методами оцінювання доказів (передусім цифрових), що важливо для потенційного користування матеріалами в міжнародному правосудді.

Метод узагальнення став у пригоді для систематизації виявлених практичних і наукових положень та формулювання висновків щодо сучасних тенденцій застосування спеціальних знань (зокрема, цифрової криміналістики, аналітичних платформ, OSINT-інструментів і молекулярно-генетичних досліджень) під час розслідування правопорушень, пов'язаних зі збройною агресією.

Аналіз основних досліджень і публікацій

Проблематика застосування спеціальних знань у кримінальному провадженні традиційно посідає важливе місце в криміналістиці та кримінальному процесі. У сучасних умовах довготривалого воєнного стану наукові дослідження зміщують акцент із загальнотеоретичних положень на прикладні моделі користування спеціальними знаннями під час документування та розслідування злочинів, пов'язаних зі збройною агресією. Зокрема, Д. Сергєєва обґрунтовує, що спеціальні знання виконують системотворчу роль у структурі доказування, оскільки забезпечують науково обґрунтоване встановлення причиново-наслідкових зв'язків між подією злочину та його наслідками. Науковиця доводить, що розвиток цифрової криміналістики суттєво розширює зміст спеціальних знань, а їхня ефективність залежить від процесуальних гарантій достовірності висновків експертів, належного збереження

цифрових слідів і міжвідомчої експертної взаємодії¹.

В. Тимошко розкриває особливості техніко-криміналістичного забезпечення розслідування кримінальних правопорушень. Дослідник слушно зазначає, що сучасні технології (OSINT, цифрова аналітика, 3D-моделювання, використання БпЛА) трансформують традиційні підходи до реалізації спеціальних знань².

О. Дуфенюк у своїх дослідженнях доводить, що ефективність розслідування воєнних злочинів неможлива без системного користування спеціальними знаннями, яке містить координацію експертних можливостей, міждисциплінарну взаємодію й організаційне забезпечення процесу документування. Авторка наголошує, що спеціальні знання мають не лише доказове, а й організаційно-управлінське значення³.

І. Пиріг досліджує особливості застосування спеціальних знань у період дії воєнного стану. Він наголошує на тому, що сьогодні існує нагальна потреба в застосуванні спеціальних знань під час проведення огляду місця події. Уче-

ний зауважує, що залучення спеціалістів різного профілю забезпечує належну фіксацію слідів обстрілів і формування доказової бази. Дослідник узагальнив перелік судових експертиз, типових для проведення під час розслідування кримінальних правопорушень, учинених в умовах воєнного стану, схарактеризував об'єкти та предмет таких досліджень⁴.

І. Сиводєд наголошує, що розслідування правопорушень на деокупованих територіях потребує переходу від ізольованих експертних досліджень до комплексних і комісійних експертиз, що дає змогу інтегрувати спеціальні знання з різних галузей для визначення механізму злочину й ідентифікації потерпілих. Він наголошує на необхідності адаптувати експертні процедури до умов масштабних руйнувань і втрати доказової інформації⁵.

Т. Подзолкова обґрунтовує доцільність користування аналітичними та прогностичними спеціальними знаннями, зокрема профайлінгом, для визначення моделей поведінки правопорушників і прогнозування кримінальних

- 1 Сергєєва Д. Б. Використання спеціальних знань у розслідуванні воєнних злочинів і злочинів проти людяності: процесуальні аспекти, експертна взаємодія та цифрова криміналістика. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. Т. 3. № 6. С. 234—247. DOI: 10.24144/2788-6018.2025.06.3.36 (дата звернення: 28.01.2026).
- 2 Тимошко В. В. Використання спеціальних знань під час документування та розслідування воєнних злочинів. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2024. Т. 31. № 1. С. 307—314. DOI: 10.32631/vsa.2024.1.25 (дата звернення: 28.01.2026).
- 3 Дуфенюк О. М. Розслідування воєнних злочинів: логістичні, криміналістичні та судово-медичні питання. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 4. С. 369—374. DOI: 10.32782/2524-0374/2022-4/88 (дата звернення: 28.01.2026).
- 4 Пиріг І. В. Використання спеціальних знань при розслідуванні злочинів, учинених в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2022. Спец. вип. № 2 (121). С. 347—352. DOI: 10.31733/2078-3566-2022-6-347-352 (дата звернення: 28.01.2026).
- 5 Сиводєд І. С. Застосування спеціальних знань і призначення експертних досліджень під час розслідування кримінальних правопорушень, які були вчинені на окупованих територіях України. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Юридичні науки*. 2024. Т. 35 (74). № 2. С. 108—116. DOI: 10.32782/TNU-2707-0581/2024.2/17 (дата звернення: 28.01.2026).

ризиків. Науковий висновок авторки полягає в розширенні поняття спеціальних знань за межі класичної експертної діяльності та включенні психологічно-аналітичних методів у систему кримінального аналізу⁶.

У дисертаційному дослідженні Г. Бершова доведено, що спеціальні знання є засобом оптимізації кримінального провадження, а користування ними слід реалізовувати у взаємопов'язаних процесуальних та організаційних формах. Науковець обґрунтовує необхідність уніфікації наукових підходів до форм застосування спеціальних знань і впровадження інноваційних технологій у доказову діяльність⁷.

К. Шевчишена зазначає, що особливістю розслідування воєнних злочинів є обов'язкове застосування спеціальних знань під час проведення першорядних слідчих (розшукових) дій, користування технічними засобами фіксації та робота з цифровими джерелами інформації. Дослідниця окреслює таке коло проблемних питань: убезпечення учасників слідчих (розшукових) дій під час проведення процесуальних заходів, логістичні труднощі та значне навантаження на працівників. Нагальними викликами також залишаються недостатній практичний досвід розслідування злочинів цієї категорії, необхідність налагодження ефективної внутрішньовідомчої і міжвідомчої взаємодії з інши-

ми правоохоронними органами, а також потреба у створенні та розвитку сучасних інформаційно-аналітичних і криміналістичних баз даних. Окремою проблемою є технічні обмеження, зокрема недостатня забезпеченість сучасним обладнанням для проведення слідчих та експертних досліджень, а також перевантаженість спеціалістів і судових експертів через значний обсяг призначених експертиз. Окрім того, актуальним залишається питання розроблення спеціалізованих методик розслідування окремих воєнних злочинів, що обумовлено постійним розширенням спектра засобів і способів їх учинення⁸.

Окремий напрям досліджень представлений у праці А. Синоверського, у якій спеціальні знання розглянуто крізь призму організаційно-тактичного та психологічного забезпечення розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими групами в умовах воєнного стану. Науковець обґрунтовує, що спеціальні знання виконують не лише функцію доказування, а й управлінсько-комунікативну, оскільки сприяють формуванню слідчих версій, плануванню розслідування та вибору тактики проведення слідчих (розшукових) дій. Важливим висновком дослідника є положення про необхідність інтеграції процесуальних і непроцесуальних форм користування спеціальними знаннями, а також про суттєву

6 Подзолкова Т. Ю. Використання спеціальних знань при розслідуванні кримінальних правопорушень проти національної безпеки. *Забезпечення стійкості у складних умовах* : мат-ли міжнар. міждисциплінар. наук.-практ. конф. (Харків — Бристоль, 08.06.2023). Харків, 2023. С. 257—259. URL: <https://dSPACE.library.khai.edu/xmlui/bitstream/handle/123456789/5481/Подзолкова.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (дата звернення: 28.01.2026).

7 Бершов Г. Є. Теоретико-правові та праксеологічні основи використання спеціальних знань при розслідуванні військових злочинів : дис. ... д-ра юрид. наук. Харків, 2024. 410 с. URL: <https://dSPACE.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/959a2411-029d-49f0-ab7e-469652fe77a3/content> (дата звернення: 05.02.2026).

8 Шевчишена К. П. Розслідування воєнних злочинів в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2024. 23 с. URL: https://www.navs.edu.ua/files/spec-vchena-rada/srd_26_007_03/2024/avtoref_shevchyshena.pdf (дата звернення: 05.02.2026).

роль психологічної взаємодії між слідчим, спеціалістом та експертом у забезпеченні ефективності доказування⁹.

Отже, сьогодні відбувається стрімка еволюція підходів до розуміння спеціальних знань — від допоміжного інструмента вдосконалення якості слідчої діяльності до комплексної системи, що охоплює процесуальні, організаційні, технічні й аналітичні компоненти доказування. Водночас недостатньо дослідженими залишаються саме тенденції трансформації застосування спеціальних знань у кримінальному провадженні щодо злочинів агресії, що зумовлює необхідність подальшого наукового узагальнення.

Викладення основного матеріалу дослідження

Злочини агресії в науковій і правозастосовній площині розуміють у вузькому й широкому значеннях. У міжнародному кримінальному праві злочин агресії розглядають як самостійний міжнародний злочин, що охоплює планування, підготовку, розв'язування або здійснення акту агресії державою, який за своїм характером, масштабом і тяжкістю є явним порушенням Статуту Організації Об'єднаних Націй. У практиці досудового розслідування та українській криміналістичній доктрині застосовують ширший підхід, відповідно до якого йдеться про сукупність кримінальних правопорушень, учинених у зв'язку зі збройною агресією або в умовах збройного конфлікту, що обумовлює специфіку механізму їх учинення та доказування. Саме такий підхід дає змогу комплексно охопити як міжнародні злочини, так і кримінальні правопору-

шення, передбачені національним законодавством, що фактично є основними кримінальними провадженнями в сучасних умовах.

До групи кримінальних правопорушень, пов'язаних зі збройною агресією, належать кілька категорій деліктів. Насамперед це міжнародні злочини (зокрема, злочин агресії у вузькому розумінні), воєнні злочини, злочини проти людяності й інші діяння, що посягають на мир і безпеку людства. Значна частина — кримінальні правопорушення, передбачені національним кримінальним законодавством, пов'язані з порушенням законів і звичаїв війни, жорстоким поведінням із цивільним населенням, незаконним переміщенням осіб, застосуванням заборонених засобів ведення війни. Окрім того, до злочинів агресії в широкому криміналістичному значенні належать і загальнокримінальні правоорушення, учинені під час війни й зумовлені нею (зокрема, умисні вбивства, катування, сексуальне насильство, знищення майна, колабораційна діяльність і злочини проти основ національної безпеки). Їх об'єднує не лише обстановка вчинення, а й спільні криміналістичні ознаки, що впливають на організацію розслідування.

Класифікують кримінальні правопорушення досліджуваної нами групи злочинів за кількома критеріями. За об'єктом посягання вони охоплюють злочини проти міжнародного миру й безпеки, проти життя та здоров'я цивільного населення, власності й інфраструктури, а також злочини проти основ національної безпеки. За механізмом учинення їх можна об'єднати в діяння, пов'язані із застосуванням військових засобів ураження, злочини, пов'язані із діяльніс-

9 Синоверський А. Організаційно-тактичні та психологічні основи використання спеціальних знань під час розслідування кримінальних правопорушень, вчинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану. *Юридична психологія*. 2023. Т. 33. № 2. С. 129—140. DOI: [10.33270/03233302.129](https://doi.org/10.33270/03233302.129) (дата звернення: 05.02.2026).

ту органів окупаційної влади, військові злочини та ін. З погляду особливостей криміналістичної характеристики можна виокремити три провідні групи злочинів: 1) злочини, що мають масштабні наслідки й залишають значну кількість матеріальних слідів; 2) злочини комбатантів; 3) кримінальні правопорушення, учинені в цифровому середовищі.

Ще однією характерною особливістю є міжнародний вимір доказування, оскільки зібрані матеріали мають відповідати стандартам, придатним для користування ними як у національному кримінальному судочинстві, так і в міжнародних судових інституціях. Це зумовлює підвищені вимоги до процедур фіксації, збереження та верифікації доказів.

У контексті злочинів агресії слід зауважити про суттєву трансформацію сучасної моделі документування та розслідування воєнних злочинів, у межах якої провідного значення набуває системне дослідження матеріалів, наділених доказовим потенціалом (зокрема, цифрових). Якщо на початкових етапах повномасштабної агресії основний акцент робили на фіксуванні максимальної кількості фактів і показань, то подальший розвиток практики демонструє перехід до структурованого, стандартизованого й аналітично орієнтованого підходу, спрямованого на формування доказів, придатних для застосування в національних і міжнародних судових механізмах.

Важливою тенденцією є інституціоналізація процесу збирання доказів за допомогою створення спеціалізованих цифрових платформ і інструментів, що забезпечують не лише накопичення інформації, а й її первинну систематизацію та подальшу процесуальну інтеграцію. Платформа warcrimes.gov.ua

виконує функцію централізованого механізму акумулювання даних, забезпечуючи уніфіковану процедуру первинного документування подій і залучення широкого переліку суб'єктів — від правоохоронців до громадян і правозахисних організацій¹⁰. Так само аналітичні системи, подібні до *I-DOC*, демонструють наступний етап розвитку доказової діяльності: каталогізацію матеріалів, установлення зв'язків між подіями, фігурантами й потерпілими, формування структурованих кейсів і побудову ієрархій підозрюваних, що наближає процес збирання доказів до логіки кримінального переслідування.

Окремим виявом зростання ролі цифрових матеріалів є впровадження спеціалізованих інструментів фіксації доказів (наприклад, *EyeWitness to Atrocities*), що автоматизують фіксацію метаданих, забезпечують цілісність файлів і створюють передумови для перевірки їхньої автентичності. Визнання матеріалів, отриманих за допомогою таких технологій, у судовій практиці України свідчить про поступову інтеграцію цифрових доказів у систему кримінального доказування та формування нових підходів до їх оцінювання судом.

Суттєвою тенденцією є також професіоналізація процесу роботи з показаннями й іншими видами доказів. Досвід міжнародних правозахисних ініціатив і практик документування воєнних злочинів свідчить, що якість доказів визначається не лише обсягом зібраної інформації, а й процедурами їх отримання, перевірки та зберігання. Вирішального значення набувають уникнення навідних запитань, багаторівнева верифікація показань, зіставлення їх з іншими джерелами та дотримання ланцюга

10 Якщо ви стали потерпілим або свідком воєнних злочинів Росії — фіксуйте та надсилайте докази! / Офіс Генерального прокурора : офіц. вебсайт. URL: <https://warcrimes.gov.ua/> (дата звернення: 05.02.2026).

збереження доказів, що критично важливо для забезпечення їхньої процесуальної допустимості.

Іще одним виявом розвитку є застосування аналітичних інструментів для опрацювання великих масивів даних, що дає змогу виявляти повторювані системні правопорушення та підтверджувати організований характер злочинної діяльності. Тож дослідження матеріалів, особливо цифрових, перестає бути технічним етапом і перетворюється на самостійний напрям доказування, який потребує спеціальних знань у сфері цифрової криміналістики, аналітики даних, документування міжнародних злочинів і процесуальних стандартів їх застосування.

Отже, сучасна практика розслідування воєнних злочинів демонструє стійку тенденцію до зростання ролі дослідження матеріалів доказового характеру, насамперед цифрових, що виявляється в розвитку спеціалізованих платформ збирання інформації, технологізації процесу фіксації доказів, упровадженні міжнародних стандартів верифікації та посиленні аналітичного компонента доказування. У таких умовах спеціальні знання дедалі частіше стають не допоміжним, а системотворчим елементом криміналістичного забезпечення розслідування злочинів, пов'язаних зі збройною агресією.

Особливості доказування злочинів агресії зумовлені їх складною структурою та масштабністю наслідків. Передусім це виявляється в необхідності встановлення причиново-наслідкових зв'язків між конкретними діями та

їх результатами, що часто потребує застосування спеціальних знань у межах комплексного підходу. Найбільш поширені поміж них: знання у сфері військової справи, судової балістики, вибухотехніки, судової медицини, інженерії та інших галузей. Типовим є активне користування цифровими й дистанційними джерелами доказової інформації (наприклад, супутниковими фото- та відеоматеріалами, даними телекомунікацій, результатами OSINT-досліджень), що суттєво підвищує роль цифрової криміналістики. Особливого значення набувають комплексні й комісійні експертизи, оскільки реконструкція механізму події часто неможлива без інтеграції знань обізнаних осіб різного профілю.

Для доведення злочинів агресії типовим є користування спеціальними знаннями в галузі молекулярної генетики. Такий запит правозастосовної практики зумовлений складнощами ідентифікації потерпілих і підозрюваних унаслідок масштабних руйнувань, переміщення населення, тривалого часу між подією злочину й початком розслідування. Тож в умовах сьогодення молекулярно-генетичні дослідження набувають особливого значення як один з найбільш об'єктивних і науково обґрунтованих інструментів доказування, здатний забезпечити достовірну ідентифікацію осіб навіть за відсутності традиційних ідентифікаційних ознак або за суттєвого пошкодження біологічного матеріалу¹¹. ДНК-аналіз дає змогу встановлювати особи загиблих у випадках масових поховань, ексгумацій або фрагментації

11 Гамалюк Б. М., Ходирева І. Т. Окремі питання правового регулювання судової молекулярно-генетичної експертизи та обліку генетичних ознак людини. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Е. О. Дідоренка*. 2022. Вип. 2 (98). С. 190–201. DOI: [10.33766/2524-0323.98.190-201](https://doi.org/10.33766/2524-0323.98.190-201) (дата звернення: 04.02.2026) ; Топчій В. В. Молекулярно-генетична експертиза в кримінальному процесі в умовах воєнного стану. *Ірпінський юридичний часопис*. 2024. Вип. 4 (17). С. 245–251. DOI: [10.33244/2617-4154.4\(17\).2024.245-251](https://doi.org/10.33244/2617-4154.4(17).2024.245-251) (дата звернення: 28.01.2026).

тіл, а також підтверджувати родинні зв'язки з особами, які зникли безвісти, за обставин, пов'язаних з агресією.

Можливості молекулярно-генетичних досліджень виявляються також у здатності забезпечувати зв'язок між окремими епізодами злочинної діяльності за допомогою аналізу біологічних слідів, що сприяє відтворенню механізму події та встановленню причетності конкретних осіб. Особливе значення має інтеграція результатів ДНК-експертиз в автоматизовані генетичні бази даних, що дає змогу здійснювати порівняльний аналіз великої кількості профілів, визначати збіги та прискорювати процес ідентифікації. У контексті розслідування злочинів агресії це створює передумови для формування системної доказової бази, де результати окремих експертиз стають елементами єдиної інформаційно-аналітичної моделі.

Водночас значення молекулярно-генетичних досліджень зумовлено не лише їхніми технологічними можливостями, а й високими вимогами до процедур збирання та збереження біологічних зразків, дотримання ланцюга їх передавання, запобігання контамінації та забезпечення процесуальної чистоти досліджень. Саме тому ефективність застосування таких спеціальних знань залежить від належної підготовки слідчих, спеціалістів і судових експертів, дієвої міжвідомчої координації та користування стандартизованими методиками, що особливо актуально в умовах масового документування наслідків збройної агресії.

Отже, молекулярно-генетичні дослідження в кримінальному провадженні

щодо злочинів агресії виконують комплексну функцію: вони забезпечують ідентифікацію потерпілих і підозрюваних, підвищують об'єктивність доказування, сприяють визначенню системності злочинних дій і формуванню доказів, придатних як для національних судів, так і для міжнародних механізмів правосуддя. У цьому контексті вони є одним з провідних виявів сучасної тенденції до наукової та технологічної трансформації кримінального доказування.

Розкриваючи можливості ДНК-аналізу, варто зауважити про важливість і вагоме значення застосування спеціальних знань у формі проведення перевірок за криміналістичними обліками генетичних ознак людини. Ідеться про спеціалізовані електронні обліки (бази ДНК-профілів), у яких накопичують генетичні характеристики засуджених осіб, невпізнаних трупів і безвісти зниклих осіб, біологічних слідів з місць подій та інших об'єктів, що мають значення для кримінального провадження¹². Така система дає змогу проводити автоматизоване порівняння отриманого ДНК-профілю з наявними даними та знаходити збіги без необхідності попереднього визначення конкретної особи для порівняння.

У практичному вимірі перевірка за обліком генетичних ознак має кілька взаємопов'язаних функцій. Насамперед нею послуговуються для ідентифікації невстановлених осіб і загиблих, що особливо актуально в розслідуванні злочинів агресії, коли йдеться про масові поховання, переміщення тіл та значні ушкодження останків¹³. Зіставлення ДНК-профілю з базою даних дає змогу

12 Інструкція з організації функціонування криміналістичних обліків експертної служби МВС України : затв. наказ. МВС України від 10.09.2009 р. № 390. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0963-09#Text> (дата звернення: 10.02.2026).

13 Степанюк Р. Л., Гусева В. О. Організаційні засади ДНК-ідентифікації загиблих унаслідок надзвичайних подій із масовими жертвами. *Криміналістичний вісник*. 2023. Т. 39. № 1. С. 29—38. DOI: 10.37025/1992-4437/2023-39-1-29 (дата звернення: 28.01.2026).

з'ясувати родинні зв'язки або ідентифікувати особу завдяки збігу з раніше внесеними генетичними даними. Окрім того, перевірка за обліком сприяє встановленню причетності осіб до кількох епізодів злочинної діяльності, оскільки біологічні сліди, вилучені в різних місцях і в різний час, може об'єднувати єдиний генетичний профіль.

Важливою особливістю такого обліку є результати автоматизованого збігу, які хоча самі не замінюють висновку експерта, проте виконують функцію інформаційного орієнтира, який дає слідству змогу формувати слідчі версії та ініціювати проведення повноцінної молекулярно-генетичної експертизи. У цьому полягає відмінність між аналітичною функцією обліку та процесуальною функцією експертного дослідження: облік допомагає встановити вірогідність зв'язку, а експертиза підтверджує його з погляду доказування.

У контексті злочинів агресії значення генетичних обліків суттєво зростає через масовість подій і значний обсяг біологічних матеріалів, що підлягають дослідженню. Централізоване накопичення генетичних профілів допомагає проводити ідентифікацію в довготривалій перспективі, коли між подією злочину й розслідуванням минають роки. Окрім того, такі обліки сприяють визначенню системності злочинів, оскільки дають змогу поєднувати окремі епізоди в єдину доказову картину. Водночас функціонування обліку генетичних ознак людини пов'язане з низкою специфічних потреб і викликів. До них належать: необхідність суворого дотримання процедур відбирання та зберігання зразків, запобігання контамінації, забезпечення достовірності внесених даних і ведення належного ланцюга збереження доказів. Особливого значення набуває також захист персональних даних, оскільки ге-

нетична інформація належить до чутливих категорій даних і потребує чіткого правового регулювання щодо доступу, використання та строків зберігання.

Станом на сьогодні відбувається поступова інтеграція генетичних обліків з іншими цифровими інформаційними системами та криміналістичними базами даних. Така інтеграція дає змогу поєднувати результати молекулярно-генетичних досліджень із цифровими доказами, матеріалами документування воєнних злочинів і аналітичними платформами, що суттєво розширює можливості доказування.

Саме тому перевірка за обліком генетичних ознак людини є не лише технічною процедурою пошуку збігів, а важливим елементом сучасного доказового процесу, який забезпечує ідентифікацію осіб, встановлення зв'язків між подіями та фіксацію інформації у процесуальній формі. Саме завдяки таким механізмам молекулярно-генетичні дослідження переходять у площину стратегічного інструмента кримінального правосуддя.

Отже, злочини агресії доцільно розглядати як комплексну категорію кримінальних правопорушень, об'єднаних умовами збройної агресії, особливим механізмом учинення та специфічними підходами до доказування. Їх багаторівнева структура і складність доказового процесу зумовлюють необхідність системного й інтегрованого користування спеціальними знаннями, що поступово трансформується з допоміжного інструмента в провідний елемент криміналістичного забезпечення розслідування.

Висновки

На підставі проведеного аналізу наукових досліджень, матеріалів правозастосовної практики ми узагальнили сучасні тенденції застосування спеціальних знань

під час розслідування злочинів агресії. Так, простежується тенденція до інституційного розширення ролі спеціаліста в кримінальному провадженні. Спеціальні знання розглянуто не як допоміжний елемент окремої слідчої (розшукової) дії, а як постійний компонент діяльності з розслідування злочинів від етапу виявлення та фіксації доказів до їх аналізу й подальшого експертного дослідження.

Друга основна тенденція — цифровізація доказування. Відбувається зміщення акценту від традиційних джерел доказів до електронних (цифрових), що обумовлює розвиток спеціальних знань у сфері інформаційних технологій, кібербезпеки та цифрової криміналістики. У такий спосіб актуалізовано потребу в розробленні й удосконаленні правил вилучення комп'ютерної техніки, мобільних пристроїв, роботи з цифровими слідами та дотриманні стандартів збереження цифрових доказів, що свідчить про формування окремої спеціалізації слідчої діяльності.

Третьою тенденцією є процесуалізація технічних методів. Тож спеціальні знання слід застосовувати з дотриманням відповідних процедур збирання, огляду, фіксації та вилучення інформації. Такий підхід відображає загальну еволюцію кримінального процесу: технічні або наукові інструменти мають доказове значення лише за умови належного процесуального оформлення. Це особливо актуально у воєнних провадженнях, де ризики втрати або спотворення інформації значно вищі.

Ще однією важливою тенденцією є міждисциплінарний характер спеціальних знань, якими послуговуються під час розслідування. Такі спеціальні знання стосуються криміналістики, цифрових технологій, аналітики даних, судової експертології та організаційних аспектів розслідування. Це підтверджує,

що сучасне доказування ґрунтується вже не на вузькій експертній спеціалізації, а на інтеграції знань різних галузей.

Показовою також є тенденція до посилення ролі судових експертиз як системного елемента доказування, запланованого на ранніх стадіях збирання доказів. Окремо варто відзначити тенденцію до стандартизації методик роботи з доказами. Посилання на міжнародні стандарти роботи з цифровими доказами демонструє прагнення забезпечити сумісність доказової бази з міжнародними механізмами правосуддя, що є принципово важливим для справ про воєнні злочини та злочини агресії.

Отже, можна стверджувати, що провідні тенденції застосування спеціальних знань полягають у переході від епізодичного залучення експертів до формування технологічно інтегрованої моделі доказування, у якій спеціаліст, цифрові інструменти, судові експертизи та стандартизовані процедури є єдиною системою. Це демонструє загальну трансформацію кримінального провадження в умовах війни — від традиційної моделі до науково-технологічної, де спеціальні знання фактично стають підґрунтям для розв'язання тактичних завдань розслідування.

Trends in Specific Expertise Application of Specialized During Investigation of Aggression Crimes

Volodymyr Tverdokhlib

This article purpose is to identify current trends in the application of specific expertise during investigation of criminal offenses related to armed aggression, and to outline their significance for ensuring the process of evidence in national and international criminal proceedings. For achieving this goal, general scientific methods of analysis and synthesis,

induction and deduction, as well as special methods were used: dialectical one, systemic-structural one, comparative-legal one, and generalization. It was found that modern practice of investigating offenses committed in connection with armed aggression is characterized by an increase in the share of digital data and an increased need for specific expertise not only at the stage of ordering forensic examinations, but also during the initial documentation of events, verification of evidence, establishment of cause-and-effect relationships, and analytical processing of information arrays. It was determined that key trends are the institutional expansion of the role of a specialist in criminal proceedings; digitalization of evidence (application of platforms for collecting and systematizing information, tools for secure fixation of photo and video evidence, OSINT-methods and digital forensics); proceduralization of technical methods due to increased requirements for proper fixation, preservation and verification of materials; interdisciplinary nature of specialized knowledge and the growth of the role of comprehensive and commission examinations. It was emphasized that in cases of mass casualties and population displacement, molecular genetic studies become of particular importance as a scientifically based tool for identifying victims and suspects, as well as verification of human genetic characteristics against forensic records, which ensures the determination of connections between events and individuals and contributes to the construction of evidentiary versions. It is substantiated that increasing the efficiency of investigating offenses related to armed aggression requires standardization of procedures for working with digital and biological materials, proper interagency interaction, integration of information and analytical systems, and ensuring the continuity of specific expertise use.

Keywords: crimes of aggression; specific expertise; forensic science; specialist; forensic DNA testing; proving.

Фінансування

Це дослідження не отримало жодного спеціального гранту від фінансових установ у державному, комерційному або некомерційному секторах.

Відмова від відповідальності

Засновники не грали жодної ролі у розробленні дослідження, добиранні й аналізуванні даних, рішенні про публікацію або підготовку рукопису.

Учасники

Автор зробив свій внесок винятково в інтелектуальну дискусію, що є основою цього документа, дослідження судової практики, написання та редагування, і бере на себе відповідальність за її зміст і тлумачення.

Декларація щодо конфлікту інтересів

Автор заявляє, що у нього відсутній конфлікт інтересів.

References

- Bershov, H. Ye. (2024). *Teoretyko-pravovi ta prakseolohichni osnovy vykorystannia spetsialnykh znan pry rozsliduvanni viiskovykh zlochyniv* [Theoretical, legal and praxeological bases of the use of special knowledge in the investigation of military crimes] : dys. ... d-ra yuryd. nauk. Kharkiv. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/959a2411-029d-49f0-ab7e-469652fe77a3/content> [in Ukrainian].
- Dufeniuk, O. M. (2022). Rozsliduvannia voiennykh zlochyniv: lohystychni, kryminalistychni ta sudovo-medychni pytannia [War crimes investigation: Logistics, forensic science and medical issues]. *Yurydychnyi naukovi elektronnyi zhurnal*. № 4. DOI: [10.32782/2524-0374/2022-4/88](https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-4/88) [in Ukrainian].
- Hamaliuk, B. M., & Khodyrieva, I. T. (2022). Okremi pytannia pravovoho rehuliuвання sudovoi molekuliarno-henetychnoi ekspertyzy ta obliku henetychnykh oznak liudyny [Specific issues of legal regulation of forensic molecular genetic examination and accounting of human genetic traits]. *Visnyk Luhanskoho derzhavnoho universytetu vnu-*

- trishnikh sprav im. E. O. Didorenka*. Vyp. 2 (98). DOI: 10.33766/2524-0323.98.190-201 [in Ukrainian].
- Podzolkova, T. Yu. (2022). Vykorystannia spetsialnykh znan pry rozsliduvanni kryminalnykh pravoporushen proty natsionalnoi bezpeky [Specific expertise use oin investigating criminal offenses against national security]. *Zabezpechennia stiikosti u skladnykh umovakh* : zb. mat-liv dop. uchasn. mizhnar. mizhdystsyplinar. nauk.-prakt. konf. (Kharkiv — Bristol, 08.06.2023). Kharkiv. URL: [https://dspace.library.khai.edu/xmlui/bitstream/handle/123456789/5481/ Podzolkova.pdf?sequence=1](https://dspace.library.khai.edu/xmlui/bitstream/handle/123456789/5481/Podzolkova.pdf?sequence=1) [in Ukrainian].
- Pyrh, I. V. (2022). Vykorystannia spetsialnykh znan pry rozsliduvanni zlochyniv, uchynenykh v umovakh voiennoho stanu [The use of special knowledge in the investigation of crimes committed under martial law]. *Naukovyi visnyk Dnipropetrovskoho derzhavnogo universytetu vnutrishnikh sprav*. Spets. vyp. № 2 (121). DOI: 10.31733/2078-3566-2022-6-347-352 [in Ukrainian].
- Serhieieva, D. B. (2025). Vykorystannia spetsialnykh znan u rozsliduvanni voiennykh zlochyniv i zlochyniv proty liudianosti: protsesualni aspekty, ekspertna vzaiemodiia ta tsyfrova kryminalistyka [Use of special knowledge in the investigation of war crimes and crimes against humanity: procedural aspects, expert interaction, and digital criminalistics]. *Analitychno-porivnialne pravoznavstvo*. T. 3. № 6. DOI: 10.24144/2788-6018.2025.06.3.36 [in Ukrainian].
- Shevchyshena, K. P. (2024). *Rozsliduvannia voiennykh zlochyniv v Ukraini* [Investigation of war crimes in Ukraine] : avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk. Kyiv. URL: https://www.navs.edu.ua/files/spec-vchena-rada/srd_26_007_03/2024/avtoref_shevchyshena.pdf [in Ukrainian].
- Stepaniuk, R. L., & Husieva, V. O. (2023). Orhanizatsiini zasady DNK-identyfikatsii zahyblykh unaslidok nadzvyzhainykh podii iz masovymy zhyrtvamy [Organizational principles of DNA identification of victims of mass casualty emergencies]. *Kryminalistychnyi visnyk*. T. 39. № 1. DOI: 10.37025/1992-4437/2023-39-1-29 [in Ukrainian].
- Synoverskyi, A. (2023). Orhanizatsiino-taktychni ta psykhologichni osnovy vykorystannia spetsialnykh znan pid chas rozsliduvannia kryminalnykh pravoporushen, vchynenykh orhanizovanyymi zlochynnymy hrupamy v umovakh voiennoho stanu [Organizational-Tactical and Psychological Basis of the Use of Special Knowledge during the Investigation of Criminal Offenses Committed by Organized Criminal Groups under the Conditions of the State of Martial]. *Yurydychna psykhologhiia*. T. 33. № 2. DOI: 10.33270/03233302.129 [in Ukrainian].
- Syvodie, I. S. (2024). Zastosuvannia spetsialnykh znan i pryznachennia ekspertnykh doslidzhen pid chas rozsliduvannia kryminalnykh pravoporushen, yaki byly vchyneni na okupovanykh terytoriiakh Ukrainy [Application of specialized knowledge and appointment of expert studies in the investigation of criminal offenses committed in the occupied territories of Ukraine]. *Vcheni zapysky Tavriiskoho natsionalnoho universytetu imeni V. I. Vernadskoho. Seriia: Yurydychni nauky*. T. 35 (74). № 2. DOI: 10.32782/TNU-2707-0581/2024.2/17 [in Ukrainian].
- Topchii, V. V. (2024). Molekuliarno-henetychna ekspertyza v kryminalnomu protsesi v umovakh voiennoho stanu [Molecular and genetic expertise in a criminal process under the conditions of the state of martial]. *Irpinskyi yurydychnyi chasopys*. Vyp. 4 (17). DOI: 10.33244/2617-4154.4(17).2024.245-251 [in Ukrainian].
- Tymoshko, V. V. (2024). Vykorystannia spetsialnykh znan pid chas dokumentuvannia ta rozsliduvannia voiennykh zlochyniv [Use of specialized knowledge during documentation and investigation of war crimes]. *Visnyk Kryminolohichnoi asotsiatsii Ukrainy*. T. 31. № 1. DOI: 10.32631/vca.2024.1.25 [in Ukrainian].

Тактичні засади взаємодії слідчого та потерпілого під час розслідування воєнних злочинів

Анастасія Вуйма *

* Д-ка філос. в галузі права, Харківський національний університет внутрішніх справ, м. Харків, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6215-5361>, e-mail: avuima@ukr.net

DOI: 10.32353/khrife.1.2026.05 УДК 343.985(477)

Надійшло 14.02.2026 / Рецензовано 26.02.2026 / Прийнято до друку 31.03.2026 /
Доступно онлайн 31.03.2026

Мета статті — розкрити особливості тактико-криміналістичного забезпечення розслідування воєнних злочинів в аспекті взаємодії слідчого й потерпілого під час проведення слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій, визначити основні складники такої взаємодії і їхнє значення для підвищення ефективності доказування з урахуванням принципів потерпіло орієнтованого підходу. Для досягнення поставленої мети застосовано комплекс загальнонаукових (аналіз і синтез, індукція і дедукція) та спеціальних (діалектичний, системно-структурний, формально-юридичний, порівняльний, узагальнення) методів наукового пізнання. Обґрунтовано, що ефективна взаємодія слідчого з потерпілим у кримінальних провадженнях щодо воєнних злочинів є не лише обов'язковою вимогою провадження кримінальної процесуальної діяльності, а й важливим елементом тактико-криміналістичного забезпечення розслідування, який впливає на повноту встановлення обставин події, достовірність доказів і визначає рівень довіри до органів кримінальної юстиції. Доведено, що специфіка воєнних злочинів зумовлює необхідність урахування фізичної, психологічної та соціальної вразливості потерпілих, складності міжнародного компонента розслідування і тривалості кримінального провадження. Визначено основні складники тактико-криміналістичного забезпечення взаємодії слідчого з потерпілим: тактичне планування процесуальних дій з урахуванням об'єктивних обмежень; належне науково-технічне забезпечення, включно із застосуванням цифрових технологій і відеофіксації; психологічний компонент взаємодії із залученням спеціаліста-психолога; застосування тактичних

прийомів на засадах індивідуалізації та ситуативності; забезпечення поінформованості потерпілих про процесуальні права, перспективи провадження й можливі ризики. Доведено, що застосування індивідуалізованих тактичних прийомів і сучасних технічних засобів сприяє мінімізації ризику повторної травматизації потерпілих, підвищує якість комунікації та ефективність отримання доказової інформації. Особливу увагу приділено ролі психологічної підтримки й інформаційної прозорості як чинників формування стабільної співпраці між потерпілим і стороною обвинувачення. Здобуті результати поглиблюють наукові уявлення про тактико-криміналістичні засади розслідування воєнних злочинів та створюють підґрунтя для розроблення практичних рекомендацій з оптимізації взаємодії слідчого й потерпілого, удосконалення методики розслідування та підвищення ефективності реалізації потерпіло орієнтованого підходу в кримінальному провадженні.

Ключові слова: воєнний злочин; військова агресія; сторона обвинувачення; взаємодія; слідчий; потерпілий; захист прав і інтересів; слідча (розшукова) дія; тактичний прийом.

Постановка наукової проблеми

Однією з характерних ознак повномасштабної збройної агресії Російської Федерації проти України є масштабність і системність воєнних злочинів, що завдають шкоди як окремим громадянам, так і державі загалом. За даними Офісу Генерального прокурора, упродовж 24.02.2022—30.09.2025 рр. правоохоронні органи України зареєстрували 185 231 кримінальне провадження за ознаками воєнних злочинів, передбачених ст. 438 Кримінального кодексу

України ¹ (далі — КК України): щоденно це приблизно 140 нових епізодів. Ідеться передусім про обстріли цивільної та критичної інфраструктур, примусове переміщення населення з окупованих територій, депортацію дітей, насильницькі зникнення, катування цивільних і військовополонених, позасудові страти, сексуальне насильство й інші грубі порушення норм міжнародного гуманітарного права. За офіційною інформацією, потерпілими від воєнних злочинів визнано понад 253 тисячі осіб ².

1 Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування (2013—2025 рр.) / Офіс Генерального прокурора : офіц. вебсайт. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareystrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2> (дата звернення: 12.02.2026) ; Філіпішина А., Падун В., Павліченко О. Воєнні злочини Російської Федерації проти України: шляхи до справедливого покарання винних (розслідування за статтею 438 КК України) / Українська Гельсінська спілка з прав людини. Київ, 2025. С. 5. URL: <https://www.helsinki.org.ua/publications/voenni-zlochyny-rosiyskoi-federatsii-proti-ukrainy-shliakhy-do-spravedlyvoho-pokarannia-vynnykh-doslidzhennia/> (дата звернення: 12.02.2026) ; Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 12.02.2026).

2 Там само.

Наведені показники свідчать про те, що правоохоронна система України функціонує в умовах значного процесуального навантаження, оскільки на органи кримінальної юстиції покладено завдання оперативного документування подій, збирання доказів і забезпечення ефективного розслідування воєнних злочинів.

Окрім того, численні випадки діянь, які потенційно підпадають під юрисдикцію Римського статуту Міжнародного кримінального суду³ (далі — *Римський статут*), національні й міжнародні правозахисні організації систематично фіксують у своїх звітах, що підсилює вимоги до якості кримінального переслідування та дотримання міжнародних стандартів доказування. Відповідно до інформації, узагальненої Медійною ініціативою за права людини у 2022 р., правоохоронні органи зареєстрували 60 387 воєнних злочинів. Повідомлення про підозру оголошено за 125 епізодами, а до суду передано 94 кримінальні провадження. У 2023 р. зафіксовано 57 880 воєнних злочинів, підозри оголошено за 193 епізодами, із яких 173 справи скеровано до суду. Протягом 2024 р. зареєстровано 28 788 воєнних злочинів, повідомлено про 315 підозр, до суду направлено 236 обвинувальних актів. У 2025 р. задокументовано 56 071 воєнний злочин, винесено 367 повідомлень про підозру та передано до суду 206 кримінальних проваджень. Загалом за чотири роки заочні вироки за воєнні злочини винесено 187 особам, що доволі мало порівняно із загальною кількістю

зареєстрованих епізодів, що перевищує 200 тисяч. Як зазначають експерти з міжнародного гуманітарного права А. Рассамахіна й О. Расулова, наведені показники не відображають повної картини, оскільки частина повідомлень про підозру не підлягає публічному розголошенню, а окремі провадження розглядають у закритому судовому режимі⁴.

Розслідування воєнних злочинів, скоєних в умовах збройної агресії проти України, є одним з найбільш складних напрямів діяльності органів кримінальної юстиції. Значна кількість кримінальних проваджень, складність механізмів скоєння, масштабність їхніх наслідків і специфічні умови збирання доказової інформації істотно ускладнюють організацію досудового розслідування. У цих умовах особливого значення набуває питання забезпечення належного рівня взаємодії слідчого з потерпілими, які нерідко є головними носіями відомостей про обставини злочину та водночас потребують особливого процесуального захисту.

За таких обставин зрозуміло, чому частина потерпілих не задоволена ефективністю діяльності правоохоронних органів, тривалістю розслідування або рівнем процесуальної комунікації. Водночас реалізація потерпіло орієнтованого підходу в кримінальному провадженні передбачає не лише належне забезпечення прав постраждалих осіб, а й формування таких тактичних моделей взаємодії, які дають змогу поєднати ефективне доказування та підвищення

3 Римський статут Міжнародного кримінального суду : прийнят. 17.07.1998 р. (зі змін. та допов.) ; ратифік. Законом України від 21.08.2024 р. № 3909-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text (дата звернення: 12.02.2026).

4 Рассамахіна А., Расулова О. За чотири роки великої війни до суду дійшло лише 709 справ щодо воєнних злочинів — інфографіка МІПЛ / Медійна ініціатива за права людини : вебсайт. 12.02.2026. URL: <https://mipl.org.ua/za-chotyry-roky-velykoyi-vijny-do-sudu-dijshlo-lyshe-709-sprav-shhodo-voyennyh-zlochyniv-infografika-mipl/> (дата звернення: 12.02.2026).

довіри до органів правопорядку з урахуванням психологічного стану потерпілих і мінімізацією ризиків повторної травматизації.

В умовах розслідування воєнних злочинів важливо зважати на те, що притягнення винних до відповідальності нерідко виходить за межі національної юрисдикції та може здійснюватися в межах механізмів міжнародного кримінального правосуддя, зокрема в контексті застосування положень Римського статуту⁵. Така специфіка об'єктивно зумовлює тривалі строки розгляду справ, складність процедур доказування та відтермінованість ухвалення судового рішення. У зв'язку із цим потерпілі часто перебувають у стані тривалого очікування справедливості, що супроводжується психологічним напруженням, відчуттям невизначеності та вразливості. За цих умов принципово важливо не допустити ситуації, коли потерпілий залишається сам на сам зі своїми проблемами й наслідками пережитого злочину. Реалізація потерпіло орієнтованого підходу в кримінальному провадженні передбачає не лише формальне визнання процесуальних прав потерпілих, а й активну роль органів досудового розслідування в забезпеченні їх реальної реалізації. Від рівня професійної зацікавленості слідчих у захисті прав потерпілих, забезпеченні доступу до інформації, належній комунікації та реагуванні на потреби постраждалих значною мірою залежить формування в потерпілих відчуття захищеності й довіри до правоохоронних органів і системи правосуддя загалом.

Отже, ефективна взаємодія слідчого з потерпілим набуває не лише процесуального, а й соціально-психологічного значення, оскільки саме вона підтримує почуття безпеки в потерпілих під

час тривалого очікування правосуддя та сприяє їхній готовності до участі в кримінальному провадженні, що також позитивно впливає на повноту та якість доказування у справах про воєнні злочини. Саме тому особливої актуальності набуває дослідження тактико-криміналістичних засад взаємодії слідчого й потерпілого під час проведення слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій у кримінальних провадженнях щодо воєнних злочинів, оскільки від ефективності такої взаємодії значною мірою залежить повнота встановлення обставин події, якість доказової бази й результативність кримінального провадження загалом.

Мета статті

Розкрити особливості тактико-криміналістичного забезпечення розслідування воєнних злочинів в аспекті взаємодії слідчого й потерпілого під час проведення слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій.

Методи дослідження

Досягнення мети статті забезпечено комплексним застосуванням загальнонаукових і спеціально-юридичних методів пізнання. Діалектичний метод став у пригоді для з'ясування закономірностей трансформації тактико-криміналістичного забезпечення розслідування воєнних злочинів в умовах збройної агресії та для виявлення суперечностей між високими стандартами доказування і об'єктивними обмеженнями воєнного стану (масовість епізодів, міграція потерпілих, ризики безпеки).

Метод аналізу й синтезу допоміг в опрацюванні наукових джерел

5 Римський статут ... URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text (дата звернення: 12.02.2026).

і практико-орієнтованих підходів щодо потерпіло орієнтованого розслідування, тактичної взаємодії слідчого й потерпілого, а також під час виокремлення основних елементів тактико-криміналістичного забезпечення (планування, технічні засоби, психологічний компонент, тактичні прийоми).

Системно-структурний метод дав змогу розглянути взаємодію слідчого з потерпілим як цілісний процес, що містить організаційні, технічні, психологічні й інформаційно-комунікаційні складники, а також визначити їхнє місце в загальній моделі досудового розслідування воєнних злочинів.

Формально-юридичний метод сприяв аналізу кримінального процесуального регулювання участі потерпілого в кримінальному провадженні, процесуальних гарантій реалізації його прав, а також допустимих форм фіксації й користування відомостями, отриманими під час слідчих (розшукових) дій, включно з відеофіксацією та опрацюванням цифрових даних.

Логіко-догматичний (логіко-семантичний) метод застосовано для уточнення змісту категорій «взаємодія слідчого і потерпілого», «потерпіло орієнтований підхід», «тактичні прийоми актуалізації (відновлення) забутого матеріалу», а також для формулювання висновків і практичних рекомендацій.

Порівняльно-правовий метод став у пригоді для зіставлення наукових підходів до тактичного забезпечення вза-

ємодії з потерпілими у провадженнях щодо тяжких і міжнародних злочинів, а також для врахування міжнародних стандартів у сфері поводження з потерпілими й захисту їхніх прав у контексті потенційних механізмів міжнародного кримінального правосуддя.

Метод моделювання допоміг окреслити типові тактичні ситуації взаємодії з потерпілими (фізична неможливість участі, перебування за кордоном, високий рівень травматизації, потреба в упізнанні / ідентифікації за цифровими матеріалами) та виокремити оптимальні тактичні рішення й алгоритми реагування.

Метод узагальнення сприяв систематизації результатів опрацювання доктринальних джерел і практичних даних та формулюванню авторських висновків щодо ключових елементів тактико-криміналістичного забезпечення взаємодії слідчого й потерпілого у провадженнях про воєнні злочини.

Аналіз основних досліджень і публікацій

Проблематика тактичного забезпечення розслідування злочинів, проведення окремих слідчих (розшукових) дій і судового розгляду постійно перебуває у фокусі уваги українських та іноземних дослідників. Різним аспектам окресленого предметного блоку останніми роками присвятили свої праці Г. Бідняк зі співавторами ⁶, Ю. Мирошниченко ⁷, М. Погорецький і Д. Сергєєва ⁸,

6 Бідняк Г. С., Кривопуск О. Г., Пиріг І. В. та ін. Криміналістична тактика : підручник. Дніпро, 2025. 252 с. URL: <https://er.dduvs.edu.ua/handle/123456789/16796> (дата звернення: 12.02.2026).

7 Мирошниченко Ю. М. Криміналістична тактика в період становлення науки криміналістики. *Юридичний бюлетень*. 2020. Вип. 13. С. 201—207. DOI: 10.32850/LB2414-4207.2020.13.26 (дата звернення: 12.02.2026).

8 Погорецький М. А., Сергєєва Д. Б. Тактика захисника: поняття, зміст та місце в системі криміналістичної тактики. *Вісник кримінального судочинства*. 2016. № 2. С. 113—123. URL: https://vkslaw.knu.ua/images/verstka/2_2016_Sergeeva.pdf (дата звернення: 12.02.2026).

В. Шевчук зі співавторами ⁹, В. Шепітько ¹⁰ та ін.

Різноманітні аспекти тактико-криміналістичного забезпечення стали предметом вивчення іноземних науковців С. Butură ¹¹, S. Nikoloska ¹², R. Reyes ¹³, R. J. Girod ¹⁴ та ін.

Останніми роками українська криміналістична наука помітно активізувала дослідження проблематики розслідування воєнних злочинів, зосереджуючись насамперед на організаційно-тактичних рішеннях, особливостях окремих слідчих (розшукових) дій і психологічних аспектах комунікації з учасниками провадження. Варто відзначити комплексний характер дисертаційного дослідження К. Шевчишеної, у якому сформульовано теоретичні положення та прикладні рекомендації щодо організації розслідування воєнних злочинів, включно з питаннями взаємодії органів

досудового розслідування з учасниками провадження та тактико-криміналістичними принципами проведення процесуальних дій ¹⁵.

Окремий масив представлений працями щодо допиту як головного джерела інформації у справах за ст. 438 КК України. Так, О. Жовтук аналізує тактичні та психологічні особливості допиту свідків і потерпілих під час розслідування порушення законів та звичаїв війни, акцентуючи увагу на необхідності врахування як обставин події, так і індивідуальних особливостей допитуваних (зокрема, травматичного досвіду), що прямо впливає на якість та повноту показань ¹⁶. Паралельно розвивається напрям, який стосується процесуально специфічних форм отримання показань: наприклад, С. Гречана досліджує тактичні прийоми допиту під час досудового розслідування в судовому засіданні слідчим суддею

- 9 Shevchuk V., Kostenko M., Myshkov Ya., Papusha I., Hryshko I. Functional Purpose of Tactical Operations in the Development of Criminalistic Methodics of Crime Investigation. *Pakistan Journal of Criminology*. 2023. Vol. 15. No. 2. Pp. 61–78. URL: https://www.pjcriminology.com/wp-content/uploads/2023/08/05_Shevchuk-et-al.pdf (дата звернення: 12.02.2026).
- 10 Шепітько В. Ю. Предмет криміналістичної тактики: історія формування, зміст та тенденції. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2019. Вип. 19. С. 8–20. DOI: 10.32353/khrife.1.2019.01 (дата звернення: 12.02.2026).
- 11 Butură C. Tactical Framework for Organizing a Criminal Investigation. *Proceedings of the 26th International RAIS Conference on Social Sciences and Humanities*. 2022. Pp. 73–78. URL: <https://www.cceol.com/search/chapter-detail?id=1037104> (дата звернення: 12.02.2026).
- 12 Nikoloska S. Tactics of application of measures and actions in the criminal investigation of economic-financial crime. *International scientific conference "45 years higher education in the area of security — educational challenges and security perspectives"* (26–28 Sept 2022; Struga). 2022. Vol. III. No. 7. Pp. 25–36. DOI: 10.20544/ICP.3.7.22.P02 (дата звернення: 12.02.2026).
- 13 Reyes R. Tactical Criminal Investigations: Understanding the Dynamics to Obtain the Best Results without Compromising the Investigation. *Journal of Forensic Sciences & Criminal Investigation*. 2017. Vol. 2. Is. 2. Pp. 001–004. URL: <https://surl.li/tztghm> (дата звернення: 12.02.2026).
- 14 Girod R. J. Advanced Criminal Investigations and Intelligence Operations: Tradecraft Methods, Practices, Tactics, and Techniques. Boca Raton ; London ; NY, 2014. 543 p. URL: <https://surl.li/nxktor> (дата звернення: 12.02.2026).
- 15 Шевчишена К. П. Розслідування воєнних злочинів в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2024. С. 18. URL: https://www.navs.edu.ua/files/spec-vchena-rada/srd_26_007_03/2024/avtoref_shevchyshena.pdf (дата звернення: 12.02.2026).
- 16 Жовтук О. Особливості проведення допиту свідків і потерпілих під час розслідування порушення законів та звичаїв війни. *Юридична психологія*. 2024. № 1 (34). С. 101–109. DOI: 10.33270/03243401.101 (дата звернення: 12.02.2026).

(ст. 225 Кримінального процесуального кодексу України), наголошуючи на комунікативній природі цієї дії, психологічних механізмах реалізації тактичних прийомів та особливому статусі свідка / потерпілого як об'єкта процесуального й тактичного впливу¹⁷.

Важливим для воєнних проваджень є також блок праць про міжвідомчу та міжнародну координацію. Ю. Чорноус і Ю. Васюта висвітлюють психологічні й організаційно-тактичні особливості діяльності спільних слідчих груп, проблематику криміналістичного забезпечення розслідування та розгляду воєнних злочинів Міжнародним кримінальним судом тощо¹⁸.

Водночас навіть за наявності згаданих напрацювань у фокусі більшості робіт перебувають або загальні питання організації розслідування воєнних злочинів, або тактика проведення окремих слідчих (розшукових) дій (переважно допиту). Натомість тактико-криміналістичні засади саме взаємодії слідчого й потерпілого як системного процесу в провадженнях щодо воєнних злочинів майже не висвітлено. Це обумовлює потребу в подальшому дослідженні цього аспекту зі спрямуванням на виокремлення типових ситуацій такої взаємодії, визначення тактичних завдань слідчого та формулювання практико-орієнтованих рекомендацій, релевантних умовам воєнного стану, кількості потерпілих і їхніх запитів.

Викладення основного матеріалу дослідження

Застосування потерпіло орієнтованого підходу під час розслідування воєнних злочинів є надзвичайно актуальним саме для цієї групи кримінальних правопорушень. Значущість такого підходу зумовлена насамперед специфікою самих кримінальних правопорушень, які вчинено в умовах збройного конфлікту та які мають комплексний, системний і часто тривалий за наслідками характер. Потерпілі в таких провадженнях нерідко є не лише жертвами окремих кримінально-караних діянь, а й особами, які одночасно зазнають низки соціальних, матеріальних і психологічних утрат. Зокрема, ідеться про втрату житла та/або майна, загибель та/або зникнення близьких осіб, вимушене переміщення, пережитий досвід перебування в умовах окупації, катування та/або сексуальне насильство, що істотно впливає на їхній психоемоційний стан і здатність ефективно взаємодіяти з органами кримінальної юстиції. Саме через це потерпілих від воєнних злочинів потрібно розглядати як особливо вразливу категорію учасників кримінального провадження, що потребує підвищеної уваги з боку слідчого й інших учасників розслідування.

Застосування потерпіло орієнтованого підходу передбачає надання таким особам комплексної підтримки та

17 Гречана С. Тактичні прийоми допиту під час досудового розслідування в судовому засіданні слідчим суддею: криміналістична та психологічна характеристики. *Юридична психологія*. 2023. № 2 (33). С. 71–78. DOI: [10.33270/03233302.71](https://doi.org/10.33270/03233302.71) (дата звернення: 12.02.2026).

18 Чорноус Ю. М. Актуальні питання криміналістичного забезпечення розслідування та судового розгляду Міжнародним Кримінальним Судом справ про воєнні злочини. *Актуальні питання криміналістики та судової експертизи* : мат-ли міжвідом. наук.-практ. конф. (Київ, 30.11.2023). Київ, 2023. С. 45–49. URI: <https://elar.navs.edu.ua/handle/123456789/27081> (дата звернення: 12.02.2026) ; Чорноус Ю. М., Васюта Ю. В. Психологічна й організаційно-тактична характеристика діяльності спільних слідчих груп під час розслідування кримінальних правопорушень. *Юридична психологія*. 2022. № 2 (31). С. 113–121. DOI: [10.33270/03223102.113](https://doi.org/10.33270/03223102.113) (дата звернення: 12.02.2026).

вжиття всебічних заходів для оцінювання їхніх потреб. Ідеться не лише про забезпечення процесуальних гарантій і відновлення порушених прав, зокрема права на безпеку, життя та здоров'я, а й про врахування ширшого кола запитів — психологічних, інформаційних, соціальних тощо. Такий підхід сприяє формуванню довіри до правоохоронних органів, зменшенню ризику повторної травматизації потерпілих і підвищенню ефективності доказування, оскільки саме потерпілі часто є основними носіями доказової інформації про обставини воєнних злочинів.

Ми вважаємо, що під час розслідування воєнних злочинів будь-яку комунікацію з потерпілим не можна розглядати як однобічний процес отримання інформації. Така комунікація повинна мати характер взаємодії, що передбачає активну участь обох сторін, взаємну узгодженість і цілеспрямованість їхніх дій на досягнення правового результату.

Застосовуючи термін «взаємодія» ми хочемо наголосити, що слідчий і потерпілий перебувають не лише у формальних процесуальних ролях «суб'єкта розслідування» та «джерела доказової інформації», а є учасниками спільного процесу з'ясування об'єктивної істини й відновлення справедливості. Сторона обвинувачення зацікавлена в повному, всебічному та об'єктивному дослідженні обставин воєнного злочину, збиранні належних і допустимих доказів та притягненні винних осіб до відповідальності. Так само потерпілий зацікавлений у відновленні порушених прав, формуванні відчуття безпеки, визнанні та відшкодуванні заподіяної йому шкоди й ухваленні справедливого рішення.

У справах щодо воєнних злочинів ця спільність інтересів є принциповою, оскільки йдеться про грубі порушення

норм як національного законодавства України, так і міжнародного гуманітарного права. Слідчі, які уособлюють органи державної влади, а отже, і саму державу, повинні скеровувати свої зусилля в напрямі відновлення стану національної безпеки, підтриманні публічної безпеки та порядку. Саме тому їхня взаємодія з потерпілими має ґрунтуватися на принципах довіри, поваги, прозорості й інформованості. Слідчий повинен не лише ініціювати проведення процесуальних дій, а й забезпечувати належне роз'яснення прав, порядок їх реалізації, перспективи кримінального провадження, а також зважати на психоемоційний стан потерпілого та можливі ризики повторної травматизації. Комунікація сторони обвинувачення з потерпілим і його представниками під час розслідування воєнних злочинів трансформується в тактично організовану взаємодію, яка має стратегічне значення для досягнення завдань кримінального провадження. Ми вважаємо за доцільне окреслити найважливіші аспекти тактико-криміналістичного забезпечення взаємодії слідчих з потерпілими від воєнних злочинів, як-от наведені далі.

1. *Планування розслідування та окремих процесуальних заходів.* Насамперед слід звернути увагу на те, що взаємодію з потерпілим під час розслідування воєнних злочинів нерідко ускладнюють об'єктивні обставини, які безпосередньо впливають на можливість взаємодії під час розслідування. Такі труднощі зумовлені передусім специфікою наслідків збройної агресії, за яких потерпілі часто перебувають у стані фізичної, психологічної або соціальної вразливості.

Однією з причин ускладненої взаємодії є фізичний стан потерпілого. Отримані поранення, тривале лікування, обмеження рухливості або інші наслідки

воєнних дій можуть унеможливлювати своєчасну участь особи у слідчих (розшукових) діях або істотно впливати на її здатність до повноцінного сприйняття й відтворення інформації. У таких умовах слідчий змушений адаптувати тактичні прийоми проведення слідчих дій, зважаючи на стан здоров'я потерпілого, тривалість допустимого для нього навантаження, потребу в залученні медичних працівників або психологів тощо.

Іншим важливим чинником є перебування потерпілих за межами України, що стало масовим явищем унаслідок вимушеної міграції цивільного населення. Це створює додаткові організаційно-тактичні труднощі: обмежені можливості безпосереднього контакту, складнощі забезпечення процесуальних гарантій, необхідність міжнародної правничої допомоги або користування дистанційними формами взаємодії. У таких випадках тактичне забезпечення має враховувати часові, технічні та правові обмеження, а також потребу збереження якості комунікації, що безпосередньо впливає на повноту й достовірність отриманих показань.

Водночас зазначені обставини зумовлюють підвищення ролі тактичного планування. Слідчий повинен не лише обирати оптимальний спосіб проведення процесуальних дій, а й прогнозувати можливі перешкоди, пов'язані зі станом потерпілого або місцем його перебування, і заздалегідь визначати альтернативні моделі взаємодії. Це дає змогу мінімізувати ризики повторної травматизації потерпілого й забезпечити ефективність доказування навіть за обмеженого доступу до учасників провадження.

Отже, складність взаємодії з потерпілими у справах щодо воєнних злочинів обумовлено низкою чинників фізичного, територіального та процесуального характеру, що потребують гнуч-

кого застосування тактичних прийомів і індивідуалізованого підходу до кожної ситуації. Це насамперед стосується поєднання процесуальних механізмів з криміналістичними рекомендаціями, спрямованими на забезпечення безпеки, гідності та процесуальних прав потерпілої особи.

2. *Належне науково-технічне забезпечення проведення слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій за участю потерпілих.* Попри те, що техніко-криміналістичне забезпечення найчастіше визначають як окремий напрям, ми вважаємо за доцільне розглянути його саме в межах досліджуваної проблеми, оскільки це суттєво впливає на результативність слідчих (розшукових) дій, проведення тактичних операцій і комбінацій.

Особливості розслідування воєнних злочинів зумовлюють активне послуговування цифровими технологіями, оскільки значна частина інформації, що стосується предмета доказування, існує в електронному середовищі або її отримують з відкритих джерел. Під час проведення слідчих (розшукових) дій за участю потерпілого — наприклад, під час огляду, огляду комп'ютерних даних або кримінального аналізу, зокрема аналізу матеріалів з відкритих джерел (англ. *Open source intelligence, OSINT*), — може виникати потреба в упізнанні осіб, причетних до скоєння воєнних злочинів. У таких випадках потерпілого залучають до перегляду фото- й відеоматеріалів, даних із соціальних мереж, повідомлень у месенджерах, медіаархівів або інших цифрових ресурсів, що потребує спеціалізованої техніки та програмного забезпечення.

Науково-технічне забезпечення у цьому аспекті охоплює передусім застосування сучасних комп'ютерних комплексів для опрацювання великих

масивів інформації, засобів цифрової візуалізації, програм для покадрового аналізу відеозаписів, систем збільшення і стабілізації зображення. Важливого значення набувають захищені цифрові платформи, що дають змогу демонструвати потерпілим матеріали без ризику втрати або спотворення даних, а також забезпечувати належну процесуальну фіксацію результатів упізнання або інших дій.

Окрім того, технічні засоби сприяють не лише фіксації доказів, а й дають змогу реалізувати організаційно-тактичну функцію. Мультимедійне обладнання, системи дистанційного зв'язку, відеоконференції допомагають проводити слідчі (розшукові) дії з потерпілими, які перебувають за межами України або не можуть особисто з'явитися до органу досудового розслідування. Це особливо актуально для воєнних злочинів, де потерпілі нерідко є внутрішньо переміщеними особами або вимушеними мігрантами.

Застосування науково-технічних засобів сприяє також підвищенню об'єктивності сприйняття й відтворення інформації потерпілими. Якісна візуалізація, 3D-моделювання або цифрова реконструкція подій допомагають точніше відновлювати обставини злочину, полегшують процес упізнання та знижують когнітивне навантаження на потерпілих.

Як додатковий приклад значення науково-технічного забезпечення слід зазначити застосування відеофіксації під час проведення слідчих (розшукових) дій за участю потерпілого. Відеознімання не лише забезпечує повну й об'єктивну фіксацію змісту процесуальної дії, а й дає змогу сформулювати додаткове джерело доказу, яке може мати самостійне доказове значення в подальшому кримінальному провадженні.

Зокрема, якісна аудіо- та відеофіксація показань потерпілого допомагає зберегти первинне сприйняття подій, емоційний стан особи, особливості її реакцій і послідовність викладення обставин, що має суттєве значення для оцінювання достовірності показань. У справах щодо воєнних злочинів, де потерпілі нерідко перебувають у стані психологічної травми або проживають за межами України, відеофіксація сприяє мінімізації повторних контактів із системою кримінальної юстиції та зменшує ризик повторної травматизації.

Окрім того, належно зафіксованими на відео показаннями потерпілого можна надалі послуговуватися під час судового розгляду як додатковим або альтернативним доказом, що в окремих випадках знижує потребу в повторному допиті потерпілого в суді. Отже, відеофіксацію слід розглядати як важливий елемент науково-технічного забезпечення слідчих (розшукових) дій, який сприяє підвищенню якості доказування, оптимізації процесуальних процедур і реалізації потерпіло орієнтованого підходу під час розслідування воєнних злочинів.

3. *Психологічний складник взаємодії.* Оскільки тактику найчастіше пов'язують із психологією, пропонуємо окремим елементом тактико-криміналістичного забезпечення розслідування воєнних злочинів визначити психологічний компонент взаємодії слідчого з потерпілим із залученням посередника, який має спеціальні знання у сфері психології. Необхідність такого підходу обумовлена специфікою наслідків воєнних злочинів, адже значна частина потерпілих переживає тяжкі травматичні події, пов'язані з утратою близьких, їхнім перебуванням у полоні, катуваннями, сексуальним насильством або тривалим перебуванням у ситуації

загрози життю. У таких умовах безпосередня комунікація слідчого з потерпілим може бути ускладнена психологічними бар'єрами, страхом повторного переживання травматичного досвіду або симптомами посттравматичного стресового розладу.

Залучення психолога як посередника дає змогу створити безпечне комунікативне середовище, у якому потерпілий має підтримку під час участі в процесуальних діях, а слідчий — можливість отримати більш повну й достовірну інформацію без ризику завдати додаткової психологічної шкоди особі. Психолог може виконувати кілька важливих функцій: попередньо оцінити емоційний стан потерпілого, визначити оптимальний формат комунікації, адаптувати запитання слідчого до психоемоційного стану особи, а також супроводжувати під час допиту або інших слідчих (розшукових) дій.

Тактичне значення такої взаємодії полягає в тому, що психолог сприяє зниженню рівня стресу і тривожності потерпілого, допомагає уникнути повторної травматизації та підвищує якість отримуваних показань. Особливо це важливо в роботі з дітьми й особами, які зазнали сексуального насильства, або потерпілими, які страждають на психоемоційну нестабільність. За участю спеціаліста слідчий може більш точно визначати межі допустимого психологічного навантаження, обирати доцільну тривалість процесуальної дії та своєчасно реагувати на ознаки психічного виснаження особи.

Окрім того, залучення психолога як носія спеціальних знань відповідає сучасним підходам потерпіло орієнтованого правосуддя, де пріоритетом є не лише отримання доказової інформації, а й забезпечення поваги до гідності та прав людини. Такий підхід сприяє фор-

муванню довіри потерпілого до органів кримінальної юстиції, що так само позитивно впливає на готовність особи співпрацювати зі слідством.

Отже, взаємодія слідчого з потерпілим за посередництва психолога є важливим складником тактико-криміналістичного забезпечення розслідування воєнних злочинів. Вона поєднує процесуальні завдання із застосуванням спеціальних знань, забезпечуючи баланс між ефективністю доказування та необхідністю захисту психічної рівноваги потерпілих у кримінальному провадженні.

4. *Застосування тактичних прийомів з дотриманням принципів індивідуалізації та ситуативності.* Тактичне забезпечення завжди розглядають крізь призму відповідних засобів, і взаємодія потерпілого пов'язана з їх застосуванням. Ми переконані, що реалізація тактичних прийомів під час розслідування воєнних злочинів має ґрунтуватися на принципах індивідуалізації та ситуативності, оскільки універсальні моделі поведінки у справах цієї категорії є недостатньо ефективними. Потерпілі нерідко перебувають у різному фізичному та психоемоційному стані, мають різний рівень готовності до взаємодії з органами досудового розслідування, а обставини отримання ними травматичного досвіду суттєво різняться. У зв'язку із цим слідчий повинен обирати тактичні прийоми не шаблонно, а з урахуванням конкретної слідчої ситуації, особистісних характеристик потерпілого й умов проведення процесуальної дії.

Один із основних напрямів реалізації цього підходу — тактичні прийоми, спрямовані на актуалізацію та відновлення забутого або фрагментарно збереженого матеріалу. Для потерпілих від воєнних злочинів характерними є яви-

ща психологічного витіснення, фрагментарності спогадів, часових прогалин у відтворенні подій, що зумовлено травматичним впливом пережитого. За таких умов прямо поставлені запитання можуть не забезпечити повноти показань або навіть спричинити додаткове емоційне напруження. Саме тому тактичні прийоми мають бути спрямовані на м'яке стимулювання процесів пригадування нейтральними асоціативними запитаннями, уточненням контексту подій, відтворенням послідовності дій, акцентуванням уваги на обставини, деталях середовища, звукових або візуальних елементах, що супроводжували подію.

Особливого значення набуває створення сприятливої комунікативної атмосфери, у якій потерпілий не відчуває тиску або необхідності негайно надати повну інформацію. Слідчий може застосовувати прийоми відновлення хронології подій, повернення до окремих епізодів після паузи, візуальні матеріали або цифрові засоби реконструкції, що сприяють активізації пам'яті.

Індивідуалізація тактичних прийомів також передбачає врахування культурних, мовних і соціальних особливостей потерпілого, особливо коли йдеться про осіб, які перебувають за кордоном або мають досвід вимушеного переміщення. Ситуативний підхід так само дає змогу слідчому адаптувати тактику залежно від динаміки процесуальної дії, змін емоційного стану потерпілого або появи нової інформації.

5. *Взаємодія на засадах поінформованості про свої права, перспективи справи й наявні процесуальні ризики.* Наступним важливим складником тактичної взаємодії з потерпілим від воєнних злочинів є комплексне врахування його потреб і своєчасне окреслення процесуальних ризиків, що можуть виникати під

час досудового розслідування. У справах цієї категорії потерпілий часто перебуває в умовах невизначеності й очікування справедливого рішення доволі тривалий час, тому інформаційна прозорість і передбачуваність дій сторони обвинувачення набувають особливого тактичного значення.

Тактична взаємодія у цьому аспекті полягає не лише в отриманні доказової інформації, а й у формуванні в потерпілого реалістичного розуміння процесуальних перспектив провадження. Потерпілий має бути обізнаним з можливими результатами досудового розслідування, орієнтовними строками його здійснення, а також з потенційними труднощами, пов'язаними зі збиранням доказів, міжнародно-правовими процедурами або встановленням осіб, причетних до скоєння злочину. Така поінформованість знижує рівень тривожності, запобігає формуванню завищених очікувань і мінімізує ризик втрати довіри до органів кримінальної юстиції.

Водночас комплексне врахування потреб потерпілого передбачає оцінювання не лише його процесуального статусу, а й індивідуальних соціальних, психологічних і безпекових запитів. Слідчий повинен зважати на можливі ризики повторної травматизації, загрози впливу з боку третіх осіб, інформаційну вразливість потерпілого або труднощі, пов'язані з місцем його перебування. У таких умовах важливого значення набуває належне роз'яснення механізмів захисту, процесуальних прав, можливостей отримання психологічної та/або правничої допомоги.

Окреслення процесуальних ризиків також виконує превентивну функцію. Роз'яснюючи потерпілому можливі сценарії розвитку провадження, слідчий формує більш стійку модель співпраці, що сприяє стабільності комунікації

протягом усього розслідування. Ідеться про чесне інформування щодо тривалості процедур, складності міжнародної співпраці, можливості заочного провадження або перспектив передавання матеріалів до міжнародних інституцій правосуддя.

Отже, комплексне врахування потреб потерпілого та процесуальних ризиків є важливим елементом тактичної взаємодії, що поєднує процесуальну ефективність з гуманітарним складником кримінального провадження. Це сприяє формуванню довіри до розслідування, підтримує психологічну стабільність потерпілого та забезпечує більш послідовну й результативну співпрацю між учасниками провадження.

Висновки

Повномасштабна збройна агресія РФ зумовила актуальні вектори діяльності органів кримінальної юстиції України. Насамперед це протидія воєнним злочинам. За таких умов взаємодія слідчого з потерпілим набуває не лише процесуального, а й виразного соціально-психологічного виміру, оскільки впливає на відчуття безпеки потерпілих, їхню довіру до держави та готовність співпрацювати зі слідством.

Тактику взаємодії слідчого з потерпілим у справах про воєнні злочини необхідно розглядати як взаємодію, а не як одностороннє отримання інформації. Її стратегічна цінність полягає в поєднанні інтересів потерпілого (визнання шкоди, відновлення прав, безпека, справедливість) та сторони обвинувачення (повнота доказування, належність і допустимість доказів, притягнення винних), що за умови правильної тактичної організації підвищує також якість доказової бази та забезпечує стійкість процесуальної співпраці.

Тож пропонуємо виокремити такі провідні елементи тактико-криміналістичного забезпечення взаємодії слідчого й потерпілого в провадженнях щодо воєнних злочинів: 1) тактичне планування розслідування та процесуальних заходів з урахуванням фізичного стану потерпілого, місця його перебування (зокрема, за кордоном), безпекових і часових обмежень; 2) належне науково-технічне забезпечення слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій (зокрема, роботи з цифровими джерелами й OSINT, візуалізацій, дистанційної участі, відеофіксації), яке підвищує точність відтворення подій, забезпечує якісну фіксацію доказів і сприяє мінімізації повторних контактів з потерпілим; 3) психологічний компонент взаємодії за допомогою залучення спеціальних знань (психолога як посередника), що створює безпечне комунікативне середовище, знижує ризик повторної травматизації та підвищує достовірність отримуваної інформації; 4) застосування тактичних прийомів з дотриманням принципів індивідуалізації та ситуативності (зокрема, прийомів, спрямованих на актуалізацію і відновлення фрагментарних або витіснених спогадів: контекстуалізація події, асоціативні орієнтири, поетапне відновлення хронології, візуальні стимули й цифрові реконструкції), що є критично важливим у ситуаціях травматичного досвіду; 5) забезпечення поінформованості потерпілого про права, орієнтовні строки, можливі результати та процесуальні ризики, що виконує превентивну функцію, стабілізує очікування і підтримує довіру до слідства.

Практичне значення отриманих результатів полягає в можливості користування сформульованими положеннями як підґрунтям для розроблення типології тактичних ситуацій взаємодії з потерпілими у справах про воєнні зло-

чини; створення алгоритмів комунікації та залучення спеціалістів (психологів) до процесуальних дій; удосконалення відомчих стандартів розслідування воєнних злочинів і роботи з цифровими матеріалами; підготовки навчальних модулів для слідчих з тактики роботи з травматичними спогадами потерпілих і мінімізації їхньої повторної травматизації.

Перспективи подальших досліджень ми вбачаємо в поглибленому опрацюванні тактичних прийомів у проведенні слідчих (розшукових) дій, до участі в яких запрошені потерпілі, свідки й підозрювані.

Tactical Framework for Cooperation Between the Investigator and the Victim During Investigations Into War Crimes

Anastasiia Vuima

The primary concerns of this paper are to reveal peculiarities of tactical and forensic support for the investigation of war crimes in terms of cooperation between the investigator and the victim during investigative (search) and other procedural actions. The author aims to identify principal constituents of such interaction and their significance for enhancing a proof procedure, taking into account victim-centered approach principles. In pursuit of this goal, a range of general scientific (analysis and synthesis, induction and deduction) and special (dialectical, systemic-structural, formal-legal, comparative, generalisation) methods of scientific cognition were employed. It has been substantiated that a collaborative partnership between the investigator and the victim in criminal proceedings involving war crimes is not only a mandatory requirement of criminal procedural activity, but also a crucial element of tactical and forensic support for investigation, which affects the extent to which case circumstances are revealed, evidence credibility, and determines the level of trust in

criminal justice authorities. It has been proven that the specific nature of war crimes requires us to dig deeper into physical, psychological and social vulnerability of victims, the complexity of the global scope of investigation and the duration of criminal proceedings. Principal components of tactical and forensic support for cooperation between the investigator and the victim were singled out: tactical planning of procedural actions while considering objective constraints; adequate scientific and technical support with the utilization of digital technologies and video recording; accounting for the psychological component of interaction with the involvement of psychologists; use of tactical techniques based on individualisation and situational nature; ensuring that victims are aware of their procedural rights, further prospects of proceedings and possible risks. It has been stressed that the use of individualised tactical techniques and modern technical means helps lower the likelihood of re-traumatisation in victims, boosts communication and evidence collection. Particular emphasis is placed on the role of psychological support and information transparency as factors contributing to the establishment of stable cooperation between the victim and the prosecution. Obtained findings provide deeper insights into the tactical and forensic principles of investigating war crimes and lay the groundwork for developing practical recommendations to optimise cooperation between investigators and victims, improve investigation methodology, and enhance victim-centered approaches in criminal proceedings.

Keywords: war crime; military aggression; prosecution; cooperation; investigator; victim; protection of rights and interests; investigative (search) action; tactical technique.

Фінансування

Це дослідження не отримало жодного спеціального гранту від фінансових установ у державному, комерційному або некомерційному секторах.

Відмова від відповідальності

Засновники не грали жодної ролі у розробленні дослідження, добиранні й аналізуванні даних, рішенні про публікацію або підготовку рукопису.

Учасники

Авторка зробила свій внесок винятково в інтелектуальну дискусію, що є основою цього документа, дослідження судової практики, написання та редагування, і бере на себе відповідальність за її зміст і тлумачення.

Декларація щодо конфлікту інтересів

Авторка заявляє, що у неї відсутній конфлікт інтересів.

References

- Bidniak, H. S., Kryvopusk, O. H., Pyrih, I. V., et al. (2025). *Kryminalistychna taktyka* [Forensic tactics] : pidruchnyk. Dnipro. URL: <https://er.dduvs.edu.ua/handle/123456789/16796> [in Ukrainian].
- Butură, C. (2022). Tactical framework for organizing a criminal investigation. *Proceedings of the 26th International RAIS Conference on Social Sciences and Humanities*. URL: <https://www.cceol.com/search/chapter-detail?id=1037104>.
- Chornous, Yu. M. (2023). Aktualni pytannia kryminalistychnoho zabezpechennia rozsliduvannia ta sudovoho rozghliadu Mizhnarodnym Kryminalnym Sudom sprav pro voienni zlochyny [Topical issues of forensic support for International Criminal Court war crime investigations and trials]. *Aktualni pytannia kryminalistyky ta sudovoi ekspertyzy : mat-ly mizhvidom. nauk.-prakt. konf.* (Kyiv, 30.11.2023). Kyiv. URL: <https://elar.navs.edu.ua/handle/123456789/27081> [in Ukrainian].
- Chornous, Yu. M., & Vasiuta, Yu. V. (2022). Psykholohichna y orhanizatsiino-taktychna kharakterystyka diialnosti spilnykh slidchykh hrup pid chas rozsliduvannia kryminalnykh pravoporushen [Psychological and Organizational, Tactical Characteristics of Activity Joint Investigative Teams during the Investigation of Criminal Offenses]. *Yurydychna psykholohiia*. № 2 (31). DOI: [10.33270/03223102.113](https://doi.org/10.33270/03223102.113) [in Ukrainian].
- Filipishyna, A., Padun, V., Pavlichenko, O. (2025). *War crimes of the Russian Federation against Ukraine: pathways to fair punishment for the perpetrators (investigations under Article 438 of the Criminal Code of Ukraine)* / Ukrainian Helsinki Human Rights Union. Kyiv. URL: <https://www.helsinki.org.ua/publications/voienni-zlochyny-rosiyskoi-federatsii-proty-ukrainy-shliakhy-do-spravedlyvoho-pokarannia-vynnykh-doslidzhennia/>.
- Girod, R. J. (2014). *Advanced Criminal Investigations and Intelligence Operations: Tradecraft Methods, Practices, Tactics, and Techniques*. Boca Raton ; London ; NY. URL: <https://surl.li/nxktor>.
- Hrechana, S. (2023). Taktychni pryimy dopytu pid chas dosudovoho rozsliduvannia v sudovomu zasidanni slidchym suddeiu: kryminalistychna ta psykholohichna kharakterystyka [Tactical Interrogation Techniques during the Pre-Trial Investigation in the Court Session by the Investigating Judge: Forensic and Psychological Characteristics]. *Yurydychna psykholohiia*. № 2 (33). DOI: [10.33270/03233302.71](https://doi.org/10.33270/03233302.71) [in Ukrainian].
- Myroshnychenko, Yu. M. (2020). Kryminalistychna taktyka v period stanovlennia nauky kryminalistyky [Criminalistic tactics in the period of formation of the science of criminalistics]. *Yurydychnyi biuleten*. Vyp. 13. DOI: [10.32850/LB2414-4207.2020.13.26](https://doi.org/10.32850/LB2414-4207.2020.13.26) [in Ukrainian].
- Nikoloska, S. (2022). Tactics of application of measures and actions in the criminal investigation of economic-financial crime. *International scientific conference "45 years higher education in the area of security – Educational challenges and security perspectives"* (26–28 Sept 2022; Struga). Vol. III. No. 7. DOI: [10.20544/ICP.3.7.22.P02](https://doi.org/10.20544/ICP.3.7.22.P02).
- Pohoretskyi, M. A., & Serhieieva, D. B. (2016). Taktyka zakhysnyka: Poniattia, zmist ta mistse v systemi kryminalistychnoi taktyky [Tactics of defender: concept, content and place in criminalistics tactics]. *Visnyk kryminalnoho sudochynstva*. № 2. URL: https://vkslaw.knu.ua/images/verstka/2_2016_Sergeeva.pdf [in Ukrainian].

- Rassamakhina, A., & Rasulova, O. (2026). *Za chotyry roky velykoi viiny do sudu diishlo lyshe 709 sprav shhodo voiennykh zlochyniv — infohrafika MIPL* / [Over the course of four years of the Great War, only 709 cases of war crimes were brought to court: MIHR infographic] / Media Initiative for Human Rights : vebсайт. URL: <https://mipl.org.ua/za-chotyry-roky-velykoyi-vijny-do-sudu-dijshlo-lyshe-709-sprav-shhodo-voyennykh-zlochyniv-infografika-mipl/> [in Ukrainian].
- Reyes, R. (2017). Tactical Criminal Investigations: Understanding the Dynamics to Obtain the Best Results without Compromising the Investigation. *Journal of Forensic Sciences & Criminal Investigation*. Vol. 2. Is. 2. URL: <https://surl.li/tztghm>.
- Shepitko, V. (2019). Forensic Tactic Topic: Formation History, Contents and Trends. *Theory and Practice of Forensic Science and Criminalistics*. 19th Is. DOI: 10.32353/khrife.1.2019.01.
- Shevchuk, V., Kostenko, M., Myshkov, Ya., Pashusha, I., & Hryshko, I. (2023). Functional purpose of tactical operations in the development of criminalistic methodics of crime investigation. *Pakistan Journal of Criminology*. Vol. 15. No. 2. URL: https://www.pjcriminology.com/wp-content/uploads/2023/08/05_Shevchuk-et-al.pdf.
- Shevchyshena, K. P. (2024). *Rozsliduvannia voiennykh zlochyniv v Ukraini* [Investigation of war crimes in Ukraine] : avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk. Kyiv. URL: https://www.navs.edu.ua/files/spec-vchena-rada/srd_26_007_03/2024/avtoref_shevchyshena.pdf [in Ukrainian].
- Zhovtiuk, O. (2024). *Osoblyvosti provedennia dopytu svidkiv i poterpilykh pid chas rozsliduvannia porushennia zakoniv ta zvychaiv viiny* [Features of Interviewing Witnesses and Victims during the Investigation of Violations of the Laws and Customs of War]. *Yurydychna psykholohiia*. № 1 (34). DOI: 10.33270/03243401.101 [in Ukrainian].
- Вуйма, А. (2026). Тактичні засади взаємодії слідчого та потерпілого під час розслідування воєнних злочинів. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. Вип. 1 (42). С. 60—75. DOI: 10.32353/khrife.1.2026.05.

Особливості виявлення та нейтралізації протидії на початковому етапі розслідування

Олександр Таркан*

* Канд. юрид. наук, докторант ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса»,
м. Харків, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0009-0006-4083-6103>,
e-mail: oleksandrtarkan7@gmail.com

DOI: 10.32353/khrife.1.2026.06 УДК 343.985(477)

Надійшло 13.02.2026 / Рецензовано 26.02.2026 / Прийнято до друку 31.03.2026 /
Доступно онлайн 31.03.2026

Мета статті — розкрити особливості виявлення ознак кримінального правопорушення та нейтралізації протидії на початковому етапі досудового розслідування. Методологічну основу дослідження становить сукупність загальнонаукових, спеціальних і філософських методів пізнання, зокрема діалектичного, системно-структурного, функціонально-діяльнісного, порівняльно-правового, а також моделювання, аналізу й синтезу. Узагальнено, що початковий етап досудового розслідування є найбільш вразливим до різних форм протидії, що зумовлено інформаційною невизначеністю, дефіцитом часу та необхідністю приймати оперативні процесуальні рішення. Визначено, що протидія має багаторівневий характер: її реалізують, впливаючи на процес збирання доказів, прийняття процесуальних рішень та інтерпретацію отриманих даних (застосуванням маніпуляцій з інформацією, користуванням процесуально допустимими й позапроцесуальними механізмами, поведінковими стратегіями й інституційним впливом та іншими засобами, спрямованими на ускладнення встановлення обставин кримінального правопорушення). Обґрунтовано, що виявлення ознак кримінального правопорушення та нейтралізація протидії є взаємопов'язаними процесами, які функціонують у межах єдиного механізму криміналістичного забезпечення розслідування. З'ясовано, що інформаційна протидія (надання неправдивих відомостей, ініціювання долучення документів із сумнівною доказовою цінністю, залучення недостовірно поінформованих осіб), процесуально легалізовані форми впливу (оскарження процесуальних рішень, маніпулювання процесуальними меха-

нізмами), а також інституційна протидія (вплив на проведення судових експертиз) здатні істотно змінювати напрям доказової діяльності й підвищувати ризик прийняття помилкових процесуальних рішень. Доведено, що початковий етап досудового розслідування доцільно розглядати як інформаційно-конфліктний простір, у межах якого суб'єкт доказування не лише здійснює пізнавальну діяльність, а й протидіє активному впливу зацікавлених осіб. Зауважено, що своєчасна діагностика виявів протидії, критичне оцінювання джерел інформації та застосування криміналістичних тактичних засобів є основними умовами забезпечення ефективності розслідування і дотримання принципу розумності строків кримінального провадження.

Ключові слова: досудове розслідування; початковий етап; протидія; нейтралізація протидії; виявлення ознак злочину.

Постановка наукової проблеми

Сучасний етап розвитку кримінальної юстиції в Україні характеризується численними реформами, деякі з яких тривають донині. Це стосується діяльності органів досудового розслідування, прокуратури, судової влади й інших. Криміногенна ситуація також загострюється, про що свідчить зростання кількості облікованих кримінальних правопорушень. Так, за даними Офісу Генерального прокурора України, у 2021 р. зареєстровано відомості про 321 443 кримінальні правопорушення, у 2022 р.— про 362 636, у 2023 р.— про 475 595, у 2024 р.— про 492 479, у 2025 р.— про 608 101¹. Варто зауважити, що ці показники не охоплюють даних про суспільно небезпечні діяння, учинені на території тимчасово окупованих територій і зони проведення активних бойових дій, де потерпілі не звертаються із заявами про такі факти до правоохоронних органів з об'єктивних причин.

Одночасно зі збільшенням кількості виявів делінквентної поведінки ускладнюються механізми вчинення кримінальних правопорушень, підвищується рівень їхньої латентності, а також урізноманітнюються форми протидії законній діяльності сил безпеки загалом і органів досудового розслідування зокрема.

Трансформацію форм кримінально-протиправної діяльності супроводжує вдосконалення способів протидії їй викриттю. Зростання рівня організованої злочинності, користування інформаційними технологіями, розширення можливостей комунікації та наявність корупційних зв'язків обумовлюють появу складних багаторівневих механізмів впливу на процес доказування. У цих умовах протидія розслідуванню переставати бути лише фрагментарною реакцією правопорушника на дії слідства, а набуває ознак системної діяльності, що формується ще на етапі підготовки або вчинення кримінального правопорушення й активно реалізується на

1 Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування. 2013—2024 роки / Офіс Генпрокурора : офіц. сайт. URL: <https://www.gp.gov.ua/ua/posts/2013-2024-roki-pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporusshennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya> (дата звернення: 11.02.2026).

початкових стадіях кримінального провадження.

Практика досудового розслідування свідчить, що протидія часто виникає ще до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань² (далі — ЄРДР) або безпосередньо після відкриття кримінального провадження. Зацікавлені особи застосовують різноманітні засоби приховування правопорушення, знищення або викривлення доказової інформації, впливу на учасників кримінального провадження, використання прогалин у правовому регулюванні або організаційних недоліків слідчої діяльності. Унаслідок такої протидії ускладнюється встановлення обставин події, знижується якість доказування, збільшується тривалість розслідування та підвищується ризик ухвалення процесуально вразливих рішень.

Особливу складність становить те, що процес виявлення ознак злочину й подолання протидії має взаємопов'язаний характер: дії, спрямовані на документування кримінально значущої інформації, одночасно є засобами нейтралізації протидії, а активні форми перешкоджання, навпаки, здатні приховати фактичні вияви правопорушення. Саме початковий етап розслідування є найбільш чутливим до такого впливу, оскільки слідчий діє в умовах дефіциту інформації, часових обмежень і необхідності оперативного прийняття рішень.

Тож особливе місце і в структурі досудового розслідування, і в нейтралізації протидії посідає початковий етап, оскільки саме на цій стадії відбувається виявлення ознак кримінального правопорушення, формування первинної системи доказів, визначення слідчих версій і напрямів подальшої пошуково-пізнавальної діяльності слідчих та детективів. Водночас цей етап характери-

зується дефіцитом інформації, високою динамікою процесуальних рішень і підвищеною вразливістю доказової інформації до зовнішнього впливу. Як свідчать сучасні дослідження, протидія часто стає чинником кореляції вже в процесі виявлення та відкриття кримінального провадження, що суттєво ускладнює з'ясування об'єктивної істини.

Отже, нагальною є потреба в комплексному дослідженні закономірностей виявлення ознак кримінального правопорушення та визначенні ефективних, правомірних і практико-орієнтованих механізмів нейтралізації протидії на початковому етапі досудового розслідування, оскільки це сприятиме підвищенню ефективності кримінального провадження та забезпечуватиме виконання його завдань.

Мета статті

Визначити особливості типових форм протидії розслідуванню, що мають місце на стадіях реєстрації кримінального правопорушення та початковому етапі розслідування.

Методи дослідження

Для досягнення мети застосовано комплекс загальнонаукових, спеціальних і філософських методів пізнання, які забезпечили всебічний аналіз особливостей протидії на початковому етапі досудового розслідування, з'ясування її впливу на виявлення ознак кримінального правопорушення та прийняття окремих процесуальних рішень, а також обґрунтування організаційно-тактичних і процесуальних підходів до нейтралізації відповідних виявів.

Діалектичний метод став теоретичним підґрунтям для розгляду протидії

2 ЄРДР : вебсайт. URL: <https://erdr.gp.gov.ua/> (дата звернення: 12.02.2026).

та діяльності суб'єкта доказування як динамічних, взаємозалежних і суперечливих процесів, що формуються в умовах конфлікту інтересів та інформаційної невизначеності початкового етапу розслідування. Це дало змогу простежити закономірності еволюції протидії (від фрагментарних дій до системних механізмів) і пояснити її кореляцію з трансформацією кримінально-протиправної діяльності й реформуванням кримінальної юстиції.

Системно-структурний аналіз допоміг у визначенні структури протидії на початковому етапі та взаємозв'язків між її основними елементами: суб'єктами, мотивами, способами, об'єктами впливу (докази, учасники процесу, процесуальні рішення), а також наслідків для доказування та строків розслідування. Завдяки цьому протидію обґрунтовано як багаторівневий феномен, що впливає на процесуальні та криміналістичні компоненти розслідування одночасно.

Функціонально-діяльнісний підхід став у пригоді для інтерпретації протидії як цілеспрямованої діяльності (процесуальної, інформаційної, інституційної, поведінкової), що має власну логіку, тактичну варіативність і етапність. Це дало змогу розкрити протидію не лише як сукупність окремих дій, а як стратегію впливу на механізм доказування та процес прийняття рішень.

Метод моделювання застосовано для реконструкції типових слідчих ситуацій початкового етапу, у яких протидія виявляється найбільш інтенсивно (унесення відомостей до ЄРДР; огляд місця події; вирішення питання про арешт тимчасово вилученого майна; отримання показань; ініціювання долучення «консультативних висновків» і допиту осіб із сумнівною поінформованістю; проведення судових експертиз). Моделювання допомогло оцінити ризики й визначити

можливі алгоритми нейтралізації протидії в межах кожної ситуації.

Методи аналізу та синтезу сприяли опрацюванню наукових джерел, узагальненню висновків криміналістичних досліджень і виокремленню типових ознак протидії на різних стадіях кримінального провадження. Аналіз забезпечив деталізацію виявів протидії (процесуально легалізованих, інформаційних, інституційних), а синтез — формування узагальнених положень щодо взаємозв'язку між виявленням ознак злочину та нейтралізацією протидії як єдиної системи криміналістичного забезпечення розслідування.

Порівняльно-правовим методом скористалися для співвіднесення процесуальних механізмів із практикою їх застосування в конфліктних слідчих ситуаціях (зокрема, щодо арешту майна, оскарження процесуальних рішень, долучення документів, призначення та проведення експертиз). Це дало змогу аргументувати, що окремими процесуальними інструментами за певних умов можуть скористатися не для реалізації права, а як засобами впливу на доказування та строки розслідування.

Формально-юридичний метод забезпечив аналіз нормативного регулювання процесуальних рішень, пов'язаних із забезпеченням збереження доказів і майна, призначенням експертиз і реалізацією прав учасників кримінального провадження. Його застосування гарантувало коректність висновків щодо процесуальних меж допустимої поведінки й окреслення критеріїв, за яких формально правомірні дії можуть набувати ознак протидії.

Застосований методологічний комплекс допоміг системно дослідити проблематику протидії на початковому етапі досудового розслідування, уточнити її основні вияви, розкрити механізми

впливу на доказування та процесуальні рішення, а також створити підґрунтя для формування практико-орієнтованих рекомендацій щодо своєчасного виявлення та нейтралізації протидії.

Аналіз основних досліджень і публікацій

Аналіз наукових джерел і правозастосовної практики демонструє, що про-

блематику протидії розслідуванню найчастіше досліджували в контексті загальних питань криміналістичної тактики або окремих видів злочинів. Комплексні монографічні дослідження в межах цієї проблематики здійснили О. Александренко ³, Р. Богданюк ⁴, В. Варцаба ⁵, І. Грицюк ⁶, К. Гутнік ⁷, В. Лисиченко та Р. Шехавцов ⁸, Р. Мудрецький ⁹, В. Піддубний ¹⁰, В. Плетенець ¹¹, Ю. Попельнюк ¹², О. Ромців ¹³,

- 3 Александренко О. В. Криміналістичні проблеми подолання протидії розслідуванню : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2004. 20 с. URL: <https://dspace.nlu.edu.ua/jspui/handle/123456789/13980> (дата звернення: 10.02.2026).
- 4 Богданюк Р. І. Подолання протидії виявленню та розслідуванню кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності : дис. ... д-ра філос. в галузі права. Харків, 2025. 237 с. URL: <https://www.uacademic.info/ua/document/0825U001351> (дата звернення: 10.02.2026).
- 5 Варцаба В. М. Розслідування злочинів організованих злочинних груп (тактико-психологічні основи) : дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2003. 181 с. URL: <https://uacademic.info/ua/document/0404U000656> (дата звернення: 10.02.2026).
- 6 Грицюк І. В. Протидія розслідуванню злочинів у сфері оподаткування : дис. ... канд. юрид. наук. Ірпінь, 2012. 259 с. URL: <https://uacademic.info/ua/document/0412U004215> (дата звернення: 10.02.2026).
- 7 Гутнік К. В. Розслідування злочинів в умовах протидії, яка чиниться з використанням соціальної напруги : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2010. 20 с.
- 8 Лисиченко В. К., Шехавцов Р. М. Проблеми теорії та практики подолання протидії розслідуванню окремих різновидів злочинів, вчинених організованими групами, злочинними організаціями : монографія. Вид. 2-ге, перероб. та допов. Луганськ, 2012. 342 с. URL: https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/246/1/Shekhavtsov_monograf.pdf (дата звернення: 10.02.2026) ; Шехавцов Р. М. Форми та способи протидії розслідуванню злочинів та засоби їх подолання (за матеріалами кримінальних справ про вимагання, вчинені організованими групами, злочинними організаціями) : дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2003. 238 с. URL: <https://uacademic.info/ua/document/0404U000411> (дата звернення: 10.02.2026).
- 9 Мудрецький Р. В. Подолання протидії судовому розгляду у кримінальних провадженнях : дис. ... канд. юрид. наук. Кривий Ріг, 2019. 263 с. URL: <https://uacademic.info/ua/document/0420U100095> (дата звернення: 10.02.2026).
- 10 Піддубний В. В. Подолання протидії розслідуванню злочинів економічної спрямованості : дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2020. 260 с. URL: <https://uacademic.info/ua/document/0420U100568> (дата звернення: 10.02.2026).
- 11 Плетенець В. М. Теоретичні та праксеологічні засади подолання протидії досудовому розслідуванню : монографія. Одеса, 2020. 424 с. URL: <https://er.dduvs.edu.ua/handle/123456789/6404> (дата звернення: 10.02.2026).
- 12 Попельнюк Ю. П. Подолання протидії виявленню та розслідуванню корисливо-насильницьких кримінальних правопорушень : дис. ... д-ра філос. в галузі права. Харків, 2025. 237 с. URL: https://drive.google.com/file/d/1_Rc7DxlEkblBzuZP8UzgIfS93GjtSsSV/view (дата звернення: 10.02.2026).
- 13 Ромців О. І. Особливості подолання протидії під час розслідування злочинів у сфері службової діяльності : дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2016. 226 с. URL: <https://lpnu.ua/sites/default/files/2020/dissertation/1817/disromtsivoi.pdf> (дата звернення: 10.02.2026).

В. Трепак¹⁴, М. Чесакова¹⁵, Б. Щур¹⁶ та ін. У їхніх працях увагу акцентовано на формуванні теоретичних засад подолання протидії, визначенні її форм, способів вияву та суб'єктного складу тощо.

Важливе місце в контексті визначення особливостей початкового етапу розслідування та форм протидії такої діяльності посідають дослідження О. Ромців і Ю. Попельнюка. Автори обґрунтовують взаємозв'язок між процедурою виявлення ознак кримінального правопорушення і подоланням протидії вже на ранніх стадіях кримінального провадження та наголошують, що початковий етап розслідування є найбільш вразливим до впливу зацікавлених осіб, оскільки саме в цей період формуються первинні слідчі версії і визначаються подальші напрями збирання доказів¹⁷.

Вагомий внесок у розроблення проблематики протидії на етапах виявлення ознак кримінально протиправної діяльності зробили також Р. Богданюк, В. Піддубний, В. Плетенець і М. Чесакова. Вони розглядають протидію як багатокомпонентний криміналістичний феномен, що виявляється в приховуван-

ні слідів злочину, викривленні доказової інформації, впливі на учасників кримінального провадження та використанні процесуальних механізмів для ускладнення розслідування. Хоча названі автори здебільшого досліджують протидію в межах досудового розслідування загалом, найбільша інтенсивність таких виявів характерна саме для початкової стадії, коли слідчий діє в умовах інформаційного дефіциту та невизначеності¹⁸.

У дослідженнях Б. Щура й В. Варцаби значну увагу приділено тактичним аспектам подолання протидії та ролі тактичних операцій у забезпеченні ефективності розслідування. Автори зазначають про зв'язок між криміналістичною характеристикою злочинної діяльності й вибором засобів нейтралізації протидії, що опосередковано свідчить про важливість раннього виявлення її ознак. Зокрема, у працях, присвячених розслідуванню злочинів, учинених організованими групами, простежується ідея про те, що протидію нерідко планують іще на етапі підготовки до скоєння злочину та реалізують за допомогою

- 14 Трепак В. М. Розкриття та розслідування хабарництва, вчинюваного суддями, та подолання протидії засобами оперативно-розшукової діяльності : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2011. 19 с.
- 15 Чесакова М. С. Протидія розслідуванню злочинів та шляхи її подолання на стадії досудового розслідування : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2019. 23 с. URL: <https://uacademic.info/ua/document/0419U005608> (дата звернення: 10.02.2026).
- 16 Щур Б. В. Тактика усунення протидії розслідуванню злочинів, що вчиняються організованими злочинним групами : дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2005. 195 с. URL: <https://uacademic.info/ua/document/0405U000648> (дата звернення: 10.02.2026).
- 17 Ромців О. І. Зазнач. твір. URL: <https://lpnu.ua/sites/default/files/2020/dissertation/1817/disromtsivoi.pdf> (дата звернення: 10.02.2026) ; Попельнюк Ю. П. Зазнач. твір. URL: https://drive.google.com/file/d/1_Rc7DxlEkIBZuZP8UzgIfs93GjtSsSV/view (дата звернення: 10.02.2026).
- 18 Богданюк Р. І. Зазнач. твір. URL: <https://www.uacademic.info/ua/document/0825U001351> (дата звернення: 10.02.2026) ; Піддубний В. В. Зазнач. твір. URL: <https://uacademic.info/ua/document/0420U100568> (дата звернення: 10.02.2026) ; Плетенець В. М. Зазнач. твір. URL: <https://er.dduvs.edu.ua/handle/123456789/6404> (дата звернення: 10.02.2026) ; Чесакова М. С. Зазнач. твір. URL: <https://uacademic.info/ua/document/0419U005608> (дата звернення: 10.02.2026).

складних механізмів впливу на доказову інформацію¹⁹.

Дослідження І. Грицюка, присвячене протидії розслідуванню злочинів у сфері оподаткування, зосереджене на практичних аспектах слідчих ситуацій і тактичних рішеннях в умовах протидії. Автор обґрунтовує необхідність враховувати специфіку інформаційного середовища розслідування, що є особливо актуальним на початковому етапі, коли формуються підстави для прийняття процесуальних рішень²⁰.

Окремий інтерес становлять дослідження Р. Мудрецького. Попри дещо інший предмет дослідження (стадію судового розгляду), автор демонструє спадковість механізмів протидії, що дає змогу дійти висновку: інформаційні та процесуальні помилки, які мали місце під час початкового етапу досудового розслідування, можуть впливати на подальші стадії кримінального провадження²¹.

Загалом аналіз наукових праць дає нагоду стверджувати, що більшість дослідників визнає підвищену вразливість початкового етапу досудового розслідування до різних форм протидії. Водночас наявні дослідження здебільшого зосереджені або на загальній характеристиці протидії, або на її окремих виявах у межах певних категорій злочинів. Недостатньо уваги приділено комплексному осмисленню взаємозв'язку між процесом виявлення ознак кримінального правопорушення та нейтралізацією протидії саме на початковому етапі розслідування, що зумовлює необ-

хідність подальшого розвитку наукових підходів у цьому напрямі.

Особливої актуальності зазначена проблематика набуває в умовах реформування кримінального процесуального законодавства та посилення вимог до забезпечення балансу між гарантіями прав учасників кримінального провадження й ефективністю діяльності органів досудового розслідування. У сучасних умовах протидію розслідуванню дедалі частіше виявляють як чинник порушення цього балансу, що ускладнює процес доказування та впливає на своєчасність виявлення ознак кримінального правопорушення. Недостатній рівень наукового опрацювання взаємозв'язку між процесами виявлення ознак злочину й нейтралізації протидії зумовлює потребу у формуванні цілісного криміналістичного підходу до дослідження початкової стадії розслідування як особливого інформаційно-конфліктного простору, у межах якого визначають подальші результати кримінального провадження.

Викладення основного матеріалу дослідження

Початковий етап досудового розслідування є критично важливою стадією кримінального провадження, оскільки саме в цей період відбувається фіксування ознак кримінального правопорушення, формування слідчих версій, збирання інформації про подію кримінального правопорушення та прийняття основних процесуальних рішень, які визначають подальшу перспективу

19 Щур Б. В. Зазнач. твір. URL: <https://uacademic.info/ua/document/0405U000648> (дата звернення: 10.02.2026) ; Варцаба В. М. Зазнач. твір. URL: <https://uacademic.info/ua/document/0404U000656> (дата звернення: 10.02.2026).

20 Грицюк І. В. Зазнач. твір. URL: <https://uacademic.info/ua/document/0412U004215> (дата звернення: 10.02.2026).

21 Мудрецький Р. В. Зазнач. твір. URL: <https://uacademic.info/ua/document/0420U100095> (дата звернення: 10.02.2026).

кримінального провадження. Водночас аналіз сучасної правозастосовної практики й наукових досліджень свідчить, що цей етап є найбільш вразливим до різних форм протидії, оскільки характеризується інформаційною невизначеністю, дефіцитом часу та необхідністю оперативного реагування на отримані дані й події, що відбуватимуться за участю суб'єктів, зацікавлених у результатах розслідування.

Будь-яка форма протидії досудовому розслідуванню безпосередньо впливає на можливість своєчасного й обґрунтованого прийняття процесуальних рішень, що зумовлює потребу враховувати її вже на початкових етапах провадження кримінальної процесуальної діяльності. Особливо поширені різноманітні вияви протидії на стадії прийняття рішення про внесення відомостей до ЄРДР, оскільки саме в цей час формується процесуальна передумова подальшої доказової діяльності.

Характерним прикладом є ситуації, коли окремі суб'єкти перешкоджають проведенню невідкладної слідчої (розшукової) дії у вигляді огляду місця події, із якої, власне кажучи, найчастіше розпочинається досудове розслідування.

Якщо такі дії мають відкритий характер, то за наявності достатніх підстав їх можуть кваліфікувати як опір праців-

никам правоохоронних органів²² або втручання в їхню законну діяльність²³.

Значення цієї дії зумовлене тим, що саме під час її проведення виявляють і вилучають сліди кримінального правопорушення й інші об'єкти матеріального світу, які можуть містити криміналістично значущу інформацію. Такі предмети часто набувають статусу тимчасово вилученого майна, а їх подальше дослідження потребує забезпечення процесуального режиму збереження та недоторканності.

У зв'язку із цим одним з основних процесуальних рішень слідчого стає звернення з клопотанням про накладення арешту на тимчасово вилучене майно відповідно до положень Кримінального процесуального кодексу України²⁴. Метою такого рішення є забезпечення можливості подальшого користування об'єктами як джерелами доказової інформації, проведення судових експертиз і визнання їх речовими доказами, отже, недопущення їх утрати, знищення або зміни властивостей.

Протидію утілюють також у спробах приховати інформацію про кримінальне правопорушення, надати змінені або неправдиві відомості чи створити штучні перешкоди для належного правового оцінювання отриманої інформації, що безпосередньо впливає на

22 Вирок Борисп. міськрайсуду Київ. обл. від 25.05.2020 р. Справа № 359/3394/20. Провадж. № 1-кп/359/505/2020 / ЄДРСР : вебсайт. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/89492361> (дата звернення: 12.02.2026).

23 Вирок Володимир. райсуду Рівнен. обл. від 22.01.2024 р. Справа № 556/95/24. Провадж. № 1-кп/556/90/2024 / Там само. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/116512173> (дата звернення: 12.02.2026) ; Вирок Ленін. райсуду м. Кіровограда від 18.09.2020 р. Справа № 405/2608/20. Провадж. № 1-кп/405/162/20 / Там само. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/91649655> (дата звернення: 12.02.2026) ; Вирок Зарічн. райсуду Рівнен. обл. від 28.01.2020 р. Справа № 561/1112/19. Провадж. № 1-кп/561/18/2020 / Там само. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87195083> (дата звернення: 12.02.2026) ; Вирок Борисп. міськрайсуду ... URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/89492361> (дата звернення: 12.02.2026).

24 Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 12.02.2026).

повноту й об'єктивність прийнятих процесуальних рішень.

Саме на цьому етапі нерідко виявляють форми протидії розслідуванню, які мають процесуально легальний характер, але можуть бути спрямовані на створення перешкод для ефективного доказування. Зокрема, власник тимчасово вилученого майна або його представники можуть ініціювати подання клопотань про його негайне повернення, оскаржити правомірність вилучення, а також заперечувати проти накладення арешту під час судового розгляду відповідного клопотання сторони обвинувачення. Аргументація таких звернень може ґрунтуватися як на законних підставах, так і на умисному маніпулюванні недостовірними відомостями з метою унеможливити користування вилученими об'єктами в доказуванні.

В. Тарасенко слушно зауважує, що важливим елементом ефективної протидії злочинності є своєчасне накладення арешту на майно, оскільки саме протягом часу між його вилученням та ухваленням судового рішення існують ризики приховування, пошкодження або відчуження такого майна. Автор звертає увагу на те, що чинна процедура не завжди забезпечує належну оперативність застосування цього заходу, що створює передумови для втрати доказового потенціалу або унеможливлення подальшого відшкодування шкоди потерпілим. Тож учений пропонує розширити повноваження суб'єктів кримінального провадження в невідкладних випадках, передбачивши можливість застосування попереднього арешту майна слідчим за погодженням з прокурором або безпосередньо прокурором у провадженнях щодо тяжких або особливо

тяжких злочинів. На думку автора, такий тимчасовий захід слід застосовувати до моменту отримання судового контролю та зобов'язувати прокурора у визначений строк звернутися до слідчого судді для підтвердження правомірності арешту²⁵.

У цьому контексті протидія виявляється не лише як пряме перешкоджання слідчій діяльності, а й як спроба впливу на процес ухвалення процесуальних рішень за допомогою використання процесуальних механізмів, що свідчить про її складний і багаторівневий характер. Саме тому ефективність діяльності слідчого на початковому етапі розслідування значною мірою залежить від здатності своєчасно ідентифікувати такі вияви, оцінити їх з позицій криміналістичної тактики й обрати адекватні організаційно-процесуальні способи їх нейтралізації.

Проведений аналіз підтверджує, що початковий етап досудового розслідування є простором підвищеної інформаційної конфліктності, у межах якого процеси виявлення ознак кримінального правопорушення та подолання протидії функціонують як взаємопов'язані елементи єдиного механізму криміналістичного забезпечення розслідування.

Іще одним виявом протидії досудовому розслідуванню є надання особами, зацікавленими у його результатах, неправдивих відомостей, що стосуються предмета доказування. Така поведінка має виражений інформаційний характер і спрямована на формування в слідчого хибного уявлення про обставини кримінального правопорушення, його учасників або механізм учинення. Унаслідок цього виникає ризик прийняття помилкових тактичних рішень, зміни

25 Тарасенко В. Є. Окремі проблеми арешту майна та відшкодування матеріальних збитків у кримінальному провадженні. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2023. № 1. С. 114–117. DOI: 10.32850/sulj.2023.1.20 (дата звернення: 12.02.2026).

напрямку доказової діяльності та витрачання процесуального часу на перевірку недостовірної інформації.

Слідча ситуація, у якій допитуваний надає неправдиві показання, доволі складна й зумовлена комплексом причин (зокрема, протилежними інтересами та метою учасників кримінального провадження, а також інформаційною невизначеністю щодо подальших дій сторін, що спричиняє високий рівень конфліктності процесу розслідування). У таких умовах слідчий змушений діяти не лише як суб'єкт пізнавальної діяльності, а й як учасник динамічного процесу протидії, у межах якого необхідно прогнозувати та нейтралізувати потенційні вияви протидії. Формування ситуації протидії обумовлено сукупністю об'єктивних і суб'єктивних елементів. До об'єктивних належать наявні в провадженні докази та їх інформаційний зміст, відомості про здійснений або можливий вплив на джерела доказової інформації, можливість процесуального фіксування виявів протидії та користування ними в доказуванні, а також організаційні й матеріально-технічні можливості правоохоронних органів з виявлення, попередження та нейтралізації таких дій. Суб'єктивні пов'язані насамперед з особливостями учасників кримінального провадження. Вони охоплюють характеристику суб'єкта протидії (індивідуальний учасник, група осіб, організоване формування, службова особа тощо), його мотивацію, рівень правової обізнаності та життєвого досвіду, що визначають динаміку і способи протидії. Водночас важливого значення набувають особистісні та професійні характеристики суб'єкта доказування — рівень його підготовки, досвід роботи в конфліктних слід-

чих ситуаціях, здатність адаптувати тактичні рішення до умов протидії. Особливе місце в структурі подібної ситуації посідає характер взаємин між сторонами. Залежно від ступеня конфліктності можливе існування як жорсткого суперництва, що унеможливорює ефективний психологічний вплив на особу, яка протидіє, так і менш конфліктних форм взаємодії, що допускають застосування тактичних прийомів, спрямованих на зниження рівня протидії та її припинення взагалі ²⁶. Тож таку протидію цілком можливо нейтралізувати, але важливо її своєчасно виявити.

Повідомлення неправдивих відомостей, що стосуються предмета доказування, найчастіше відбувається під час проведення слідчих (розшукових) дій, у межах яких формуються основні джерела доказової інформації, зокрема під час допиту, пред'явлення особи або предметів для впізнання, проведення слідчого експерименту й інших процесуальних заходів. Особливістю таких виявів протидії є те, що їх реалізують у формально законній процесуальній формі, що ускладнює своєчасну ідентифікацію їх деструктивної спрямованості. Зацікавлена особа може свідомо перекручувати окремі обставини, змінювати послідовність подій, занижувати або перебільшувати значення певних фактів, а також створювати уявні причиново-наслідкові зв'язки, які не відповідають реальній картині події. Такі дії впливають на перебіг досудового розслідування зміщенням акцентів пошуково-пізнавальної діяльності слідчого, що нерідко призводить до проведення додаткових перевірочних заходів, повторних слідчих (розшукових) дій, коригування слідчих версій тощо.

26 Лозинська Ю. І., Шехавцов Р. М. Достовірність показань свідка та її з'ясування у кримінальному провадженні : монографія. Львів, 2020. С. 99—100. URI: <http://dspace.lvduvs.edu.ua/handle/1234567890/3481> (дата звернення: 12.02.2026).

Унаслідок цього відтермінується прийняття законних і обґрунтованих процесуальних рішень, ускладнюється формування повної та логічно узгодженої системи доказів, а також створюються передумови для порушення застави розумності строків кримінального провадження.

Із криміналістичної точки зору повідомлення неправдивої інформації слід розглядати як одну з форм інформаційної протидії, яку реалізують через вплив на когнітивний компонент діяльності слідчого. У таких умовах особливого значення набувають методи оцінки достовірності отриманих відомостей, зіставлення показань з матеріальними слідами події, аналіз поведінкових характеристик учасників процесу й застосування тактичних прийомів, спрямованих на виявлення суперечностей у повідомленій інформації.

Отже, протидія, реалізована за допомогою повідомлення неправдивих відомостей під час проведення слідчих (розшукових) дій, є суттєвим чинником, який впливає на ефективність досудового розслідування, оскільки здатна змінювати його напрям, ускладнювати процес доказування і негативно позначатися на повноті та своєчасності прийняття процесуальних рішень.

Іще одним поширеним виявом протидії досудовому розслідуванню є ініціювання особами, зацікавленими в результатах кримінального провадження, подання клопотань про долучення до матеріалів провадження документів, які зовні мають ознаки доказової інформації, але фактично можуть виконувати функцію впливу на перебіг розслідування. Такі документи нерідко містять відомості, що начебто стосуються обставин кримінального правопорушення, однак спрямовані на формування альтернативної інтерпретації подій і створення

сумнівів щодо наявності складу кримінального правопорушення.

Поміж подібних матеріалів особливе місце посідають висновки спеціалістів або консультаційні висновки осіб, позиціонованих як експерти, у яких зазначають, що певні обставини не пов'язані з подією кримінального правопорушення, не містять кримінально значущих ознак або взагалі спростовують факт наявності ознак злочину. Формально такі документи можуть подавати як джерело додаткової інформації, проте їх особливістю є відсутність процесуального статусу судової експертизи й гарантій об'єктивності, передбачені кримінальним процесуальним законодавством.

На відміну від висновків експертів, отриманих у передбаченому законом порядку, консультаційні висновки не супроводжуються процесуальними гарантіями незалежності та не спричиняють кримінальної відповідальності за надання завідомо неправдивих відомостей. Це створює можливість скористатися ними як інструментом інформаційного впливу на слідчого, зміни напрямів розслідування, ініціювання додаткових перевірок або затягування процесу прийняття процесуальних рішень.

Із криміналістичної точки зору подання подібних документів можна розглядати як форму інтелектуальної (інформаційної) протидії, реалізовану за допомогою створення альтернативного інформаційного поля навколо події кримінального правопорушення. Унаслідок цього слідчий змушений витратити додаткові ресурси, оцінюючи достовірність і допустимість поданих матеріалів, що потенційно негативно позначається на строках досудового розслідування та повноті встановлення обставин справи.

Отже, ініціювання долучення до матеріалів провадження документів із сумнівною доказовою цінністю може бути

спрямоване не стільки на реалізацію процесуальних прав сторони, скільки на створення перешкод ефективності розслідування та ускладнення подальшого розгляду справи по суті. У цьому контексті зазначені дії можна розглядати як одну з форм протидії досудовому розслідуванню, що потребує своєчасного криміналістичного оцінювання і належного процесуального реагування.

У контексті подальшого здійснення досудового розслідування особливу увагу слід приділити питанням призначення та проведення судових експертиз, які стають важливим засобом отримання процесуальних джерел доказів у випадках, коли вирішення певних питань виходить за межі професійної компетенції слідчого й потребує застосування спеціальних знань. З огляду на це результати експертних досліджень часто мають вирішальне значення для встановлення обставин кримінального правопорушення та прийняття подальших процесуальних рішень.

Водночас практика свідчить, що інститут судової експертизи може ставати об'єктом протидії досудовому розслідуванню з боку осіб, зацікавлених у його результатах. Однією з найбільш небезпечних форм такої протидії є вступ цих осіб у протиправні домовленості із суб'єктами, яким доручено проведення експертних досліджень. Унаслідок отримання неправомірної вигоди або задоволення іншої незаконної зацікавленості, окремі експерти можуть здійснювати дії, спрямовані на ускладнення або дезорганізацію процесу доказування.

Таку протидію можуть утілювати в навмисному затягуванні строків проведення експертних досліджень, заявленні необґрунтованих клопотань щодо надання додаткових зразків або документів, а також у складанні необ'єктивних висновків, що не відповідають фактич-

ним даним справи, або повідомлень про неможливість проведення експертизи (за відсутності для цього обґрунтованих підстав). Подібна поведінка не лише уповільнює перебіг досудового розслідування, а й створює ризики ухвалення помилкових процесуальних рішень, оскільки висновок експерта традиційно сприймають як джерело спеціальних знань із високим рівнем довіри.

Із позицій криміналістики такі дії доцільно розглядати як форму інституційної протидії, реалізовану за допомогою процесуального механізму судової експертизи для впливу на результати розслідування. Особливість цієї форми полягає в тому, що вона поєднує зовнішню законність процесуальних процедур з потенційною маніпуляцією їхнім змістом, що значно ускладнює своєчасне виявлення протиправного впливу.

У зв'язку із цим важливого значення набувають забезпечення процесуального контролю за строками проведення експертних досліджень, належна перевірка обґрунтованості клопотань експертів, а також критичне оцінювання отриманих висновків сукупно з іншими доказами. Зазначене дає змогу мінімізувати ризики використання інституту судової експертизи як інструмента протидії розслідуванню.

Отже, утручання в процес проведення судових експертиз як один зі способів впливу на експертів або маніпулювання процедурою їх призначення можна розглядати як одну з найбільш складних форм протидії досудовому розслідуванню, що безпосередньо впливає на якість доказової інформації та строки прийняття законних і обґрунтованих процесуальних рішень.

Однією з поширених сучасних форм протидії досудовому розслідуванню є ініціювання стороною захисту допиту осіб, яким нібито відомі обставини

події кримінального правопорушення, однак фактично їхню поінформованість не підтверджено об'єктивними даними. На практиці таких осіб іноді залучають до розслідування винятково з метою формування альтернативної версії подій або створення інформаційного тла, що суперечить фактичним обставинам справи.

Особливість зазначеної форми протидії полягає в тому, що її реалізують у межах процесуально допустимих інструментів сторони захисту, подаючи клопотання про допит свідків або допитуючи раніше вже допитаних осіб. Утім, за відсутності реального зв'язку таких осіб з подією кримінального правопорушення, їхню участь можуть спрямувати на дезорієнтацію слідства, створення штучних суперечностей у системі зібраних доказів і відтермінування прийняття процесуальних рішень.

Свідки, які фактично не є очевидцями кримінального правопорушення, можуть надавати заздалегідь узгоджені або частково вигадані відомості, що ускладнює перевірку достовірності інформації та потребує проведення додаткових слідчих (розшукових) дій. Унаслідок цього змінюється тактичний напрям розслідування, збільшується обсяг перевірочних заходів, до того ж виникає ризик затягування строків досудового розслідування.

Із криміналістичної точки зору таку поведінку можна розглядати як форму інформаційно-поведінкової протидії, спрямованої на вплив на процес доказування завдяки штучному розширенню кола джерел інформації, що не мають реальної доказової цінності. У цих умовах особливого значення набуває ретельна перевірка джерел походження відомостей, зіставлення показань з матеріальними доказами й аналізування можливих зв'язків між такими свідками та зацікавленими особами.

Отже, ініціювання допиту осіб, які не мають достовірної інформації про подію кримінального правопорушення, є однією із сучасних форм протидії досудовому розслідуванню, оскільки спрямоване на зміну інформаційного середовища кримінального провадження і вплив на процес прийняття процесуальних рішень.

Висновки

Проведене дослідження дає підстави стверджувати, що протидія досудовому розслідуванню в сучасних умовах набула системного, багаторівневого характеру й дедалі частіше виявляється вже на початкових етапах розслідування — до внесення відомостей до ЄРДР або одразу після реєстрації кримінального провадження. Ускладнення механізмів кримінально-протиправної діяльності, зростання організованості злочинності, технологізація способів учинення правопорушень і наявність корупційних зв'язків формують підвищені ризики впливу на доказове середовище та процес прийняття процесуальних рішень, що потребує переосмислення початкового етапу розслідування як інформаційно-конфліктного простору.

Особливістю початкового етапу є його подвійна функція: з *одного боку*, це стадія виявлення ознак кримінального правопорушення, формування первинної системи доказів і слідчих версій, а з *іншого* — стадія, на якій протидія найінтенсивніше впливає на якість доказування та обґрунтованість процесуальних рішень. У цьому контексті виявлення ознак злочину й нейтралізація протидії перебувають у нерозривному зв'язку: дії зі збирання та фіксації доказів часто мають нейтралізуючий характер, тоді як протидія здатна маскувати або спотворювати самі вияви правопорушення.

Обґрунтовано, що однією з найбільш поширених форм протидії на початковому етапі є вплив на прийняття процесуальних рішень за допомогою часових і процесуальних особливостей кримінального процесуального закону.

Інформаційна протидія є визначальним чинником дестабілізації початкового етапу розслідування, оскільки її реалізують у формі повідомлення (надання) неправдивих відомостей (зокрема, показань) про предмет доказування під час слідчих (розшукових) дій (допит, упізнання, слідчий експеримент тощо). У таких ситуаціях слідчий змушений діяти в умовах конфліктної взаємодії, прогнозувати поведінку сторони протидії та перевіряти достовірність відомостей у зіставленні з матеріальними слідами, іншими доказами й поведінковими індикаторами. Своєчасне виявлення неправдивості показань і тактична адаптація дій суб'єкта доказування є необхідними умовами нейтралізації цієї форми протидії та забезпечення розумності строків кримінального провадження.

З'ясовано, що окремим різновидом інформаційної (інтелектуальної) протидії є ініціювання долучення до матеріалів провадження документів із зовнішніми ознаками доказовості («консультаційні висновки» експертів, висновки спеціалістів тощо), які отримані не в процесуально визначеному порядку і не забезпечені гарантіями об'єктивності. Подання таких матеріалів здатне формувати альтернативне інформаційне поле, ускладнювати доказування, провокувати додаткові перевірки й відтерміновувати прийняття процесуальних рішень, що потребує від слідчого підвищено критичного оцінювання їх допустимості та доказового значення.

Обґрунтовано, що найбільш небезпечні вияви протидії пов'язані з інсти-

туційним впливом на механізм судової експертизи: затягування строків досліджень, необґрунтовані клопотання про додаткові матеріали, складання необ'єктивних висновків або повідомлень про неможливість проведення експертизи без належних підстав.

Іще однією сучасною формою інформаційно-поведінкової протидії є ініціювання стороною захисту допиту осіб, які нібито обізнані з обставинами події, але фактично не мають реального зв'язку з нею. Залучення таких осіб може бути спрямоване на створення штучних суперечностей, формування альтернативних версій і збільшення обсягу перевірочних заходів, що негативно позначається на тактичному напрямі розслідування та підвищує ризики затягування строків розслідування.

Узагальнимо викладене вище: протидія на початковому етапі досудового розслідування передусім впливає на три взаємопов'язані компоненти: 1) процес прийняття первинних процесуальних рішень; 2) джерела доказової інформації та її збереження; 3) механізми інтерпретації доказів і формування слідчих версій. Це дає змогу розглядати початковий етап як зону найбільшої інформаційної конфліктності, де ефективність кримінального провадження залежить від здатності слідчого одночасно виявляти ознаки кримінального правопорушення та нейтралізовувати протидію завдяки комплексному застосуванню організаційних, тактичних і процесуальних засобів.

Specifics of Detection and Neutralization of Counteraction at the Initial Stage of Investigation

Oleksandr Tarkan

The purpose of this article is to reveal specifics of identifying signs of a criminal offense and neutralizing counteraction at the initial stage

of the pre-trial investigation. Methodological research basis is a set of general scientific, special and philosophical methods of cognition, in particular dialectical, system-structural, functional-activity, comparative-legal one, as well as modeling, analysis and synthesis. It is generalized that initial stage of the pre-trial investigation is the most vulnerable to various forms of counteraction that is due to information uncertainty, time shortage and the need to make operational procedural decisions. It is determined that counteraction has a multi-level nature: it is implemented by influencing collecting evidence procedure, making procedural decisions and interpreting data obtained (by using manipulations with information, using procedurally permissible and extra-procedural mechanisms, behavioral strategies and institutional influence and other means aimed at complicating establishment of circumstances of criminal offense). It is substantiated that detection of signs of a criminal offense and neutralization of counteraction are interrelated procedures that operate within the framework of a single mechanism for forensic support of investigation. It is found that information counteraction (providing false information, initiating attachment of documents with dubious evidentiary value, involving unreliable informed persons), procedurally legalized forms of influence (appealing procedural decisions, manipulating procedural mechanisms), as well as institutional counteraction (impact on conducting forensic examinations) can significantly change the direction of evidentiary activity and increase the risk of making erroneous procedural decisions. It is proven that initial stage of the pre-trial investigation should be considered as an information-conflict space, within which framework evidence subject not only carries out cognitive activity, but counteracts active influence of interested persons. It was noted that timely diagnostics of manifestations of resistance, critical assessment of sources of information and the use of forensic tactical tools are the main conditions for en-

suring investigation effectiveness and compliance with the principle of reasonableness of the terms of criminal proceedings.

Keywords: pre-trial investigation; initial stage; counteraction; neutralization of counteraction; detection of crime signs.

Фінансування

Це дослідження не отримало жодного спеціального гранту від фінансових установ у державному, комерційному або некомерційному секторах.

Відмова від відповідальності

Засновники не грали жодної ролі у розробленні дослідження, добиранні й аналізуванні даних, рішенні про публікацію або підготовку рукопису.

Учасники

Автор зробив свій внесок винятково в інтелектуальну дискусію, що є основою цього документа, дослідження судової практики, написання та редагування, і бере на себе відповідальність за її зміст і тлумачення.

Декларація щодо конфлікту інтересів

Автор заявляє, що у нього відсутній конфлікт інтересів.

References

- Aleksandrenko, O. V. (2004). *Kryminalistychni problemy podolannia protydii rozsliduvanniu* [The criminalistic problems of overcoming of counteraction to investigation] : avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk. Kyiv. URL: <https://dspace.nlu.edu.ua/jspui/handle/123456789/13980> [in Ukrainian].
- Bohdaniuk, R. I. (2025). *Podolannia protydii vyivlenniu ta rozsliduvanniu kryminalnykh pravoporushen u sferi hospodarskoi diialnosti* [Overcoming counteraction to the detection and investigation of criminal offenses in the field of economic activity] : dys. ... d-ra filos. v haluzi prava. Kharkiv. URL: <https://www.uacademic.info/ua/document/0825U001351> [in Ukrainian].

- Chesakova, M. S. (2019). *Protydiia rozsliduvanniu zlochyniv ta shliakhy yii podolannia na stadii dosudovoho rozsliduvannia* [Counteraction to crime investigation and ways of its overcoming at the stage of pre-trial investigation] : avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk. Kharkiv. URL: <https://uacademic.info/ua/document/0419U005608> [in Ukrainian].
- Hrytsiuk, I. V. (2012). *Protydiia rozsliduvanniu zlochyniv u sferi opodatkuвання* [Counteraction to investigate crimes in the area of taxation] : dys. ... kand. yuryd. nauk. Irpin. URL: <https://uacademic.info/ua/document/0412U004215> [in Ukrainian].
- Hutnik, K. V. (2010). *Rozsliduvannia zlochyniv v umovakh protydyi, yaka chynytsia z vykorystanniam sotsialnoi napruhy* [Investigation of crimes in the context of counteraction, which is committed with the use of social tension] : avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk. Kharkiv [in Ukrainian].
- Lozynska, Yu. I., Shekhavtsov, R. M. (2020). *Dostovirnist pokazan svodka ta yii z'iasuvannia u kryminalnomu provadzhenni* [Reliability of witness testimony and its verification in criminal proceedings] : monohrafiia. Lviv. URL: <http://dspace.lvduvs.edu.ua/handle/1234567890/3481> [in Ukrainian].
- Lysychenko, V. K., Shekhavtsov, R. (2012). *Problemy teorii ta praktyky podolannia protydyi rozsliduvanniu okremykh riznovydiv zlochyniv, vchynenykh orhanizovany my hrupamy, zlochynnymy orhanizatsiiamy* [Problems of theory and practice of overcoming counteraction to the investigation of certain types of crimes committed by organized groups, criminal organizations] : monohrafiia. Vyd. 2-he, pererob. ta dopov. Luhansk. URL: https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/246/1/Shekhavtsov_monograf.pdf [in Ukrainian].
- Mudretskyi, R. V. (2019). *Podolannia protydyi sudovomu rozghliadu u kryminalnykh provadzhenniakh* [Overcoming the Counteraction to Trial in criminal proceedings] : dys. ... kand. yuryd. nauk. Kryvyi Rih. URL: <https://uacademic.info/ua/document/0420U100095> [in Ukrainian].
- Piddubnyi, V. V. (2020). *Podolannia protydyi rozsliduvanniu zlochyniv ekonomichnoi spriamovanosti* [Overcoming the Counteraction to the Investigation of Economic Crimes] : dys. ... kand. yuryd. nauk. Kharkiv. URL: <https://uacademic.info/ua/document/0420U100568> [in Ukrainian].
- Pletenets, V. M. (2020). *Teoretychni ta prakseologichni zasady podolannia protydyi dosudovomu rozsliduvanniu* [Theoretical and praxeological principles of overcoming opposition to pre-trial investigation] : monohrafiia. Odesa. URL: <https://er.dduvs.edu.ua/handle/123456789/6404> [in Ukrainian].
- Popelniuk, Yu. P. (2025). *Podolannia protydyi vyivlenniu ta rozsliduvanniu koryslyvo-nasyl-nytskykh kryminalnykh pravoporushen* [Overcoming Counteraction to the Detection and Investigation of Profit-Violent Criminal Offenses] : dys. ... d-ra filos. v haluzi prava. Kharkiv. URL: https://drive.google.com/file/d/1_Rc7DxlEkblBzuZP8UzglfS-93GjtSsSV/view [in Ukrainian].
- Romtsiv, O. I. (2016). *Osoblyvosti podolannia protydyi pid chas rozsliduvannia zlochyniv u sferi sluzhbovoi diialnosti* [Special aspects of overcoming counteraction to investigation of crimes in the sphere of official activity] : dys. ... kand. yuryd. nauk. Lviv. URL: <https://lpnu.ua/sites/default/files/2020/dissertation/1817/disromtsiv.pdf> [in Ukrainian].
- Shchur, B. V. (2005). *Taktyka usunenennia protydyi rozsliduvanniu zlochyniv, shcho vchyniautsia orhanizovany my zlochynnymy hrupamy* [Tactics of countering obstruction of the investigation of crimes committed by organized criminal groups] : dys. ... kand. yuryd. nauk. Kharkiv. URL: <https://uacademic.info/ua/document/0405U000648> [in Ukrainian].
- Shekhavtsov, R. M. (2003). *Formy ta sposoby protydyi rozsliduvanniu zlochyniv ta zasoby yikh podolannia (za materialamy kryminalnykh sprav pro vymahannia, vchyneni orhanizovany my hrupamy, zlochynnymy orhanizatsiiamy)* [The forms and ways of counteraction to investigation and means of their overcoming (on materials of criminal cases of squeeze, accomplished by the organized groups, criminal organizations)] : dys. ... kand. yuryd. nauk. Kyiv. URL: <https://uacademic.info/ua/document/0404U000411> [in Ukrainian].
- Tarassenko, V. Ye. (2023). *Okremi problemy areшту maina ta vidshkoduvannia materialnykh zbytkiv u kryminalnomu provadzhenni*

- [Separate problems of property seizure and material compensation damages in criminal proceedings]. *Pivdennoukrainskyi pravnychi chasopys*. No. 1. DOI: [10.32850/sulj.2023.1.20](https://doi.org/10.32850/sulj.2023.1.20) [in Ukrainian].
- Trepak, V. M. (2011). *Rozkryttia ta rozsliduvannia khabarnytstva, vchyniuvanoho sudamy, ta podolannia protydii zasobamy operatyvno-rozshukovoi diialnosti* [Disclosure and investigation of bribery committed by judges, and over-coming counteraction by means of operational-search activities] : avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk. Kyiv [in Ukrainian].
- Vartsaba, V. M. (2003). *Rozsliduvannia zlochyniv orhanizovanykh zlochynnykh hrup (taktyko-psykholohichni osnovy)* [Investigation of Crimes Committed by Organized Criminal Groups (Tactical and Psychological Grounds)] : dys. ... kand. yuryd. nauk. Kharkiv. URL: <https://uacademic.info/ua/document/0404U000656> [in Ukrainian].
- Таркан, О. (2026). Особливості виявлення та нейтралізації протидії на початковому етапі розслідування. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. Вип. 1 (42). С. 76—92. DOI: [10.32353/khrife.1.2026.06](https://doi.org/10.32353/khrife.1.2026.06).

Тактичне забезпечення судового розгляду кримінальних правопорушень проти правосуддя

Тетяна Бобко*

* Канд. юрид. наук, Харківський районний суд Харківської обл., м. Харків, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0009-0009-2911-9690>, e-mail: tetiana.justice.ua@gmail.com

DOI: [10.32353/khrife.1.2026.07](https://doi.org/10.32353/khrife.1.2026.07) УДК 343.985(477)

Надійшло 15.02.2026 / Рецензовано 20.02.2026 / Прийнято до друку 31.03.2026 /
Доступно онлайн 31.03.2026

Досліджено теоретичні та прикладні аспекти тактичного забезпечення судового розгляду кримінальних правопорушень проти правосуддя. Метою роботи є визначення змісту, особливостей і місця тактики судового розгляду в системі криміналістики, а також обґрунтування її значення як елемента криміналістичного забезпечення судової діяльності. Методологічне підґрунтя дослідження становлять загальнонаукові методи аналізу, синтезу й узагальнення, а також діалектичний, логіко-семантичний, формально-юридичний, системно-структурний, порівняльно-правовий і герменевтичний. Проаналізовано сучасний стан наукових досліджень у сфері криміналістичної тактики й організації судового розгляду, а також основні підходи до визначення місця тактики судового розгляду в системі криміналістики. Обґрунтовано необхідність розширення традиційного розуміння криміналістичної тактики за межі досудового розслідування та визнання її значення для судової стадії кримінального провадження. Доведено, що тактичне забезпечення судового розгляду кримінальних правопорушень проти правосуддя характеризується підвищеною процесуальною чутливістю, конфліктністю та ризиками протидії здійсненню правосуддя, що зумовлює потребу в застосуванні судом організаційно-процесуальних і криміналістичних прийомів. Визначено ключові елементи тактики судового розгляду, поміж яких тактичне планування процесу, раціональна послідовність дослідження доказів, забезпечення процесуальної дисципліни й реагування на вияви процесуальних зловживань. Зроблено висновок, що тактика судового розгляду є важливим

інструментом підвищення ефективності судової діяльності, спрямованим на забезпечення повного, усебічного й об'єктивного дослідження обставин кримінального провадження та зміцнення довіри суспільства до правосуддя. Окреслено перспективи подальших досліджень, пов'язані з розробленням типології судових тактичних ситуацій і практико-орієнтованих рекомендацій для судової діяльності.

Ключові слова: кримінальне провадження; досудове розслідування; криміналістичне забезпечення; тактика; тактичний прийом; правосуддя; судовий розгляд.

Постановка наукової проблеми

Сучасний стан розвитку сфери кримінальної юстиції в Україні характеризується підвищенням вимог до ефективності та справедливості провадження правосуддя, а також необхідністю забезпечення належного рівня захисту незалежності органів судової влади. Саме тому привертають увагу кримінальні правопорушення проти правосуддя, які безпосередньо посягають на нормальне функціонування судової системи, авторитет суду та принцип верховенства права, незалежність представників феміди тощо. Ускладненість таких проваджень, застосування сучасних способів протидії з'ясуванню істини та впливу на учасників судового розгляду кримінальної справи актуалізують питання вдосконалення тактичних підходів до діяльності органів судової влади щодо провадження ними професійної діяльності.

Незважаючи на значну кількість наукових досліджень у сфері криміналістичної тактики й організації судового розгляду, проблематика тактичного забезпечення саме судового розгляду кримінальних правопорушень проти правосуддя залишається недостатньо розробленою. У практиці судів спостерігаються труднощі, пов'язані з оцінюванням специфічних ситуацій, протидією

процесуальним зловживанням, убезпеченням учасників процесу, а також необхідністю збереження балансу між змагальністю сторін і активною роллю суду. Це свідчить про неузгодженість між теоретичними напрацюваннями й реальними потребами судової практики.

Окремою проблемою є відсутність системного підходу до формування комплексу тактичних засобів, прийомів і рекомендацій, які б урахували особливості розгляду кримінальних правопорушень проти правосуддя, зокрема їх підвищену процесуальну чутливість і потенційний вплив на функціонування правозастосовних інституцій. У зв'язку із цим виникає потреба науково переосмислити наявні підходи, визначити специфіку тактичного забезпечення судового розгляду зазначених кримінальних правопорушень і розробити практико-орієнтовані рекомендації щодо підвищення ефективності судової діяльності.

Отже, удосконалення теоретичних засад і практичних механізмів тактичного забезпечення судового розгляду кримінальних правопорушень проти правосуддя сприятиме підвищенню якості здійснення правосуддя та зміцненню довіри суспільства до судової системи.

Мета статті

Визначити теоретичні та прикладні аспекти тактичного забезпечення судового розгляду кримінальних правопорушень проти правосуддя.

Методи дослідження

Поставлену мету реалізовано завдяки комплексному застосуванню методів наукового пізнання. Зокрема, діалектичний метод став у пригоді для дослідження еволюції наукових поглядів на зміст і місце криміналістичної тактики в системі криміналістики, а також для виявлення взаємозв'язку між розвитком кримінального процесу та трансформацією тактичних підходів у судовій діяльності.

Логіко-семантичний метод допоміг в аналізі понятійного апарату дослідження, зокрема категорій «криміналістична тактика», «тактика судового розгляду», «тактичне забезпечення судового розгляду», що дало змогу уточнити їх зміст, співвідношення та межі наукового застосування.

Формально-юридичний (догматичний) метод застосовано для дослідження норм кримінального процесуального законодавства України, які визначають процесуальне становище суду, межі його активності в дослідженні доказів і правові передумови реалізації тактичних рішень під час судового розгляду. За допомогою системно-структурного методу здійснено аналіз місця тактики судового розгляду в загальній систе-

мі криміналістики, а також визначено структурні елементи тактико-криміналістичного забезпечення судового провадження у справах про кримінальні правопорушення проти правосуддя.

Порівняльно-правовий метод сприяв зіставленню наукових підходів щодо визначення статусу судової тактики, можливостей її виокремлення як самостійного напрямку та співвідношення з тактикою досудового розслідування. Герменевтичний метод застосовано з метою тлумачення доктринальних положень і наукових концепцій, пов'язаних з криміналістичним забезпеченням судового розгляду, що допомогло з'ясувати їх змістовні акценти та практичну значущість.

Метод узагальнення й аналізу судової практики дав змогу систематизувати типові тактичні ситуації, характерні для розгляду кримінальних правопорушень проти правосуддя, а також сформулювати практико-орієнтовані висновки щодо організаційно-тактичних засад діяльності суду.

Аналіз основних досліджень і публікацій

Науковці невпинно розробляють і вдосконалюють проблематику протидії злочинам проти правосуддя. Зокрема, питання кримінальної відповідальності за їх учинення досліджували Н. Алексеева, Г. Бершов, А. Воронцов, С. Дідик, В. Затолочний, А. Мартіросян, В. Тютюгін зі співавторами, О. Шнипко та ін.¹

1 Алексеева Н. Ю. Кримінальна відповідальність за злочини проти правосуддя, що вчиняються свідками, експертами, перекладачами або щодо них : дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2017. 223 с. URL: <http://dspace.lvduvs.edu.ua/handle/1234567890/3501> (дата звернення: 04.02.2026) ; Бершов Г. Є. Кримінальна відповідальність за втручання у діяльність судових органів : монографія. Харків, 2014. 228 с. ; Воронцов А. В. Кримінальна відповідальність за злочини проти правосуддя, які вчинюються службовими особами органів дізнання та досудового слідства : дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2011. 269 с. ; Дідик С. Є. Кримінально-правова охорона правосуддя від незаконних діянь судді як спеціального суб'єкта злочину : дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2008. 227 с. ; Затолочний В. С. Кримінальна

Питання тактичного забезпечення судового розгляду кримінальних справ (проваджень) у сучасній юридичній науці розглядають у межах досліджень криміналістичної тактики, криміналістичного забезпечення судового провадження та проблематики організації здійснення правосуддя. Значний внесок у розроблення процесуальних і тактичних аспектів підтримання обвинувачення в суді й судового розгляду зробили І. Когутич, І. Шепітько та ін.²

Питання методико-криміналістичного забезпечення розслідування злочинів проти правосуддя проаналізовано у працях С. Книженко³, Є. Супа⁴, К. Романаускас⁵, М. Шепітька⁶: дослідники наголошують на потребі в адаптації тактичних і методичних підходів до специфіки цієї категорії кримінальних правопорушень (зокрема, на стадії судового розгляду). Теоретичні засади формування методичних комплексів криміналістичного забезпечення судо-

- відповідальність за завідомо незаконне затримання, привід, домашній арешт, тримання під вартою : дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2022. 212 с. URL: <https://lpnu.ua/sites/default/files/2022/dissertation/20826/diszatolochniyvs.pdf> (дата звернення: 04.02.2026) ; Мартіросян А. Г. Кримінальна відповідальність за втручання в діяльність осіб, які здійснюють правосуддя : дис. ... канд. юрид. наук. Луцьк, 2011. 212 с. ; Тютюгін В. І., Борисов В. І. та ін. Злочини проти правосуддя : навч. посіб. / за заг. ред. проф. В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. Харків, 2011. 160 с. URL: https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/POSIBNIKI_2012/NMP_0017.pdf (дата звернення: 04.02.2026) ; Шнипко О. С. Кримінально-правове дослідження злочину завідомо незаконні затримання, привід, домашній арешт або тримання під вартою (ст. 371 КК України) : дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2017. 282 с. та ін.
- 2 Когутич І. І. Галузеві правові та теоретико-прикладні аспекти методики підтримання державного обвинувачення в суді : навч. посіб. Дрогобич — Львів, 2015. 476 с. ; Шепітько І. І. Судовий розгляд (судове слідство) в системі судового провадження у першій інстанції : дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2018. 281 с. URL: <https://surl.li/ckreoa> (дата звернення: 04.02.2026).
 - 3 Книженко С. О. Особливості розслідування злочинів проти правосуддя, що вчиняються шляхом порушення порядку відбування покарання або попереднього ув'язнення. *Форум права*. 2016. № 3. С. 121—125. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2016_3_24 (дата звернення: 04.02.2026) ; Її ж. Розслідування злочинів, що вчиняються службовими особами правоохоронних органів шляхом порушення порядку здійснення або забезпечення правосуддя. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2017. № 30. Т. 2. С. 94—97. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_jur_2017_30\(2\)__26](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_jur_2017_30(2)__26) (дата звернення: 04.02.2026) ; Її ж. Поняття та структурні елементи криміналістичної характеристики злочинів проти правосуддя. *Судова та слідча практика в Україні*. 2018. Вип. 6. С. 111—115. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/jipu_2018_6_21 (дата звернення: 04.02.2026).
 - 4 Суп Є. Ю. Протиправна діяльність професійних учасників судочинства як об'єкт пізнавальної діяльності слідчих і науковців. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2024. Т. 33. № 3. С. 406—413. DOI: [10.32631/vca.2024.3.37](https://doi.org/10.32631/vca.2024.3.37) (дата звернення: 04.02.2026) ; Його ж. Елементи криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень, учинених професійними учасниками правосуддя. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2025. Вип. 1 (38). С. 112—125. DOI: [10.32353/khrife.1.2025.08](https://doi.org/10.32353/khrife.1.2025.08) (дата звернення: 04.02.2026).
 - 5 Романаускас К. А. Основи методики розслідування надання завідомо неправдивих показань свідком і потерпілим : монографія / за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. В. О. Гусевої. Харків, 2024. 203 с.
 - 6 Шепітько М. В. Теоретико-методологічні засади формування системи протидії злочинам у сфері правосуддя : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Харків, 2018. 42 с. URL: <https://dspace.nlu.edu.ua/handle/123456789/15385> (дата звернення: 04.02.2026).

вого провадження та роль ситуаційного підходу в ухваленні тактичних рішень розкрито в комплексному дослідженні Ю. Мирошніченка ⁷.

Важливе місце в розвитку концепції судової тактики посідають праці І. Когутича, присвячені користуванню криміналістичними знаннями під час розгляду кримінальних справ у суді й аналізу методологічних проблем розвитку криміналістичної тактики ⁸. Теоретичні аспекти тактики судового розгляду кримінальних проваджень, зокрема принципи вибіркової тактичного впливу й забезпечення завдань судового розгляду, містять напрацювання В. Алексейчук ⁹, О. Одерія й Р. Герцика ¹⁰ та ін.

Окремий напрям досліджень пов'язаний з питаннями подолання протидії судовому розгляду кримінальних проваджень, що висвітлено у працях Р. Мудрецького ¹¹.

Водночас аналіз наукових джерел свідчить, що більшість досліджень присвячено загальним питанням криміналістичної тактики досудового розслідування або загальним аспектам судового провадження. Натомість специфіку тактичного забезпечення судового розгля-

ду кримінальних правопорушень проти правосуддя як самостійний об'єкт дослідження висвітлено недостатньо. Це зумовлює необхідність подальшого наукового осмислення цієї проблематики та розроблення системного підходу до формування відповідних тактичних рекомендацій.

Викладення основного матеріалу дослідження

Криміналістичну тактику традиційно розглядають як складник криміналістики, що охоплює систему науково обґрунтованих положень, рекомендацій і прийомів з організації та здійснення процесуальної діяльності, спрямованої на встановлення обставин кримінального правопорушення, ефективне використання доказової інформації та досягнення завдань кримінального провадження. Положення, які сьогодні охоплює самостійний розділ криміналістики, є результатом узагальнення практичного досвіду розкриття злочинів: їх накопичували й передавали від покоління до покоління, тож поступово вони набували більш упорядкованого характеру. Науковці зазначають, що

- 7 Мирошніченко Ю. М. Криміналістичне забезпечення судового провадження: концептуальні основи : дис. ... д-ра юрид. наук. Кропивницький, 2024. 493 с. URL: https://dnuvs.ukr.education/wp-content/uploads/2024/08/dysertacziya_myroshnychenko_yu_m_compressed.pdf (дата звернення: 04.02.2026).
- 8 Когутич І. І. Теоретичні основи використання криміналістичних знань під час розгляду кримінальних справ у суді : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Київ, 2010. 37 с. URL: <http://search.nbuv.gov.ua/aref/20101202001867> (дата звернення: 04.02.2026).
- 9 Алексейчук В. І. Криміналістична методика судового розгляду в кримінальному провадженні (місце в системі криміналістики). *Право і суспільство*. 2016. № 6. С. 162–166. URL: <https://elar.navs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/ca035412-b508-4a33-b2e3-fef51a8beb90/content> (дата звернення: 04.02.2026).
- 10 Одерій О. В., Герцик Р. В. Методика судового розгляду кримінальних проваджень (теоретичний аспект). *Правовий часопис Донбасу*. 2024. Т. 2. № 4. С. 178–184. DOI: 10.32782/2523-4269-2022-81-4-2-178-184 (дата звернення: 04.02.2026).
- 11 Мудрецький Р. В. Подолання протидії судовому розгляду у кримінальних провадженнях : дис. ... канд. юрид. наук. Кривий Ріг, 2019. 263 с. URL: <https://uacademic.info/ua/document/0420U100095> (дата звернення: 04.02.2026).

критерієм періодизації історії криміналістики є характер знання, за яким у розвитку науки виокремлюють два великі часові проміжки. Те саме стосується і криміналістичної тактики. Перший, донауковий, охоплює час від появи первісних криміналістичних знань до кінця XIX ст. і містить дві стадії: зародження елементів тактико-криміналістичного знання (від давніх часів до 30-х років XIX ст.) і формування теоретичних передумов криміналістичної галузі знання (30-ті роки XIX ст.— кінець XIX ст.). Дослідження другого періоду пов'язані зі становленням і подальшим розвитком криміналістичної тактики як складника науки криміналістики¹².

Друга стадія характеризує функціонування криміналістичної тактики в межах зрілої науки (від 80-х рр. XX ст. до сьогодення) і відзначається внутрішньою етапністю, пов'язаною із завершенням умовної «епохи радянської криміналістики» та інерційним продовженням її парадигми в перше десятиліття незалежності України. Період з початку 1960-х рр. позначено посиленням темпів розвитку криміналістики й загальної теорії, що сприяло уточненню вчення про планування розслідування та криміналістичні версії, а також активному аналізу природи слідчих дій і тактики їх проведення. У цей час розроблено нові напрями криміналістичної тактики (зокрема, учення про слідчі ситуації, тактичні комбінації та криміналістичні операції), сформовано підходи до так-

тичних рішень і продовжено вдосконалення прийомів виконання окремих слідчих дій. Дослідники особливо наголошують на ролі праць, присвячених провідним категоріям тактики (тактичний прийом, тактична комбінація, слідча ситуація, чинник раптовості), а також на внеску досліджень щодо ситуаційного підходу, конфліктних ситуацій, тактичного ризику та становлення теорії слідчих ситуацій¹³.

Варто зауважити, що криміналістична тактика формувалася та продовжує розвиватися на перетині кримінального процесуального права, психології, логіки та практики правозастосування, забезпечуючи оптимальні способи дій учасників кримінального провадження залежно від конкретної процесуальної ситуації. У сучасному розумінні криміналістична тактика виходить за межі винятково досудового розслідування й охоплює також діяльність суб'єктів, пов'язаних із судовим дослідженням доказів¹⁴.

У науковій літературі тривалий час точилася дискусія щодо можливості виокремлення тактики судового розгляду як самостійного напрямку криміналістичної тактики. Скептичні позиції обґрунтовували тим, що суд, на відміну від сторін кримінального провадження, має зберігати неупередженість і не може застосовувати тактичні прийоми у змагальному розумінні. Водночас сучасний розвиток криміналістики й аналіз практики судового провадження свідчать

12 Мирошниченко Ю. М. З історії криміналістичної тактики (донауковий період). *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2019. № 42. Т. 1. С. 141—144. DOI: [10.32841/2307-1745.2019.42-1.30](https://doi.org/10.32841/2307-1745.2019.42-1.30) (дата звернення: 04.02.2026).

13 Його ж. Криміналістична тактика в період становлення науки криміналістики. *Юридичний бюлетень*. 2020. Вип. 13. С. 201—207. DOI: [10.32850/LB2414-4207.2020.13.26](https://doi.org/10.32850/LB2414-4207.2020.13.26) (дата звернення: 04.02.2026).

14 Журавель В. А., Коваленко А. В. Дослідження доказів у кримінальному провадженні як складова процесу доказування. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2022. Т. 29. № 2. С. 313—328. DOI: [10.31359/1993-0909-2022-29-2-313](https://doi.org/10.31359/1993-0909-2022-29-2-313) (дата звернення: 04.02.2026).

про обґрунтованість користування категорією «тактика судового розгляду».

Одним з основних питань під час формування системи наукових положень щодо криміналістичного забезпечення судового розгляду кримінальних справ є визначення їх місця в загальній системі криміналістики. Традиційна структура цієї науки охоплює загальні положення, криміналістичну техніку, криміналістичну тактику (переважно орієнтовану на досудове розслідування) і криміналістичну методику розслідування злочинів. У зв'язку з розвитком судового аспекту кримінального провадження постає потреба в розширенні цієї системи завдяки положенням і рекомендаціям, призначеним для стадії судового розгляду. Погоджуємося з В. Алексейчук, що в науковій літературі питання місця засобів криміналістичного забезпечення судового розгляду трактують по-різному, до того ж найбільш дискусійним залишається визначення статусу криміналістичних методик судового розгляду. Авторка узагальнила підходи науковців до доцільності дослідження тактики судового розгляду. Так, один з виокремлених нею підходів передбачає введення таких методик як окремих комплексів рекомендацій до складу повноструктурних криміналістичних методик, що охоплюють як досудове розслідування, так і судовий розгляд певних видів злочинів. Проте цей підхід спричиняє сумніви, оскільки підстави класифікації, релевантні на етапі розслідування, не завжди зберігають значення на стадії судового розгляду, де специфіка справи може втрачати своє розмежувальне значення. Більш обґрунтованою, на думку вченої, є позиція, відповідно до якої криміналістична методика та криміналістична тактика мають внутрішній поділ

на дві частини — досудову і судову. Такий підхід дає змогу виокремити методику судового розгляду й тактику судових дій як самостійні складники в межах наявних розділів криміналістики. Водночас виникає проблема адресності таких рекомендацій: вони можуть бути орієнтовані на суд, сторону обвинувачення чи сторону захисту, що обумовлює необхідність диференціації рекомендацій з урахуванням процесуальних функцій кожного суб'єкта.

Інший підхід, як зауважує В. Алексейчук, пропонує формувати окремі системи криміналістичних рекомендацій, призначені для конкретних учасників процесу — суддів, прокурорів або адвокатів. Проте така модель може призвести до втрати цілісності криміналістичного знання та ускладнити єдине розуміння типових ситуацій судового розгляду, оскільки оцінювання доказів і обставин слід здійснювати у взаємопов'язаному контексті. Іще одна виокремлена нею концепція передбачає створення самостійного розділу криміналістики — «судової криміналістики». Однак цей підхід піддають критиці через можливе порушення системності науки, оскільки техніку, тактику й методику розглядають як універсальні категорії криміналістики, а їх судові вияви доцільніше трактувати як складники вже наявних розділів, а не як окрему систему. Підбиваючи підсумки, дослідниця зазначає, що наукові дискусії свідчать про відсутність єдиного підходу до визначення місця криміналістичного забезпечення судового розгляду в системі криміналістики, що зумовлює необхідність подальшого теоретичного осмислення цієї проблеми з урахуванням системності науки та специфіки судової стадії кримінального провадження¹⁵.

15 Алексейчук В. І. Зазнач. твір. URL: <https://elar.navs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/ca035412-b508-4a33-b2e3-fef51a8beb90/content> (дата звернення: 04.02.2026).

Ми вважаємо доцільним підхід, за яким необхідно досліджувати й удосконалювати засади тактики судового розгляду, з урахуванням тієї обставини, що під нею слід розуміти не вплив на результат справи в інтересах певної сторони, а науково обґрунтовану організацію судової діяльності, спрямовану на забезпечення повного, усебічного й об'єктивного дослідження доказів. Саме тому обґрунтованою, на нашу думку, видається позиція, що тактика судового розгляду є системою організаційно-процесуальних і криміналістичних прийомів, застосовуваних судом для ефективного управління процесом доказування, дослідження доказів, подолання процесуальних складнощів, що виникають під час розгляду справи, і забезпечення реалізації принципів справедливого судочинства. Ідеться не про тактичну боротьбу сторін, а про тактичну раціональність судової діяльності, утілену у виборі послідовності дослідження доказів, реагуванні на процесуальні зловживання, визначенні оптимальної форми дослідження доказів і підтриманні належної динаміки судового розгляду.

Тактичне забезпечення судового розгляду кримінальних правопорушень проти правосуддя має особливу специфіку, зумовлену характером цих діянь. Оскільки такі кримінальні правопорушення безпосередньо пов'язані з функціонуванням системи правосуддя, судовий розгляд може супроводжуватися підвищеним рівнем процесуального напруження, наявністю конфліктних інтересів учасників провадження та ризиками впливу на процес доказування. У таких умовах тактика судового розгляду виявляється передусім у здатності суду своєчасно виявляти типові тактичні си-

туації та обирати адекватні способи їх розв'язання без порушення принципів незалежності й неупередженості.

Поміж основних складників тактики судового розгляду доцільно виокремити тактичне планування судового процесу, визначення раціональної послідовності дослідження доказів, забезпечення процесуальної дисципліни, а також організацію ефективної комунікації між учасниками провадження. Особливого значення набуває подолання протидії судовому розгляду (зокрема, спроб затягувати строки судового розгляду або інших форм протидії), що потребує від суду виважених організаційно-тактичних рішень.

Отже, користування категорією «тактика судового розгляду» є науково виправданим за умови її розуміння як елемента криміналістичного забезпечення діяльності суду, спрямованого на досягнення завдань кримінального провадження за допомогою раціональної організації процесуальної діяльності. Виконання судом процесуальних обов'язків у межах завдань кримінального провадження об'єктивно зумовлює його активну участь у пізнанні обставин справи, спрямовану на всебічне й об'єктивне встановлення істини. Це передбачає здатність суду обирати найбільш раціональні способи дослідження доказів, поєднуючи процесуальні механізми, визначені законом, з науково обґрунтованими рекомендаціями криміналістики¹⁶.

У контексті розгляду кримінальних правопорушень проти правосуддя така тактика є важливим інструментом забезпечення ефективності судового розгляду та зміцнення довіри до правосуддя.

Тактичне забезпечення судового розгляду кримінальних правопорушень

16 Мирошниченко Ю. М. Криміналістичне забезпечення С. 387. URL: https://dnuvs.ukr.education/wp-content/uploads/2024/08/dysertacziya_myroshnychenko_yu_m_compressed.pdf (дата звернення: 04.02.2026).

проти правосуддя є системою науково обґрунтованих положень, прийомів і рекомендацій, спрямованих на створення оптимальних умов для здійснення судом повного, усебічного й об'єктивного дослідження обставин кримінального провадження, а також «обрання суддею раціональної лінії поведінки, ефективних способів проведення процесуальних дій, спрямованих на дослідження, перевірку й оцінку судових доказів з метою встановлення дійсних обставин досліджуваної події та ухвалення законного й обґрунтованого рішення»¹⁷.

Зміст тактико-криміналістичного забезпечення судового розгляду обумовлено специфікою кримінальних правопорушень, які безпосередньо посягають на функціонування системи правосуддя та можуть супроводжуватися підвищеним рівнем процесуальної конфліктності, спробами впливу на учасників процесу, а також різними формами протидії встановленню істини у справі.

Погоджуємося також, що «тактика суду значною мірою детермінована процесуальними умовами судового розгляду, а також низкою об'єктивних і суб'єктивних факторів, під впливом яких формується обстановка окремого судового провадження — конкретна судова ситуація»¹⁸. Дослідження матеріалів кримінальних справ, судових рішень і вироків дає змогу узагальнити, що для судових ситуацій, сформованих під час судового розгляду кримінальних правопорушень, характерні такі ознаки: протидія, що полягає в наданні суперечливих і необ'єктивних показань учасниками провадження; високий рівень зацікавленості окремих суб'єктів у результатах судового розгляду, що подекуди межує з протидією закон-

ній діяльності суду; складність оцінювання доказів процесуального характеру, необхідність убезпечення учасників судового процесу. У межах кожної тактичної ситуації суд має формувати відповідну модель поведінки, що передбачає планування, вибір оптимальної послідовності дослідження доказів, тактичне планування судових дій і їхнє ефективне проведення, що дає змогу досягти запланованих результатів, застосувати способи реагування на вияви протидії тощо.

Отже, у контексті визначення засад тактичного забезпечення судового розгляду кримінальних правопорушень проти правосуддя, слід зауважити про необхідність забезпечення балансу між активною роллю суду в дослідженні доказів і дотриманням принципів змагальності та процесуальної рівності сторін. Тактичне забезпечення у цьому разі передбачає застосування судом комплексу організаційних та інтелектуальних рішень, спрямованих на своєчасне виявлення й нейтралізацію процесуальних ризиків, зокрема затягування розгляду, фабрикування та фальшування доказів або створення штучних перешкод для здійснення правосуддя.

Організаційно-тактичний аспект судового розгляду охоплює планування судового процесу, визначення послідовності дослідження доказів, управління динамікою судового засідання та забезпечення належної комунікації між учасниками процесу. Ефективне поєднання організаційних і тактичних елементів сприяє забезпеченню розумних строків судового розгляду й підвищує якість судового рішення.

Особливістю тактичного забезпечення у справах про кримінальні

17 Мирошниченко Ю. М. Криміналістичне забезпечення С. 105—106, 389. URL: https://dnuvs.ukr.education/wp-content/uploads/2024/08/dysertacziya_myroshnychenko_yu_m_compressed.pdf (дата звернення: 04.02.2026).

18 Там само. С. 390.

правопорушення проти правосуддя є необхідність зважати на підвищені стандарти до обґрунтованості судових рішень, оскільки такі провадження безпосередньо впливають на авторитет органів судової влади та рівень довіри суспільства до правосуддя. Це зумовлює важливість ретельної перевірки доказів, критичного аналізу позицій сторін і користування криміналістичними знаннями у процесі судового дослідження обставин справи.

Висновки

Традиційне розуміння криміналістичної тактики як переважно «слідчої» (досудової) на сучасному етапі розвитку науки та сфери кримінальної юстиції не відображає реальних потреб сучасної судової практики. Криміналістична тактика за своєю природою є комплексом науково обґрунтованих прийомів і рекомендацій, що забезпечує раціональну організацію процесуальної діяльності залежно від конкретної ситуації, а тому охоплює й судову стадію кримінального провадження. Це дає змогу обґрунтувати доцільність виокремлення такого розділу, як тактико-криміналістичне забезпечення судового розгляду кримінальних правопорушень проти правосуддя, яке слід розглядати як комплексний інструмент підвищення ефективності судової діяльності, що поєднує криміналістичні, процесуальні й організаційні компоненти та спрямований на досягнення завдань кримінального провадження і забезпечення справедливого правосуддя.

До сьогодні в науці відсутній єдиний підхід до визначення місця криміналістичного забезпечення судового розгляду в системі криміналістики. Найбільш дискусійним є питання статусу криміналістичних методик судового розгляду

та їх співвідношення з методиками досудового розслідування (зокрема, щодо критеріїв класифікації та меж диференціації рекомендацій). Актуальність розв'язання завдання з розроблення і дослідження тактичного забезпечення судового розгляду кримінальних правопорушень проти правосуддя зумовлена підвищенням вимог до ефективності та справедливості правосуддя, а також зростанням процесуальної складності таких проваджень, у яких часто наявні вияви протидії встановленню істини і впливу на учасників процесу.

На підставі узагальнення матеріалів судової практики визначено, що тактичне забезпечення судового розгляду кримінальних правопорушень проти правосуддя характеризується підвищеною процесуальною чутливістю, конфліктністю та ризиками протидії, що потребує своєчасного виявлення судом типових тактичних ситуацій і вибору ним адекватних організаційно-процесуальних рішень з урахуванням змагальності й рівності сторін. Провідними елементами тактики судового розгляду в зазначеній категорії проваджень названо тактичне планування судового процесу, визначення раціональної послідовності дослідження доказів, забезпечення процесуальної дисципліни, організацію комунікації між учасниками, реагування на процесуальні зловживання та інші форми протидії, урахування безпекових аспектів участі сторін і свідків.

Наголошено, що специфіка кримінальних правопорушень проти правосуддя зумовлює підвищені стандарти обґрунтованості судових рішень, отже, потребує посиленого контролю за якістю доказового матеріалу, критичного аналізу позицій сторін і коректного користування криміналістичними знаннями під час судового розгляду. Тож існує необхідність подальшого розвит-

ку системного підходу до формування комплексу тактичних рекомендацій для судового розгляду кримінальних правопорушень проти правосуддя, зокрема за допомогою розроблення типології судових тактичних ситуацій, алгоритмів реагування на процесуальну протидію та методичних орієнтирів щодо організації дослідження доказів у межах справедливого судочинства.

Tactical Support for Trial of Criminal Offenses against Justice

Tetiana Bobko

Theoretical and applied aspects of tactical support for the trial of criminal offenses against justice are investigated. The purpose of the work is to determine the content, features and place of trial tactics in the system of forensics, as well as to substantiate its significance as an element of forensic support for judicial activity. Methodological basis of the research is general scientific methods of analysis, synthesis and generalization, as well as dialectical, logical-semantic, formal-legal, systemic-structural, comparative-legal and hermeneutic. The current state of scientific research in the field of forensic tactics and the organization of trial is analyzed, as well as the main approaches to determining the place of trial tactics in the system of forensics. The need to expand traditional understanding of forensic tactics beyond the pre-trial investigation and recognize its significance for the judicial stage of criminal proceedings is substantiated. It is proven that the tactical support of the trial of criminal offenses against justice is characterized by increased procedural sensitivity, conflict and risks of opposing the administration of justice, which necessitates the application of organizational and procedural and forensic techniques by the court. The key elements of the trial tactics are identified, including tactical planning of the process, rational sequence of evidence examination, ensuring procedural discipline and

responding to detection of procedural abuses. It is concluded that the trial tactics are an important tool for increasing the efficiency of judicial activity, aimed at ensuring a complete, comprehensive and objective investigation of the circumstances of criminal proceedings and strengthening public confidence in justice. Prospects for further research related to development of a typology of judicial tactical situations and practice-oriented recommendations for judicial activity are outlined.

Keywords: criminal proceedings; pre-trial investigation; forensic support; tactics; tactical technique; justice; trial.

Фінансування

Це дослідження не отримало жодного спеціального гранту від фінансових установ у державному, комерційному або некомерційному секторах.

Відмова від відповідальності

Засновники не грали жодної ролі у розробленні дослідження, добиранні й аналізуванні даних, рішенні про публікацію або підготовку рукопису.

Учасники

Авторка зробила свій внесок винятково в інтелектуальну дискусію, що є основою цього документа, дослідження судової практики, написання та редагування, і бере на себе відповідальність за її зміст і тлумачення.

Декларація щодо конфлікту інтересів

Авторка заявляє, що у неї відсутній конфлікт інтересів.

References

- Aliexsieichuk, V. I. (2016). Kryminalistychna metodyka sudovoho rozghliadu v kryminalnomu provadzhenni (mistse v systemi kryminalistyky) [Forensic method of trial in criminal proceedings (place in the system of criminalistics)]. *Pravo i suspilstvo*. № 6. URL: <https://elar.navs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/ca035412-b508-4a33-b2e3-fef51a8beb90/content> [in Ukrainian].

- Aliexsieieva, N. Yu. (2017). *Kryminalna vidpovidalnist za zlochynty proty pravosuaddia, shcho vchyniaiutsia svidakamy, ekspertamy, perekladachamy abo shchodo nykh* [Criminal liability for crimes against justice committed by or against witnesses, experts, translators] : dys. ... kand. yuryd. nauk. Kyiv. URL: <http://dspace.lvdvvs.edu.ua/handle/1234567890/3501> [in Ukrainian].
- Bershov, H. Ye. (2014). *Kryminalna vidpovidalnist za vtruchannia u diialnist sudovykh orhaniv* [Criminal liability for interference in the activities of judicial bodies] : monohrafiia. Kharkiv [in Ukrainian].
- Didyk, S. Ye. (2008). *Kryminalno-pravova okhoro-na pravosuaddia vid nezakonnnykh diian suddi yak spetsialnoho sub'iekta zlochyntu* [Criminal law protection of justice from illegal acts of a judge as a special subject of crime] : dys. ... kand. yuryd. nauk. Kyiv [in Ukrainian].
- Knyzhenko, S. O. (2016). *Osoblyvosti rozsliduvannia zlochyntiv proty pravosuaddia, shcho vchyniaiutsia shliakhom porushennia poriadku vidbuvannia pokarannia abo poperednoho uv'iaznennia* [Features of Investigation of Crimes against Justice Committed by Violating the Order of Punishment or Detention]. *Forum prava*. № 3. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2016_3_24 [in Ukrainian].
- Knyzhenko, S. O. (2017). *Rozsliduvannia zlochyntiv, shcho vchyniaiutsia sluzhbovymy osobamy pravookhoronnykh orhaniv shliakhom porushennia poriadku zdiisnennia abo zabezpechennia pravosuaddia* [Investigation of crimes, committed by law enforcement officials by violating the procedure for the administration or provision of justice]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Serii: Yurysprudentsiia*. № 30. T. 2. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_jur_2017_30\(2\)_26](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_jur_2017_30(2)_26) [in Ukrainian].
- Knyzhenko, S. O. (2018). *Poniattia ta strukturni elementy kryminalistychnoi kharakterystyky zlochyntiv proty pravosuaddia* [Concept and Structural Elements of the Criminalistic Characterization of Crimes Against Justice]. *Sudova ta slidcha praktyka v Ukraini*. Vyp. 6. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/jipu_2018_6_21 [in Ukrainian].
- Kohutych, I. I. (2010). *Teoretychni osnovy vykorystannia kryminalistychnykh znan pid chas rozghliadu kryminalnykh sprav u sudi* [Theoretical foundations of criminalistic knowledge use during criminal cases consideration] : avtoref. dys. ... d-ra yuryd. nauk. Kyiv. URL: <http://search.nbuv.gov.ua/aref/20101202001867> [in Ukrainian].
- Kohutych, I. I. (2015). *Haluzevi pravovi ta teoretyko-prykladni aspekty metodyky pidtrymanna derzhavnogo obvyuvachennia v sudi* [Sectoral legal and theoretical and applied aspects of the methodology of supporting the state prosecution in court] : navch. posib. Drohobych — Lviv [in Ukrainian].
- Martirosian, A. H. (2011). *Kryminalna vidpovidalnist za vtruchannia v diialnist osib, yaki zdiisniuiut pravosuaddia* [Criminal liability for interference in the activities of persons administering justice] : dys. ... kand. yuryd. nauk. Lutsk [in Ukrainian].
- Mudretskyi, R. V. (2019). *Podolannia proty-dii sudovomu rozghliadu u kryminalnykh provadzhenniakh* [Overcoming the Counteraction to Trial in criminal proceedings] : dys. ... kand. yuryd. nauk. Kryvyi Rih. URL: <https://uacademic.info/ua/document/0420U100095> [in Ukrainian].
- Myroshnynchenko, Yu. M. (2019). *Z istorii kryminalistychnoi taktyky (donaukovyi period)* [From the history of forensic tactics (pre-scientific period)]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Serii: Yurysprudentsiia*. № 42. T. 1. DOI: [10.32841/2307-1745.2019.42-1.30](https://doi.org/10.32841/2307-1745.2019.42-1.30) [in Ukrainian].
- Myroshnynchenko, Yu. M. (2020). *Kryminalistychna taktyka v period stanovlennia nauky kryminalistyky* [Criminalistic tactics in the period of formation of the science of criminalistics]. *Yurydychnyi biuletyn*. Vyp. 13. DOI: [10.32850/LB2414-4207.2020.13.26](https://doi.org/10.32850/LB2414-4207.2020.13.26) [in Ukrainian].
- Myroshnynchenko, Yu. M. (2024). *Kryminalistychno zabezpechennia sudovoho provadzhennia: kontseptualni osnovy* [Forensic support of court proceedings: conceptual foundations] : dys. ... d-ra yuryd. nauk. Kropyvnytskyi. URL: https://dnuvs.ukr.edu-ucation/wp-content/uploads/2024/08/dysertacziya_myroshnynchenko_yu_m_compressed.pdf [in Ukrainian].

- Oderii, O. V., & Hiertsyk, R. V. (2024). *Metodyka sudovoho rozghliadu kryminalnykh provadzhen (teoretychnyi aspekt)* [Methodology of judicial proceedings of criminal proceedings (theoretical aspect)]. *Pravovyi chasopys Donbasu*. T. 2. № 4. DOI: 10.32782/2523-4269-2022-81-4-2-178-184 [in Ukrainian].
- Romanauskas, K. A. (2024). *Osnovy metodyky rozsliduvannia nadannia zavidomo nepravdyvykh pokazan svidkom i poterpilym* [Basics of the investigation methodology for knowingly false testimony by witnesses and victims] : monohrafiia / za zah. red. d-ra yuryd. nauk, prof. V. O. Husievoi. Kharkiv [in Ukrainian].
- Shepitko, I. I. (2018). *Sudovyi rozghliad (sudove slidstvo) v systemi sudovoho provadzhennia u pershii instantsii* [Judicial examination (judicial investigation) in the system court proceedings at first instance] : dys. ... kand. yuryd. nauk. Kharkiv. URL: <https://surl.li/ckreoa> [in Ukrainian].
- Shepitko, M. V. (2018). *Teoretyko-metodolohichni zasady formuvannia systemy protydii zlochynam u sferi pravosudiv* [Theoretical and methodological foundation of counteraction to crimes against justice as a forming system] : dys. ... d-ra yuryd. nauk. Kharkiv. URI: <https://dspace.nlu.edu.ua/handle/123456789/15385> [in Ukrainian].
- Shnypko, O. S. (2017). *Kryminalno-pravove doslidzhennia zlochyntu zavidomo nezakonnii zatrymannia, pryvid, domashnii aresht abo trymannia pid vartoiu (st. 371 KK Ukrainy)* [Criminal legal investigation of the crime of knowingly illegal detention, pretext, house arrest or detention (Article 371 of the Criminal Code of Ukraine)] : dys. ... kand. yuryd. nauk. Kyiv [in Ukrainian].
- Sup, Y. (2025). Forensic Characterization Elements of Criminal Offenses Committed by Professional Participants in Justice. *Theory and Practice of Forensic Science and Criminalistics*. Vol. 38. Is. 1. DOI: 10.32353/khrife.1.2025.08.
- Sup, Ye. Yu. (2024). *Protypravna diialnist profesiinykh uchastnykiv sudochynstva yak ob'ekt piznavalnoi diialnosti slidchykh i naukovtsiv* [Illegal activities of professional participants' litigation as an object of the scientists and investigators' cognitive activity]. *Visnyk Kryminolohichnoi asotsiatsii Ukrainy*. T. 33. № 3. DOI: 10.32631/vca.2024.3.37 [in Ukrainian].
- Tiutiuhin, V. I., Borysov, V. I. ta in. (2011). *Zlochynty proty pravosudiv* [Crimes against justice] : navch. posib. / za zah. red. prof. V. I. Borysova, V. I. Tiutiuhina. Kharkiv. URL: https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/POSIBNIKI_2012/NMP_0017.pdf [in Ukrainian].
- Vorontsov, A. V. (2011). *Kryminalna vidpovidalnist za zlochynty proty pravosudiv, yaki vchyniuiutsia sluzhbovymy osobamy orhaniv diznannia ta dosudovoho slidstva* [Criminal liability for crimes against justice committed by officials of inquiry and pre-trial investigation bodies] : dys. ... kand. yuryd. nauk. Odesa [in Ukrainian].
- Zatolochnyi, V. S. (2022). *Kryminalna vidpovidalnist za zavidomo nezakonne zatrymannia, pryvid, domashnii aresht, trymannia pid vartoiu* [Criminal Liability for Apprehension, Detention, House Arrest and Remand Known to be Illegal] : dys. ... kand. yuryd. nauk. Lviv [in Ukrainian].
- Zhuravel, V. A., & Kovalenko, A. V. (2022). *Doslidzhennia dokaziv u kryminalnomu provadzhenni yak skladova protsesu dokazuvannia* [Examination of evidence in criminal proceedings as a component of the proof process]. *Visnyk Natsionalnoi akademii pravovykh nauk Ukrainy*. T. 29. № 2. DOI: 10.31359/1993-0909-2022-29-2-313 [in Ukrainian].

Бобко, Т. (2026). Тактичне забезпечення судового розгляду кримінальних правопорушень проти правосуддя. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. Вип. 1 (42). С. 93—105. DOI: 10.32353/khrife.1.2026.07.

Огляд документів, що відображають механізм протиправної діяльності професійних учасників судочинства

Євген Суп ^{*а}, Євгеній Зозуля ^{**б}

^{*} Канд. юрид. наук, докторант ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», м. Харків, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0009-0009-6912-2157>, e-mail: s.ye.7170@gmail.com

^{**} Навчально-науковий інститут № 1, Харківський національний університет внутрішніх справ, м. Харків, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1444-0408>, e-mail: bliznec@ukr.net

^а Написання оригінального рукопису, адміністрування проекту, методологія.

^б Написання оригінального рукопису, ресурси, формальний аналіз.

DOI: 10.32353/khrife.1.2026.08 УДК [343.36:343.98](477)

Надійшло 11.02.2026 / Рецензовано 06.03.2026 / Прийнято до друку 31.03.2026 /
Доступно онлайн 31.03.2026

Мета статті — визначити особливості огляду й аналізу паперових і електронних документів як джерела відомостей про механізм протиправної діяльності професійних учасників судочинства під час розслідування кримінальних правопорушень проти правосуддя. Для досягнення мети застосовано комплекс загальнонаукових, спеціально-юридичних і філософських методів, що забезпечили системний підхід до вивчення документів як носіїв доказової інформації в умовах цифровізації судочинства. Обґрунтовано, що огляд документів має похідний, об'єктний характер, його здійснюють у межах єдиної процесуальної форми огляду, передбаченої ст. 237 Кримінального процесуального кодексу України. Визначено допустимі джерела походження документів, що можуть бути об'єктами огляду: добровільне надання учасниками провадження, отримання в порядку тимчасового доступу, а також вилучення під час обшуку, який у справах цієї категорії є найбільш поширеним способом отримання доступу до документів і їх вилучення. Запропоновано класифікацію типових об'єктів огляду (процесуальні документи сторони обвинувачення, документи щодо реалізації права на захист, матеріали й цифрові записи автоматизованих систем, службові документи з обмеженим доступом, внутрішні службові

листування й інші організаційно-розпорядчі матеріали). Узагальнено, що документи можуть бути як підробленими (містити ознаки матеріальної або інтелектуальної підробки), так і формально автентичними без зовнішніх ознак фальсифікації, однак протиправними за змістом або функційним призначенням у механізмі зловживань. Акцентовано увагу на особливостях огляду електронних документів і комп'ютерних даних: необхідності залучення спеціаліста, фіксації метаданих, журналів подій, забезпеченні незмінності цифрової інформації та належного процесуального документування результатів. Результати дослідження можуть бути застосовані для вдосконалення тактичних рекомендацій з огляду документів і підвищення ефективності доказування в кримінальних провадженнях щодо злочинів проти правосуддя, учинених професійними учасниками судочинства.

Ключові слова: правосуддя; слідча (розшукова) дія; огляд; документ; електронний документ; слідча тактика.

Постановка наукової проблеми

Професійні учасники судочинства — судді, прокурори, адвокати, слідчі та інші суб'єкти, наділені процесуальними повноваженнями, — виконують роботу, безпосередньо пов'язану з реалізацією принципів верховенства права, законності та справедливості. Їхній правовий статус передбачає спеціальні права, обов'язки й гарантії незалежності, покликані забезпечити ефективне функціонування правосуддя та захист прав людини.

Водночас практика притягнення до кримінальної відповідальності окремих представників цієї групи свідчить про наявність протиправних дій, які характеризуються підвищеною суспільною небезпекою. Особливість таких правопорушень полягає в тому, що їх нерідко вчиняють з користуванням службовим становищем, доступом до процесуальної інформації, можливостями впливу на учасників провадження та перебіг судового розгляду. Протиправна діяльність у цій сфері зазвичай має складний і багаторівневий характер, її реалізують

за допомогою поєднання формально законних процесуальних рішень з прихованими неправомірними діями, що ускладнює її своєчасне виявлення та документування.

Відображення механізму такої діяльності закріплено в різних видах документів: процесуальних рішеннях і протоколах, ухвалах, інших матеріалах кримінальних проваджень; висновках експертів; актах службових перевірок; судових рішеннях; аналітичних довідках тощо. Окрему групу відомостей можуть фіксувати в електронних документах і записах, що відображаються в електронних інформаційних системах, зокрема в Єдиному реєстрі досудових розслідувань (далі — ЄРДР), у системі автоматизованого розподілу справ між суддями, електронного документообігу органів досудового розслідування та суду тощо. Саме такі інформаційні масиви нерідко містять сліди втручання, маніпуляцій або зловживань, які мають суттєве доказове значення для встановлення способу, стадій і умов реалізації протиправного умислу.

Документи як матеріальні носії інформації фіксують послідовність дій, прийняті рішення, їх обґрунтування та наслідки, що загалом дає змогу реконструювати механізм протиправної поведінки. Водночас сучасні умови цифровізації судочинства зумовлюють необхідність дослідження не лише друкованих документів, а й електронних даних, метаданих, лог-файлів та інших цифрових слідів, що можуть свідчити про характер і спосіб протиправного впливу.

Попри це в наукових дослідженнях увагу зосереджено переважно на кваліфікації окремих складів злочинів або на процесуальних аспектах доказування, тоді як питання системного аналізу документів як джерела інформації про механізм протиправної діяльності професійних учасників судочинства залишаються недостатньо розробленими. Зокрема, не сформовано комплексного підходу до тактики огляду й аналізу як традиційних (паперових), так і електронних документів, що функціонують у межах державних інформаційних систем.

У зв'язку із цим виникає потреба в комплексному дослідженні документів, що відображають механізм протиправної діяльності професійних учасників судочинства, з визначенням їх інформаційного потенціалу, криміналістичних характеристик і розробленням рекомендацій щодо тактики огляду паперових та електронних документів. Саме ці аспекти формують наукову проблему, що зумовлює актуальність нашого дослідження.

Мета статті

Визначити особливості огляду й аналізу паперових і електронних документів як джерела відомостей про механізм протиправної діяльності професійних учас-

ників судочинства під час розслідування кримінальних правопорушень.

Методи дослідження

Методологічний апарат дослідження сформовано з урахуванням мети й завдань статті та представлено комплексом взаємопов'язаних загальнонаукових, спеціально-юридичних і філософських методів, застосування яких забезпечило всебічний і системний аналіз документів як джерела відомостей про механізм протиправної діяльності професійних учасників судочинства та дало змогу розробити практико-орієнтовані рекомендації щодо тактики огляду паперових і електронних документів.

Провідне місце у структурі методів посіли аналіз і синтез. За допомогою аналізу виокремлено основні елементи механізму протиправної діяльності, відображені в документах (процесуальних рішеннях, протоколах, ухвалях, матеріалах проваджень, службовому листуванні, електронних записах і логах інформаційних систем), а також систематизовано групи документів, які найчастіше стають об'єктами огляду. Синтез забезпечив узагальнення визначених закономірностей і формування цілісної моделі тактичного підходу до огляду документів.

Метод індукції застосовано для формулювання загальних висновків на підставі узагальнення практичних спостережень щодо способів отримання документів у провадженнях цієї категорії та типових виявів маніпуляцій із документальною інформацією. Дедукція дала змогу перевірити теоретичні положення криміналістичної тактики їх співвіднесенням з процесуальною природою огляду документів як різновиду огляду, передбаченого ст. 237 Кримінального

процесуального кодексу України¹ (далі — *КПК України*), з особливостями цифрових доказів у сучасних умовах цифровізації судочинства.

Для визначення внутрішніх зв'язків між правовим статусом професійного учасника судочинства, його процесуальними повноваженнями, доступом до інформаційних ресурсів і характером документальних слідів протиправної діяльності послуговувалися системно-структурним методом.

Формально-юридичний метод став у пригоді для аналізу нормативних положень, що зумовлюють процесуальну форму огляду документів і комп'ютерних даних, межі допустимого доступу до документів і співвідношення огляду з іншими процесуальними інструментами (обшуком, тимчасовим доступом до речей та документів).

Логіко-юридичний метод сприяв побудові послідовної аргументації щодо криміналістичного значення документів у реконструкції механізму протиправної діяльності, розмежуванню технічної та інтелектуальної підробки, а також обґрунтуванню необхідності поєднання формального аналізу реквізитів зі змістовним і хронологічним аналізом документів. Саме цей метод допоміг виявити типові логічні суперечності, невідповідності в часових параметрах та узгодженості документів як маркери можливих маніпуляцій.

Порівняльний метод застосовано для співставлення тактичних підходів до огляду паперових і електронних документів. Теоретичне й емпіричне підґрунтя дослідження склали опрацювання й узагальнення матеріалів слідчої та судової практик, а також аналізування типових документів і цифрових записів, якими користуються в криміналь-

них провадженнях щодо професійних учасників судочинства. Це забезпечило практичне підґрунтя для висновків про найбільш поширені групи документів, характерні способи їх отримання та типові ризики викривлення документальної інформації.

Комплекс зазначених методів дав змогу сформулювати теоретично обґрунтовані та практико-орієнтовані висновки про інформаційний потенціал документів у провадженнях цієї категорії та розробити рекомендації з тактики огляду паперових і електронних документів з урахуванням цифровізації судочинства й ризиків маніпулювання даними.

Аналіз основних досліджень і публікацій

Проблематику огляду документів як джерела інформації традиційно розглядають у межах криміналістичної тактики й техніки. У працях українських учених сформовано теоретичні засади дослідження письмових та електронних документів, розроблено окремі рекомендації щодо виявлення ознак підробки та фальсифікації. Вагомий внесок у дослідження документів як матеріальних носіїв інформації зробили: Г. Авдеева, Т. Безсонна, С. Гонгало, А. Іщенко, Н. Клименко, Н. Комісарова, О. Одерій, М. Салтевський, В. Сезонов, К. Чаплинський, В. Шевчук, В. Шепітько та ін. Науковці обґрунтували криміналістичну характеристику документів, механізми їх утворення та методологію виявлення слідів інтелектуального й технічного підроблення. У їхніх працях закладено підхід до документа як до складної системи реквізитів і змістових елементів,

1 Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 25.01.2026).

що відображають не лише інформацію, а й спосіб її формування.

Сучасні трансформації судочинства, цифровізація процесуальних процедур і запровадження електронного документообігу зумовили появу нових напрямів наукових досліджень. Проблеми дослідження електронних документів, їх метаданих, цифрових слідів і механізмів фальсифікації розглядають у межах цифрової криміналістики. Ці аспекти ставали предметом досліджень Г. Авдеєвої², А. Амеліної та А. Середньої³, А. Коваленка⁴, В. Лисенка⁵, Р. Степанюка та С. Перліна⁶, В. Шепітька та М. Шепітька⁷, В. Шевчука⁸, М. Щербаковського та В. Сезонова⁹ та ін.

Водночас аналіз наукових джерел свідчить, що більшість розвідок присвячена або загальним питанням криміналістичного дослідження документів, або проблематиці електронних доказів за-

галом. Натомість механізм протиправної діяльності професійних учасників судочинства як специфічний об'єкт криміналістичного аналізу документів залишається недостатньо розробленим. Практично немає комплексних досліджень, у яких би тактику огляду паперових та електронних документів розглядали крізь призму реконструкції саме зловживань у сфері правосуддя і досудового розслідування кримінальних правопорушень.

Отже, попри значний доробок у сфері криміналістичного дослідження документів і цифрових доказів, проблема тактики огляду документів як засобу виявлення ознак і слідів протиправної діяльності професійних учасників судочинства потребує подальшого системного розроблення. Це зумовлює актуальність і наукову доцільність проведеного нами дослідження.

- 2 Avdeeva G. Technological breakthrough in criminalistics and forensic examination: new horizons. *Archive of Criminology and Forensic Sciences*. 2025. Vol. 11. No. 1. Pp. 100–110. DOI: [10.32353/acfs.11.2025.06](https://doi.org/10.32353/acfs.11.2025.06) (дата звернення: 19.01.2026).
- 3 Амеліна А. С., Середня А. І. Проведення слідчого огляду документів при розслідуванні кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2021. Вип. 67. С. 262–266. DOI: [10.24144/2307-3322.2021.67.50](https://doi.org/10.24144/2307-3322.2021.67.50) (дата звернення: 19.01.2026).
- 4 Коваленко А. В. Організація і тактика проведення огляду комп'ютерних даних. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки»*. 2023. № 4. С. 53–58. DOI: [10.32999/KSU2307-8049/2023-4-9](https://doi.org/10.32999/KSU2307-8049/2023-4-9) (дата звернення: 19.01.2026).
- 5 Лисенко В. В. Проблеми практики вилучення органами досудового розслідування речей і документів у суб'єктів господарювання. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2023. Вип. 1 (101). С. 269–287. DOI: [10.33766/2524-0323.101.269-287](https://doi.org/10.33766/2524-0323.101.269-287) (дата звернення: 19.01.2026).
- 6 Степанюк Р. Л., Перлін С. І. Цифрова криміналістика й удосконалення системи криміналістичної техніки в Україні. *Там само*. 2022. Вип. 3 (99). С. 283–284. DOI: [10.33766/2524-0323.99.283-284](https://doi.org/10.33766/2524-0323.99.283-284) (дата звернення: 19.01.2026).
- 7 Шепітько В., Шепітько М. Доктрина криміналістики та судової експертизи: формування, сучасний стан і розвиток в Україні. *Право України*. 2021. № 8. С. 12–27. DOI: [10.33498/louu-2021-08-012](https://doi.org/10.33498/louu-2021-08-012) (дата звернення: 19.01.2026).
- 8 Шевчук В. М. Європейський вектор розвитку сучасної криміналістики. *Адаптація правової системи України до права Європейського союзу: теоретичні та практичні аспекти* : мат-ли VI Всеукр. наук.-практ. конф. (Полтава, 29.09.2022). Полтава, 2022. С. 325–327.
- 9 Щербаковський М., Сезонов В. Збирання та дослідження електронних документів із застосуванням спеціальних знань. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2024. Вип. 3 (36). С. 10–23. DOI: [10.32353/khrife.3.2024.02](https://doi.org/10.32353/khrife.3.2024.02) (дата звернення: 19.01.2026).

Викладення основного матеріалу дослідження

Огляд документів — один із різновидів огляду, порядок якого передбачено положеннями ст. 237 КПК України¹⁰. Саме цією статтею визначено єдину процесуальну форму проведення огляду, можливими об'єктами якого можуть бути місцевість, приміщення та речі (за винятком трупів).

Відповідно до нормативних приписів і з метою виявлення та фіксації відомостей про обставини кримінального правопорушення, слідчий або прокурор проводить огляд місцевості, приміщення, речей, документів і комп'ютерних даних¹¹. Системний аналіз ч. 2—7 ст. 237 КПК України¹² підтверджує цей висновок. Усі процесуальні гарантії, порядок участі осіб, правила фіксації результатів, можливість вилучення речей і документів, застосування технічних засобів, а також повноваження слідчого із забезпечення належного проведення дії передбачені саме для огляду як єдиної слідчої (розшукової) дії. Закон не диференціює процедури залежно від того, чи є об'єктом місцевість, річ або документ. Тож документи в цій нормі є не самостійним предметом окремої процесуальної дії, а одним з її об'єктів.

Навіть положення ч. 5 ст. 237 КПК України, де згадано можливість «вилучення... речей і документів», підтверджує, що документ розглядають як різновид

об'єкта огляду, а не як підставу для окремої процесуальної форми. До того ж закон передбачає, що вилучені документи підлягають негайному огляду й опечатуванню, тобто законодавець пов'язує їх дослідження саме з процедурою огляду, а не з будь-якою іншою дією.

На окрему увагу заслуговують зміни до КПК України¹³, унесені Законом від 15.03.2022 р. № 2137-IX¹⁴, які додали до переліку об'єктів огляду комп'ютерні дані й докладно визначили порядок їх відображення в протоколі. Проте законодавець не виокремив нової додаткової слідчої (розшукової) дії, а лише уточнив особливості проведення огляду щодо специфічного об'єкта — інформації в цифровому вигляді. Такий підхід демонструє збереження єдиної процесуальної конструкції огляду з варіативністю об'єкта.

Отже, огляд документів має похідний, об'єктний характер: його процесуальну природу цілком визначено загальною конструкцією огляду, наведеною у ст. 237 КПК України¹⁵. Він не є самостійною слідчою (розшуковою) дією: це формальний різновид огляду залежно від предмета дослідження. Тож тактичні особливості огляду документів не змінюють його процесуальної форми, а лише конкретизують зміст діяльності слідчого в межах уже визначеної законом процедури. Це має принципове значення для правильного відмежування огляду документів від інших слідчих

10 Кримінальний процесуальний кодекс ... URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 25.01.2026).

11 Там само.

12 Там само.

13 Там само.

14 Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та Закону України «Про електронні комунікації» щодо підвищення ефективності досудового розслідування «за гарячими слідами» та протидії кібератакам : Закон України від 15.03.2022 р. № 2137-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2137-20#Text> (дата звернення: 25.01.2026).

15 Кримінальний процесуальний кодекс ... URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 25.01.2026).

(розшукових) дій, зокрема обшуку та тимчасового доступу до речей і документів.

В аспекті розкриття тактичних особливостей огляду документів не можна оминати увагою допустимих джерел походження таких документів. Огляду можуть підлягати лише ті документи, законний доступ до яких уже отримала сторона обвинувачення або які добровільно надали учасники кримінального провадження. Отже, такий висновок є логічним за системного тлумачення положень КПК України, що регламентують способи одержання речей і документів.

Якщо документи перебувають в особі, яка не надає їх добровільно, то отримати їх можна винятково за процедурою тимчасового доступу до речей і документів або обшуку. Отже, огляд не є самостійною підставою для проникнення в помешкання особи або примусового вилучення документів. Огляд має дослідницький, а не пошуковий характер. У разі якщо сторона захисту, потерпілий або інші учасники кримінального провадження добровільно надають документи, то їх дослідження здійснюють за допомогою огляду відповідно до ст. 237 КПК України з обов'язковою процесуальною фіксацією змісту, реквізитів і їхніх зовнішніх ознак¹⁶. Такий огляд виконує функцію процесуального закріплення доказової інформації.

У тих ситуаціях, коли документи вилучені під час іншої слідчої (розшукової) дії на законних підставах (наприклад, під час обшуку або затримання), їх подальше дослідження також здійснюють у порядку, передбаченому ч. 5 ст. 237 КПК України¹⁷. Отже, огляд у таких ви-

падках — логічне продовження вже проведеної процесуальної дії, а не окремий спосіб доступу до інформації.

Варто зауважити, що огляду підлягають також документи, вилучені під час виконання ухвали слідчого судді про тимчасовий доступ до речей і документів. Процедура тимчасового доступу спрямована на забезпечення законного отримання документів, що перебувають у фізичних або юридичних осіб. Водночас сама реалізація тимчасового доступу не замінює дослідницької стадії їх процесуального вивчення. Після фактичного одержання документів виникає потреба в їх фіксації, аналізі реквізитів, змісту, зовнішніх ознак, а також відображенні цих відомостей у протоколі. Саме на цій стадії застосовують механізм огляду відповідно до ст. 237 КПК України¹⁸.

Отже, тимчасовий доступ виконує функцію легітимації отримання документів, тоді як огляд забезпечує їх процесуальне дослідження та закріплення доказової інформації. Це різні за юридичною природою процесуальні інструменти, що перебувають у функційному взаємозв'язку.

Зазначене відповідає логіці ч. 5 ст. 237 КПК України, згідно з якою вилучені речі й документи підлягають негайному огляду й опечатуванню¹⁹. Хоча ця норма безпосередньо пов'язана із загальною процедурою огляду, її зміст також поширюється на документи, отримані під час інших процесуальних дій, зокрема тимчасового доступу. Фактично огляд у такому разі є наступною, обов'язковою стадією роботи з документами, що вже набули процесуального статусу потенційних доказів.

16 Кримінальний процесуальний кодекс ... URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 25.01.2026).

17 Там само.

18 Там само.

19 Там само.

Тож огляд документів, вилучених під час реалізації тимчасового доступу до речей і документів, спрямований на забезпечення збирання доказів: його здійснюють з метою належної фіксації їхнього змісту, перевірки цілісності, визначення ознак автентичності та тимчасового вилучення для дослідження й застосування під час провадження кримінальної процесуальної діяльності. Умовно кажучи, цей підхід забезпечує дотримання процесуального балансу: примусовий доступ до документів можливий лише за судовим дозволом, а подальше їх дослідження здійснюють у межах загальної процедури огляду як різновиду слідчої (розшукової) дії.

Вивчення матеріалів кримінальних правопорушень, до вчинення яких причетні професійні учасники судочинства, дає нам змогу констатувати, що на практиці документи частіше вилучають саме під час проведення обшуку. Такий підхід обумовлений специфікою механізму протиправної діяльності у сфері правосуддя. Документи, що відображають відповідні дії, зазвичай не передають добровільно й не зберігають у відкритому доступі. Навпаки: їх можуть ховати, зберігати у службових архівах, сейфах, службових комп'ютерах або інших носіях інформації, доступ до яких обмежений. Із урахуванням можливих ризиків опитані слідчі Державного бюро розслідувань і працівники органів прокуратури визначають тимчасовий доступ до речей і документів як недостатньо ефективний захід. Водночас навіть у разі вилучення документів під час обшуку їх подальше процесуальне дослідження здійснюють відповідно до ст. 237 КПК України²⁰. Тож обшук виконує функцію

примусового відшукування та вилучення документів, тоді як огляд забезпечує їх фіксацію, аналіз змісту та надання їм статусу доказів.

Під час розслідування кримінальних правопорушень проти правосуддя, учинених професійними учасниками судочинства, об'єктами огляду найчастіше стають документи, які безпосередньо відображають процесуальну діяльність відповідних суб'єктів і фіксують реалізацію ними владних або професійних повноважень. Ми пропонуємо об'єднати типові об'єкти огляду в такі групи:

- 1) процесуальні документи, складені стороною обвинувачення під час досудового розслідування. До них належать протокол затримання, повідомлення про підозру, клопотання про застосування запобіжних заходів, протоколи слідчих (розшукових) дій, обвинувальні акти тощо. Саме ці документи стають основними у провадженнях за ст. 371 і 372 Кримінального кодексу України²¹, оскільки вони фіксують рішення про обмеження свободи або притягнення особи до кримінальної відповідальності. Окрема підгрупа — протоколи допитів і додатки до них (аудіо- та відеозаписи). Вони мають вирішальне значення у справах про примушування давати показання, адже в них може бути відображено низку зауважень допитуваного до складеного документа;
- 2) документи, складені іншими особами, установами й організаціями, пов'язані з наданням правничої допомоги. Це, зокрема,

20 Кримінальний процесуальний кодекс URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 25.01.2026).

21 Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 25.01.2026).

доручення центру надання безоплатної правничої допомоги, протоколи роз'яснення права на захист, заяви про відмову від захисника, журнали судових засідань, ухвали суду тощо;

- 3) документи й електронні дані, пов'язані з функціонуванням автоматизованих систем у сфері правосуддя. Це журнали реєстрації в автоматизованих системах документообігу суду, лог-файли доступу, дані щодо розподілу справ, електронні записи в ЄРДР, електронні процесуальні документи з метаданими;
- 4) службові матеріали кримінального провадження, листування, витяги з ЄРДР, процесуальні документи з грифом обмеженого доступу, розписки, а також документи внутрішнього службового користування. Їх зазвичай складають під час повідомлення особи про заборону розголошення відомостей досудового розслідування, оперативно-розшукової діяльності, також вони пов'язані із застосуванням щодо особи заходів безпеки;
- 5) інші документи (службові журнали реєстрації відвідувачів; внутрішнє службове листування; проекти процесуальних документів і їх чернетки; накази, доручення та розпорядження керівництва; документи кадрового або дисциплінарного характеру, якщо вони пов'язані з предметом доказування).

Можна узагальнити, що найчастіше огляду підлягають офіційні процесуальні документи, які фіксують реалізацію владних повноважень професійних учасників судочинства, а також електронні документи та службові ма-

теріали, що відображають фактичний механізм прийняття рішень. Саме вони містять інформацію про законність або незаконність дій відповідного суб'єкта, хронологію прийняття рішень, їхній зміст і процесуальну форму.

Отже, документ у цій категорії кримінальних проваджень є не лише носієм інформації, а й безпосереднім відображенням механізму протиправної діяльності, що зумовлює його провідне значення як об'єкта огляду та доказування.

Документи, що стають об'єктами огляду під час розслідування кримінальних правопорушень проти правосуддя, можуть мати різну криміналістичну природу. Вони здатні як містити ознаки повної або часткової підробки, так і бути формально справжніми, не маючи жодних технічних дефектів або ознак фальсифікації.

Іноді документ є предметом технічної або інтелектуальної підробки. Ідеться про внесення неправдивих відомостей до протоколів слідчих дій, зміну дат їх складання, виготовлення документів «заднім числом», унесення виправлень без належного засвідчення, підроблення підписів учасників кримінального провадження, маніпуляції з метаданими електронних файлів, утручання в автоматизовані системи документообігу тощо. Метою огляду таких документів є виявлення ознак їх підроблення.

Учені слушно зазначають, що поміж способів виявлення інтелектуальної підробки особливе місце посідає логічний аналіз змісту документа, а також зіставлення його із загальновідомими фактами й обставинами, установленіми під час досудового розслідування. Ідеться не лише про формальне прочитання тексту, а й про його системне осмислення в контексті всієї сукупності зібраних доказів. Значення змістовного

аналізу документа зумовлене його природою: документ є матеріалізованою формою людської думки, засобом фіксації волевиявлення та інтелектуальної діяльності конкретної особи. У ньому відображено не лише інформацію про подію, а й спосіб її інтерпретації укладачем. Саме тому ретельне дослідження дає змогу простежити логіку мислення автора, виявити внутрішні суперечності, оцінити спрямованість його дій і встановити, чи відповідає викладене фактичним обставинам справи.

Логічному аналізу підлягає не тільки текст документа, а й його зовнішнє оформлення. Слідчий має уважно дослідити всі наявні ознаки: структуру викладення, стиль, термінологію, послідовність реквізитів, їхні повноту й відповідність процесуальним вимогам. Водночас формальна правильність документа ще не гарантує його достовірності.

Водночас погоджуємося з І. Смалю, що під час дослідження документів необхідно також зважати на психологічні аспекти поведінки особи, яка їх складала. Практика свідчить, що рекомендації щодо виявлення підробки через відсутність або неправильне заповнення реквізитів не завжди є достатніми. Навпаки: іноді фальсифікований документ виглядає більш «бездоганним», ніж автентичний. Усвідомлюючи протиправний характер своїх дій, особа може виявляти підвищену старанність, ретельно відтворювати форму, структуру та навіть стилістичні особливості офіційних документів, прагнучи створити переконливу ілюзію законності²².

Отже, інтелектуальну підробку рідко виявляють лише за формальними ознаками. Її виявлення потребує комплексного підходу, що поєднує логічний,

змістовний, порівняльний і психологічний аналізи документа в системному зв'язку з іншими доказами у кримінальному провадженні.

Значно складнішою з позицій доказування є ситуація, коли документ не містить жодних зовнішніх або технічних ознак підробки, проте відображає протиправне рішення або дію. У цій ситуації нерідко фігурують процесуальні документи, складені з дотриманням формальних вимог закону, але за своїм змістом незаконні. Наприклад, постанова про притягнення завідомо невинного до кримінальної відповідальності або ухвала про застосування запобіжного заходу за відсутності достатніх підстав може бути належно оформлена, містити всі реквізити, підпис уповноваженої особи та зареєстрована в обумовленому порядку. Проте це не виключає її кримінально-протиправного характеру.

У подібних ситуаціях протиправність полягає не в технічній фальсифікації документа, а в зловживанні владними повноваженнями, умисному перекручуванні фактичних обставин, свідомому ігноруванні доказів або штучному створенні доказової бази. Документ тут стає формою реалізації протиправного рішення, а не його фальсифікованою імітацією.

Слід також зважати на таке: можливі ситуації, коли документ цілком автентичний і відповідає фактичним обставинам, але ним послуговуються в протиправному механізмі як складником легалізації незаконних дій. Наприклад, службові листи, рапорти, клопотання можуть відображати реальні процесуальні дії, проте їх сукупність і послідовність свідчать про заздалегідь узгоджений намір створити формальну видимість законності.

²² Смалю І. В. Методика розслідування підроблення проїзних квитків : дис. ... канд. юрид. наук. Донецьк, 2007. С. 96.

Отже, для розслідування кримінальних правопорушень цієї групи характерні ситуації, коли документ може бути:

- 1) предметом підробки (технічної або інтелектуальної);
- 2) формально справжнім, але містити завідомо неправдиві відомості;
- 3) цілком автентичним, проте слугувати інструментом реалізації незаконного рішення. Це зумовлює необхідність комплексного підходу до його огляду. Дослідження не має обмежуватися перевіркою реквізитів, підписів або цілісності бланків. Вирішального значення набуває змістовий аналіз документа, його зіставлення з іншими матеріалами кримінального провадження, перевірка хронології прийняття рішень, відповідності фактичним даним, логіці процесу та вимогам закону.

Щодо матеріальної підробки документів слід звернути увагу на те, що під час огляду документів визначення та дослідження їхніх індивідуальних ознак здійснюють насамперед за допомогою безпосереднього спостереження, тобто зорового сприйняття. Проте можливості звичайного візуального огляду обмежені. За умов дослідження «неозброєним оком» практично неможливо виявити дрібні й мікроскопічні деталі (зокрема, особливості штрихів, характер натиску письмового приладдя, мікрodefекти паперу, незначні відмінності у відтінках барвників або послідовність нанесення реквізитів). Саме тому для повноцінного виявлення та фіксації таких ознак необхідно застосовувати спеціальні науково-технічні засоби і прийоми, розроблені криміналістикою. Ідеться про користування збільшувальною техні-

кою, різними режимами освітлення (косопадаючого, ультрафіолетового, інфрачервоного) і цифрової фіксації з високою роздільною здатністю, а також іншими методами, що дають змогу дослідити документ на мікрорівні²³. Отже, ефективний огляд документів передбачає поєднання первинного візуального аналізу із застосуванням спеціальних криміналістичних засобів, що забезпечують виявлення прихованих або малопомітних ознак, які можуть мати істотне значення для подальшого розслідування.

Особливості огляду електронних документів зумовлено їх нематеріальною природою, специфікою зберігання, відтворення та можливістю швидкого модифікування або знищення. Щодо дослідження комп'ютерних даних, то в науковій літературі зазначають такі аспекти: електронний документ не існує як самостійний фізичний об'єкт; він має інформаційну природу, що зберігається на матеріальному носії у вигляді цифрового коду, тому огляд фактично охоплює не лише зміст документа, а й технічні характеристики носія, програмне середовище, у якому він створений або відкривається, а також умови доступу до нього. Це потребує обов'язкового залучення спеціаліста у сфері інформаційних технологій.

Принцип незмінності даних має пріоритетне значення. Під час огляду необхідно мінімізувати ризик модифікації інформації. Слід послуговуватися спеціальними технічними засобами копіювання (створення біт-копій, образів носія), фіксації екрана, протоколювання системних параметрів. Будь-яке відкриття, редагування або збереження файлу здатне змінити його метадані, що може позначитися на подальшому дослідженні цих об'єктів.

23 Степанюк Р. Л., Гусева В. О., Кікінчук В. В. та ін. Криміналістика: криміналістична техніка : навч. посіб. Харків, 2023. 388 с. URI: <https://dspace.univd.edu.ua/handle/123456789/16118> (дата звернення: 25.01.2026).

Під час огляду електронного документа предметом дослідження є не лише текст або графічний зміст документа, а й його метадані: дата та час створення й останнього редагування, авторство, історія змін, цифрові підписи, електронні ідентифікатори, IP-адреси тощо. Саме ці технічні атрибути часто дають змогу визначити фактичні обставини створення документа або його фальсифікації. У протоколі докладно відображають тип і модель пристрою, програмне забезпечення, алгоритм доступу до файлу, послідовність дій слідчого та спеціаліста, спосіб копіювання та збереження інформації. До протоколу додають електронні носії з копіями файлів, роздруківки, скриншоти, хеш-суми для підтвердження цілісності даних. Специфікою електронних даних є можливість віддаленого зберігання інформації (хмарні сервіси, сервери, мережеві ресурси). У такому разі огляд можна поєднати з технічними заходами фіксації мережевих з'єднань, журналів доступу, даних облікових записів ²⁴.

Отже, огляд електронних документів відрізняється від огляду паперових тим, що він спрямований не лише на сприйняття змісту, а й на технічний аналіз цифрового середовища їх існування. Такий огляд потребує спеціальних знань, застосування криміналістичних та інформаційно-технічних засобів, суворого дотримання принципу збереження цифрової цілісності та максимально докладної процесуальної фіксації всіх дій.

Висновки

У справах щодо протиправної діяльності професійних учасників судочинства

документ не завжди є підробкою у класичному криміналістичному розумінні. Часто він цілком справжній за формою, але протиправний за суттю. Саме ця обставина зумовлює підвищені вимоги до тактики його огляду й аналітичного дослідження.

Документи (паперові та електронні) у кримінальних провадженнях щодо злочинів проти правосуддя, учинених професійними учасниками судочинства, є основним інформаційним масивом, який дає змогу реконструювати механізм протиправної діяльності: послідовність і логіку ухвалення процесуальних рішень, способи впливу на учасників провадження та приховані елементи зловживань, замасковані під формально законну поведінку.

Процесуально допустимими об'єктами огляду можуть бути лише документи, законний доступ до яких уже забезпечено: їх добровільно надали учасники кримінального провадження, або отримали в порядку тимчасового доступу, або вилучили під час обшуку або іншої слідчої (розшукової) дії. Огляд не може підмінити інструментів примусового одержання документів і не є підставою для проникнення в помешкання особи або примусового вилучення доказової інформації.

У провадженнях щодо професійних учасників судочинства документи частіше вилучають під час обшуку, оскільки вони пов'язані з механізмом зловживань, їх зазвичай не надають добровільно, а ховають або зберігають у службових приміщеннях, архівах, сейфах, на службових комп'ютерах та інших носіях інформації. За таких умов тимчасовий доступ часто є менш ефективним способом забезпечення доказів, тоді як обшук дає змогу

24 Коваленко А. В. Криміналістичне вчення про збирання, дослідження та використання доказів у кримінальному провадженні : монографія. Київ, 2024. 558 с. URI: <https://rep.dnuvs.ukr.education/handle/123456789/3916> (дата звернення: 25.01.2026).

мінімізувати ризики знищення, відбору або модифікації документів.

Класифікацію типових об'єктів огляду в досліджуваній категорії кримінальних правопорушень, на нашу думку, можна представити такими групами: процесуальні документи сторони обвинувачення (зокрема протоколи, повідомлення про підозру, клопотання, обвинувальні акти); документи, що підтверджують реалізацію права на захист (доручення бюро правничої допомоги, заяви, протоколи роз'яснення прав, журнали судових засідань, ухвали); службові матеріали з обмеженим доступом і внутрішні документи; електронні документи і цифрові записи автоматизованих систем (ЄРДР, автоматизований розподіл, електронний документообіг, журнали доступу, лог-файли, метадані).

Документи у справах досліджуваної нами групи можуть мати різну криміналістичну природу: бути підробленими (з ознаками матеріальної або інтелектуальної підробки) чи формально автентичними й бездоганними за реквізитами, але протиправними за змістом чи функційним призначенням у механізмі зловживань. Це зумовлює необхідність комплексного підходу до огляду, який поєднує перевірку реквізитів і матеріальних ознак з логічним, змістовним і хронологічним аналізом документа в системному зв'язку з іншими доказами.

Огляд електронних документів і комп'ютерних даних потребує врахування та дотримання низки тактичних аспектів і підвищених вимог до фіксації, оскільки цифрові дані легко змінюються, можуть існувати в кількох копіях і зберігатися як інформація на матеріальних носіях або віддалених ресурсах. Пріоритетними завданнями є забезпечення незмінності (створення копій / образів, контрольні хеш-суми), фікса-

ція метаданих, журналів подій і параметрів доступу, докладне протоколювання послідовності дій слідчого та спеціаліста із застосуванням технічних засобів (скриншоти, відеозапис екрана, друк електронних форм у придатному для сприйняття вигляді).

Ефективність доказування у провадженнях щодо злочинів проти правосуддя, учинених професійними учасниками судочинства, значно залежить від правильного визначення джерела походження документів, належної процесуальної форми їх огляду та здатності слідчого відрізнити технічні ознаки підроблення від «правомірно оформлених» документів, які фактично відображають зловживання процесуальною формою.

Результати дослідження створюють підґрунтя для подальшого розвитку криміналістичних рекомендацій щодо тактики огляду документів (зокрема, електронних) і можуть бути застосовані для підвищення якості фіксації доказової інформації, мінімізації ризиків втрати цифрових слідів та вдосконалення методик розслідування кримінальних правопорушень проти правосуддя, суб'єктами яких є професійні учасники судочинства.

Inspection of Documents Detailing the Mechanism of Unlawful Conduct by Professional Participants in Proceedings

***Yevhen Sup,
Yevhenii Zozulia***

The Article Purpose is to determine particularities of inspecting and analysing paper and electronic documents as sources of information about the mechanism of unlawful conduct by professional participants in proceedings during the investigation of criminal offenses against justice. To meet this goal, a variety of general scientific, special legal, and

philosophical methods have been employed, which made sure there was a systematic approach to studying documents as carriers of evidence in the context of proceedings digitalisation. It has been substantiated that inspection of documents is derivative and objective in nature and is carried out within the framework of a uniform legal procedure for inspection stipulated by Art. 237 of the Criminal Procedure Code of Ukraine. The paper determines permissible sources of document origin that may be subjected to inspection: voluntary provision by participants in proceedings, temporary access to documents, and seizure during searches. The last one is the most common method of obtaining access to and seizing documents in cases of this category. A classification system for typical objects of inspection (procedural documents of the prosecution, documents relating to the exercise of the right to defence, materials and digital records of automated systems, restricted-access official documents, internal official correspondence, and other organizational and administrative materials) has been discussed. It has been generalized that documents can be either forged (containing signs of material or intellectual forgery) or formally authentic without external signs of falsification, but unlawful in terms of content or functional purpose within the mechanism of abuse. Emphasis is placed on particularities of inspecting electronic documents and computer data: the need to engage a specialist, record metadata and event logs, ensure consistency in digital information, and properly document results in line with procedural requirements. Research findings will be of practical use in refining tactical recommendations for document inspection and enhancing a proof procedure in criminal proceedings concerning crimes against justice committed by professional participants in proceedings.

Keywords: justice; investigative (search) action; inspection; document; electronic document; investigative tactics.

Фінансування

Це дослідження не отримало жодного спеціального гранту від фінансових установ у державному, комерційному або некомерційному секторах.

Відмова від відповідальності

Засновники не грали жодної ролі у розробленні дослідження, добиранні й аналізуванні даних, рішенні про публікацію або підготовку рукопису.

Учасники

Автори зробили свій внесок винятково в інтелектуальну дискусію, що є основою цього документа, дослідження судової практики, написання та редагування, і беруть на себе відповідальність за її зміст і тлумачення.

Декларація щодо конфлікту інтересів

Автори заявляють, що у них відсутній конфлікт інтересів.

References

- Amelina, A. S., Serednia, A. I. (2021). Provedennia slidchoho ohliadu dokumentiv pry rozsliduvanni kryminalnykh pravoporushen u sferi hospodarskoi diialnosti [Conducting an investigative review of documents in the investigation of criminal offenses in the sphere of economic activity]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriya: Pravo*. Vyp. 67. DOI: 10.24144/2307-3322.2021.67.50 [in Ukrainian].
- Avdeeva, G. (2025). Technological breakthrough in criminalistics and forensic examination: new horizons. *Archive of Criminology and Forensic Sciences*. Vol. 11. No. 1. DOI: 10.32353/acfs.11.2025.06.
- Kovalenko, A. V. (2023). Orhanizatsiia i taktika provedennia ohliadu komp'iuternykh danykh [Organization and tactics of computer data inspection]. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu. Seriya «Iurydychni nauky»*. № 4. DOI: 10.32999/KSU2307-8049/2023-4-9 [in Ukrainian].
- Kovalenko, A. V. (2024). Kryminalistychne vchenia pro zbyrannia, doslidzhennia ta vykorystannia dokaziv u kryminalnomu provadzhenni

- [Criminalistic doctrine on the collection, examination, and use of evidence in criminal proceedings] : monohrafiia. Kyiv. URI: <https://rep.dnuvs.ukr.education/handle/123456789/3916> [in Ukrainian].
- Lysenko, V. V. (2023). Problemy praktyky vy-luchennia orhanamy dosudovoho rozsliduvannia rechei i dokumentiv u sub'ektiv hospodariuvannia [Problems of the practice of seizure of things and documents from business entities by pre-trial investigation authorities]. *Visnyk Luhanskoho navchalno-naukovoho instytutu imeni E. O. Didorenka*. Vyp. 1 (101). DOI: [10.33766/2524-0323.101.269-287](https://doi.org/10.33766/2524-0323.101.269-287) [in Ukrainian].
- Shcherbakovskiy, M., Sezonov, V. (2024). Collection and research on electronic documents using specific expertise. *Theory and Practice of Forensic Science and Criminalistics*. Is. 3 (36). DOI: [10.32353/khrife.3.2024.02](https://doi.org/10.32353/khrife.3.2024.02).
- Shepitko, V., Shepitko, M. (2021). Doktryna kry-minalistyky ta sudovoi ekspertyzy: formu-vannia, suchasnyi stan i rozvytok v Ukraini [Doctrine of criminalistics and forensic examination: formation, current state and development in Ukraine]. *Pravo Ukrainy*. № 8. DOI: [10.33498/louu2021-08-012](https://doi.org/10.33498/louu2021-08-012) [in Ukrainian].
- Shevchuk, V. M. (2022). Yevropeyskyi vektor rozvytku suchasnoi kryminalistyky [The European vector of modern criminalistics development]. *Adaptatsiia pravovoi systemy Ukrainy do prava Yevropeiskoho soiuzu: teoretychni ta praktychni aspekty* : mat-ly VI Vse-ukr. nauk.-prakt. konf. (Poltava, 29.09.2022). Poltava [in Ukrainian].
- Smal, I. V. (2007). *Metodyka rozsliduvannia pid-roblennia proiznykh kvytiv* [Methodology for investigating forgery of travel tickets] : dys. ... kand. yuryd. nauk. Donetsk [in Ukrainian].
- Stepaniuk, R. L., Husieva, V. O., Kikin-chuk, V. V. ta in. (2023). *Kryminalistyka: kryminalistychna tekhnika* [Criminalistics: forensic technology] : navch. posib. Kharkiv. URI: <https://dspace.univd.edu.ua/handle/123456789/16118> [in Ukrainian].
- Stepaniuk, R. L., Perlin, S. I. (2022). Tsyfro-va kryminalistyka y udoskonalennia syste-my kryminalistychnoi tekhniky v Ukraini [Digital forensics and improvement of the forensic technology system in Ukraine]. *Visnyk Luhanskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav imeni E. O. Didorenka*. Vyp. 3 (99). DOI: [10.33766/2524-0323.99.283-284](https://doi.org/10.33766/2524-0323.99.283-284) [in Ukrainian].

Суп, Є., Зозуля, Є. (2026). Огляд документів, що відображають механізм протиправної діяльності професійних учасників судочинства. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. Вип. 1 (42). С. 106—120. DOI: [10.32353/khrife.1.2026.08](https://doi.org/10.32353/khrife.1.2026.08).

Способи, знаряддя та засоби вчинення кримінальних правопорушень у сфері надання професійної правничої допомоги

Крістіна Романаускас*

* Д-ка філос. в галузі права, докторантка ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», м. Харків, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0009-0006-9545-9755>, e-mail: kristina.r7@ukr.net

DOI: 10.32353/khrife.1.2026.09 УДК 343.985(477)

Надійшло 13.02.2026 / Рецензовано 25.02.2026 / Прийнято до друку 31.03.2026 /

Доступно онлайн 31.03.2026

Мета статті — розкрити криміналістичну сутність способів, знарядь і засобів учинення кримінальних правопорушень у сфері надання професійної правничої допомоги, визначити їхню структуру, функційні особливості та значення для формування криміналістичної характеристики й удосконалення методики розслідування цієї категорії правопорушень. Для досягнення поставленої мети застосовано комплекс загальнонаукових (аналіз і синтез, індукція і дедукція) та спеціальних (діалектичний, системно-структурний, формально-юридичний, порівняльно-правовий, узагальнення) методів наукового пізнання. Обґрунтовано, що спосіб учинення кримінального правопорушення є одним з найважливіших елементів криміналістичної характеристики, який відображає закономірності злочинної поведінки, зумовлює особливості слідової картини та має вирішальне значення для організації досудового розслідування. Доведено, що у сфері надання професійної правничої допомоги способи вчинення кримінальних правопорушень характеризуються поєднанням відкритих і латентних форм впливу, включно з фізичним, психологічним, інформаційним і процесуально-організаційним тисками, а також пов'язані зі зростанням ролі цифрових технологій у реалізації злочинного умислу. Проведене узагальнення наукових підходів дало змогу уточнити співвідношення категорій «спосіб», «знаряддя» і «засоби» учинення кримінального правопорушення. Запропоновано розмежування, відповідно до якого знаряддями є предмети, якими безпосередньо користуються під час

реалізації об'єктивного боку кримінального правопорушення, тоді як засоби охоплюють ресурси, які забезпечують підготовку, полегшують реалізацію злочинного задуму або сприяють приховуванню злочинної діяльності. Визначено, що той самий предмет залежно від функційної ролі може виступати як знаряддям, так і засобом учинення кримінального правопорушення. На підставі аналізу положень Кримінального кодексу України розкрито характерні способи учинення кримінальних правопорушень, передбачених його ст. 374, 397—400, 400-1, окреслено типові моделі злочинного впливу на суб'єктів професійної правничої допомоги. Доведено, що дослідження способів, знарядь і засобів учинення таких правопорушень має не лише теоретичне, а й істотне практичне значення, оскільки дає змогу прогнозувати типові сліди, формувати обґрунтовані слідчі версії й удосконалювати тактичні підходи до розслідування. Здобуті результати сприяють поглибленню криміналістичних уявлень про механізм кримінальних правопорушень у сфері професійної правничої допомоги та створюють підґрунтя для розроблення спеціальних методичних рекомендацій з їх виявлення, розслідування й доказування, а також для зміцнення гарантій незалежності адвокатської діяльності й ефективності захисту прав людини.

Ключові слова: кримінальне правопорушення; правнича допомога; спосіб учинення злочину; засіб; доказування; присвоєння повноважень.

Постановка наукової проблеми

Сфера надання професійної правничої допомоги є невід'ємним складником функціонування демократичної правової держави, оскільки забезпечує реалізацію конституційних гарантій права на захист, доступ до правосуддя та справедливого судового розгляду. У сучасних умовах трансформації правової системи та посилення ролі адвокатури також зростає кількість кримінально-протиправних посягань, пов'язаних зі здійсненням професійної правничої діяльності. Такі діяння зловмисники втілюють як у формі протиправного впливу на адвокатів та інших суб'єктів надання правничої допомоги, так і у вигляді зловживань правовими інструментами з боку учасників юридичних відно-

син, що негативно впливає на авторитет правничої професії та ефективність функціонування системи правосуддя загалом.

Суспільна небезпека кримінальних правопорушень цієї категорії зумовлена їхнім подвійним негативним ефектом: з одного боку, вони посягають на права конкретних осіб — адвокатів, представників або клієнтів, а з іншого — створюють ризики підризу інституційних засад незалежності адвокатури й довіри до правосуддя. Розслідування таких правопорушень ускладнено необхідністю забезпечити баланс між завданнями кримінального переслідування та гарантіями професійної діяльності правників, зокрема дотриманням адвокатської таємниці, процесуальних гарантій і принципу незалежності.

У криміналістичному аспекті одним з провідних елементів характеристики цієї групи кримінальних правопорушень є способи й засоби їх учинення. Саме спосіб реалізації злочинного умислу зумовлює механізм взаємодії правопорушника з потерпілим, обстановкою та іншими елементами злочинної події, формує слідову картину і впливає на побудову слідчих версій. Водночас сучасні умови розвитку професійної комунікації, цифровізації правничої діяльності та поширення дистанційної взаємодії істотно модифікують традиційні способи злочинного впливу, поєднуючи фізичні, інформаційні, психологічні й технічні засоби реалізації протиправних дій.

Незважаючи на підвищену увагу окремих учених до кримінальних правопорушень у сфері професійної правничої допомоги, більшість досліджень зосереджено на питаннях їх кримінально-правової кваліфікації, класифікації, механізму вчинення або окремих елементів криміналістичної характеристики. Проте проблематика способів, знарядь і засобів учинення таких правопорушень як самостійного об'єкта криміналістичного аналізу до сьогодні не отримала комплексного наукового осмислення. Відсутність системного підходу до їх дослідження ускладнює формування ефективних методичних рекомендацій для органів досудового розслідування, знижує рівень типізації слідчих ситуацій і обтяжує прогнозування поведінки особи злочинця.

Отже, актуальність дослідження способів, знарядь і засобів учинення кримінальних правопорушень у сфері надання професійної правничої допомоги зумовлена потребою поглибленого криміналістичного аналізу механізму злочинної діяльності в цій сфері, визначення типових моделей протиправної

поведінки та вироблення науково обґрунтованих підходів до підвищення ефективності їх розслідування.

Зважаючи на викладене вище, дослідження способів, знарядь і засобів учинення кримінальних правопорушень у сфері надання професійної правничої допомоги набуває не лише теоретичного, а й вагомого практичного значення для розвитку криміналістичної науки й удосконалення діяльності органів досудового розслідування. Аналіз цих складників криміналістичної характеристики дасть змогу глибше розкрити закономірності механізму злочинної діяльності, окреслити типові форми реалізації злочинного умислу, а також визначити напрями оптимізації слідчої діяльності в умовах специфіки правничої сфери. Саме це зумовлює необхідність комплексного наукового дослідження, спрямованого на систематизацію способів, знарядь і засобів учинення таких кримінальних правопорушень, визначення їх криміналістично значущих ознак та формування науково обґрунтованих підходів до користування ними в процесі розслідування.

Мета статті

Розкрити криміналістичну сутність способів, знарядь і засобів учинення кримінальних правопорушень у сфері надання професійної правничої допомоги, визначити їх структуру, функційні особливості та значення для формування криміналістичної характеристики й удосконалення методики розслідування цієї категорії правопорушень.

Методи дослідження

Для досягнення поставленої мети застосовано комплекс загальнонаукових

і спеціальних методів наукового пізнання. Діалектичний метод дав змогу розкрити сутність та динаміку кримінальних правопорушень, що посягають на надання професійної правничої допомоги, виявити їх об'єктивну й суб'єктивну зумовленості, простежити взаємозв'язок між правовими гарантіями діяльності адвоката, кримінально-правовими конструкціями відповідних складів і криміналістичними ознаками протиправного впливу (зокрема, у формах відкритого й латентного тиску, процесуальних маніпуляцій і цифрових посягань).

Системно-структурний метод застосовано для визначення місця та способу вчинення у структурі механізму злочинної діяльності й у системі криміналістичної характеристики, а також для виокремлення та впорядкування криміналістично значущих критеріїв аналізу правопорушень досліджуваної групи (спосіб, обстановка, особа правопорушника, особа потерпілого, сліди, наслідки). Цей метод також сприяв обґрунтуванню розмежування знарядь і засобів учинення кримінального правопорушення залежно від їх функційної ролі в реалізації об'єктивного боку, підготовки або приховуванні злочинної діяльності.

Формально-юридичний метод став у пригоді для аналізу конструкції складів кримінальних правопорушень, що належать до групи вчинених у сфері надання професійної правничої допомоги, з'ясування змісту їхніх об'єктивних і суб'єктивних ознак та визначення можливих форм реалізації протиправного впливу з урахуванням положень Кримінального кодексу України¹ (далі — *КК України*). Це допомогло коректно пов'язати кримінально-правові характеристики

з криміналістичними виявами способів учинення й особливостями доказування.

Формально-логічні методи застосовано для встановлення спільних і відмінних ознак способів учинення різних видів правопорушень у досліджуваній сфері, а також для типізації моделей злочинної поведінки. Аналіз дав змогу виокремити індивідуальні ознаки окремих способів (фізичний, психологічний, інформаційний, процесуально-організаційний), синтез — інтегрувати їх у єдину систему й узгодити з механізмом злочину, індукція — сформулювати загальні положення на підставі вивчення окремих виявів, дедукція — перевірити узагальнення за допомогою їх співвіднесення з нормативними конструкціями та криміналістичною логікою доказування.

Порівняльно-правовий метод сприяв зіставленню наукових підходів до визначення способу скоєння злочину, розмежуванню суміжних категорій (спосіб, механізм, знаряддя, засоби), а також аналізу українських та іноземних напрацювань з криміналістичної типізації способів протиправного впливу на суб'єктів правничої діяльності (зокрема, у контексті цифровізації професійної комунікації та зростання інформаційних посягань).

Метод узагальнення дав змогу сформулювати висновки щодо криміналістичного значення способів, знарядь і засобів учинення кримінальних правопорушень у сфері надання професійної правничої допомоги, окреслити практичні орієнтири для їх встановлення та доказування, а також визначити перспективні напрями вдосконалення методичних рекомендацій з організації досудового розслідування в цій категорії кримінальних проваджень.

1 Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 01.02.2026).

Аналіз основних досліджень і публікацій

Теоретичні засади аналізу способу вчинення кримінального правопорушення сформовано у працях представників криміналістичної школи, які досліджували механізм злочинної діяльності й закономірності формування слідів. Значний внесок у розвиток цієї проблематики зробили В. Бахін, П. Біленчук, А. Волобуєв, В. Журавель, В. Коновалова, В. Шепітько, В. Шевчук та інші науковці, які обґрунтували значення способу вчинення злочину як одного з провідних елементів криміналістичної характеристики. Їхні дослідження стали методологічним підґрунтям для подальшого вивчення механізму кримінально протиправної діяльності в різних сферах суспільних відносин.

У сучасних дослідженнях науковці дедалі більше уваги приділяють вивченню окремих елементів механізму злочину. Зокрема, розроблення деяких аспектів криміналістичної типізації способів злочинної поведінки у сфері правосуддя представлено у працях С. Книженко, Я. Олійника, Д. Русанівської, Є. Супа, М. Шепітька та ін. У їхніх працях розглянуто криміналістичні класифікації відповідних правопорушень, особли-

вості доказування, обстановку вчинення, а також специфіку суб'єктного складу й типових способів протиправного впливу — від утручання в діяльність захисника до погроз, насильства та майнових посягань².

Водночас проведений аналіз наукових джерел свідчить, що більшість досліджень зосереджено або на загальнотеоретичних питаннях механізму злочину, або на окремих кримінально-правових аспектах відповідних складів кримінальних правопорушень. Питання ж комплексного криміналістичного дослідження способів, знарядь і засобів учинення кримінальних правопорушень у сфері надання професійної правничої допомоги залишаються недостатньо розробленими. Отже, сучасний стан наукової розробленості свідчить про наявність ґрунтовної теоретичної бази для дослідження механізму злочинної діяльності загалом, однак водночас виявляє прогалину в системному аналізі способів, знарядь і засобів учинення кримінальних правопорушень у сфері професійної правничої допомоги. Саме ця обставина зумовлює необхідність подальшого розвитку криміналістичних підходів до вивчення зазначеної категорії правопорушень і обґрунтовує актуальність проведеного дослідження.

2 Книженко С. О. Способи втручання в діяльність судових органів. *Актуальні проблеми кримінального процесу та криміналістики*: тези доп. Міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 29.10.2021). Харків, 2021. С. 169—171. URL: <https://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi67/0049006.pdf> (дата звернення: 01.02.2026); Олійник Я. С. Методика розслідування погрози або насильства щодо захисника чи представника особи: дис. ... д-ра філос. в галузі права. Львів, 2021. 239 с. URI: <https://ena.lpnu.ua/handle/ntb/56783> (дата звернення: 01.02.2026); Русанівська Д. Д. Розслідування втручання в діяльність захисника чи представника особи: дис. ... д-ра філос. в галузі права. Київ, 2023. 260 с. URI: <https://elar.navs.edu.ua/handle/123456789/26837> (дата звернення: 01.02.2026); Суп Є. Ю. Типові способи вчинення кримінальних правопорушень професійними учасниками судочинства. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2025. Т. 34. № 1. С. 365—373. DOI: 10.32631/vca.2025.1.26 (дата звернення: 01.02.2026); Шепітько М. В. Спосіб вчинення злочинів проти правосуддя як системоутворююча ознака: кримінально-правовий та криміналістичний аспекти. *Вісник Львівського торговельно-економічного університету. Юридичні науки*. 2015. № 2. С. 336—346. URL: <https://journals-lute.lviv.ua/index.php/visnyk-law/article/view/189> (дата звернення: 01.02.2026).

Викладення основного матеріалу дослідження

Категорія способу вчинення кримінального правопорушення належить до провідних і найбільш обговорюваних категорій наук кримінально-правового циклу, оскільки саме за її допомогою розкривається практичний бік злочинної діяльності й механізм її реалізації. У науковій літературі сформовано кілька підходів до розуміння поняття «спосіб учинення кримінального правопорушення». Так, С. Зав'ялов визначає його як зумовлену сукупністю об'єктивних і суб'єктивних чинників систему взаємопов'язаних дій, що відображає якісні характеристики злочинного діяння. Науковець наголошує, що спосіб учинення відображає особистісні ознаки правопорушника, форму вини, мотиви й мету злочину, а також виявляється в поведінці особи до, під час і після вчинення кримінального правопорушення, залишаючи сліди, придатні для криміналістичного пізнання³. Цю позицію поділяє В. Пясковський, який розглядає спосіб учинення злочину як закономірно організовану систему дій суб'єкта, що охоплює стадії підготовки, безпосередньої реалізації та приховування злочину⁴.

Погоджуємося з І. Горою, що криміналістичне тлумачення способу вчинення злочину не є тотожним його розумінню в межах інших галузей знань,

оскільки його визначає специфіка предмета й завдань криміналістики. У криміналістиці спосіб учинення злочину розглядають як складне явище об'єктивної реальності, дослідження якого ґрунтується на виявленні закономірностей його формування, відображення у слідовій інформації, повторюваності та детермінованості різними об'єктивними й суб'єктивними чинниками. Результати такого пізнання є підґрунтям для розроблення криміналістичних засобів, тактичних прийомів і методів, спрямованих на виявлення, збирання, дослідження та застосування криміналістично значущої інформації про спосіб учинення злочину та властивості особи злочинця під час розслідування⁵.

Узагальнення наукових підходів дає змогу дійти висновку, що спосіб учинення кримінального правопорушення характеризують три базові ознаки: *по-перше*, його завжди детермінує сукупність зовнішніх і внутрішніх чинників; *по-друге*, у сутнісному аспекті він є певною системою взаємопов'язаних дій, об'єднаних єдиним злочинним задумом; *по-третє*, може мати складну багаторівневу структуру.

Структура способу вчинення кримінального правопорушення, як слушно зазначають учені, є змінною і залежить від характеру поведінки правопорушника, специфіки обстановки й інших умов реалізації злочинного умислу⁶. За-

3 Зав'ялов С. М. Спосіб вчинення злочину: сучасні проблеми вивчення та використання у боротьбі зі злочинністю : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2005. 19 с.

4 Пясковський В. В. Спосіб учинення злочину як елемент криміналістичної характеристики умисного вбивства дитини батьками, родичами або особами, на яких покладено обов'язки з її виховання. *Криміналістичний вісник*. 2016. № 1 (25). С. 70. URL: <https://elar.navs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/17d37da9-ecbe-47ba-86f6-7a6d06251833/content> (дата звернення: 01.02.2026).

5 Гора І. Поняття способу вчинення злочину та його значення в розкритті та розслідуванні. *Leges et viata*. 2012. № 9. С. 38. URL: <http://www.legeasviata.in.ua/archive/2012/9/08.pdf> (дата звернення: 01.02.2026).

6 Велика українська юридична енциклопедія. У 20 т. Т. 20 : Криміналістика, судова експертиза, юридична психологія / редкол.: В. Ю. Шепітько (голова) та ін. Харків, 2018. С. 770–771.

лежно від цих чинників вона може бути триланковою (підготовка — учинення — дії після завершення злочину), дволанковою або одноланковою, коли охоплює лише безпосередню фазу реалізації злочинного наміру. Отже, спосіб учинення слід розглядати як динамічну систему дій, сформовану під впливом конкретних умов середовища.

До чинників, що зумовлюють особливості способу скоєння злочину, належать обстановка зовнішнього середовища, умови місця та часу події, психологічні та фізіологічні характеристики особи, її досвід, рівень підготовленості, а також індивідуальні моделі поведінки. Усі ці елементи впливають як на вибір знарядь і засобів, так і на характер слідів, що утворюються та можуть бути використані під час розслідування.

Окремої уваги потребує питання співвідношення способу вчинення та приховування кримінального правопорушення. Дії, спрямовані на приховування злочину, не завжди стають органічними складниками структури способу його скоєння. У деяких випадках вони можуть утворювати самостійний комплекс поведінки, відокремлений у часі та спрямований на уникнення викриття, а іноді — навіть становити окремий склад кримінального правопорушення (ст. 396 КК України ⁷). Це свідчить про необхідність гнучкого підходу до аналізу способу скоєння злочину, особливо в тих формах злочинної діяльності, які є складними та в яких межі між скоєнням і приховуванням можуть бути неочевидними.

Отже, спосіб скоєння злочину в криміналістиці розглядають як типову (за-

кономірну) систему дій правопорушника, за допомогою яких реалізовано злочинний умисел, досягнуто мету посягання та сформовано відповідну слідову інформацію. Його не обмежено «однією дією»: він відображає цілу модель поведінки правопорушника — від вибору об'єкта впливу та способу контакту з потерпілим до застосування знарядь / засобів і реакції на протидію. У правничій сфері спосіб часто набуває не стільки «фізичної», скільки інтелектуально-психологічної природи, оскільки його реалізовано за допомогою цілеспрямованого перешкоджання професійним обов'язкам адвоката або іншого суб'єкта правничої допомоги (зокрема, опосередковано через інших осіб або інституційні механізми). Структуру способу скоєння доцільно розкривати як послідовність взаємопов'язаних етапів: підготовка, безпосереднє скоєння та приховування (маскування) наслідків. Саме такий підхід узгоджується з уявленням про механізм злочину як процес, що охоплює підготовку, реалізацію та приховування у зв'язку з обстановкою, мотивами та взаємодією учасників, а також із застосуванням знарядь і засобів ⁸.

Водночас у кримінальних правопорушеннях, учинених проти суб'єктів, які надають правничу допомогу, приховування може бути мінімальним або навіть відсутнім (коли вплив демонстративний), а інколи — навпаки, набуває витончених способів (коли тиск здійснюють за допомогою процесуальних маніпуляцій, інформаційних каналів або технічних засобів). Це важливо враховувати, щоб не шукати «класичних»

7 Кримінальний кодекс України ... URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 01.02.2026).

8 Zhuravel V. A. Crime mechanism as a category of criminalistics. *Journal of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine*. 2020. Vol. 27. No. 3. Pp. 142–154. DOI: 10.37635/jnal-su.27(3).2020.142-154 (дата звернення: 01.02.2026).

ознак приховування там, де злочинна модель побудована на публічності або на імітації законності.

У сфері надання професійної правничої допомоги спосіб учинення кримінального правопорушення характеризується підвищеною варіативністю та поєднанням відкритих і прихованих форм впливу. Це зумовлено особливим статусом потерпілих (адвокатів, представників, інших учасників правничої діяльності), процесуальними гарантіями їхньої діяльності й високим рівнем правової обізнаності сторін. У зв'язку із цим злочинна поведінка часто орієнтована не лише на завдання прямої шкоди, а й на створення умов, які унеможливають реалізацію функцій захисту або представництва.

Проведений аналіз дає змогу узагальнити кілька типових моделей способу вчинення таких правопорушень. *Першу* становлять діяння відкритого характеру, що супроводжуються фізичним впливом, погрозами, пошкодженням майна або іншими формами демонстративного тиску. Для них характерна наявність очевидної події, чітко виражений конфлікт між правопорушником і потерпілим та утворення матеріальних слідів, що полегшує первинне документування. *Друга* модель охоплює психологічний і інформаційний впливи — погрози, переслідування, дискредитацію, поширення компрометуючої інформації,— спрямовані на послаблення професійної позиції правника або вплив на його процесуальну поведінку. *Третя* модель характеризується застосуванням формально законних або псевдопроцесуальних дій, коли протиправну мету замасковано під правові механізми (симулювання адвокатської діяльності, користування підроблени-

ми документами, штучне створення репон у доступі до клієнта тощо). Саме ця модель є найбільш складною для розслідування, оскільки її зовнішня форма може виглядати правомірною.

Суттєвий вплив на трансформацію способів учинення правопорушень має цифровізація професійної діяльності правників. Усе частіше протиправний вплив реалізують за допомогою електронних комунікацій, соціальних мереж, мобільного зв'язку або технічних засобів негласного збирання інформації, поширення дискредитуючих матеріалів у мережі «Інтернет», що зумовлює утворення цифрових слідів. Це змінює традиційні підходи до доказування та потребує адаптації тактики розслідування до специфіки цифрового середовища.

Більш докладний аналіз способів учинення злочинів досліджуваної нами групи потребує врахування конструкції складів відповідних кримінальних правопорушень, передбачених КК України, а також криміналістичного розуміння способу як системи дій, спрямованих на досягнення протиправної мети.

Способи скоєння злочинів, передбачених ст. 397 «Втручання в діяльність захисника чи представника особи» КК України⁹, характеризуються різноманітними формами протиправного впливу, спрямованими на перешкоджання здійсненню професійних функцій. Найчастіше це створення штучних процесуальних перешкод, обмеження доступу до клієнта, незаконне вилучення документів, перешкоджання участі у процесуальних діях, блокування комунікації з підзахисним, а також інформаційний тиск. Спосіб тут має переважно інтелектуально-організаційний характер, оскільки його реалізовано за допомогою

9 Кримінальний кодекс України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 01.02.2026).

порушення процедурних гарантій і користування формально законними механізмами з протиправною метою.

Для злочину, зазначеного у ст. 398 «Погроза або насильство щодо захисника чи представника особи» КК України¹⁰, характерними є способи фізичного та психологічного впливу. Їх можуть утілювати у формі усних або письмових погроз, переслідування, демонстративних дій залякування, завдання тілесних ушкоджень, застосування зброї або інших предметів як знарядь насильства. Особливістю таких способів є їхня спрямованість на зміну процесуальної позиції правника або припинення ним професійної діяльності в конкретній справі. Часто такий злочин скоюють демонстративно, що має на меті створення атмосфери страху.

Способи учинення злочинів, окреслених у ст. 399 «Умисне знищення або пошкодження майна захисника чи представника особи» КК України¹¹, полягають у заподіянні матеріальної шкоди через підпал, пошкодження транспортних засобів, офісного обладнання, документації, житла тощо. З криміналістичної точки зору такі способи часто поєднують фізичний вплив із психологічним тиском, оскільки метою є не лише матеріальна шкода, а й демонстративне попередження або залякування. У подібних випадках значення має вибір об'єкта пошкодження, який зазвичай пов'язаний із професійною діяльністю потерпілого.

Способи учинення правопорушень, зазначених у ст. 400 «Посягання на життя захисника чи представника особи

у зв'язку з діяльністю, пов'язаною з наданням правової допомоги» КК України¹², характеризуються високим рівнем суспільної небезпеки та зазвичай передбачають попередню підготовку. Це може бути напад із застосуванням зброї, організація умисного заподіяння смерті, створення небезпечних умов для життя потерпілого. Спосіб у таких випадках часто містить елементи ретельної підготовки, що полягає в конспірації, виборі часу й місця реалізації злочинного умислу, що ускладнює розслідування та потребує аналізу механізму злочинної діяльності загалом.

Щодо злочину, описаного у ст. 374 «Порушення права на захист» КК України¹³, то тут способи скоєння мають переважно службово-процесуальний характер. Вони виявляються в недопущенні захисника до участі у провадженні, обмеженні можливості конфіденційного спілкування, ігноруванні клопотань сторони захисту, порушенні права на обрання захисника, а також інших діях або бездіяльності, що унеможливають реалізацію права на професійну правничу допомогу. Особливістю такого способу є його зовнішня формальна відповідність процедурі за фактичного порушення змісту права на захист.

Для кримінального правопорушення, передбаченого ст. 400-1 «Представництво в суді без належних повноважень» КК України¹⁴, характерними є способи, пов'язані зі здійсненням правничої діяльності особою, яка на це не уповноважена, або не має права внаслідок відсутності відповідної кваліфікації, або позбавлена права здійснювати

10 Кримінальний кодекс України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 01.02.2026).

11 Там само.

12 Там само.

13 Там само.

14 Там само.

правничу діяльність. Це застосування підроблених або недійсних документів (доручень, ордерів, договорів, свідоцтва про право на здійснення адвокатської діяльності тощо), уведення суду або клієнта в оману щодо наявності статусу адвоката, самовільне представництво інтересів особи тощо. Такі способи часто супроводжуються документальними маніпуляціями й використанням довіри до інституту адвокатури.

Отже, способи учинення кримінальних правопорушень у сфері надання професійної правничої допомоги характеризуються поєднанням фізичних, психологічних, інформаційних і процесуально-організаційних форм впливу.

У структурі способу вчинення кримінального правопорушення важливе місце посідають знаряддя та засоби його реалізації, які мають самостійне криміналістичне значення й потребують чіткого розмежування. Під знаряддями доцільно розуміти предмети зовнішнього світу, якими безпосередньо послугуються під час реалізації об'єктивного боку кримінального правопорушення, тобто які є інструментом прямого протиправного впливу. Натомість засоби вчинення охоплюють матеріальні, технічні, інформаційні або організаційні ресурси, які забезпечують підготовку, полегшують реалізацію злочинного задуму або сприяють приховуванню злочинної діяльності, але не становлять саму основну дію¹⁵. Такий підхід дає змогу уникнути змішування суміжних понять і чітко визначити функційне місце кожного елемента в механізмі злочину.

Важливо враховувати, що той самий предмет (залежно від ролі в конкретній

ситуації) може виступати як знаряддя, так і засобом учинення кримінального правопорушення. Вирішальним критерієм є його функційне призначення у структурі злочинної діяльності: чи користуються ним безпосередньо для реалізації забороненої законом дії, чи він лише створює умови для її здійснення. Наприклад, технічний пристрій для негласного спостереження є засобом, якщо ним послуговуються для підготовки або збирання інформації, однак він може набувати ознак знаряддя, якщо саме за його допомогою здійснюється безпосереднє втручання у професійну діяльність правника.

З огляду на це знаряддя та засоби вчинення кримінальних правопорушень у сфері надання професійної правничої допомоги доцільно класифікувати за їхнім функційним призначенням, характером користування ними та їхнім впливом на слідову картину. Така класифікація дає змогу систематизувати ресурси, якими послуговуються правопорушники, а також прогнозувати типові механізми злочинного впливу та джерела доказової інформації.

До першої групи належать матеріально-фізичні засоби, що забезпечують підготовку або полегшують реалізацію протиправних дій. Це можуть бути транспортні засоби, засоби маскування, допоміжні технічні пристрої, легкозаймисті речовини або інші об'єкти, які створюють умови для скоєння злочину. Водночас зброя або предмети, якими безпосередньо завдають ушкодження або знищують майно, у конкретних випадках стають уже знаряддям учинення кримінального правопорушення.

15 Матвійчук В. К. Дискусійні проблеми щодо деяких ознак об'єктивної сторони злочину. *Кримінальне право: традиції та новачі*: мат-ли міжнар. кругл. столу, присвяч. 90-літ. з дня народж. видат. вчен., героя Укр., акад. В. В. Сташиса (Полтава — Харків, 09—10.07.2015). Полтава — Харків, 2015. С. 75—76. URL: https://ivpz.kh.ua/wp-content/uploads/2019/02/kriminalne_pravo_tradicii_ta_novacii_stashis.pdf#page=72 (дата звернення: 10.02.2026).

Окрему групу становлять технічні засоби, якими користуються для негласного отримання інформації, контролю або спостереження за діяльністю суб'єктів правничої допомоги. Ідеться про аудіо- та відеопристрої, GPS-трекери, спеціальне програмне забезпечення, системи дистанційного доступу або перехоплення електронної комунікації. Їх застосування характерне передусім для латентних форм злочинного впливу, спрямованих на отримання інформації, що становить адвокатську таємницю, або на здійснення прихованого психологічного тиску. Результатом такого користування є утворення специфічних цифрових слідів, що потребують спеціальних методів фіксації та дослідження.

Важливу роль відіграють інформаційні засоби, якими послуговуються для психологічного, репутаційного або соціального впливу на правників. До них належать електронні комунікаційні платформи, соціальні мережі, медіаресурси, канали медіа тощо. За допомогою цих ресурсів можуть реалізовувати кампанії дискредитації, поширення погроз або недостовірних відомостей. Особливість таких засобів полягає в масштабності їхнього впливу та складності швидкого усунення наслідків, що ускладнює процес доказування та потребує врахування інформаційної динаміки злочину.

У межах досліджуваної категорії кримінальних правопорушень особливого значення набувають засоби у вигляді паперових і цифрових документів. Вони виявляються в користуванні підробленими або недійсними документами, маніпуляціях з процесуальними рішеннями, створенні формальних перешкод у доступі до правничої допомоги або користуванні процедурними механізмами з протиправною метою. Коли такі документи стають безпосереднім інструментом реалізації діяння (наприклад, за

незаконного представництва), то вони можуть набувати ознак знаряддя вчинення кримінального правопорушення.

Криміналістичне значення аналізу знарядь і засобів учинення кримінальних правопорушень полягає в можливості встановлення рівня підготовленості правопорушника, його професійної обізнаності, доступу до ресурсів та характеру взаємодії з іншими особами. Дослідження цих елементів сприяє реконструкції способу скоєння злочину, формуванню обґрунтованих слідчих версій і визначенню оптимальної тактики досудового розслідування.

Отже, у кримінальних правопорушеннях у сфері надання професійної правничої допомоги знаряддя та засоби є взаємопов'язаними, проте різними за змістом елементами механізму злочинної діяльності. Їх розмежування дає змогу глибше зрозуміти структуру способу скоєння злочину, уточнити джерела доказової інформації та створити науково обґрунтовану основу для розроблення ефективних методик розслідування.

Висновки

З погляду криміналістики встановлення способу скоєння злочину має вирішальне значення для організації розслідування. Аналіз способу дає змогу прогнозувати характер слідової картини, визначати джерела доказової інформації та можливих суб'єктів і реконструювати логіку злочинної поведінки. У справах, пов'язаних із професійною правничою діяльністю, це особливо важливо, оскільки злочинні дії часто спрямовані на маніпулювання процесуальними механізмами або порушення гарантій незалежності адвокатури, що потребує від слідчого високого рівня аналітичної роботи й урахування професійного контексту події.

Спосіб учинення кримінальних правопорушень у сфері надання професійної правничої допомоги є складною структурованою системою дій, яка формується під впливом обстановки, професійного статусу потерпілих і цільової спрямованості правопорушника. Його дослідження створює теоретичне та практичне підґрунтя для побудови окремих криміналістичних методик розслідування і визначає провідні напрями доказування в кримінальних провадженнях цієї категорії. У таких правопорушеннях спосіб характеризується підвищеною варіативністю та поєднанням відкритих і латентних форм впливу. Таку специфіку зумовлено особливим професійним статусом потерпілих (адвокатів, захисників, представників), наявністю процесуальних гарантій їхньої діяльності, а також орієнтуванням правопорушників не лише на заподіяння прямої шкоди, а й на створення умов, що унеможливають або істотно ускладнюють реалізацію функцій захисту або представництва.

На підставі проведеного аналізу вважаємо обґрунтованим виокремити такі типові моделі способів учинення правопорушень цієї групи: 1) відкриті форми тиску (фізичний вплив, погрози, майнові посягання), що формують переважно матеріальну слідову картину; 2) психологічний та інформаційний впливи (переслідування, шантаж, дискредитація), що створює складну, часто цифрову доказову базу; 3) формально-правові та псевдопроцесуальні маніпуляції, коли протиправну мету замасковано під зовнішньо законні механізми. Остання модель є найбільш складною для виявлення й доказування, оскільки межа між правомірною процесуальною активністю і злочинним впливом може бути неочевидною.

Важливим є чітке розмежування знарядь і засобів учинення кримінальних

правопорушень у сфері правничої допомоги як різних за функцією складників механізму злочинної діяльності. Знарядями слід визнавати предмети зовнішнього світу, якими безпосередньо послуговуються під час реалізації об'єктивного боку кримінального правопорушення та які є інструментом прямого протиправного впливу. Засоби вчинення охоплюють ресурси, що забезпечують підготовку, полегшують реалізацію злочинного задуму або сприяють приховуванню злочинної діяльності. Визначальним критерієм відмежування є функційна роль предмета в конкретній ситуації, оскільки той самий об'єкт може набувати різного статусу залежно від способу його застосування.

Methods, Tools and Means of Committing Criminal Offenses in the field of Professional Legal Assistance

Kristina Romanauskas

The purpose of the article is to reveal forensic essence of the methods, instruments and means of committing criminal offenses in the field of professional legal assistance, determine their structure, functional features and significance for formation of forensic characteristics and improvement of the methodology for investigating this category of offenses. For achieving this goal, a set of general scientific (analysis and synthesis, induction and deduction) and special (dialectical, systemic-structural, formal-legal, comparative-legal, generalization) methods of scientific cognition were applied. It is substantiated that method of committing criminal offense is one of the most important elements of the forensic characteristics reflecting patterns of criminal behavior, determines peculiarities of the trace picture and is crucial for organization of the pre-trial investigation. It is proved that in the field of providing professional legal assistance,

methods of committing criminal offenses are characterized by a combination of open and latent forms of influence, including physical, psychological, informational and procedural-organizational pressures, and are associated with growing role of digital technologies in the implementation of criminal intent. Generalization of scientific approaches made it possible to clarify the ratio of the categories “method”, “instrument” and “means” of committing a criminal offense. A distinction is proposed, according to which instruments are objects that are directly used during the implementation of the objective side of a criminal offense, while the means include resources that provide training, facilitate implementation of a criminal plan or contribute to the concealment of criminal activity. It is determined that the same object, depending on its functional role, can act as both an instrument and a means of committing a criminal offense. Based on the analysis of provisions of Criminal Code of Ukraine, the characteristic methods of committing criminal offenses under its Articles 374, 397-400, 400-1 are revealed, typical models of criminal influence on the subjects of professional legal assistance are outlined. It is proved that research on methods, instruments and means of committing such offenses has not only theoretical but significant practical significance, as it allows to predict typical traces, form reasonable investigative versions and improve tactical approaches to the investigation. The obtained results contribute to deepening of forensic ideas about the mechanism of criminal offenses in the field of professional legal assistance and create the basis for the development of special methodological recommendations for their detection, investigation and proof, as well as for strengthening the guarantees of independence of advocacy and the effectiveness of human rights protection.

Keywords: criminal offense; legal assistance; method of crime committing; means; proof; assignment of powers.

Фінансування

Це дослідження не отримало жодного спеціального гранту від фінансових установ у державному, комерційному або некомерційному секторах.

Відмова від відповідальності

Засновники не грали жодної ролі у розробленні дослідження, добиранні й аналізуванні даних, рішенні про публікацію або підготовку рукопису.

Учасники

Авторка зробила свій внесок винятково в інтелектуальну дискусію, що є основою цього документа, дослідження судової практики, написання та редагування, і бере на себе відповідальність за її зміст і тлумачення.

Декларація щодо конфлікту інтересів

Авторка заявляє, що у неї відсутній конфлікт інтересів.

References

- Hora, I. (2012). Poniattia sposib vchynennia zlochyntu ta yoho znachennia v rozkrytti ta rozsliduvanni [The concept of the method of committing a crime and its importance in the detection and investigation]. *Legea și viața*. № 9. URL: <http://www.legeasiviata.in.ua/archive/2012/9/08.pdf> [in Ukrainian].
- Knyzhenko, S. O. (2021). Sposoby vtruchannia v diialnist sudovykh orhaniv [Ways of interfering in the activities of judicial bodies]. *Aktualni problemy kryminalnoho protsesu ta kryminalistyky : tezy dop. Mizhnar. nauk.-prakt. konf. (Kharkiv, 29.10.2021)*. Kharkiv. URL: <https://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi67/0049006.pdf> [in Ukrainian].
- Matviichuk, V. K. (2015). Dyskusiini problemy shchodo deiakykh oznak ob'ektyvnoi storony zlochyntu [Debatable issues concerning certain elements of the objective side of crime]. *Kryminalne pravo: tradytsii ta novatsii : mat-ly mizhnar. kruhl. stolu, prysviach. 90-lit. z dnia narodzh. vydat. vchen., heroia Ukr., akad. V. V. Stashysa (Poltava – Kharkiv, 09–10.07.2015)*. Kharkiv. URL: <https://ivpz.kh.ua/wp-content/uploads/2019/02/>

- [kriminalne_pravo_tradicii_ta_novacii_stash-is.pdf#page=72](#) [in Ukrainian].
- Oliinyk, Ya. S. (2021). *Metodyka rozsliduvannia pohrozy abo nasylstva shchodo zakhysnyka chy predstavnyka osoby* [Methods of Investigating Threats or Violence against a Defense Counselor or a Representative of a Person] : dys. ... d-ra filos. v haluzi prava. Lviv. URL: <https://ena.lpnu.ua/handle/ntb/56783> [in Ukrainian].
- Piaskovskyi, V. V. (2016). Sposib uchynennia zlochyynu yak element kryminalistychnoi kharakterystyky umysnoho vbyvstva dytyny batkamy, rodychamy abo osobamy, na yakykh pokladeno obov'iazky z yii vykhovannia [The method of committing a crime as an element of the forensic characterization of the intentional murder of a child by parents, relatives or persons entrusted with the responsibility of raising the child]. *Kryminalistychnyi visnyk*. № 1 (25). URL: <https://elar.navs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/17d37da9-ecbe-47ba-86f6-7a6d06251833/content> [in Ukrainian].
- Rusanivska, D. D. (2023). *Rozsliduvannia vtruchannia v diialnist zakhysnyka chy predstavnyka osoby* [Investigating interference in the activities of a defense attorney or a person's representative] : dys. ... d-ra filos. v haluzi prava. Kyiv. URL: <https://elar.navs.edu.ua/handle/123456789/26837> [in Ukrainian].
- Shepitko, M. V. (2015). Sposib vchynennia zlochyyniv proty pravosuddia yak systemo-utvoriuiucha oznaka: kryminalno-pravovy ta kryminalistychnyi aspekty [Method of committing crimes against justice as a system-forming feature: criminal law and forensic aspects]. *Visnyk Lvivskoho torhovelno-ekonomichnoho universytetu. Yurydychni nauky*. № 2. URL: <https://journals-lute.lviv.ua/index.php/visnyk-law/article/view/189> [in Ukrainian].
- Sup, Ye. Yu. (2025). Typovi sposoby vchynennia kryminalnykh pravoporushen profesii-nymy uchasnykamy sudochynstva [Typical methods of committing criminal offenses by professional participants of judicial proceedings]. *Visnyk Kryminolohichnoi asotsiatsii Ukrainy*. T. 34. № 1. DOI: [10.32631/vca.2025.1.26](https://doi.org/10.32631/vca.2025.1.26) [in Ukrainian].
- Velyka ukrainska yurydychna entsyklopediia* [Great Ukrainian Legal Encyclopedia] (2018). U 20 t. T. 20 : Kryminalistyka, sudova ekspertyza, yurydychna psykholohiia / redkol.: V. Yu. Shepitko (holova) ta in. Kharkiv [in Ukrainian].
- Zav'ialov, S. M. (2005). *Sposib vchynennia zlochy-nu: suchasni problemy vyvchennia ta vykorys-tannia u borotbi zi zlochyynnistiu* [The method of committing a crime: modern problems of studying and using it in the fight against crime] : avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk. Kyiv [in Ukrainian].
- Zhuravel, V. A. (2020). Crime mechanism as a category of criminalistics. *Journal of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine*. Vol. 27. No. 3. DOI: [10.37635/jnal-su.27\(3\).2020.142-154](https://doi.org/10.37635/jnal-su.27(3).2020.142-154).

Романаскас, К. (2026). Способи, знаряддя та засоби вчинення кримінальних правопорушень у сфері надання професійної правничої допомоги. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. Вип. 1 (42). С. 121–134. DOI: [10.32353/khrife.1.2026.09](https://doi.org/10.32353/khrife.1.2026.09).

Електронний доказ чи доказ в електронній формі: проблеми доречності термінологічного розмежування

Костянтин Караман*

* Д-р філос. з політології, докторант ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», м. Харків, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2965-9661>, e-mail: karamankostantin@gmail.com

DOI: 10.32353/khrife.1.2026.10 УДК 343.985(477)

Надійшло 13.02.2026 / Рецензовано 27.02.2026 / Прийнято до друку 31.03.2026 /

Доступно онлайн 31.03.2026

Мета статті — з'ясувати співвідношення термінологічних конструкцій «електронний доказ» і «доказ в електронній формі», визначити їх теоретико-правові відмінності та практичне вживання в кримінальному провадженні, а також сформулювати науково обґрунтований підхід до їх термінологічного розмежування. Поставлену мету реалізовано за допомогою комплексного застосування загальнонаукових (аналіз, синтез і узагальнення), діалектичного, логіко-семантичного, формально-юридичного, системно-структурного, порівняльно-правового та герменевтичного методів. Проаналізовано сучасний стан наукової розробленості проблеми правової природи електронної інформації в системі процесуальних джерел доказів, а також основні підходи до її термінологічного розуміння в доктрині кримінального процесу. Акцентовано увагу на особливостях цифрових даних як інформаційних об'єктів, здатних до багаторазового відтворення без зміни змісту, що зумовлює дискусійність їх співвідношення з традиційними речовими доказами й документами. Констатовано, що в науковому обігу паралельно вживають термінологічні конструкції «електронний доказ», «цифровий доказ» і «доказ в електронній формі», що свідчить про відсутність усталеного підходу до розмежування їхнього змісту. На підставі аналізу законодавчих положень і доктринальних позицій обґрунтовано доцільність застосування терміна «доказ в електронній формі» як такого, що найбільш повно відображає інформаційну природу цифрових даних і узгоджується з чинною моделлю кримінального

процесуального доказування. Дійшли висновку, що електронна форма свідчить про наявність доказової інформації, а не про її самостійну процесуальну сутність. Окреслено перспективи подальших досліджень, пов'язані з виробленням єдиних критеріїв процесуальної ідентифікації доказів, що функціонують у цифровому середовищі.

Ключові слова: кримінальний процес; досудове розслідування; докази; доказування; електронний доказ; процесуальна форма.

Постановка наукової проблеми

Сучасний розвиток цифрових технологій та активне застосування електронних інформаційних систем у кримінальному судочинстві зумовили появу нових форм фіксації та збереження відомостей, що мають доказове значення. У зв'язку із цим у науковому обігу та правозастосовній практиці паралельно вживають термінологічні конструкції «електронний доказ», «цифровий доказ» і «доказ в електронній формі», що свідчить про відсутність усталеного підходу до розмежування їх за змістом. Така термінологічна невизначеність ускладнює формування єдиної доктринальної позиції та спричиняє труднощі під час процесуальної кваліфікації відповідних об'єктів у кримінальному провадженні.

Проблемного характеру набуває питання визначення процесуальної природи об'єктів, на які спрямовані злочинні дії, якщо такими є електронні документи, програмне забезпечення або інші форми електронної інформації. У кримінально-правовій доктрині предметом злочинів у сфері інформаційних технологій нерідко визнають саме інформацію як елемент інформаційної інфраструктури, що актуалізує потребу в переосмисленні традиційних підходів до матеріальної природи доказу та його процесуального оформлення.

Нематеріальний характер електронної інформації ускладнює її співвіднесення з класичним речовим доказом як матеріальним об'єктом. У практиці кримінального процесу суб'єкти доказування фактично взаємодіють не з первинною інформацією, а з її відображеннями — візуалізованими даними, графічними копіями або акустичними сигналами. Це зумовлює необхідність уточнення категоріального апарату, зокрема, співвідношення понять, які акцентують увагу або на технологічній природі інформації («електронний доказ»), або на формі її існування («доказ в електронній формі»).

Додаткових наукових дискусій потребує також питання застосування традиційної концепції речового доказу, зокрема його унікальності, у цифровому середовищі, де інформацію можна багаторазово відтворювати без зміни змісту. Це породжує методологічну колізію між класичними кримінально-процесуальними конструкціями й сучасними технологічними реаліями, що безпосередньо впливає на вибір термінології та визначення правової природи відповідних доказів.

Отже, відсутність узгодженого підходу до вживання термінів «електронний доказ» і «доказ в електронній формі», а також «цифровий доказ» зумовлює необхідність науково осмислити їхнє зміс-

товне співвідношення, визначити теоретико-правові відмінності й виробити обґрунтований термінологічний підхід, що відповідав би сучасним умовам цифровізації кримінального судочинства.

Мета статті

З'ясувати змістовне співвідношення термінологічних конструкцій «електронний доказ» і «доказ в електронній формі», визначити їх теоретико-правові відмінності та практичний результат уживання в кримінальному провадженні, а також сформулювати науково обґрунтований підхід до їх термінологічного розмежування.

Методи дослідження

Визначену мету реалізовано за допомогою комплексного застосування методологічного апарату, а саме: філософських, загальнонаукових і спеціальних методів.

Діалектичний метод сприяв дослідженню розвитку наукових підходів до розуміння природи електронної інформації в кримінальному процесі, виявленню суперечностей між традиційними процесуальними категоріями доказування та сучасними цифровими реаліями. Логіко-семантичний метод застосовано для аналізу змісту термінологічних конструкцій «електронний доказ», «цифровий доказ» і «доказ в електронній формі», що дало змогу уточнити їхні понятійні межі й визначити особливості наукового та нормативного вживання.

Формально-юридичний (догматичний) метод допоміг дослідити положення кримінального процесуального законодавства України, зокрема Криміналь-

ного процесуального кодексу України¹ (далі — *КПК України*), які регламентують систему джерел доказів і порядок роботи з електронною інформацією. За допомогою системно-структурного методу здійснено аналіз місця електронної інформації в загальній системі процесуальних джерел доказів і визначено взаємозв'язки між категоріями речових та електронних доказів.

Порівняльно-правовий метод застосовано під час зіставлення наукових позицій щодо правової природи доказів в електронній формі та підходів до їх класифікації. Герменевтичний метод став у пригоді для тлумачення доктринальних концепцій і правових норм, що допомогло з'ясувати їхні змістовні акценти та практичні результати для правозастосування.

Метод узагальнення дав змогу систематизувати наявні наукові підходи та сформулювати авторське бачення щодо доцільності вживання термінологічної конструкції «доказ в електронній формі» як найбільш узгодженої з інформаційною природою цифрових даних і чинною моделлю кримінального процесуального доказування.

Аналіз основних досліджень і публікацій

Проблематика доказів, наявних у цифровому середовищі, останніми роками посідає одне з центральних місць у наукових дослідженнях. Наукова дискусія охоплює питання процесуальної природи електронної інформації, її місця в системі джерел доказів, особливостей збирання, фіксації й оцінювання, а також визначення належного термінологічного апарату. У сучасній доктрині немає єдності щодо правової природи

1 Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 18.01.2026).

електронних (цифрових) доказів, що зумовлює різноманіття підходів до їх теоретичного осмислення та практичного застосування.

Значний внесок у дослідження цифрових слідів і доказів зробили вчені, які зосереджували увагу на осмисленні електронної (цифрової) інформації як джерела доказування, визначенні її криміналістичних характеристик, а також проблемах процесуального закріплення. У працях О. Вакуленка², І. Каланчі³, О. Квашука⁴, А. Коваленка⁵, С. Коломійцева⁶, О. Нікішева⁷, В. Фігурського⁸, М. Щербаковського й В. Сезонова⁹ та інших дослідників сформовано теоретичне підґрунтя для розуміння цифрових слідів як специфічних інформаційних об'єктів, що потребують особливих методів виявлення й дослідження. Зазначені наукові напрацювання засвідчили трансформацію традиційного криміна-

лістичного вчення про сліди в напрямі інтеграції цифрового складника.

Окремий напрям досліджень присвячено визначенню місця електронної інформації в системі процесуальних джерел доказів. Частина науковців обґрунтовує доцільність виокремлення електронних доказів як самостійного виду доказів, зважаючи на їх специфічну природу й відмінність від документів і речових доказів. Зокрема, у літературі висловлено пропозиції щодо нормативного закріплення окремого інституту електронних доказів у КПК України й розроблення спеціальних процесуальних правил роботи з ними. Водночас інша група дослідників розглядає електронну інформацію як форму існування вже відомих процесуальних джерел, насамперед документів, що не потребує створення нової категорії доказів.

- 2 Вакуленко О. Ф. Поняття властивостей доказів у кримінальному провадженні. *Право.ua*. 2021. № 4. С. 249—254. DOI: [10.71404/LAW.UA.2021.4.37](https://doi.org/10.71404/LAW.UA.2021.4.37) (дата звернення: 18.01.2026).
- 3 Каланча І. Г. Докази електронної форми у кримінальному процесі України: теорія та практика : дис. ... д-ра юрид. наук. Київ, 2025. 617 с. URI: <https://elar.navs.edu.ua/handle/123456789/38317> (дата звернення: 18.01.2026).
- 4 Квашук О. Д. Використання електронних доказів у кримінальному провадженні. *Центральноукраїнський вісник права та публічного управління*. 2025. Вип. 2 (10). С. 50—56. DOI: [10.32782/cuj-2025-2-5](https://doi.org/10.32782/cuj-2025-2-5) (дата звернення: 18.01.2026).
- 5 Коваленко А. В. Поняття та сутність електронних (цифрових) слідів кримінального правопорушення. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2022. Вип. 4 (100). С. 226—236. DOI: [10.33766/2524-0323.100.226-236](https://doi.org/10.33766/2524-0323.100.226-236) (дата звернення: 18.01.2026).
- 6 Коломійцев С. О. Криміналістичні технології пошуку та фіксації комп'ютерних даних під час проведення слідчих дій : дис. ... д-ра філос. в галузі права. Харків, 2025. 237 с. URI: <https://dspace.univd.edu.ua/handle/123456789/24554> (дата звернення: 18.01.2026).
- 7 Нікішев О. В. Цифрові (електронні) докази у кримінальному провадженні в умовах надзвичайних правових режимів. *Право.ua*. 2025. № 1. С. 365—371. DOI: [10.71404/law.ua.2025.1.54](https://doi.org/10.71404/law.ua.2025.1.54) (дата звернення: 18.01.2026).
- 8 Фігурський В. М. Докази в електронній формі у кримінальному провадженні. *Галицькі студії: Юридичні науки*. 2023. Вип. 4. С. 97—105. DOI: [10.32782/galician_studies/law-2023-4-14](https://doi.org/10.32782/galician_studies/law-2023-4-14) (дата звернення: 18.01.2026).
- 9 Щербаковський М. Відкриті джерела кіберпростору як об'єкти судово-експертного дослідження. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2024. Вип. 2 (35). С. 10—27. DOI: [10.32353/khrife.2.2024.02](https://doi.org/10.32353/khrife.2.2024.02) (дата звернення: 18.01.2026) ; Щербаковський М., Сезонов В. Збирання та дослідження електронних документів із застосуванням спеціальних знань. *Там само*. Вип. 3 (36). С. 10—23. DOI: [10.32353/khrife.3.2024.02](https://doi.org/10.32353/khrife.3.2024.02) (дата звернення: 18.01.2026).

Важливе місце в сучасних дослідженнях посідає проблематика термінологічної визначеності. У наукових працях наголошено, що паралельне вживання понять «електронний доказ», «цифровий доказ» і «доказ в електронній формі» свідчить про етап становлення відповідного правового інституту й відсутність узгодженої доктринальної позиції. У цьому контексті окремі автори підкреслюють необхідність термінологічної диференціації як передумови формування єдиної правозастосовної практики та концептуальної цілісності кримінального процесуального права.

Суттєву роль у розвитку наукової думки відіграють дослідження, присвячені цифровим слідам як первинним носіям криміналістично значущої інформації. У сучасній криміналістиці цифрові сліди розглядають як окрему категорію інформаційних відображень, що виникають у результаті взаємодії користувачів із цифровим середовищем і можуть бути трансформовані в процесуально допустимі докази за умо-

ви належної фіксації та перевірки. Такі підходи підтримують ідею необхідності оновлення традиційних уявлень про доказ і його матеріальну природу.

Водночас точиться дискусія щодо правової природи цифрових даних. Одні дослідники (А.-М. Ангеленюк¹⁰, А. Коваленко¹¹, А. Крижановський¹², О. Метелев¹³, Д. Цехан¹⁴) наголошують на доцільності їх розгляду як самостійного виду доказів, інші (І. Каланча¹⁵, В. Фігурський¹⁶) обґрунтовують позицію, що електронність характеризує лише форму фіксації доказової інформації, а не її окрему процесуальну сутність. Така дискусійність підтверджує, що сучасна наукова думка перебуває на етапі пошуку збалансованого підходу між технічною природою цифрових даних і чинною моделлю процесуального доказування.

Отже, аналіз сучасних наукових досліджень свідчить про суттєвий прогрес у розробленні теоретичних і практичних аспектів користування електронною інформацією в кримінальному

- 10 Ангеленюк А.-М. Ю. Використання електронних доказів у кримінальному процесуальному праві України (проблемні питання). *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2023. Вип. 79. Ч. 2. С. 214–218. DOI: 10.24144/2307-3322.2023.79.2.32 (дата звернення: 18.01.2026).
- 11 Коваленко А. В. Електронні докази в кримінальному провадженні: сучасний стан та перспективи використання. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2018. Вип. 4 (84). С. 237–245. DOI: 10.33766/2524-0323.84.237-245 (дата звернення: 18.01.2026).
- 12 Крижановський А. С. Критерії віднесення електронної інформації до видів доказів. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. Вип. 2. С. 1027–1032. DOI: 10.24144/2788-6018.2025.02.152 (дата звернення: 18.01.2026).
- 13 Метелев О. П. Гносеологічна і правова природа цифрових доказів у кримінальному процесі. *Правова позиція*. 2018. № 1 (20). С. 75–86. URI: <http://biblio.umsf.dp.ua/jspui/handle/123456789/3159> (дата звернення: 18.01.2026).
- 14 Цехан Д. М. Цифрові докази: поняття, особливості та місце у системі доказування. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2013. № 5. С. 256–260. URL: <https://www.vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc5/56.pdf> (дата звернення: 18.01.2026).
- 15 Каланча І. Г. Зазнач. твір. URI: <https://elar.navs.edu.ua/handle/123456789/38317> (дата звернення: 18.01.2026).
- 16 Фігурський В. М. Зазнач. твір. DOI: 10.32782/galician_studies/law-2023-4-14 (дата звернення: 18.01.2026).

провадженні. Водночас відсутність єдності щодо термінологічного оформлення досліджуваного явища, різні підходи до визначення його процесуального статусу й недостатня узгодженість між криміналістичними та процесуальними концепціями зумовлюють потребу в подальших дослідженнях співвідношення понять «електронний доказ» і «доказ в електронній формі».

Викладення основного матеріалу дослідження

Місце електронної інформації в системі джерел доказів визначене п. 1 ч. 2 ст. 99 КПК України¹⁷. Аналіз цих правових засад дає змогу стверджувати, що в результаті проведення слідчих (розшукових) дій можна отримати зафіксовані в електронній формі відомості, які мають самостійне доказове значення. Отже, учені слушно зазначають, що на цьому етапі розвитку кримінального процесу існує два основні способи залучення електронної інформації до сфери кримінального процесуального доказування: вилучення матеріального носія інформації або копіювання відповідних електронних (цифрових) даних¹⁸.

Аналіз характеристик електронних (цифрових) слідів свідчить, що основну інформацію, яку вони містять, можна повністю відтворити копіюванням або відображенням відповідних комп'ютерних даних. Зазначені способи процесуального залучення електронної інформації до сфери доказування безпосередньо пов'язані зі специфічними атрибутами цифрових даних, що зумовлює необхідність їх окремого аналізу.

У цьому зв'язку важливого значення набувають криміналістичні підходи, які деталізують види цифрових джерел інформації й умови їх виявлення та фіксації в межах кримінального провадження.

Класифікація комп'ютерних даних і їх носіїв ґрунтується на сукупності криміналістично значущих критеріїв, зокрема характеристиках предметних носіїв, рівні контролю інформації користувачем, значенні даних для виконання завдань кримінального провадження, їхній ролі в процесі розкриття та розслідування злочинів, доступності для виявлення й дослідження, а також наявності ознак шкідливого програмного впливу. До основних цифрових джерел комп'ютерних даних, на думку С. Коломійцева, належать лог-файли, метадані, мережевий трафік, залишкові сліди видалених даних, шкідливе програмне забезпечення, інформація про активність користувачів і дані, що зберігаються у хмарних середовищах. Зазначені джерела науковець розглядає як потенційні носії інформації, здатної виконувати функцію доказування в кримінальному провадженні¹⁹. Наведені криміналістичні підходи узгоджено з фундаментальною технічною особливістю цифрової інформації — її здатністю до багаторазового відтворення без зміни змісту.

На відміну від матеріально зафіксованих слідів, для яких характерна унікальність і неможливість повного відтворення без втрати індивідуальних ознак, комп'ютерні дані за умови дотри-

17 Кримінальний процесуальний кодекс ... URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 18.01.2026).

18 Крижановський А. С. Зазнач. твір. С. 1028. DOI: 10.24144/2788-6018.2025.02.152 (дата звернення: 18.01.2026).

19 Коломійцев С. О. Зазнач. твір. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/handle/123456789/24554> (дата звернення: 18.01.2026).

мання технічних вимог можна копіювати необмежену кількість разів без зміни змістового наповнення. Відмінності між оригіналом і копією зазвичай стосуються лише метаданих, що не впливають на інформаційний зміст.

Нормативне закріплення цієї особливості підтверджено положеннями ч. 3 та 4 ст. 99 КПК України²⁰, згідно з якими копії електронних документів і комп'ютерних даних, виготовлені в установленому порядку, суд може визнати оригіналом документа. Це свідчить про визнання процесуально значущою саме інформацію, а не матеріальний носій, на якому вона зафіксована. З огляду на здатність цифрових даних до багаторазового відтворення та переміщення між різними технічними середовищами, електронні сліди не мають жорсткої прив'язки до конкретного фізичного носія. Їх існування та функціонування зумовлені особливостями роботи електронно-обчислювальних систем, у межах яких інформація постійно переміщується між різними пристроями пам'яті й інформаційними середовищами²¹. Отже, носій виконує переважно функцію технічного середовища існування інформації, тоді як визначальним для доказування залишається її зміст. Такий підхід дає змогу дійти висновку, що електронні (цифрові) сліди доцільно розглядати насамперед як інформаційні явища, процесуальну значущість яких не обмежено конкретним матеріальним носієм. Водночас характеристики носія, спосіб і час перенесення даних, а також

технічні умови їх зберігання мають допоміжне значення для встановлення достовірності й автентичності інформації.

Окреслені особливості цифрових даних закономірно підводять до дискусії щодо їх процесуальної природи та можливості ототожнення матеріального носія інформації з речовим доказом.

Ми погоджуємося, що електронна інформація має дуалістичну природу, проте погодитися з тим, що фіксація електронних відомостей на матеріальному носії інформації створює передумови для визнання його речовим доказом, не можемо. Тож позицію А. Крижановського про те, що положення ч. 1 ст. 98 КПК України²² свідчать про відсутність прямої законодавчої вказівки щодо виключення носіїв електронної інформації з категорії речових доказів, цілком підтримати не можемо²³. Ми вважаємо таку аргументацію недостатньо переконливою, оскільки «мовчання закону» не означає автоматичного поширення режиму речових доказів на електронні носії або цифрові дані. Водночас слід зауважити, що зазначений підхід не обмежено однозначною належністю електронної інформації винятково до речових доказів, оскільки автор припускає й інші варіанти її процесуальної кваліфікації.

А. Крижановський передбачає розуміння електронної інформації як документа в разі, коли вона має ознаки документа. Критерієм розмежування речового доказу й документа є не форма носія, а характер і функційне значення

20 Кримінальний процесуальний кодекс URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 18.01.2026).

21 Коваленко А. В. Поняття та сутність ... DOI: 10.33766/2524-0323.100.226-236 (дата звернення: 18.01.2026).

22 Кримінальний процесуальний кодекс URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 18.01.2026).

23 Крижановський А. С. Зазнач. твір. DOI: 10.24144/2788-6018.2025.02.152 (дата звернення: 18.01.2026).

інформації для кримінального провадження. Для практичних потреб автор пропонує систему критеріїв розмежування, відповідно до яких електронна інформація може належати або до речових доказів, або до документів. На його думку, такими критеріями є: структура електронної інформації (контент і метадані), її документований характер, функційне призначення в провадженні, а також наявність ознак, характерних для речових доказів (користування як засобом скоєння злочину, наявність слідів злочину, статус предмета посягання тощо)²⁴.

Отже, А. Крижановський прагне інтегрувати електронну інформацію в чинну систему процесуальних джерел доказів без створення окремої категорії електронних доказів. Його підхід базується на ідеї матеріально-інформаційної єдності доказу й орієнтований на вироблення практичного алгоритму класифікації електронної інформації в межах чинної моделі кримінального процесу.

Зауважимо, що, згідно з позицією Верховного Суду, у кримінальних провадженнях відповідної категорії чільне місце посідають докази, наявні в цифровому середовищі. До них належать, зокрема, матеріали фотофіксації, аудіо-та відеозапису, інші носії інформації (включно з комп'ютерними даними), які можуть бути розміщені як у відкритих інформаційних мережах (інтернет-ресурси, онлайн-медіа, соціальні мережі), так і в обмежених у доступі середовищах (приватні месенджери, телеграм-канали, особисте електронне листування,

дані з мобільних пристроїв, флеш-носії, карти пам'яті тощо).

Верховний Суд у постанові від 21.07.2025 р. у справі № 201/11849/23 зазначив, що зміст положень ст. 99 КПК України дає змогу розглядати матеріали, у яких зафіксовано фактичні дані про протиправні дії осіб або груп осіб, за умови їх отримання уповноваженими підрозділами з дотриманням процесуальних вимог, як документи, якими можна користуватися в кримінальному провадженні як доказами²⁵. Одним із процесуальних механізмів виявлення та фіксування відповідних відомостей є огляд: «Слідчий, прокурор проводять огляд місцевості, приміщення, речей, документів та комп'ютерних даних» (ч. 1 ст. 237 КПК України)²⁶.

Правозастосовна практика демонструє можливість фіксації цифрової інформації за допомогою огляду інтернет-ресурсів і телеграм-каналів з відображенням їхнього змісту в протоколі слідчої (розшукової) дії. Зокрема, під час такого огляду можна створювати скріншоти, завантажувати відеофайли, фотознімки й інші електронні матеріали, які долучають як додатки до протоколу, складеного відповідно до вимог КПК України. За умови дотримання процедури огляду та належного процесуального оформлення, суди визнають протоколи огляду інтернет-сайтів і телеграм-каналів належними й допустимими доказами, оскільки відповідні фактичні дані отримано в порядку, передбаченому КПК України²⁷.

24 Крижановський А. С. Зазнач. твір. DOI: 10.24144/2788-6018.2025.02.152 (дата звернення: 18.01.2026).

25 Постанова Верховного Суду від 21.07.2025 р. Справа № 201/11849/23. Провадж. № 51-584км25 / ЄДРСР : вебсайт. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/129086893> (дата звернення: 18.01.2026).

26 Кримінальний процесуальний кодекс URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 18.01.2026).

27 Там само.

Перехід від теорії до практики потребує аналізу процесуального механізму, за допомогою якого цифрові дані стають належними й допустимими доказами. Ми погоджуємося, що процес формування та фіксування доказів, що мають електронну форму, безпосередньо пов'язаний з проведенням конкретної слідчої (розшукової) дії, у межах якої вилучають предмети та документи або фіксують інформацію за допомогою її копіювання. Саме тому науковці зауважують, що лише після перевірки й оцінювання отриманої інформації за критеріями належності, допустимості та достовірності така інформація стає доказом. За своєю правовою природою результати відповідної процесуальної діяльності можуть набувати форми речових доказів або документів. Тож, на думку вчених, електронні дані мають належати до категорії речових доказів у разі збереження їх на матеріальних носіях (на них зафіксована інформація, наділена доказовим потенціалом)²⁸. Подальший розвиток наукової дискусії зумовлює необхідність звернення до ширшого кола доктринальних підходів щодо місця електронної інформації в системі процесуальних джерел доказів.

У науковій праці В. Фігурського «*докази в електронній формі — це інформація, створена, оброблена, збережена або передана за допомогою аналогових чи цифрових сигналів, яка має значення для кримінального провадження*»²⁹. Автор звертає увагу на те, що специфіка такої інформації зумовлює дискусійність питання щодо її належності до наявної системи процесуальних джерел доказів у кримінальному процесі. Дослідник виокремлює кілька основних позицій щодо пра-

вової природи доказів в електронній формі, аналізуючи наукові підходи. Згідно з першою такі докази розглядають як різновид документів, що обґрунтовано чинним кримінальним процесуальним законодавством. У цьому контексті електронною інформацією (незалежно від форми носія) потенційно можна послуговуватися як документом без необхідності трансформувати її в іншу форму. Критикуючи цей підхід, В. Фігурський слушно зазначає, що він не цілком ураховує специфіку електронної інформації, яка може бути не лише носієм відомостей, а й засобом учинення кримінального правопорушення, предметом злочинного посягання або джерелом слідів злочину, що наближає її до характеристик речового доказу. Друга позиція, за висновками автора, ґрунтується на тому, що докази в електронній формі є не окремим процесуальним джерелом, а лише способом відображення доказової інформації. У межах цього підходу цифрові матеріали можна розглядати або як різновид речових доказів, або як поєднання ознак речових доказів і документів. Третя позиція, яку В. Фігурський оцінює як найбільш перспективну, полягає у визнанні доказів в електронній формі самостійним процесуальним джерелом доказів. Прихильники цього підходу наголошують, що електронна інформація істотно відрізняється від традиційних документів способом створення, збереження та відтворення, потребує користування спеціальними технічними засобами, а також характеризується можливістю редагування, що унеможливорює її механічне ототожнення з паперовими документами. Окрім того, підкреслюють відмінність електронних

28 Крижановський А. С. Зазнач. твір. С. 1028—1029. DOI: 10.24144/2788-6018.2025.02.152 (дата звернення: 18.01.2026).

29 Фігурський В. М. Зазнач. твір. DOI: 10.32782/galician_studies/law-2023-4-14 (дата звернення: 18.01.2026).

доказів від аудіовізуальних матеріалів, оскільки останні можуть бути лише окремим елементом електронної інформації. Підсумовуючи, В. Фігурський доходить висновку, що докази в електронній формі є новим соціально-правовим явищем інформаційної епохи, яке має власну правову природу та специфічні механізми доказування. У зв'язку із цим автор підтримує підхід, відповідно до якого такі докази мають посідати окреме місце в системі процесуальних джерел доказів поряд з показаннями, речовими доказами, документами й висновками експерта³⁰.

Узагальнення зазначених позицій закономірно актуалізує проблему термінологічної визначеності, оскільки саме понятійний апарат значно впливає на сприйняття правової природи досліджуваного явища.

У контексті термінологічної дискусії наведені ознаки цифрової інформації дають підстави стверджувати, що більш коректною є конструкція «доказ в електронній формі». Так, І. Каланча вживає термін «докази, що мають електронну форму», а не «електронні докази» або «цифрові докази». На користь підходу авторки слід зазначити, що вона послуговується ідеєю термінологічної точності й необхідності уникнути підміни понять. У дисертації наголошено на існуванні різних підходів — «електронний доказ», «цифровий доказ», інші похідні,— але водночас акцентовано, що така множинність створює термінологічну плутанину, яка негативно впливає на потреби науки та практики. Саме тому авторка пропонує термінологічну диференціацію як передумову формування єдиної правової позиції.

Керується І. Каланча ще й положеннями чинного КПК України. Вона зауважує, що в кримінальному процесі електронні або цифрові докази не виокремлено як самостійне процесуальне джерело доказів. Саме тому вживання терміна «електронний доказ» як усталеного могло б бути передчасним або таким, що виходить за межі чинної моделі доказування. У своїй роботі вона також розмежовує «електронний» і «цифровий» аспекти. Авторка згадує наукову позицію, що «цифровий доказ» технічно точніше відображає природу інформації (бінарний код), тоді як «електронний» стосується технічних засобів її створення й оброблення. Тож обидва терміни мають часткову істинність, але жоден з них не є універсальним. Саме тому вчена обирає формулу «докази електронної форми» як більш нейтральну, процесуально безпечну й таку, що:

- не створює враження окремого виду доказів, яких КПК України прямо не визнає;
- дає змогу охопити різні технічні форми існування даних;
- стосується не нової сутності доказу, а форми його існування та подання;
- узгоджена з концепцією процесуальної природи доказу в кримінальному процесі.

Отже, конструкція «доказ електронної форми» є компромісом між технічною природою явища та процесуальною реальністю кримінального судочинства³¹.

Проведений аналіз наукових підходів свідчить, що дискусія поступово зміщується від питання технічної природи цифрових даних до проблеми їх

30 Фігурський В. М. Зазнач. твір. DOI: [10.32782/galician_studies/law-2023-4-14](https://doi.org/10.32782/galician_studies/law-2023-4-14) (дата звернення: 18.01.2026).

31 Каланча І. Г. Зазнач. твір. URI: <https://elar.navs.edu.ua/handle/123456789/38317> (дата звернення: 18.01.2026).

коректного термінологічного оформлення в межах кримінально-процесуальної доктрини.

Тож підхід, відповідно до якого слід уживати термінологічну конструкцію «доказ електронної форми», заслуговує на увагу, оскільки його зміст акцентовано на формі існування доказової інформації, а не створено враження про окремий вид доказу, невід'ємно пов'язаний з конкретним носієм. Інформаційна природа цифрових слідів і їх відносна незалежність від матеріальної форми підтримують підхід, за яким електронність характеризує спосіб існування та подання доказу, а не його самостійну процесуальну сутність.

Висновки

Проведене дослідження підтверджує, що розвиток цифрових технологій істотно трансформував традиційні уявлення про природу інформації з доказовим потенціалом у кримінальному процесі й зумовив появу нових підходів до її процесуального оформлення. Аналіз чинного кримінального процесуального законодавства та доктринальних позицій свідчить про відсутність єдиного підходу до визначення правової природи електронної інформації і, відповідно, до вживання термінологічних конструкцій «електронний доказ», «цифровий доказ» і «доказ в електронній формі».

Доведено, що специфічні характеристики цифрових даних — можливість їх багаторазового копіювання без зміни змісту, відносна незалежність від матеріального носія та необхідність технічного опосередкування для сприйняття — зумовлюють необхідність переосмислити традиційні підходи до класифікації доказів, заснованих на їхній матеріальній природі. Процесуально значущим у сучасних умовах є насамперед інформа-

ційний зміст даних, тоді як матеріальний носій виконує переважно функцію технічного середовища їх існування.

Дослідження наукових позицій засвідчило наявність кількох концептуальних підходів до визначення місця електронної інформації в системі джерел доказів: розуміння її як різновиду документів, як поєднання ознак документів і речових доказів або як окремого самостійного процесуального джерела. Водночас аналіз аргументів щодо належності електронної інформації до речових доказів довів, що відсутність прямої законодавчої заборони не можна розглядати як достатню підставу для автоматичного поширення на неї режиму речових доказів.

Визначено, що в чинній моделі кримінального процесуального доказування електронну інформацію інтегровано в наявну систему джерел доказів переважно за допомогою категорій документів і речових доказів залежно від способу її отримання та процесуального оформлення. Це обумовлює необхідність коректного термінологічного підходу, який би відображав не створення нового виду доказу, а особливості існування доказової інформації.

У результаті проведеного аналізу обґрунтовано доцільність уживання термінологічної конструкції «доказ в електронній формі» як найбільш узгодженої з інформаційною природою цифрових даних і чинним КПК України. Така конструкція дає змогу уникнути штучного виокремлення нового процесуального інституту, забезпечує термінологічну нейтральність і зазначає, що електронність характеризує спосіб існування та подання доказової інформації, а не її самостійну правову сутність.

Отже, термінологічне розмежування понять «електронний доказ» і «доказ в електронній формі» має не

лише теоретичне, а й практичне значення, оскільки безпосередньо впливає на процесуальну кваліфікацію доказів, вибір способів їх збирання та оцінювання в кримінальному провадженні. Подальші наукові дослідження доцільно спрямувати на вироблення узгоджених критеріїв процесуальної ідентифікації доказів, наявних у цифровому середовищі, ураховуючи динаміку розвитку інформаційних технологій.

Electronic Evidence or Evidence in Electronic Form: Issues Behind the Rationale for Terminological Division

Kostiantyn Karaman

The Article aims to trace a correlation between the terms “electronic evidence” and “evidence in electronic form”. The study examines their theoretical and legal disparities, practical utility of these terms within the framework of criminal proceedings, and seeks to formulate a scientifically grounded approach to their terminological division. The goal has been achieved through the comprehensive application of general scientific methods (analysis, synthesis and generalisation), as well as dialectical, logical-semantic, formal-legal, systemic-structural, comparative-legal and hermeneutic methods. This paper analyses the current state of academic research into the legal nature of electronic information within the system of procedural sources of evidence, along with principal approaches to its terminological interpretation in criminal procedure doctrine. The focus is on distinctive features of digital data as data media capable of being reproduced repeatedly without changing content, leading to a debate on their relationship with traditional physical evidence and documents. It has been noted that the terms “electronic evidence”, “digital evidence” and “evidence in electronic form” are used interchangeably in academic discourse, indicating a lack of a consistent approach to distinguishing between their meanings. Dra-

wing on an analysis of legislative provisions and doctrinal propositions, the appropriateness of using the term “evidence in electronic form” has been substantiated, since it most accurately reflects the informational nature of digital data and aligns with the prevailing framework of proving in criminal procedure. It has been concluded that the electronic form serves as a medium for evidentiary data, rather than constituting a standalone procedural category. Prospects for further research related to the development of uniform criteria for procedural identification of evidence operating in a digital environment have been outlined.

Keywords: criminal procedure; pre-trial investigation; evidence; proof; electronic evidence; legal procedure.

Фінансування

Це дослідження не отримало жодного спеціального гранту від фінансових установ у державному, комерційному або некомерційному секторах.

Відмова від відповідальності

Засновники не грали жодної ролі у розробленні дослідження, добиранні й аналізуванні даних, рішенні про публікацію або підготовку рукопису.

Учасники

Автор зробив свій внесок винятково в інтелектуальну дискусію, що є основою цього документа, дослідження судової практики, написання та редагування, і бере на себе відповідальність за її зміст і тлумачення.

Декларація щодо конфлікту інтересів

Автор заявляє, що у нього відсутній конфлікт інтересів.

References

- Anheleniuk, A.-M. Yu. (2023). Vykorystannia elektronnykh dokaziv u kryminalnomu protsesualnomu pravi Ukrainy (problemnyi pytannia) [The use of electronic evidence

- in the criminal procedural law of Ukraine (problematic issues)]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriya: Pravo*. Vyp. 79. Ch. 2. DOI: 10.24144/2307-3322.2023.79.2.32 [in Ukrainian].
- Fihurskyi, V. M. (2023). Dokazy v elektronni formi u kryminalnomu provadzhenni [Evidence in electronic form in criminal proceedings]. *Halytski studii: Yurydychni nauky*. Vyp. 4. DOI: 10.32782/galician_studies/law-2023-4-14 [in Ukrainian].
- Kalancha, I. H. (2025). *Dokazy elektronnoi formy u kryminalnomu protsesi Ukrainy: teoriia ta praktyka* [Evidence in electronic form in criminal procedure of Ukraine: theory and practice] : dys. ... d-ra yuryd. nauk. Kyiv. URI: <https://elar.navs.edu.ua/handle/123456789/38317> [in Ukrainian].
- Kolomiitsev, S. O. (2025). *Kryminalistychni tekhnologii poshuku ta fiksatsii komp'uternykh danykh pid chas provedennia slidchykh dii* [Forensic technologies for searching and recording computer data during investigative actions] : dys. ... d-ra filos. v haluzi prava. Kharkiv. URI: <https://dspace.univd.edu.ua/handle/123456789/24554> [in Ukrainian].
- Kovalenko, A. V. (2018). Elektronni dokazy v kryminalnomu provadzhenni: suchasnyi stan ta perspektivy vykorystannia [Digital Evidences in Criminal Proceedings: Current State and Prospects for Use]. *Visnyk Luhanskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav imeni E. O. Didorenka*. Vyp. 4 (84). DOI: 10.33766/2524-0323.84.237-245 [in Ukrainian].
- Kovalenko, A. V. (2022). Poniattia ta sutnist elektronnykh (tsyfrovyykh) slidiv kryminalnoho pravoporushennia [The concept and essence of electronic (digital) traces of a criminal offenses]. *Visnyk Luhanskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav imeni E. O. Didorenka*. Vyp. 4 (100). DOI: 10.33766/2524-0323.100.226-236 [in Ukrainian].
- Kryzhanovskiy, A. S. (2025). Kryterii vidnesenia elektronnoi informatsii do vydiv dokaziv [Criteria for attributing electronic information to types of evidence]. *Analitichno-porivnialne pravoznavstvo*. Vyp. 2. DOI: 10.24144/2788-6018.2025.02.152 [in Ukrainian].
- Kvashuk, O. D. (2025). Vykorystannia elektronnykh dokaziv u kryminalnomu provadzhenni [The use of electronic evidence in criminal proceedings]. *Tsentrálnoukraińskyy visnyk prava ta publichnogo upravlinnia*. Vyp. 2 (10). DOI: 10.32782/cuj-2025-2-5 [in Ukrainian].
- Metlev, O. P. (2018). Hnoseolohichna i pravova pryroda tsyfrovyykh dokaziv u kryminalnomu provadzhenni [Gnoseological and legal nature of digital evidence in criminal process]. *Pravova pozytsiia*. № 1 (20). URI: <http://biblio.umsf.dp.ua/jspui/handle/123456789/3159> [in Ukrainian].
- Nikishev, O. V. (2025). Tsyfrovi (elektronni) dokazy u kryminalnomu provadzhenni v umovakh nadzvychaynykh pravovykh rezhymiv [Digital (electronic) evidence in criminal proceedings under emergency legal regimes]. *Pravo.ua*. № 1. DOI: 10.71404/law.ua.2025.1.54 [in Ukrainian].
- Shcherbakovskiy, M. (2024). Open Sources of Cyberspace as Objects of Forensic Research. *Theory and Practice of Forensic Science and Criminalistics*. Is. 2 (35). DOI: 10.32353/khrife.2.2024.02.
- Shcherbakovskiy, M., Sezonov, V. (2024). Collection and research on electronic documents using specific expertise. *Theory and Practice of Forensic Science and Criminalistics*. Is. 3 (36). DOI: 10.32353/khrife.3.2024.02.
- Tsekhan, D. M. (2013). Tsyfrovi dokazy: poniatia, osoblyvosti ta mistse u systemi dokazuvannia [Digital evidence: concept, characteristics and place in the proof system]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Seriya: Yurysprudentsiia*. № 5. URL: <https://www.vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc5/56.pdf> [in Ukrainian].
- Vakulenko, O. F. (2021). Poniattia vlastyvostei dokaziv u kryminalnomu provadzhenni [The concept of key attributes of evidence in criminal proceedings]. *Pravo.ua*. № 4. DOI: 10.71404/LAW.UA.2021.4.37 [in Ukrainian].

Сертифікація та періодична повірка лазерних 3D-сканерів, якими користуються в кримінальному судочинстві

Артем Коваленко ^{*а}, Володимир Коваленко ^{**б}

^{*} Канд. юрид. наук, доц., Університет Короля Данила, м. Івано-Франківськ, Україна, ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-3665-0147>, e-mail: new4or@gmail.com

^{**} Канд. юрид. наук, проф., Національна академія внутрішніх справ, м. Київ, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5310-2092>, e-mail: kvvkrimludv@ukr.net

^а Написання оригінального рукопису, адміністрування проекту, нагляд.

^б Написання оригінального рукопису, методологія, формальний аналіз.

DOI: 10.32353/khrife.1.2026.11 УДК 343.98

Надійшло 03.02.2026 / Рецензовано 15.02.2026 / Прийнято до друку 31.03.2026 /
Доступно онлайн 31.03.2026

Мета статті — проаналізувати наявність або відсутність в чинному законодавстві вимог до сертифікації та повірки лазерних 3D-сканерів, якими користуються в українському кримінальному судочинстві, а також з'ясувати, яким національним і міжнародним стандартам мають (або можуть) відповідати такі пристрої. Для досягнення поставленої мети застосовано лінгвістичний, формально-юридичний, формально-логічний, порівняльно-правовий методи, прогнозування. Висвітлено поточні процедури метрологічного контролю й нагляду. Визначено, що сертифікації (затвердженню типу засобу вимірювальної техніки) підлягають певні типи (модельні лінійки, серії) вимірювальних пристроїв. Наведено перелік законодавчо регульованих засобів вимірювальної техніки, які застосовують для виконання робіт за дорученням органів кримінальної юстиції. Аргументовано, що за чинного законодавства лазерні 3D-сканери, якими послуговуються в кримінальному судочинстві, не належать до регульованих засобів вимірювальної техніки й не потребують специфічної сертифікації та періодичної повірки. Такі пристрої можуть підлягати добровільній сертифікації й повірці за ініціативи їхніх виробників, постачальників або користувачів. Наведено національні (ДСТУ) і міжнародні (ISO) стандарти, за якими можна

здійснювати ініціативну сертифікацію лазерних 3D-сканерів, якими користуються в кримінальному судочинстві.

Ключові слова: кримінальне провадження; криміналістична техніка; науково-технічний засіб; лазерний 3D-сканер; засіб вимірювальної техніки; сертифікація; повірка; стандарт.

Постановка наукової проблеми

Сучасні технології лазерного 3D-сканування дають змогу швидко, точно й ефективно фіксувати розмірно-просторові характеристики багатьох матеріальних об'єктів. Уже сьогодні ступінь деталізації сканування та вимірювання сучасних лазерних 3D-сканерів сягає 5 мікронів (0,0005 мм), а повторюваність (допустима похибка між вимірами) — 2 мікрони (0,0002 мм)¹. Проведення точних вимірювань урегульовано законодавством у сфері метрології й метрологічної діяльності; іноді такі пристрої потребують сертифікації, періодичної повірки або інших контрольних заходів.

У кримінальному судочинстві лазерними 3D-сканерами можна користуватись як для наочного фіксування криміналістично значущих об'єктів, так і з метою вимірювання їхніх розмірно-просторових характеристик. У разі фіксування об'єктів зазначені науково-технічні засоби не потребують сертифікації та повірок. Із запровадженням у практику сучасних науково-технічних засобів, у деяких учасників кримінального судочинства (насамперед адвокатів) виникають сумніви щодо точності таких приладів, повторюваності вимірювань, їх відповідності стандартам тощо. Саме тому питання правового регулювання метрологічного контролю лазерних 3D-сканерів та

обов'язковості їх сертифікації й повірки є надзвичайно актуальними.

Мета статті

Проаналізувати наявність або відсутність у чинному законодавстві вимог до сертифікації та повірки лазерних 3D-сканерів як науково-технічних засобів у кримінальному судочинстві й запровадження національних і міжнародних стандартів, яким ці пристрої мають (можуть) відповідати.

Методи дослідження

Для опрацювання положень чинного законодавства щодо підстав і порядку здійснення сертифікації й повірки засобів вимірювальної техніки застосовано методи лінгвістичного аналізу та формально-юридичний. Формально-логічний метод і сукупність прийомів логіки (аналіз, синтез, дедукція, індукція) дали авторам змогу виокремити засоби вимірювальної техніки, які потребують обов'язкової сертифікації й повірки. Порівняльно-правовий метод сприяв порівнянню практики виробників і користувачів 3D-сканерів щодо ініціативної повірки й сертифікації таких приладів. За допомогою методу прогнозування сформульовано подальші перспективи наукового пошуку в цій галузі.

1 Artec Micro II. Automated desktop 3D scanner for digitizing parts in 5-micron accuracy / Artec3d : web. URL: <https://www.artec3d.com/portable-3d-scanners/artec-micro> (дата звернення: 18.12.2025).

Аналіз основних досліджень і публікацій

Останніми роками українські науковці неодноразово приділяли увагу окремим проблемам сертифікації та перевірки засобів польової криміналістичної техніки. Зокрема, О. Дуфенюк², А. Полтавський та О. Рувін³, Ю. Поляк⁴ з'ясували, які міжнародні стандарти (ISO) можна застосовувати до таких приладів; С. Свириденко та В. Пясковський⁵ аргументували користь залучення представників судово-експертних установ як спеціалістів до проведення процесуальних дій завдяки наявності в них сертифікованого обладнання; Р. Степанюк та С. Перлін⁶ розглянули можливості запровадження міжнародних стандартів у сфері цифрової криміналістики тощо. Проте питання щодо обов'язковості й порядку сертифікації і перевірки лазерних 3D-сканерів з метою користування ними в кри-

мінальному судочинстві лишаються відкритими, що підтверджує актуальність пропонованого дослідження.

Викладення основного матеріалу дослідження

Галузі законодавчо регульованої метрології та перелік заходів метрологічного контролю й нагляду, які обов'язково застосовують до вимірювальної техніки, визначено Законом України «Про метрологію та метрологічну діяльність»⁷ (далі — Закон про метрологію).

Зокрема, основним заходом метрологічного контролю є перевірка (перевірка метрологічних характеристик) засобів вимірювальної техніки — «сукупність операцій, що включає перевірку й маркування та/або видачу документа про перевірку засобу вимірювальної техніки, які встановлюють і підтверджують, що цей засіб відповідає встановленим вимогам»

- 2 Дуфенюк О. М. Забезпечення судово-експертної діяльності у кримінальному провадженні: системна парадигма. *Вісник Львівського торговельно-економічного університету. Юридичні науки*. 2019. Вип. 8. С. 163—173. DOI: [10.36477/2616-7611-2019-08-18](https://doi.org/10.36477/2616-7611-2019-08-18) (дата звернення: 18.12.2025).
- 3 Полтавський А. О. До питання стандартизації технології огляду (дослідження) місця події. *Криміналістика і судова експертиза*. 2019. Вип. 64. С. 331—349. DOI: [10.33994/kn-dise.2019.64.29](https://doi.org/10.33994/kn-dise.2019.64.29) (дата звернення: 18.12.2025) ; Рувін О. Г., Полтавський А. О. Стандартизація техніко-криміналістичного та судово-експертного забезпечення правосуддя в Україні: праксеологічний аспект. *Там само*. 2017. Вип. 62. С. 51—60. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/krise_2017_62_9 (дата звернення: 18.12.2025).
- 4 Поляк Ю. П. Застосування технічних засобів при проведенні слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) дій та використання його результатів під час досудового розслідування : дис. ... д-ра філос. в галузі права. Львів, 2022. С. 97. URI: <http://dspace.lvduvs.edu.ua/handle/1234567890/4812> (дата звернення: 18.12.2025).
- 5 Свириденко С., Пясковський В. Щодо питання залучення до участі в слідчих (розшукових) діях працівників МВС України як спеціалістів. *Підприємництво, господарство і право*. 2021. № 6. С. 205—209. DOI: [10.32849/2663-5313/2021.6.33](https://doi.org/10.32849/2663-5313/2021.6.33) (дата звернення: 18.12.2025).
- 6 Степанюк Р. Л., Перлін С. І. Цифрова криміналістика й удосконалення системи криміналістичної техніки в Україні. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Е. О. Дідоренка*. 2022. Вип. 3 (99). С. 283—284. DOI: [10.33766/2524-0323.99.283-284](https://doi.org/10.33766/2524-0323.99.283-284) (дата звернення: 18.12.2025).
- 7 Про метрологію та метрологічну діяльність : Закон України від 05.06.2014 р. № 1314-VII (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1314-18#Text> (дата звернення: 02.12.2025).

(п. 18 ч. 1 ст. 1 Закону про метрологію)⁸. Згідно із цим Законом:

«Законодавчо регульовані засоби вимірювальної техніки, що перебувають в експлуатації, підлягають періодичній повірці та повірці після кожного ремонту.

<...>

Стосовно законодавчо регульованих засобів вимірювальної техніки, що перебувають в експлуатації, може також проводитися позачергова, експертна та інспекційна повірка» (абз. 1 і 5 ч. 1 ст. 17)⁹.

У межах повірки також проводять калібрування засобу — визначення й обчислення відхилень його показників від затвердженого еталона.

Повірку засобів вимірювальної техніки проводять уповноважені метрологічні центри та повірочні лабораторії. Ініціатива щодо проведення періодичних і післяремонтних повірок, а також оплата послуг з їх здійснення має надходити від підприємств, установ або організацій, які експлуатують відповідні прилади¹⁰.

Так само певні типи (модельні лінійки, серії) вимірювальних пристроїв підлягають сертифікації: у термінології п. 7 ч. 1 ст. 1 Закону про метрологію — затвердженню типу засобу вимірювальної техніки, а «затвердження типу засобу

вимірювальної техніки — рішення призначеного органу з оцінки відповідності, прийняте на основі звіту про оцінку типу, про те, що тип засобу вимірювальної техніки відповідає встановленим вимогам і може використовуватися у сфері законодавчо регульованої метрології у спосіб, за якого він, як очікується, забезпечить надійні результати вимірювань протягом визначеного періоду часу»¹¹. За результатом затвердження певному типу засобу вимірювальної техніки видають сертифікат, відомості про що заносять до відповідного відкритого реєстру¹².

Обов'язковій сертифікації та повірці підлягають вимірювальні прилади, які експлуатують у галузі законодавчо регульованої метрології. До таких галузей, поміж інших, належать вимірювальні «роботи, що виконуються за дорученням органів досудового розслідування, органів прокуратури та судів» (п. 12 ч. 1 ст. 3 Закону про метрологію)¹³, тобто виконуваних у сфері кримінальної юстиції.

Перелік законодавчо регульованих засобів вимірювальної техніки, якими користуються під час проведення таких робіт і які підлягають періодичній повірці, окреслено в додатку до постанови Кабінету Міністрів України від 04.06.2015 р. № 374¹⁴ (далі — *додаток до*

8 Про метрологію та метрологічну діяльність URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1314-18#Text> (дата звернення: 02.12.2025).

9 Там само.

10 Порядок проведення повірки законодавчо регульованих засобів вимірювальної техніки, що перебувають в експлуатації, та оформлення її результатів : затв. наказ. Мінекономрозвитку України від 08.02.2016 р. № 193 (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0278-16#Text> (дата звернення: 02.12.2025).

11 Про метрологію та метрологічну діяльність URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1314-18#Text> (дата звернення: 02.12.2025).

12 Порядок ведення Реєстру затверджених типів засобів вимірювальної техніки : затв. наказ. Мінекономрозвитку України від 13.07.2016 р. № 1161. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1081-16#Text> (дата звернення: 04.12.2025).

13 Про метрологію та метрологічну діяльність URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1314-18#Text> (дата звернення: 02.12.2025).

14 Перелік категорій законодавчо регульованих засобів вимірювальної техніки, що підлягають періодичній повірці : дод. до постанов. КМУ від 04.06.2015 р. № 374 (зі змін.

постанови № 374). До таких засобів належать, зокрема:

«13. Вимірювачі вмісту алкоголю в крові та повітрі, що видихається

<...>

25. Гирі [спосіб користування цією категорією приладів у сучасних умовах нам уявити складно.— Авт.]

<...>

50. Неавтоматичні зважувальні прилади

<...>

74. Термометри (для здійснення контролю харчових продуктів, безпеки умов праці та проведення судових експертиз за дорученням органів досудового розслідування, органів прокуратури та судів)»¹⁵.

Отже, усі інші вимірювальні прилади, які застосовують у сфері кримінального судочинства (включно з лазерними 3D-сканерами), не є законодавчо регульованими й не потребують сертифікації, регулярної повірки та калібрування¹⁶.

Прилади для вимірювання розмірів довжини і площі (зокрема, лінійки та рулетки, які є невід'ємними складниками будь-якого набору криміналістичних інструментів) підлягають періодичній повірці тільки за умови їх застосування для контролю стану довкілля, здійснен-

ня торговельно-комерційних операцій і розрахунків, визначення параметрів будівель, споруд і території забудови, а також реєстрації національних і міжнародних спортивних рекордів (п. 3, 7, 9, 13 ч. 1 ст. 3 Закону про метрологію¹⁷). Зауважимо також, що цифрові фотокамери, якими разом з лінійними метричними еталонами (найчастіше — масштабними лінійками) користуються для здійснення вимірювального (монофотограмметричного) фотознімання (зокрема, під час проведення судово-експертних досліджень), також не підлягають жодній сертифікації або повірці.

Найближчим до 3D-сканерів науково-технічним засобом, який згадано в додатку до постанови № 374, є тахеометр — «геодезичний прилад, призначений для вимірювання горизонтальних і вертикальних кутів, віддалей та перевищень, тобто для виконання планово-висотної (тахеометричної) зйомки місцевості полярним способом»¹⁸ (його сучасні зразки засновано на 3D-технологіях). Водночас періодична повірка таких пристроїв потрібна тільки для топографо-геодезичних, картографічних і гідрометеорологічних робіт, землеустрою та визначення параметрів будівель, споруд і території забудови (п. 6, 9 ч. 1 ст. 3 Закону про метрологію)¹⁹.

та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/374-2015-%D0%BF#Text> (дата звернення: 02.12.2025).

15 Там само.

16 Коваленко А. В. До питання сертифікації та періодичної повірки засобів вимірювальної техніки, які використовуються у кримінальному судочинстві. *Актуальні питання судової експертології, криміналістики та кримінального процесу* : мат-ли VII міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 10.12.2025). Київ, 2025. С. 171. URI: <http://repository.ukd.edu.ua/xmlui/handle/123456789/1905> (дата звернення: 02.12.2025).

17 Про метрологію та метрологічну діяльність URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1314-18#Text> (дата звернення: 02.12.2025).

18 Тахеометр / В. І. Альохін та ін. Мала гірнича енциклопедія. У 3 т. / за ред. В. С. Білецького. Т. 3 : С — Я / Донецьк, 2013. С. 247. URI: <https://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPI-Press/37398> (дата звернення: 10.12.2025).

19 Про метрологію та метрологічну діяльність URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1314-18#Text> (дата звернення: 02.12.2025).

Зважаючи на викладене вище, маємо зазначити, що сертифікації та обов'язкової періодичної повірки потребують засновані на 3D-технологіях тахеометри, які слугують для фіксування параметрів будівель і земельних ділянок під час проведення судових інженерних будівельно-технічних, оціночно-будівельних, земельно-технічних, оціночно-земельних експертиз, досліджень з питань землеустрою, до завдань яких²⁰, до речі, належать згадані в Законі про метрологію роботи.

Так, наприклад, лазерні сканери *Leica ScanStation P30/P40/P50, Leica RTC360* (якими можна користуватися як тахеометрами) сертифіковано Національним науковим центром «Інститут метрології» у 2020 році на період до 2030 року (сертифікат перевірки № UA.TR.113-0301-20), утім, у 2024 році цей сертифікат скасовано²¹. Станом на момент написання цієї статті Реєстр затверджених типів засобів вимірювальної техніки не містить інших згадок про лазерні 3D-сканери.

Водночас, як зауважує О. Малецька, повірці можуть підлягати не тільки законодавчо регульовані засоби вимірювальної техніки²². Інші пристрої сертифікують і повіряють уповноважені на те

органи за ініціативи підприємств, установ або організацій, які їх експлуатують та/або постачають. Саме тому виробники й постачальники 3D-сканерів сьогодні здійснюють сертифікацію й повірку таких приладів на виконання нормативних вимог інших держав або з метою підготовки до можливих змін українського законодавства в галузі метрології та метрологічної діяльності. До того ж у наукових колах ширяться пропозиції щодо доповнення переліку криміналістичних науково-технічних засобів, які слід сертифікувати відповідно до певних стандартів²³. З огляду на викладене, а також на очевидну невідповідність переліку законодавчо регульованих засобів вимірювальної техніки (уміщених у додатку до постанови № 374) сучасному стану розвитку науки й техніки, вважаємо за доцільне з'ясувати, яким національним і міжнародним стандартам можуть відповідати лазерні 3D-сканери як засоби вимірювальної техніки в українському кримінальному судочинстві.

Відповідно до ч. 7 ст. 17 Закону про метрологію, *«повірка законодавчо регульованих засобів вимірювальної техніки, що перебувають в експлуатації, проводиться за методиками, які визначаються нормативно-правовими актами*

20 Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичні рекомендації з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень : затв. наказ. Мін'юсту України від 08.10.1998 р. № 53/5 (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text> (дата звернення: 10.12.2025).

21 Реєстр затверджених типів засобів вимірювальної техніки / ДП «Укрметртестстандарт» : вебсайт. URL: <https://legalztv.kiev.ua> (дата звернення: 07.12.2025).

22 Малецька О. Є. Повірка та калібрування засобів вимірювальної техніки на підприємстві: розв'язання наявних проблем / Інститут підвищення кваліфікації і перепідготовки спеціалістів з метрології : вебсайт. 06.01.2022. URL: <https://www.ipkm.org.ua/services> (дата звернення: 01.12.2025).

23 Духенюк О. М. Зазнач. твір. DOI: 10.36477/2616-7611-2019-08-18 (дата звернення: 18.12.2025) ; Полтавський А. О. Зазнач. твір. DOI: 10.33994/kndise.2019.64.29 (дата звернення: 18.12.2025) ; Рувін О. Г., Полтавський А. О. Зазнач. твір. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/krise_2017_62_9 (дата звернення: 18.12.2025) ; Поляк Ю. П. Зазнач. твір. URL: <http://dspace.lvduvs.edu.ua/handle/1234567890/4812> (дата звернення: 18.12.2025).

центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері метрології та метрологічної діяльності, або національними стандартами, на які є відповідні посилання в нормативно-правових актах цього центрального органу виконавчої влади»²⁴.

Так само калібрування вимірювальних приладів (обчислення відхилень показників приладу від затвердженого еталона) проводять відповідно до національних стандартів, гармонізованих з відповідними міжнародними та європейськими стандартами, і документів, прийнятих міжнародними й регіональними організаціями з метрології (ч. 3 ст. 27 Закону про метрологію²⁵).

До 01.01.2026 р. в галузі застосування вимірювальної техніки керувалися ДСТУ ГОСТ ІСО 5725-1:2005, 5725-2:2005, 5725-3:2005, 5725-4:2005, 5725-5:2005, 5725-6:2005 «Точність (правильність і прецизійність) методів і результатів вимірювання» (ч. 1–6)²⁶, підґрунтям яких став однойменний міждержавний Стандарт ІСО 5725-1:2023²⁷. Зазначимо: цей міждержавний Стандарт неодноразово оновлювали (зокрема, у 2023 році), що жод-

ним чином не позначилося на змінах до національних стандартів, тож убачаємо потребу в оновленні національних стандартів відповідно до сучасної версії їх міжнародного аналога.

На міжнародному рівні застосовують серію стандартів ISO 10360²⁸, які регламентують вимоги до вимірювальної техніки. Зокрема, ці міжнародні стандарти для сертифікації власної вимірювальної техніки застосовує німецька компанія Zeiss²⁹, яка виробляє також лазерні 3D-сканери. В Україні адаптовано й затверджено ДСТУ ISO 10360-2:2006 «Технічні вимоги до геометрії виробів (GPS). Приймальні та контрольні випробування координатно-вимірювальних машин. Частина 2. Координатно-вимірювальні машини для вимірювання розмірів (ISO 10360-2:2001, IDT)»³⁰.

Китайська компанія Shining 3D сертифікувала свої лабораторії відповідно до національних стандартів Німеччини й калібрує 3D-сканери власного виробництва за стандартом німецької асоціації інженерів VDI/VDE 2634, розробленим спеціально для сертифікації оптичних 3D-вимірювальних пристроїв³¹. Так

24 Про метрологію та метрологічну діяльність ... URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1314-18#Text> (дата звернення: 02.12.2025).

25 Там само.

26 Про надання чинності в Україні міждержавним стандартам, змінам до міждержавних стандартів та скасування нормативних документів : наказ Держспоживстандарту України від 30.12.2005 р. № 387 (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0387609-05#Text> (дата звернення: 02.12.2025).

27 ISO 5725-1:2023 Accuracy (trueness and precision) of measurement methods and results. Part 1: General principles and definitions / ISO : web. URL: <https://www.iso.org/standard/69418.html> (дата звернення: 05.12.2025).

28 DIN EN ISO 10360 Standard Series for Coordinate Measuring Machines / Zeiss : web. URL: <https://www.zeiss.com/metrology/en/explore/topics/din-en-iso-10360.html> (дата звернення: 05.12.2025).

29 Там само.

30 Про затвердження національних стандартів України, скасування нормативних документів та внесення змін до наказу Держспоживстандарту України від 11.01.2005 № 10 : наказ Держспоживстандарту України від 29.06.2006 р. № 180 (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0180609-06#Text> (дата звернення: 05.12.2025).

31 Accuracy Certification Pathway: From CNAS Accreditation to VDI/VDE 2634 Calibration Certificate / Shining 3d : web. Jul. 15th 2024. URL: <https://www.shining3d.com/accuracy-certification-pathway-from-cn-as-accreditation-to-vdi/vde-2634-calibration-certificate> (дата звернення: 05.12.2025).

само 3D-сканер *Artec Micro 2* люксембурзького виробництва³² сертифіковано за міжнародним стандартом ISO 12836 «Стоматологія — Оцифровувальні пристрої для систем CAD/CAM для непрямих стоматологічних реставрацій — Методи випробувань для оцінки точності»³³, хоча цей сканер має загальне призначення і його безпосередньо не застосовують у стоматології.

Отже, для добровільної сертифікації та повірки лазерних 3D-сканерів можна застосовувати як міжнародні, так і національні стандарти.

Висновки

Підбиваючи підсумки, зауважимо, що за чинним законодавством України лазерні 3D-сканери, застосовувані для потреб кримінального судочинства, не належать до регульованих засобів вимірювальної техніки й не потребують специфічної сертифікації й періодичної повірки. Чи не єдиним винятком із цього правила є засновані на 3D-технологіях тахеометри, якими можна послуговуватися для вимірювання та фіксування параметрів будівель або земельних ділянок під час проведення судових будівельно-технічних, оціночно-будівельних, земельно-технічних, оціночно-земельних експертиз, досліджень з питань землеустрою.

Водночас виробники й постачальники 3D-сканерів можуть здійснювати сертифікацію та повірку таких приладів за нормативними вимогами інших держав або з метою підготовки до можливих змін українського законодавства в галузі метрології і метрологічної діяльності.

До 01.01.2026 р. в Україні у сфері застосування вимірювальної техніки керувалися ДСТУ ГОСТ ISO 5725-(1—6):2005 «Точність (правильність і прецизійність) методів та результатів вимірювання», а також ISO 5725-1:2023 *Accuracy (trueness and precision) of measurement methods and results*. Від 01.01.2026 р. для сертифікації лазерних 3D-сканерів слід користуватися ДСТУ ISO 10360-2:2006 «Технічні вимоги до геометрії виробів (GPS). Приймальні та контрольні випробування координатно-вимірювальних машин. Частина 2. Координатно-вимірювальні машини для вимірювання розмірів (ISO 10360-2:2001, IDT)» і його міжнародним аналогом ISO 10360 *Geometrical product specifications (GPS) — Acceptance and reverification tests for coordinate measuring machines*. Під час сертифікації та повірки 3D-сканерів також можна застосовувати більш вузькі міжнародні стандарти інженерної, будівельної, медичної та інших галузей.

Certification and Periodic Verification of 3D Laser Scanners Used in Criminal Proceedings

Artem Kovalenko, Volodymyr Kovalenko

The purpose of this article is to analyze the presence or absence in current legislation of requirements for the certification and calibration of laser 3D scanners used in Ukrainian criminal proceedings, as well as to determine which national and international standards such devices must (or may) comply with. To achieve this goal, linguistic, formal-legal, formal-logical, comparative-legal methods, and forecasting were used. Current procedures for metrological control and supervision are highlighted. It has been determined that certain

32 Artec Micro II ... URL: <https://www.artec3d.com/portable-3d-scanners/artec-micro> (дата звернення: 18.12.2025).

33 ISO 12836:2015 Dentistry — Digitizing devices for CAD/CAM systems for indirect dental restorations — Test methods for assessing accuracy / ISO : web. URL: <https://www.iso.org/standard/68414.html> (дата звернення: 05.12.2025).

types (model lines, series) of measuring devices are subject to certification (approval of the type of measuring equipment). A list of legally regulated measuring equipment used to perform work on behalf of criminal justice authorities is provided. It is argued that under current legislation, laser 3D scanners used in criminal proceedings are not regulated measuring instruments and do not require specific certification and periodic verification. Such devices may be subject to voluntary certification and verification at the initiative of their manufacturers, suppliers, or users. National (ДСТУ) and international (ISO) standards are provided, according to which voluntary certification of laser 3D scanners used in criminal proceedings can be carried out.

Keywords: criminal proceedings; forensic technology; scientific and technical means; laser 3D scanner; measuring instrument; certification; verification; standard.

Фінансування

Це дослідження не отримало жодного спеціального гранту від фінансових установ у державному, комерційному або некомерційному секторах.

Відмова від відповідальності

Засновники не грали жодної ролі у розробленні дослідження, добиранні й аналізуванні даних, рішенні про публікацію або підготовку рукопису.

Учасники

Автори зробили свій внесок винятково в інтелектуальну дискусію, що є основою цього документа, дослідження судової практики, написання та редагування, і беруть на себе відповідальність за її зміст і тлумачення.

Декларація щодо конфлікту інтересів

Автори заявляють, що у них відсутній конфлікт інтересів.

References

Accuracy Certification Pathway: From CNAS Accreditation to VDI/VDE 2634 Calibration

- Certificate (2024) / Shining 3d : web. URL: <https://www.shining3d.com/accuracy-certification-pathway-from-cn-as-accreditation-to-vdi/vde-2634-calibration-certificate>.
- Dufeniuk, O. M. (2019). Zabezpechennia sudovo-ekspertnoi diialnosti u kryminalnomu provadzhenni: systemna paradyhma [Providing of the forensic-expert activity in criminal proceedings: system paradigm]. *Visnyk Lvivskoho torhovelno-ekonomichnoho universytetu. Yurydychni nauky*. Vyp. 8. DOI: [10.36477/2616-7611-2019-08-18](https://doi.org/10.36477/2616-7611-2019-08-18) [in Ukrainian].
- Kovalenko, A. V. (2025). Do pytannia sertyfikatsii ta periodychnoi povirky zasobiv vymiriuvanoi tekhniki, yaki vykorystovuiutsia u kryminalnomu sudochynstvi [On the issue of certification and periodic verification of measuring instruments used in criminal proceedings]. *Aktualni pytannia sudovoi ekspertolohii, kryminalistyky ta kryminalnoho protsesu : mat-ly VII mizhnar. nauk.-prakt. konf. (Kyiv, 10.12.2025)*. Kyiv. URI: <http://repository.ukd.edu.ua/xmlui/handle/123456789/1905> [in Ukrainian].
- Maletska, O. Ye. (2022). Povirka ta kalibruvannia zasobiv vymiriuvanoi tekhniki na pidpriemstvi: rozv'iazannia naiavnykh problem [Verification and calibration of measuring instruments at the enterprise: solving existing problems] / *Instytut pidvyshchennia kvalifikatsii i perepidhotovky spetsialistiv z metrolohii : vebseit*. URL: <https://www.ipkm.org.ua/services> [in Ukrainian].
- Poliak, Yu. P. (2022). Zastosuvannia tekhnichnykh zasobiv pry provedenni slidchykh (rozshukovykh), nehlasnykh slidchykh (rozshukovykh) dii ta vykorystannia yoho rezultativ pid chas dosudovoho rozsliduvannia [The use of technical means in conducting investigative (search), covert investigative (search) actions and the use of its results during the pre-trial investigation] : dys. ... d-ra filosof. v haluzi prava. Lviv. URI: <http://dspace.lvduvs.edu.ua/handle/1234567890/4812> [in Ukrainian].
- Poltavskyi, A. O. (2019). Do pytannia standartyzatsii tekhnolohii ohliadu (doslidzhennia) mistsia podii [To the issue of standardization of the technology of scene examination (investigation)]. *Kryminalistyka*

- i sudova ekspertyza*. Vyp. 64. DOI: 10.33994/kndise.2019.64.29 [in Ukrainian].
- Ruvyn, O. H., Poltavskyi, A. O. (2017). Standartyzatsiia tekhniko-kryminalistychnoho ta sudovo-ekspertnoho zabezpechennia pravosudiva v Ukraini: prakseolohichni aspekt [Standardization of technical and criminalistic and forensic-expert providing of justice in Ukraine: the praxeological aspect]. *Kryminalistyka i sudova ekspertyza*. Vyp. 62. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/krise_2017_62_9 [in Ukrainian].
- Stepaniuk, R. L., Perlin, S. I. (2022). Tsyfrova kryminalistyka y udoskonalennia systemy kryminalistychnoi tekhniky v Ukraini [Digital forensics and improvement of the forensic technology system in Ukraine]. *Visnyk Luhanskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav im. E. O. Didorenka*. Vyp. 3 (99). DOI: 10.33766/2524-0323.99.283-284 [in Ukrainian].
- Svyrydenko, S., Piaskovskyi, V. (2021). Shchodo pytannia zaluchennia do uchasti v slidchykh (rozshukovykh) diiah pratsivnykiv MVS Ukrainy yak spetsialistiv [On the issue of involving employees of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine as specialists in investigative (search) actions]. *Pidpriemnytstvo, hospodarstvo i pravo*. № 6. DOI: 10.32849/2663-5313/2021.6.33 [in Ukrainian].
- Takheometr / V. I. Alokhin ta in. *Mala hirnycha entsyklopediia* [Small Mining Encyclopedia] (2013). U 3 t. / za red. V. S. Biletskoho. T. 3 : S — Ya / Donetsk. URI: <https://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPI-Press/37398> [in Ukrainian].
- Коваленко, А., Коваленко, В. (2026). Сертифікація та періодична повірка лазерних 3D-сканерів, якими користуються в кримінальному судочинстві. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. Вип. 1 (42). С. 148—157. DOI: 10.32353/khrife.1.2026.11.

Перспективи вдосконалення судово-експертного забезпечення розслідування господарських злочинів

Віталій Усатий *

* Канд. юрид. наук, докторант ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», м. Харків, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0009-0004-3325-4530>, e-mail: usatii.v.o@gmail.com

DOI: 10.32353/khrife.1.2026.12

УДК 343.985(477)

Надійшло 05.02.2026 / Рецензовано 18.02.2026 / Прийнято до друку 31.03.2026 /
Доступно онлайн 31.03.2026

Мета статті — визначити роль та сучасні тенденції професійної діяльності судових експертів і спеціалістів у кримінальних провадженнях про господарські злочини. Проаналізовано сучасні тенденції користування спеціальними знаннями як науковим підґрунтям забезпечення правосуддя в Україні, особливо під час розслідування злочинів у сфері господарської діяльності: таких як легалізація грошових коштів, контрабанда та шахрайство з фінансовим ресурсами тощо. Акцентовано на вирішальній ролі судових експертів і спеціалістів у забезпеченні точності, об'єктивності кримінальних розслідувань, прийнятті неупереджених і обґрунтованих процесуальних рішень та узгодженні національної практики з європейськими стандартами. Досліджено правове регулювання, практичні аспекти й методичні проблеми залучення експертів, підкреслено важливість їхніх незалежності, професійної компетентності та дотримання процесуальних гарантій. На основі аналізу національної і європейської судових практик визначено системні проблеми, зокрема прогалини в кримінальному процесуальному законодавстві України, відсутність уніфікованого методичного забезпечення та повноцінного доступу учасників кримінального провадження до Реєстру методик проведення судових експертиз. Запропоновано комплексні заходи для вдосконалення українського законодавства, створення єдиного національного міжвідомчого методологічного органа, відповідального за розроблення, реєстрацію та контроль методик судово-експертних досліджень, які враховуватимуть

фактичні можливості всіх суб'єктів судово-експертної діяльності, відкриття для широкого загалу Реєстру методик проведення судових експертиз, підвищення кваліфікації експертів, модернізації технічної бази й урегулювання участі іноземних спеціалістів у роботі національних експертних установ. Реалізація цих пропозицій дасть змогу підвищити якість доказування, забезпечити дотримання прав людини та законності, а також зміцнити довіру суспільства до системи кримінального правосуддя України в умовах європейської інтеграції.

Ключові слова: спеціальні знання; економічна злочинність; суб'єкт господарської діяльності; кримінальна юстиція; нормативно-правове забезпечення; методика.

Постановка наукової проблеми

У кримінальному провадженні визначення фактів поза межами розумного сумніву є наріжним принципом, що гарантує об'єктивну кримінально-правову кваліфікацію злочинів і справедливе покарання тих осіб, які скоїли злочини, а також забезпечення неухильного дотримання прав усіх учасників кримінального провадження. Доказування має основне значення, оскільки докази визначають результативність окремих процесуальних дій, обґрунтованість процесуальних рішень. Особливого значення поміж доказів набувають висновки експертів і висновки спеціалістів, що зумовлено розвитком науки й техніки та питань, які потребують застосування спеціальних знань.

Нашу увагу привертає проблема тика судово-експертного забезпечення правосуддя в Україні, зокрема його відповідність стандартам Європейського Союзу в питаннях судового розгляду злочинів у сфері господарської діяльності. Актуальність дослідження цієї теми зумовлена потребами вдосконалення практики протидії економічній злочинності, підвищення ефективності практичної діяльності із розслідування кримінальних правопорушень у сфе-

рі господарської діяльності, які характеризуються високим рівнем суспільної небезпеки для соціальної стабільності, економічного розвитку й інвестиційної привабливості держави, що робить її пріоритетним напрямом для України, яка прагне забезпечити швидке повоєнне відновлення економіки та системи кримінального судочинства. Водночас кримінальні правопорушення, що посягають на суспільні відносини у сфері розподілу державного бюджету, пов'язані з контрабандою товарів, легалізацією грошових коштів тощо, кидають виклик національним правоохоронним органам і потурають транснаціональній злочинності.

Розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з господарською діяльністю, об'єктивно потребує поглибленого аналізу фінансово-господарської документації, дослідження складних економічних процесів і вирішення питань виробничого, технологічного й організаційного характеру. У зв'язку із цим на практиці органи досудового розслідування та судової влади активно послуговуються можливостями судової експертизи, а також реалізують процедуру застосування кваліфікованих знань спеціалістів. Водночас чинне кримінальне процесуальне законодавство України

характеризується істотними прогалинами та внутрішніми суперечностями в регулюванні процесуального статусу спеціаліста й форм його участі в кримінальному провадженні, що створює ризики визнання доказів недопустимими й негативно впливає на ефективність розслідування господарських злочинів.

Мета статті

Визначити роль та сучасні тенденції професійної діяльності судових експертів і спеціалістів у кримінальних провадженнях про господарські злочини.

Методи дослідження

Методологічну основу статті становлять загальнонаукові, філософські та спеціально-юридичні методи пізнання, застосування яких забезпечило з'ясування сучасного стану й перспектив удосконалення судово-експертного забезпечення розслідування господарських злочинів, а також узгодження національної практики з європейськими стандартами якості, допустимості та взаємного визнання доказів.

Діалектичний метод став у пригоді для з'ясування закономірностей розвитку судово-експертної діяльності в умовах трансформації економічних відносин, ускладнення господарських кримінальних правопорушень і посилення вимог до наукової обґрунтованості доказування, а також для дослідження взаємозв'язку між еволюцією криміналістики в ЄС і потребами модернізації української системи судово-експертного забезпечення.

Системно-структурний підхід допоміг визначити місце судової експертизи й участі спеціаліста в механізмі доказування в провадженнях щодо господарських злочинів, а також провести аналіз

взаємодії нормативних, інституційних і методичних компонентів судово-експертного забезпечення (процесуальний статус експерта і спеціаліста, роль спеціаліста в отриманні зразків, стандартизація методик, акредитація лабораторій, доступ до методичних ресурсів).

Системно-функціональний метод дав змогу розкрити практичне призначення участі експертів і спеціалістів на різних етапах кримінального провадження (зокрема, під час отримання порівняльних зразків, технічного фіксування, аналізу цифрових і фінансово-господарських даних), а також оцінити вплив прогалин у регулюванні участі спеціаліста на ефективність розслідування та окреслити потенційні ризики визнання доказів недопустимими.

Методи формальної логіки (аналіз, синтез, індукція, дедукція тощо) застосовано для обґрунтування висновків щодо фрагментарності правового регулювання участі спеціаліста, термінологічної неузгодженості понять «залучення» й «участь», а також для формулювання пропозицій щодо усунення колізій, деталізації процесуальних процедур і підвищення передбачуваності правозастосування.

Юридико-догматичний метод сприяв дослідженню положень кримінального процесуального законодавства України, які визначають процесуальний статус експерта і спеціаліста, порядок отримання матеріалів і зразків, критерії допустимості доказів і підстави відводу, а також аналізу нормативних засад забезпечення якості експертної діяльності (включно з питаннями акредитації та методичного регулювання).

Порівняльно-правовий метод став у пригоді для зіставлення українських підходів до організації судово-експертної діяльності з європейськими критеріями забезпечення якості та взаємного

визнання результатів експертиз (зокрема, у контексті стратегічних документів з формування єдиного судово-наукового простору).

Зазначені методи забезпечили цілісне теоретико-практичне осмислення сучасних тенденцій судово-експертного забезпечення розслідування господарських злочинів, а також дали змогу сформулювати обґрунтовані пропозиції щодо вдосконалення законодавства, методичного регулювання та інституційної інфраструктури судової експертизи в Україні в контексті європейської інтеграції.

Теоретичну базу дослідження представлено нормативними документами національного рівня та міжнародними стандартами. Емпірична частина дослідження спирається на практику Європейського суду з прав людини (далі — ЄСПЛ).

Аналіз основних досліджень і публікацій

Учені невтомно працюють над визначенням проблемних аспектів і пріоритетних напрямів удосконалення судово-експертного забезпечення. Е. Сімакова-Єфремян слушно зауважує, що

існує нагальна потреба комплексного вдосконалення законодавства України у сфері судово-експертної діяльності, оскільки чинне нормативне регулювання містить істотні прогалини, колізії та термінологічну неузгодженість, що негативно впливають на ефективність експертного забезпечення правосуддя. Науковиця акцентує увагу на необхідності чіткого визначення процесуального статусу судового експерта, розширення кола суб'єктів судово-експертної діяльності, перегляду монополії державних установ і гармонізації базового законодавства з процесуальними кодексами. Професорка докладно аналізує проблеми мотивації експертів, акредитації установ, фінансування експертиз і розвитку міжнародної співпраці, реалізацію яких розглядає як провідну умову підвищення якості, незалежності й довіри до судово-експертної діяльності в Україні¹. Ці проблеми актуальні до сьогодні.

Дослідники також приділяють увагу вдосконаленню системи підготовки та підвищення кваліфікації кадрів для судово-експертних установ. Ці ідеї висвітлено у працях С. Гаспарян², І. Петрової³, О. Угровецького зі співавторками⁴, О. Курдеса⁵ та багатьох інших.

- 1 Сімакова-Єфремян Е. Б. Про необхідність удосконалення законодавства щодо здійснення судово-експертної діяльності в Україні. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2019. Вип. 19. С. 118—129. DOI: 10.32353/khrife.1.2019.09 (дата звернення: 02.02.2026).
- 2 Гаспарян С. Г. Шляхи підвищення якості підготовки кадрів для судово-експертних установ Міністерства юстиції України. *Там само*. 2018. Вип. 18. С. 281—287. DOI: 10.32353/khrife.2018.31 (дата звернення: 02.02.2026).
- 3 Петрова І. А. Наукові засади управління розвитком персоналу судово-експертних установ. *Архів кримінології та судових наук*. 2020. № 1. С. 109—119. DOI: 10.32353/acfs.1.2020.09 (дата звернення: 02.02.2026).
- 4 Угровецький О., Катарага О., Давиденко Д. Напрями впровадження іноземної інноваційної практики в кадрове забезпечення судово-експертних установ України. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2023. Вип. 3 (32). С. 34—47. DOI: 10.32353/khrife.3.2023.03 (дата звернення: 02.02.2026).
- 5 Курдес О. Наставництво як метод адаптації, підготовки та підвищення кваліфікації судових експертів. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2021. № 1. С. 244—253. DOI: 10.31733/2078-3566-2021-1-244-253 (дата звернення: 02.02.2026).

Щодо останніх досліджень, то, наприклад, І. Перезовова зі співавторками вважають, що основними «вузькими місцями» експертного забезпечення правосуддя є відсутність уніфікованого статистичного обліку та моніторингу якості, неоднорідність технічного забезпечення установ та бар'єри для повноцінної імплементації міжнародних (зокрема, європейських) стандартів і практик. Як перспективну модель розвитку авторки обґрунтовують комплексний курс на цифровізацію процесів, інтеграцію міжнародного досвіду, уніфікацію обліку, посилення міжвідомчої взаємодії та ширше залучення незалежних експертів, що має підвищити ефективність правосуддя й довіру до висновків експертів ⁶.

Згадані напрацювання актуальні до сьогодні, однак ми вважаємо за потрібне їх конкретизувати в частині вдосконалення судово-експертного забезпечення розслідування та судового розгляду кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності.

Викладення основного матеріалу дослідження

Сучасною доктриною кримінального процесуального права України передбачено, що суб'єктами, уповноваженими застосовувати спеціальні знання, є експерти та спеціалісти. Саме такі процесуальні статуси мають носії спеціальних медичних знань, психіатри, психологи й інші фахівці під час участі в кримінальному провадженні. Право на отримання кваліфікованої допомоги

спеціаліста й експерта мають і сторона обвинувачення, і сторона захисту. Така гарантія є реалізацією принципу рівності та змагальності сторін кримінального провадження.

Згідно з положеннями Кримінального процесуального кодексу України (далі — *КПК України*), висновок експерта є самостійним процесуальним джерелом доказів (ч. 2 ст. 84) ⁷. Отримання такого доказу часто потребує участі спеціалістів (зокрема, під час відбирання зразків, фіксації інформації або технічного забезпечення проведення окремих процесуальних дій). Здійснювати такі дії самостійно експертові категорично заборонено. Повноваження експерта в цьому питанні лише полягають у наданні йому права заявляти клопотання про надання додаткових матеріалів і зразків. Водночас отримані матеріали та зразки підлягають обов'язковому описуванню у висновку експерта, а в разі призначення експертизи судом їх відбір здійснює суд або залучений за його дорученням спеціаліст. Висновок експерта не може ґрунтуватися на доказах, визнаних судом недопустимими ⁸, що зумовлює підвищені вимоги до законності способів отримання додаткових матеріалів і порівняльних зразків.

Аналіз норм КПК України свідчить про фрагментарний і вибірковий характер регулювання участі спеціаліста. Закон прямо передбачає можливість його залучення лише під час проведення окремих слідчих (розшукових) і негласних слідчих (розшукових) дій, зокрема огляду, обшуку, слідчого експерименту, отримання зразків для експертизи,

6 Перезовова І. В., Сочка М. Б., Морозова О. С. Експертне забезпечення правосуддя в Україні: стан, динаміка та перспективи. *Актуальні проблеми сталого розвитку*. 2025. Т. 2. № 3. С. 29—40. DOI: 10.60022/2(3)-4S (дата звернення: 02.02.2026).

7 Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 02.02.2026).

8 Там само.

а також негласного аудіо- та відеоконтролю особи, зняття інформації з телекомунікаційних мереж⁹. Водночас участі спеціаліста не передбачено або прямо не врегульовано в низці інших процесуальних дій, що мають істотне значення для розслідування господарських злочинів (зокрема, під час моніторингу банківських рахунків, установлення місцезнаходження радіоелектронних засобів, спеціального виготовлення речей і документів або проведення окремих видів негласних заходів).

З урахуванням принципу законності й обмежувального тлумачення повноважень органів державної влади, що закріплено в Конституції України (ст. 19)¹⁰, відсутність прямої норми про можливість залучення спеціаліста до певної процесуальної дії унеможливорює його участь у такій дії. У правозастосовній практиці це може породжувати численні колізії, коли спеціаліста можуть залучити до дослідження вже отриманої інформації, але не до її негласного здобуття, або коли дозволено його участь у гласних слідчих (розшукових) діях, але прямо не регламентована в їх негласних формах.

Під час розслідування господарських злочинів може виникати потреба в отриманні порівняльних зразків почерку або голосу особи. Для ефективної реалізації такого заходу слідчий може залучити судового експерта, який має спеціальні знання, у статусі спеціаліста до участі в слідчій (розшуковій) дії. У таких справах додаткові труднощі створює термінологічна неузгодженість у законодавстві: зокрема, відсутність чіткого розмежування понять «залучення» і «участь» спеціаліста. Це має

істотне значення в контексті інституту відводу, оскільки участь спеціаліста в процесуальних діях може унеможливити його подальше залучення у кримінальному провадженні в іншому процесуальному статусі, що потенційно порушує принципи змагальності та рівності сторін кримінального провадження.

З огляду на це виникає ризик, що фахівця, який фактично забезпечує лише технічний або консультативний супровід відбирання зразків, надалі не зможуть призначити судовим експертом для проведення відповідної експертизи або, навпаки, його участь як спеціаліста стане підставою для заявлення відводу або оскарження результатів експертного дослідження. У підсумку така нормативна невизначеність здатна негативно вплинути як на оперативність і повноту досудового розслідування, так і на допустимість та належність отриманих доказів, оскільки сторона захисту обґрунтовано може ставити під сумнів неупередженість експерта або законність процесуального порядку відбирання зразків. Саме тому у справах цієї категорії необхідне чітке нормативне розмежування ролей спеціаліста й експерта, а також деталізація процедур залучення фахівців для відбору порівняльних зразків, щоб мінімізувати процесуальні конфлікти й забезпечити дотримання стандартів справедливого судового розгляду.

Окремої уваги потребують новели законодавства щодо залучення іноземних спеціалістів, які формально розширюють можливості користування спеціальними знаннями. Слід зауважити також про наявність передумов фактичного обмеження їхньої участі через положення методик проведення судових

9 Кримінальний процесуальний кодекс ... URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 02.02.2026).

10 Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 02.02.2026).

експертиз. Залучення таких фахівців поза межами прямо передбачених законом випадків створює ризики визнання отриманих доказів недопустимими та кваліфікації дій органів досудового розслідування як виходу за межі наданих повноважень.

Проблемним залишається також питання форм застосування спеціальних знань залежно від стадії кримінального провадження. До внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань спеціаліст може надавати довідки з будь-яких питань у межах своєї професійної компетенції, тоді як після початку досудового розслідування закон істотно звужує можливості отримання таких довідок і визнання їх доказами. Це обмеження стосується тих справ, які здійснюються щодо кримінальних проступків. Водночас діяльність спеціаліста є оплачуваною незалежно від форми його залучення, що фактично визнає довідки й консультації повноцінною процесуальною участю у кримінальному провадженні. Щодо форми досудового розслідування у вигляді досудового слідства, то під час його провадження законодавець фактично не обмежує отримання висновків або довідок від спеціаліста, проте передумов для надання їм статусу доказів немає.

Сукупність наведених проблем свідчить про необхідність комплексного перегляду законодавчого регулювання участі спеціалістів у кримінальному провадженні, зокрема у справах про господарські злочини. Усунен-

ня термінологічних неузгодженостей, розширення процесуальних можливостей залучення кваліфікованих фахівців і чітке визначення меж їхньої компетенції є необхідними умовами забезпечення допустимості доказів, підвищення ефективності досудового розслідування та належного судового розгляду кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності.

Міжнародно-правовими приписами передбачено порядок застосування спеціальних знань у сфері кримінальної юстиції (зокрема, Рекомендацією № R (87) 18 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо спрощення кримінального правосуддя): прокурорські, слідчі й судові органи, які потребують допомоги експертів, мають звертатися по допомогу до спеціалістів (у таких галузях, як психологія, медицина, психіатрія, бухгалтерській облік, економіка, фінанси та судова медицина) у достатньому обсязі, для того щоб протистояти технічній витонченості злочинів, що вдосконалюється день у день, і забезпечувати збирання доказів¹¹. Важливо також, що участь експерта і спеціаліста пов'язана з об'єктивною реалізацією права особи на справедливий суд, проголошеного ст. 6 Європейської конвенції з прав людини (далі — *Конвенція*), та інших конвенційних гарантій¹². Окрім конвенційних гарантій, необхідно також зважати на деякі інші правові й організаційні принципи.

Щодо практики ЄСПЛ, то залучення фахівців має бути обґрунтованим, якщо

11 Recommendation № R (87) 18 of the Committee of Ministers to Member States Concerning the Simplification of Criminal Justice (Adopted by the Committee of Ministers on 17 Sept 1987 at the 410th meeting of the Ministers' Deputies) / Council of Europe : web. 6 p. URL: <https://rm.coe.int/16804e19f8> (дата звернення: 19.01.2026).

12 Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (Європейська конвенція з прав людини) від 04.11.1950 р. (зі змін. та допов.) ; ратифік. Законом України від 17.07.1997 р. № 475/97-ВР ; чинна для України з 11.09.1997 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 22.01.2026).

збиратимуть конфіденційну інформацію, оскільки розголошення таких відомостей визнано порушенням права на приватність, гарантованого ст. 8 Конвенції¹³. Так, у рішенні за справою «Суріков проти України» збирання такої інформації органами державної влади за відсутності для цього достатніх підстав ЄСПЛ визнав порушенням згаданих нормативних приписів¹⁴.

Неодмінно потрібно також дотримувати вимоги незалежності залученого експерта або спеціаліста. Такі особи повинні мати формальну та фактичну незалежність від осіб, причетних до події кримінального правопорушення¹⁵. У своїй практиці ЄСПЛ визначив, що упередженість призначеного судом експерта за певних обставин може призвести до порушення принципу рівності сторін, невід'ємного від поняття «справедливий суд»¹⁶. Зокрема, варто зважати на такі чинники, як процесуальна позиція / статус експерта та його роль у відповідному провадженні, його взаємини з іншими учасниками кримінального провадження¹⁷. Будь-які сумніви в неупередженості експерта і спеціаліста

ставляють під загрозу довіру суспільства до судової системи, тому «видимість» має важливе значення¹⁸.

Однією з правових засад користування спеціальними знаннями експерта є таємниця досудового розслідування або засада недопустимості розголошення відомостей кримінального провадження, що покладає на експерта обов'язок не розголошувати без дозволу сторони кримінального провадження, яка його залучила, або суду відомості, що стали йому відомі у зв'язку з виконанням покладених на нього обов'язків. Можливість їх розголошення допускається лише за наявності письмового дозволу слідчого або прокурора в межах, визначених останніми¹⁹.

Окрім нормативно-правових приписів, слід звернути увагу на проблеми методичного забезпечення. Глобалізація транскордонної злочинності зумовила необхідність для держав — членів ЄС удосконалювати міжнародні механізми протидії злочинності й посилювати взаємне визнання результатів збирання та аналізу доказів (зокрема, отриманих у межах міжнародної співпраці).

- 13 Конвенція про захист прав людини URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#-Text (дата звернення: 22.01.2026).
- 14 Рішення ЄСПЛ у справі «Суріков проти України» від 26.04.2017 р. (за заявою № 42788/06) / HUDOC. European Court of Human Rights : web. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/#{%22itemid%22:\[%22001-192315%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/#{%22itemid%22:[%22001-192315%22]}) (дата звернення: 19.01.2026).
- 15 Case of Bajić v. Croatia 16 Dec 2004 (applic. No. 3742/02) / Ibid. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-67778> (дата звернення: 21.01.2026).
- 16 Case of Böniš v. Austria 6 May 1985 (applic. No. 8658/79) / HUDOC. European Court of Human Rights : web. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57443> (дата звернення: 26.01.2026).
- 17 Case of Letinčić v. Croatia 3 Aug 2016 (applic. No. 7183/11) / Ibid. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-162422> (дата звернення: 26.01.2026) ; Case of Sara Lind Eggertsdóttir c. Islande 5 Oct 2007 (applic. No. 31930/04) / Ibid. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-81433> (дата звернення: 26.01.2026).
- 18 Case of Bajić v. Croatia URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-67778> (дата звернення: 21.01.2026).
- 19 Case of Bédat v. Switzerland 29 March 2016 (applic. No. 56925/08) / Ibid. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-161898> (дата звернення: 26.01.2026) ; Affaire Sellami c. France 17 March 2021 (applic. No. 61470/15) / Ibid. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-206518> (дата звернення: 26.01.2026).

У цьому процесі (поряд із суто юридичними питаннями допустимості й визнання доказів) дедалі помітнішою стає інша, не менш суттєва проблема — методологічне забезпечення судово-експертної діяльності, без якого неможливо гарантувати порівнюваність результатів експертиз і довіри до них у різних юрисдикціях. Для України ця проблематика має додатковий вимір у зв'язку із конституційно закріпленим стратегічним курсом на набуття повноправного членства в ЄС (ст. 85 Конституції України), що об'єктивно потребує наближення національної системи судової експертизи до європейських вимог якості, прозорості та верифікованості експертних процедур.

Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, передбачає зміцнення співпраці (зокрема, у сфері акредитації та оцінки відповідності — ст. 55, 56), з метою поглиблення взаєморозуміння відповідних систем і спрощення доступу до ринків²⁰. Україна взяла на себе зобов'язання поступово досягти відповідності технічним регламентам ЄС і системам стандартизації, метрології, акредитації, процедур оцінки відповідності та ринкового нагляду ЄС, а також дотримувати принципів і практик, викладених у релевантних рішеннях і регламентах ЄС. У цьому контексті питання

акредитації лабораторій, валідації методів та уніфікації стандартів набуває не лише економічного або технічного, а й процесуально-правового значення, оскільки прямо впливає на спроможність сторін кримінального провадження обґрунтовувати позиції належними та допустимими доказами.

З метою керованої й узгодженої реалізації гармонізаційних процесів у сфері криміналістики Рада ЄС 2011 року ухвалила стратегічний документ «Бачення європейської криміналістики 2020», спрямований на формування європейського судово-наукового простору та розвиток криміналістичної інфраструктури для забезпечення еквівалентності судових експертиз. Провідна ідея цього підходу полягає у створенні спільної рамки, у межах якої висновки експертів можна взаємно визнати завдяки погодженим методикам, міжнародним стандартам і прозорим критеріям оцінювання. У документі акцент зроблено не лише на уніфікації технічних аспектів роботи лабораторій, а й на зміцненні довіри до експертних результатів у судовому процесі²¹, що безпосередньо пов'язано з гарантіями справедливого судового розгляду.

У цьому зв'язку особливого значення надано акредитації експертних установ відповідно до Міжнародного стандарту ISO/IEC 17025²², розвитку єдиних підходів до професійної підготовки

20 Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони : ратифік. із заяв. Законом України від 16.09.2014 р. № 1678-VII (зі змін. та допов.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text (дата звернення: 26.01.2026).

21 Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council on the provision of food information to consumers (Second reading) : Brussels, 6 June 2011 / Council of the European Union : web. 56 p. URL: <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-11001-2011-INIT/en/pdf> (дата звернення: 30.01.2026).

22 ДСТУ EN ISO/IEC 17025:2019 Загальні вимоги до компетентності випробувальних та калібрувальних лабораторій (EN ISO/IEC 17025:2017, IDT; ISO/IEC 17025:2017, IDT) : затв. наказ. ДП «УкрНДНЦ» від 23.12.2019 р. № 483 [Чинний від 01.01.2021]. URL: https://online.budstandart.com.ua/catalog/doc-page.html?id_doc=88724 (дата звернення: 30.01.2026).

експертів, упровадженню сучасних наукових досягнень і формуванню умов для системного обміну криміналістичною інформацією між державами-членами. Ідея «еквівалентних мінімальних стандартів» означає, що збирання, опрацювання, використання та передавання криміналістичних даних слід здійснювати за порівнюваними правилами, а постачальники криміналістичних послуг повинні діяти на основі узгоджених процедур забезпечення якості²³. У практичному вимірі саме акредитацію криміналістичних лабораторій розглядають як фундамент довіри до результатів досліджень і передумову їх подальшого використання у кримінальному провадженні.

Показовим також стало формування ENFSI (Європейська мережа інститутів судової експертизи, англ. *The European Network of Forensic Science Institutes, ENFSI*) бачення розвитку до 2030 року, у якому окреслено напрями застосування біометрії, штучного інтелекту, нових цифрових інструментів для роботи на місці події, омічних методів аналізу біологічних матеріалів, а також урахування викликів Індустрії 4.0 і великих даних. Паралельно підкреслено необхідність у демонструванні надійності методів за допомогою фундаментальних досліджень, визначення рівнів похибок, удосконалення еталонних баз, а також урахування людського чинника, який може впливати на експертні рішення²⁴. В умовах кримінального провадження ці елементи набувають процесуального значення, оскільки уможливають перевірку наукової обґрунтованості висновку та знижують ризики оскарження

доказів з підстав неналежності методів або недотримання процедур.

У розвиток стратегічних орієнтирів ENFSI 2025 року затвердила План дій ENFSI на 2025—2026 роки, який є інструментом практичної реалізації Стратегічного плану ENFSI на 2023—2026 роки та плану дій EFSA 2.0. Документ спрямований на системне впровадження рішень Ради ЄС щодо європейського простору судової експертизи 2.0 і спирається на три основні принципи: орієнтування на майбутнє, посилення значущості результатів судової експертизи та демонстрування надійності висновків експертів. У цьому контексті ENFSI визначено основним відповідальним суб'єктом за координацію та виконання низки заходів (зокрема, за допомогою експертних робочих груп, постійних комітетів і проектів, фінансованих ЄС).

Особливу увагу в Плані дій приділено впровадженню інновацій і *horizon scanning* у сфері судової експертизи, включно з аналізом середньо- та довгострокових науково-технологічних трендів, розвитком міждисциплінарних підходів, а також оцінюванням потенціалу й ризиків користування штучним інтелектом у криміналістичних дослідженнях. Передбачено не лише технічне впровадження нових інструментів, а й формування умов для їх прийняття судовою владою за допомогою навчання, роз'яснень і можливих законодавчих змін, що свідчить про процесуальну значущість експертних інновацій.

Водночас у Плані дій ENFSI акцентовано на посиленні інституційної спроможності самої мережі завдяки професіоналізації управління, розвитку

23 Proposal for a Regulation ... URL: <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-11001-2011-INIT/en/pdf> (дата звернення: 30.01.2026).

24 Vision of the European Forensic Science Area 2030 / ENFSI : web. 3 p. URL: <https://enfsi.eu/wp-content/uploads/2021/11/Vision-of-the-European-Forensic-Science-Area-2030.pdf> (дата звернення: 30.01.2026).

єдиної IT-інфраструктури, стандартизації комунікаційних продуктів і зміцненню міжнародної співпраці, зокрема в межах IFSA — Міжнародного фонду соціальної адаптації (англ. *International Foundation for Social Adaptation, IFSA*)²⁵. Такий підхід демонструє розуміння того, що довіра до судово-експертних результатів формується не лише завдяки методикам і технологіям, а й завдяки прозорим управлінським процедурам, якісній підготовці персоналу та узгодженій взаємодії між експертною спільнотою і системами кримінального правосуддя різних держав.

Водночас (навіть за наявності загальноєвропейських стратегій у сфері судової експертизи) в Україні зберігається комплекс проблем методичного забезпечення експертної діяльності, які мають системний характер. Зокрема, відсутність уніфікованого підходу до структурування методик, їх створення різними установами в різні часові періоди та користування різними моделями оформлення можуть призводити до неоднорідності змісту й неоднакової якості методичного інструментарію. Додатково ускладнює ситуацію відсутність єдиного методологічного центру, який би здійснював міжвідомчу експертизу методик, ухвалював рішення щодо їх реєстрації та забезпечував залучення представників різних експертних інституцій, що могло б мінімізувати конфлікти на практиці. У змагальній системі судочинства проблема посилюється конкуренцією методів: якщо різні експертні установи застосовують

відмінні підходи до дослідження того самого об'єкта, це створює передумови для протилежних висновків і підриває довіру до достовірності результатів. Не менш суттєвим є питання доступності методик для експертів, слідчих, прокурорів, суддів і захисників, оскільки без відкритості або хоча б контрольованого доступу до зареєстрованих методів фактично унеможливлено повноцінне оцінювання висновку експерта й перевірка його наукової обґрунтованості.

У межах господарських кримінальних правопорушень особливої уваги потребує судово-бухгалтерська експертиза, яка має справу з аналізом ретроспективних фінансових даних для розв'язання поточних або майбутніх правових спорів, а також потребує поєднання знань у сфері бухгалтерського обліку, аудиту, методів розслідування та правил доказування. Її практичне значення полягає в розслідуванні шахрайств, розкрадань, фінансувань тероризму, а також у визначенні розміру збитків у цивільних і господарських спорах. Проте додатковою проблемою є відсутність уніфікованих процедур підготовки таких фахівців, що, як свідчить порівняльний досвід інших держав, є глобальною тенденцією: програми можуть бути фрагментарними й не завжди відповідають реальним потребам практики, що спричиняє розрив між освітніми компетентностями та вимогами професійного середовища²⁶.

З урахуванням викладеного вище, обґрунтованою видається необхідність послідовного реформування методич-

25 ENFSI Action Plan : Ref. Code BRD-FWK-010. Is. No. 007. Is. Dste 12.05.2025 / ENFSI : web. URL: <https://enfsi.eu/wp-content/uploads/2025/07/ENFSI-Action-Plan-2025-2026.pdf> (дата звернення: 30.01.2026).

26 Alzahrane M. A. Insights from forensic accounting educators and practitioners within the KSA context regarding the optimal forensic accounting skills set: an implication on the socioeconomic development. *Journal of Business and Socio-Economic Development*. 2024. Vol. 4 Is. 1. Pp. 66—80. DOI: [10.1108/JBSED-08-2022-0082](https://doi.org/10.1108/JBSED-08-2022-0082) (дата звернення: 02.02.2026).

ного забезпечення судово-експертної діяльності в Україні (зокрема, за допомогою інституалізації єдиного органа методичного координування, нормативного закріплення вимог до структури та змісту методик, створення й правового врегулювання реєстру методик судової експертизи, визначення правил доступу до нього та процедур валідації й упровадження результатів наукових досліджень). Такий підхід сприяв би наближенню національної системи судової експертизи до європейських стандартів, підвищив би якість висновків експертів, забезпечив би їх перевірку у змагальному процесі та, як результат, зміцнив би довіру до судово-експертного забезпечення правосуддя у справах щодо господарських кримінальних правопорушень.

Висновки

Проведене дослідження дало змогу виявити низку проблемних питань правового й організаційного характеру в експертному забезпеченні досудового розслідування кримінальних правопорушень (зокрема, у сфері господарської діяльності). На нашу думку, їх можна розв'язати, послідовно реалізуючи такі заходи:

- 1) удосконалення законодавчої бази (унести зміни до КПК України, закріпивши чіткі умови, порядок і межі залучення спеціалістів у всіх видах процесуальних дій, включно з негласними слідчими (розшуковими), з урахуванням принципу недопустимості розширеного тлумачення повноважень органів досудового розслідування);
- 2) запровадження єдиного методологічного органа (створити національний орган, відповідальний за розроблення, реєстрацію та контроль методик судово-експертних

досліджень, які враховуватимуть фактичні можливості всіх суб'єктів судово-експертної діяльності незалежно від відомчої підпорядкованості. Це дасть змогу забезпечити єдність підходів, уникнути суперечностей і підвищити довіру до висновків експертів);

- 3) створення відкритого доступу до методик проведення судових експертиз (законодавчо передбачити надання доступу до методик, включених до Реєстру методик проведення судових експертиз, уповноваженим суб'єктам кримінального провадження (слідчим, прокурорам, адвокатам, суддям), що забезпечить прозорість і можливість перевірки обґрунтованості висновків, урахування низки процедурних особливостей під час проведення будь-якого дослідження);
- 4) урегулювання процедури залучення іноземних експертів (удосконалити механізм задіяння іноземних фахівців, визначивши чіткі підстави, вимоги й обмеження їхньої участі, одночасно розширивши сфери, де така участь є можливою, зокрема у справах, що стосуються транскордонної злочинності та складних фінансових схем);
- 5) розроблення стандартів оформлення довідок і висновків спеціалістів, що забезпечить їхню правову визначеність та процесуальну допустимість;
- 6) підвищення технічного й матеріального забезпечення експертних установ (розробити державні програми модернізації лабораторій, закупівлі сучасного обладнання та впровадження новітніх технологій, що дасть змогу забезпечити високий рівень точності й достовірності експертних досліджень).

Реалізація цих пропозицій сприятиме підвищенню якості доказування, дотриманню прав людини та законності, а також посиленню довіри суспільства до кримінального правосуддя України в контексті інтеграції до європейського правового простору.

Prospects for Improving Forensic Support in the Investigation of Economic Crimes

Vitalii Usatii

The primary concerns of this paper are to define the role and current trends in professional activities of forensic experts and specialists in criminal proceedings on economic crimes. The author analyses contemporary trends in the use of specific expertise as a scientific underpinning for the administration of justice in Ukraine, particularly during the investigation of economic crimes such as money laundering, smuggling and financial fraud, etc. The article highlights the crucial role of forensic experts and specialists in maintaining the accuracy and objectivity during criminal investigations, in ensuring that procedural decisions are objective and reasoned, and in aligning national practice with European standards. Legal regulation, practical aspects and methodological challenges of engaging forensic experts have been discussed, and the importance of experts' independence, professional competence and adherence to procedural safeguards has been emphasised. Analysis of national and European case law has identified systemic issues, including gaps in Ukraine's criminal procedure legislation, lack of standardised methodological guidelines, and limited accessibility to the Register of Methodologies for Conducting Forensic Examinations for participants in criminal proceedings. Comprehensive measures have been proposed to improve Ukrainian legislation, establish a unified national inter-agency methodological body responsible for developing, registering

and monitoring forensic examination methodologies that address actual capabilities of all parties involved in forensic activities, provide public access to the Register of Methodologies for Conducting Forensic Examinations, elaborate on professional development of forensic experts as well as upgrading of technical facilities, and govern participation of foreign specialists in the activities of national expert institutions. Adoption of these proposals will pave the way for improving the quality of proof, ensuring respect for human rights and the rule of law, and strengthening public confidence in Ukraine's criminal justice system in the context of European integration.

Keywords: specific expertise; economic crime; business entity; criminal justice; regulatory and legal support; methodology.

Фінансування

Це дослідження не отримало жодного спеціального гранту від фінансових установ у державному, комерційному або некомерційному секторах.

Відмова від відповідальності

Засновники не грали жодної ролі у розробленні дослідження, добиранні й аналізуванні даних, рішенні про публікацію або підготовку рукопису.

Учасники

Автор зробив свій внесок винятково в інтелектуальну дискусію, що є основою цього документа, дослідження судової практики, написання та редагування, і бере на себе відповідальність за її зміст і тлумачення.

Декларація щодо конфлікту інтересів

Автор заявляє, що у нього відсутній конфлікт інтересів.

References

- Alzahrane, M. A. (2024). Insights from forensic accounting educators and practitioners within the KSA context regarding the optimal fo-

- rensic accounting skills set: an implication on the socioeconomic development. *Journal of Business and Socio-Economic Development*. Vol. 4 Is. 1. DOI: 10.1108/JBSED-08-2022-0082.
- Hasparian, S. H. (2018). Means for Increasing Quality of Staff Training for Forensic Science Institutes of the Ministry of Justice of Ukraine. *Theory and Practice of Forensic Science and Criminalistics*. 18th Is. DOI: 10.32353/khrife.2018.31.
- Kurdes, O. (2021). Nastavnytstvo yak metod adaptatsii, pidhotovky ta pidvyshchennia kvalifikatsii sudovykh ekspertiv [Mentoring as a method of adaptation, training and retraining of forensic experts]. *Naukovyi visnyk Dnipropetrovskoho derzhavnogo universytetu vnutrishnikh sprav*. № 1. DOI: 10.31733/2078-3566-2021-1-244-253 [in Ukrainian].
- Perevozova, I. V., Sochka, M. B., Morozova, O. S. (2025). Ekspertne zabezpechennia pravosuddia v Ukraini: stan, dynamika ta perspektyvy [Expert support of justice in Ukraine: Status, dynamics and prospects]. *Aktualni problemy staloho rozvytku*. T. 2. № 3. DOI: 10.60022/2(3)-4S [in Ukrainian].
- Petrova, I. (2020). Scientific Foundations of Staff Development Management of Forensic Organizations. *Archive of Criminology and Forensic Sciences*. Vol. 1. DOI: 10.32353/acfs.1.2020.09.
- Simakova-Yefremian, E. (2019). About the need for Improvement of Legislation Regarding Implementation of Forensic Science Activities in Ukraine. *Theory and Practice of Forensic Science and Criminalistics*. 19th Is. DOI: 10.32353/khrife.1.2019.09.
- Uhrovetskyi, O., Cataraga, O., Davydenko, D. (2023). Introduction Directions of Foreign Innovative Practice in Staffing of Forensic Science Institutions of Ukraine. *Theory and Practice of Forensic Science and Criminalistics*. Vol. 32. No. 3. DOI: 10.32353/khrife.3.2023.03.

Усатий, В. (2026). Перспективи вдосконалення судово-експертного забезпечення розслідування господарських злочинів. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. Вип. 1 (42). С. 158—171. DOI: 10.32353/khrife.1.2026.12.

Доказування контрабанди зброї: можливості застосування спеціальних знань у галузі зброєзнавства

Юрій Ковальов *

* Канд. юрид. наук, докторант ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», м. Харків, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0009-0003-9159-4499>, e-mail: koval.98819@gmail.com

DOI: 10.32353/khrife.1.2026.13

УДК 343.985(477)

Надійшло 13.02.2026 / Рецензовано 05.03.2026 / Прийнято до друку 31.03.2026 /
Доступно онлайн 31.03.2026

Мета статті — визначити можливості застосування спеціальних знань у галузі зброєзнавства під час доказування контрабанди зброї та окреслити їх значення для встановлення ознак предмета злочину й забезпечення ефективності кримінального провадження. Реалізації поставленої мети сприяли загальнонаукові методи аналізу й синтезу, індукції й дедукції, а також філософські та спеціальні методи — діалектичний, системно-структурний, порівняльно-правовий і узагальнення. З'ясовано, що спеціальні знання в галузі криміналістичного зброєзнавства є важливим елементом техніко-криміналістичного забезпечення розслідування контрабанди зброї, а їх застосування виходить за межі консультативної допомоги, охоплюючи попередні криміналістичні дослідження, участь спеціалістів у слідчих (розшукових) діях і проведення судових експертиз. На підставі узагальнення наукових підходів і судової практики з'ясовано, що основною формою реалізації спеціальних знань у справах цієї категорії є судова експертиза зброї, слідів та обставин користування нею, яка забезпечує науково обґрунтоване визначення виду зброї, її технічних характеристик, придатності до застосування та інших ознак, необхідних для кримінально-правової кваліфікації діяння. Наголошено, що в провадженнях щодо контрабанди зброї визначальну роль відіграють зброєзнавці, балісти, спеціалісти експертних установ Служби безпеки України й експертної служби Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства юстиції України, а результати їх досліджень сприяють ідентифікації предметів, виявленню взаємозв'язків між епізодами злочин-

ної діяльності, перевірці зброї за обліками та формуванню слідчих версій. Обґрунтовано, що підвищення ефективності доказування у справах про контрабанду зброї потребує належної взаємодії між правоохоронними органами й експертними установами, обов'язкового врахування результатів попередніх криміналістичних досліджень, а також надання експертові повного комплексу матеріалів, включно з протоколом огляду місця події.

Ключові слова: досудове розслідування; контрабанда; судова експертиза; тактичне забезпечення; призначення експертизи; шкода довікллю.

Постановка наукової проблеми

Протидія контрабанді зброї в сучасних умовах виходить за межі суто митно-економічного або кримінально-правового аспекту й набуває виразного безпекового виміру, безпосередньо пов'язаного із захистом національної безпеки, громадського порядку та життя людей. Незаконне переміщення через митний кордон зброї, боеприпасів і їхніх складників створює загрозу поширення незаконного обігу зброї, використання її для скоєння насильницьких злочинів і погіршення криміногенної ситуації в державі. У таких провадженнях технічні характеристики предмета контрабанди мають системоутворювальне значення, оскільки саме вони визначають кримінально-правову природу предмета посягання, ступінь суспільної небезпеки діяння та можливість правильної правової кваліфікації учиненого діяння.

Водночас аналіз практики органів досудового розслідування та судової влади в аспекті розслідування і судового розгляду кримінальних проваджень, пов'язаних з контрабандою зброї, свідчить

про наявність істотних труднощів у визначенні правового статусу вилучених предметів, їх функційного призначення, технічного стану та придатності для користування ними. Нерідко оцінювання таких об'єктів обмежено формальним описом зовнішніх ознак без належного дослідження їхніх конструктивних особливостей, технічних параметрів і можливостей застосування за призначенням. Такий підхід призводить до неповного з'ясування фактичних обставин справи, створює ризики неправильного правового оцінювання події й ускладнює доказування об'єктивного боку кримінального правопорушення.

Актуальність протидії контрабанді вогнепальної зброї в сучасних умовах обумовлена не лише загальним зростанням рівня загроз громадській безпеці, а й реальними кількісними показниками вилучення зброї та боеприпасів під час прикордонного контролю. Так, відповідно до аналітичних даних підрозділів Державної прикордонної служби України, протягом 2023 року вилучено 195 одиниць зброї та 21 901 боеприпас¹. Водночас у подальші періоди

1 Вичавка В., Андрушко О., Павлюк Т. Діяльність Головного експертно-криміналістичного центру Державної прикордонної служби України. *Наука і техніка сьогодні. Серія «Право»*. 2024. № 6 (34). С. 93—100. DOI: 10.52058/2786-6025-2024-6(34)-93-100 (дата звернення: 10.02.2026).

зафіксовано суттєве збільшення обсягів вилучень: у 2024 році — 1101 одиниця зброї та 224 824 боеприпаси, у 2025 році — 1383 одиниці зброї та 239 243 боеприпаси². Така динаміка свідчить про зростання масштабів незаконного переміщення зброї через державний кордон і високий рівень інтенсивності цього виду проти-правної діяльності.

Особливої актуальності набуває питання доказування у справах про контрабанду зброї в аспекті об'єктивного встановлення характеристик предмета злочину. Визначення виду зброї, її технічних характеристик, способу виготовлення, наявності ознак переробки, придатності до стрільби й відповідності нормативно-технічним критеріям потребує застосування спеціальних знань у галузі зброєзнавства. Такі знання виходять за межі професійної компетенції слідчого, прокурора або суду: їх можна реалізувати винятково завдяки залученню спеціалістів та призначенню відповідних судових експертів.

У цьому контексті спеціальні знання в галузі зброєзнавства є не факультативним, а необхідним процесуальним засобом збирання доказів у кримінальних провадженнях про контрабанду зброї. Саме експертне дослідження забезпечує науково обґрунтоване визначення характеристик предмета, підтвердження його належності до категорії вогнепальної, холодної або іншої зброї, способу виготовлення та функційних характеристик тощо. Без спеціальних знань неможливо достовірно з'ясувати обставини, що мають значення для кримінально-правової кваліфікації діяння, оцінювання доказів і прийняття законного й обґрунтованого процесуального рішення. Отже, дослідження можливо-

стей застосування спеціальних знань у галузі зброєзнавства в доказуванні контрабанди зброї є актуальним завданням сучасної криміналістичної науки.

Мета статті

Визначити типові форми застосування спеціальних знань у галузі зброєзнавства для збирання доказів у справах про контрабанду зброї.

Методи дослідження

Для досягнення поставленої мети став у пригоді комплекс загальнонаукових, спеціальних і філософських методів. Аналіз і синтез, індукція і дедукція, а також діалектичний, системно-структурний, порівняльно-правовий методи й метод узагальнення дали змогу дослідити процесуальні й організаційні передумови залучення спеціальних знань у галузі зброєзнавства, окреслити типові форми їх застосування у кримінальних провадженнях про контрабанду зброї, а також окреслити практичні проблеми взаємодії між слідчим, експертом і відомчими судово-експертними установами.

Діалектичний метод забезпечив обґрунтування взаємозалежності між зростанням загроз незаконного переміщення зброї, ускладненням способів її маскування або переробки й об'єктивною потребою в експертному підтвердженні характеристик предмета злочину. Виявлено також внутрішні суперечності між необхідністю оперативного реагування (першорядні слідчі (розшукові) дії, попередні дослідження) і вимогами процесуальної повноти доказування (призначення експертизи, забезпечення належними матеріалами).

2 Результати оперативно-службової діяльності Держприкордонслужби / Державна прикордонна служба України : офіц. вебсайт. 10.03.2026. URL: <https://dpsu.gov.ua/uk/the-results-of-operational-and-service-activities-of-the-state-border-service> (дата звернення: 10.02.2026).

Системно-структурний метод допоміг змодельовати механізм реалізації спеціальних знань у галузі зброєзнавства в межах кримінального провадження: 1) виокремити основні елементи цього механізму (виявлення й вилучення зброї; попереднє криміналістичне дослідження; перевірка вихідних даних за обліками; призначення судової експертизи; значення висновку експерта для доказування); 2) схарактеризувати роль кожного суб'єкта (слідчого, спеціаліста, експерта, підрозділів, що ведуть обліки) і розподіл функцій між ними; 3) визначити місце експертизи зброї як центрального інструмента встановлення ознак предмета контрабанди й підтвердження його придатності для використання.

Формально-логічні методи (аналіз, синтез, індукція, дедукція) застосовано для опрацювання нормативних приписів і доктринальних підходів, що регламентують залучення спеціальних знань у кримінальному провадженні, а також для логічного обґрунтування висновків щодо доказового значення експертизи зброї. Аналіз допоміг поелементно дослідити типові проблеми: формалізм у первинному описі вилучених предметів, помилки в постановці запитань експертові, дефіцит матеріалів для ситуаційних завдань експертизи. Синтез забезпечив інтеграцію цих спостережень у цілісні рекомендації щодо процесуальної підготовки матеріалів (передавання результатів попередніх досліджень, долучення протоколів огляду, забезпечення даних для перевірки маркувань). Індукція сприяла формулюванню загальних закономірностей на підставі наведених прикладів і практико-орієнтованих міркувань; дедукція — перевірці сформульованих положень за допомогою їх співвіднесення з процесуальними вимогами та логікою предмета

доказування в провадженнях про контрабанду зброї.

Порівняльно-правовий метод застосовано для зіставлення підходів до доказування у справах про контрабанду з урахуванням особливостей предмета злочину, а також для порівняння ролі різних відомчих суб'єктів (СБУ, ДПСУ, НПУ, Мін'юсту) у виявленні, документуванні й експертному дослідженні зброї. Це дало змогу аргументувати значення підслідності для практики призначення експертиз і пояснити ризики фрагментації інформації роз'єднаністю обліків та різною підпорядкованістю сил безпеки, а також експертних установ.

Метод узагальнення став у пригоді для систематизації здобутих результатів і формулювання висновків щодо типових форм застосування спеціальних знань у галузі зброєзнавства, а також щодо напрямів підвищення ефективності доказування. На його основі обґрунтовано необхідність посилення міжвідомчої взаємодії під час перевірки маркувань та ідентифікаційних ознак зброї, стандартизації підходів до підготовки матеріалів для експерта й забезпечення безперервності застосування спеціальних знань — від попереднього криміналістичного дослідження до процесуального висновку експерта.

Аналіз основних досліджень і публікацій

Особливості розслідування контрабанди як кримінального правопорушення вивчали Л. Білецька, А. Буга, І. Гора, О. Заверховський, Л. Капітанчук, О. Кофанов, Р. Малюга, А. Полях, І. Рудницький, В. Топчій, Я. Фурман, О. Хараберюш, В. Шевчук та ін. Дослідники розробили криміналістичну характеристику кримінальних правопорушень, пов'язаних з контрабандою, окреслили особливості

доказування, типові слідчі ситуації, а також тактичні прийоми проведення слідчих (розшукових) дій.

У наукових працях Д. Андреева, В. Арешонкова, Р. Велієва, А. Волобоєва, В. Голубоша, С. Козаченка, С. Мельниченка, М. Мовчана, Я. Новака, Л. Павленко, С. Перетятка, О. Тарасенка визначено криміналістичну характеристику кримінальних правопорушень, пов'язаних з незаконним обігом зброї, загальні підходи до збирання й оцінювання доказів у справах про незаконний обіг зброї, роль спеціальних знань у кримінальному провадженні, а також порушено питання взаємодії слідчого із судовими експертами різних спеціальностей під час розслідування цих кримінальних правопорушень.

Окремі аспекти застосування спеціальних знань під час дослідження зброї висвітлювали А. Кофанов (2000)³, Д. Гамов (2005)⁴, А. Полтавський зі співавторами (2007)⁵, Я. Новак (2007)⁶, Т. Тютюнник (2008)⁷, Т. Бульба (2009)⁸, Р. Мельник (2014)⁹, В. Шаповалова (2015)¹⁰ та ін. У працях цих науковців окреслено питання призначення та проведення судової експертизи, криміналістичного

зброєзнавства, ідентифікації зброї, визначення її технічних характеристик, придатності до стрільби, а також методичних засад експертного дослідження зброї і боеприпасів. Водночас аналіз наукових джерел свідчить, що питання застосування спеціальних знань у галузі зброєзнавства саме в контексті доказування контрабанди зброї не отримало комплексного й системного висвітлення. У більшості праць ці аспекти розглянуто фрагментарно або в межах загальних положень про застосування спеціальних знань, без окремого акцентування на процесуальних і тактичних проблемах їх реалізації у відповідних провадженнях.

Отже, попри наявність значного наукового доробку щодо загальних засад судової експертизи та криміналістичних аспектів розслідування контрабанди, питання процесуальних і методичних особливостей застосування спеціальних знань у галузі зброєзнавства у справах про контрабанду зброї залишаються недостатньо розробленими. Це зумовлює необхідність подальших досліджень, спрямованих на окреслення сучасних можливостей експертного визначення ознак зброї як предмета злочину, удо-

- 3 Кофанов А. В. Теоретичні та практичні аспекти криміналістичного дослідження гладкоствольної вогнестрільної зброї : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2000. 20 с. URI: <https://dspace.nlu.edu.ua/handle/123456789/14006> (дата звернення: 10.02.2026).
- 4 Гамов Д. Ю. Методика встановлення належності об'єкта до вогнепальної зброї та його придатності до стрільби (проведення пострілів) : методика. Київ, 2005. 34 с.
- 5 Полтавський А. О., Борзов О. П., Теплицький Б. Б. Порядок виявлення слідової інформації на вогнепальній зброї : метод. рек. Київ, 2007. 32 с.
- 6 Новак Я. В. Сучасний стан та перспективи розвитку криміналістичного дослідження вогнепальної зброї : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2007. 20 с. URI: <https://dspace.nlu.edu.ua/handle/123456789/14018> (дата звернення: 10.02.2026).
- 7 Тютюнник Т. І. Теоретичні та організаційно-технічні основи інформаційного забезпечення судово-балістичної експертизи : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2008. 19 с.
- 8 Бульба Т. М. Виявлення, попереднє дослідження та вилучення саморобних вибухових пристроїв : дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2009. 212 с.
- 9 Мельник Р. В. Криміналістичне дослідження об'єктів, перероблених у вогнепальну зброю : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2014. 18 с.
- 10 Шаповалова В. С. Поняття, співвідношення та класифікація кримінальної зброї (криміналістичний аспект) : дис. ... канд. юрид. наук. Кривий Ріг, 2015. 267 с.

сконалення практики призначення відповідних експертиз і підвищення ефективності доказування в кримінальних провадженнях цієї категорії.

Викладення основного матеріалу дослідження

Зростання кількості кримінальних правопорушень, учинених із застосуванням різних видів зброї, а також появи нових її модифікацій з покращеними тактико-технічними характеристиками об'єктивно ускладнили та продовжують ускладнювати діяльність правоохоронних органів. Сучасні зразки зброї відзначаються підвищеною ефективністю застосування, варіативністю конструктивних рішень і можливістю прихованого використання, що потребує від уповноважених осіб належного рівня підготовки. Ідеться не лише про вміння виявляти, фіксувати, описувати й вилучати такі об'єкти, а й про здатність забезпечити їх кваліфіковане дослідження із застосуванням спеціальних знань. У зв'язку із цим учені справедливо обґрунтували потребу виокремлення в системі криміналістичної техніки самостійного підрозділу — криміналістичного зброезнавства.

Під криміналістичним зброезнавством пропонують розуміти комплексне вчення в межах криміналістичної техніки, що охоплює сукупність знань про поняття та класифікацію зброї, її конструктивні особливості, закономірнос-

ті функціонування та утворення слідів застосування, а також методи виявлення, фіксації, вилучення та експертного дослідження відповідних об'єктів. Його предметом є закономірності створення і використання пристроїв, призначених для ураження цілі або подавання спеціальних сигналів, а також відображення цих процесів у матеріальних слідах. Погоджуємося, що об'єднання положень щодо вогнепальної, холодної, пневматичної, газової, металеві зброї, боєприпасів, вибухових пристроїв і речовин у межах єдиного наукового напрямку дає змогу забезпечити системність підходів до їх дослідження й уніфікувати методичні засади роботи з такими об'єктами¹¹.

У справах щодо контрабанди зброї (ст. 201 Кримінального кодексу України¹²) слід зауважити, що предметом цього кримінального правопорушення є лише ті об'єкти, які за своїми фізичними, хімічними або соціально небезпечними характеристиками підлягають особливому державному контролю під час переміщення через митний кордон. Ідеться про культурні цінності, зброю, боєприпаси, вибухові речовини, радіоактивні матеріали, отруйні й сильнодіючі речовини, спеціальні технічні засоби негласного отримання інформації тощо. Саме особлива небезпечність таких об'єктів зумовлює криміналізацію їх незаконного переміщення.

Контрабанда зброї посягає не лише на митний порядок, а передусім на громадську безпеку¹³. Доволі поширеними

11 Пчеліна О. В. Щодо теоретичних і правових основ криміналістичного зброезнавства. *Тенденції розвитку юридичної науки: проблеми та досягнення* : мат-ли Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (Тернопіль, 11.10.2011). Тернопіль, 2011. С. 60—62. URL: <http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/handle/123456789/16073> (дата звернення: 10.02.2026).

12 Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III (зі змін та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 10.02.2026).

13 Мирошниченко Н. А. Об'єкт та предмет кримінально-карані контрабанди. *Традиції та новачії юридичної науки: минуле, сучасність, майбутнє* : мат-ли Міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 19.05.2017). У 2 т. Т. 2. Одеса, 2017. С. 211—213. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/c11a6357-4de1-4788-9dc4-98c208eb18c8/content> (дата звернення: 10.02.2026).

в слідчій та судовій практиці є випадки контрабанди як вогнепальної, так і холодної зброї¹⁴. До таких предметів належать пістолети, набої до них, пістолети-кулемети, а також саморобні гладкоствольні стрілецькі пристрої¹⁵. Зокрема, ідеться про окремі частини нарізної вогнепальної зброї.

Визначальною ознакою зброї, боеприпасів, вибухових речовин, вибухових пристроїв і радіоактивних матеріалів, як зазначено у постанові Пленуму Верховного Суду України від 26.04.2002 р. № 3 «Про судову практику в справах про викрадення та інше незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами, вибуховими пристроями чи радіоактивними матеріалами», є їх цільове призначення — ураження живої цілі, а також знищення або пошкодження навколишнього середовища¹⁶. Отже, такі характеристики за своєю суттю істотно відрізняються від механізму скоєння злочинів економічного характеру та не співвідносяться з ними за змістом.

Відповідь на питання про належність предмета до категорії зброї є компетенцією судової експертизи зброї, слідів та обставин користування нею. Процесуальні засади призначення таких експертиз передбачено ст. 242—244 Кримінального процесуального кодексу України¹⁷ (далі — *КПК України*), а фактичною під-

ставою є потреба у спеціальних знаннях, що виходять за межі компетенції слідчого або суду. Тож призначення експертизи зумовлено необхідністю застосування спеціальних знань, без яких неможливо з'ясувати юридично значущі обставини щодо предмета злочину.

Експертиза зброї та слідів користування нею є одним з видів криміналістичних експертиз і поділяється на кілька підвидів залежно від об'єктів дослідження: вогнепальної зброї та боеприпасів, слідів пострілу, холодної зброї, зброї з некінетичним принципом ураження, гранатометів і ствольної артилерійської зброї, ракетно-реактивної зброї. Попри те, що цей вид дослідження не згаданий в переліку обов'язкових до призначення у ст. 242 КПК України¹⁸, у будь-якому разі слідчий зобов'язаний призначити судову експертизу, оскільки очевидно, що це питання перебуває поза межами його професійної компетенції.

Проведеним вивченням судових рішень у справах досліджуваної категорії з'ясовано, що найчастіше судові експертизи зброї у справах щодо контрабанди проводить судово-експертна установа СБУ — Український науково-дослідний інститут спеціальної техніки та судових експертиз. Це є логічним підсумком принципів підслідності, передбачених кримінальним процесуальним законодавством. Відповідно до положень

14 Вирок Комінтерн. райсуду м. Харкова від 13.12.2024 р. Справа № 641/6985/24. Провадж. № 1-кп/641/790/2024 / ЄДРСР : вебсайт. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/123743119> (дата звернення: 10.02.2026).

15 Вирок Горохів. райсуду Волин. обл. від 31.07.2024 р. Справа № 155/542/24. Провадж. № 1-кп/155/132/24 / Там само. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/120713820> (дата звернення: 10.02.2026).

16 Про судову практику в справах про викрадення та інше незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами, вибуховими пристроями чи радіоактивними матеріалами : постанова Пленуму Верхов. Суду України від 26.04.2002 р. № 3. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0003700-02#Text> (дата звернення: 10.02.2026).

17 Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 10.02.2026).

18 Там само.

ст. 216 КПК України кримінальні правопорушення, пов'язані з контрабандою, належать до підслідності слідчих СБУ¹⁹. Це означає, що саме цей орган уповноважений здійснювати основний обсяг слідчих (розшукових) дій, збирати докази й ініціювати проведення судових експертиз у таких провадженнях. Оскільки предметом контрабанди нерідко є зброя, боеприпаси, вибухові речовини й інші об'єкти підвищеної небезпеки, потреба в спеціальних дослідженнях зброєзнавчого характеру виникає вже на початкових етапах розслідування. З огляду на це слідчі, реалізуючи принцип оперативності та процесуальної доцільності, найчастіше скеровують вилучену зброю саме до експертних установ системи СБУ, що фактично формує усталену практику концентрації таких експертиз у межах відповідної відомчої системи.

Окрім того, специфіка злочинів, пов'язаних з контрабандою зброї, передбачає необхідність не лише визначити технічні характеристики предмета, а й оцінити потенційне користування ним у діяльності, що може загрожувати національній безпеці, обороноздатності або громадському порядку. Саме тому експертні установи СБУ, які спеціалізуються на дослідженнях у сфері безпеки, найчастіше залучають до проведення таких експертиз, що потребують поєднання криміналістичного, технічного та безпекового підходів до об'єктів дослідження.

Отже, домінування судово-експертних установ СБУ в проведенні експертиз зброї пояснюється сукупністю процесу-

альних і організаційних чинників: законодавчо визначеною підслідністю контрабанди органам безпеки, наявністю в системі СБУ спеціалізованих експертних підрозділів і потребою у комплексному дослідженні об'єктів, що становлять підвищену суспільну небезпеку. Це формує стійку практику, за якої саме експертні установи СБУ є основним суб'єктом проведення зброєзнавчих експертиз у кримінальних провадженнях зазначеної категорії.

Найбільш поширеним у справах щодо контрабанди зброї є саме дослідження вогнепальної зброї та боеприпасів, що обумовлено практичною потребою ідентифікації вилучених об'єктів і визначення їх технічної придатності до стрільби. Тож одна з особливостей призначення експертизи — її безпосередній зв'язок з необхідністю встановлення ознак предмета злочину, що часто є вирішальним для кримінально-правової кваліфікації діяння.

Ще одним важливим аспектом є процесуальний статус і доказове значення результатів експертизи, оформлених у формі висновку експерта. Дослідники зауважують, що в багатьох випадках прийняття обґрунтованих процесуальних рішень у справах, пов'язаних з незаконним обігом зброї, неможливе без висновку експерта-зброєзнавця, а сам висновок може набувати статусу головного доказу, особливо коли необхідно визначити, чи є вилучений предмет вогнепальною зброєю або чи здійснювали постріл з конкретного екземпляра зброї²⁰.

19 Кримінальний процесуальний кодекс ... URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 10.02.2026).

20 Кікінчук В. В., Романюк В. В., Книженко С. О. та ін. Документування та розслідування фактів незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами, а також кримінальних правопорушень у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів, учинених із застосуванням новітніх технологій (витяги) : наук.-метод. рек. / Науково-дослідна діяльність Харківського

Науковці також звертають увагу на типові помилки, пов'язані з некоректним формулюванням питань до експерта — їх шаблонним копіюванням із довідників без урахування фактичних обставин справи, що призводить до затягування експертного дослідження та зниження його доказового значення²¹. Отже, особливістю призначення експертизи зброї є високий рівень залежності її ефективності від професійної підготовки слідчого та правильного формулювання завдань експертові.

Окремого значення набуває комплексний характер досліджень. Частина видів експертиз, пов'язаних зі зброєю, потребує міжвидових чи комплексних досліджень, особливо коли йдеться про комбіновану зброю або з'ясування обставин пострілу. Такі експертизи дають змогу не лише ідентифікувати об'єкт, а й визначити механізм його функціонування, спосіб виготовлення або переробки, що має істотне значення в справах про незаконне виготовлення або контрабанду зброї²². Це ще раз підтверджує міждисциплінарний характер криміналістичного зброєзнавства як системи знань, що поєднує технічні, трасологічні й ідентифікаційні підходи. Не менш важливою особливістю є те, що проведення експертизи можливе лише за умови належної підготовки матеріалів провадження та збереження цілісності речових доказів. У дослідженнях наголошено, що порушення пакування речових доказів або неповне документування об'єктів значно ускладнює

або взагалі унеможливорює проведення дослідження.

Висновок експерта, відповідно до процесуального законодавства, формують винятково на підставі матеріалів, належно зафіксованих у процесуальних документах, що підкреслює процесуальну взаємозалежність слідчої діяльності й експертного дослідження.

Отже, аналіз наданих джерел дає змогу сформулювати основні особливості призначення експертизи зброї: її безпосередній зв'язок з визначенням ознак предмета злочину; вирішальне доказове значення в кримінальному провадженні; необхідність коректної постановки питань і дотримання послідовності експертних досліджень; поширеність комплексних експертиз; високу залежність ефективності експертного дослідження від належної процесуальної підготовки матеріалів. Сукупно це підтверджує, що експертиза зброї є центральним інструментом реалізації спеціальних знань у криміналістиці та важливим елементом сучасної концепції криміналістичного зброєзнавства.

В аспекті підвищення результативності досудового розслідування контрабанди зброї необхідно наголосити на потребі злагодженої взаємодії правоохоронних органів різної відомчої підпорядкованості та суб'єктів судово-експертної діяльності, яких залучають до проведення експертиз у цій категорії справ. На відміну від багатьох інших об'єктів експертного дослідження, вогнепальна зброя потребує попередньої комплекс-

національного університету внутрішніх справ в умовах воєнного стану : монографія // за заг. ред. В. В. Сокуренька, Д. В. Швеця, О. А. Моргунова. Вінниця, 2023. С. 23—52. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/handle/123456789/19431> (дата звернення: 10.02.2026).

21 Тарасенко О. С. Розслідування незаконного поводження з вогнепальною зброєю, що вчиняється злочинними об'єднаннями : дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2017. 283 с. URL: <https://dduvs.edu.ua/wp-content/uploads/files/Structure/science/rada/dissertations/18/1.pdf> (дата звернення: 10.02.2026).

22 Там само.

ної перевірки її вихідних даних — заводських номерів, маркування, серійних позначень на окремих деталях, конструктивних змін та ознак переробки — за відповідними обліками й базами даних. Такі дії мають вирішальне значення для визначення походження зброї, її можливого викрадення, участі в попередніх кримінальних правопорушеннях або зв'язку з іншими епізодами злочинної діяльності. Без своєчасного зіставлення цих відомостей результати експертного дослідження можуть бути неповними, а окремі криміналістично значущі обставини залишитися нез'ясованими.

Балістичний облік функціонує лише в судово-експертних установах Експертної служби МВС України. Об'єктами балістичного обліку є сама вогнепальна зброя, кулі й гільзи зі слідами користування нею, боеприпаси, а також інші об'єкти, на яких зафіксовано сліди пострілу або впливу зброї. Аналіз наукових джерел і матеріалів кримінальних проваджень свідчить, що перевірка таких об'єктів за балістичними обліками має суттєве тактичне значення для досудового розслідування. Зокрема, вона дає змогу виявляти зв'язок між окремими епізодами злочинної діяльності, об'єднувати кримінальні провадження в разі застосування тієї самої зброї, визначати загальні й індивідуальні ознаки зброї та слідів її застосування, дізнаватися про її можливу належність правоохоронним органам, військовослужбовцям або цивільним особам, а також з'ясовувати факти виготовлення саморобної зброї на одному обладнанні²³.

Зауважимо, що ефективному виконанню тактичних завдань з розслідування фактів незаконного обігу зброї

стають на заваді організаційні труднощі, обумовлені інституційною роз'єднаністю експертних підрозділів. Судово-експертні установи СБУ та НПУ підпорядковані різним органам управління, що ускладнює оперативний обмін інформацією та доступ до повного масиву відомчих обліків МВС України. У результаті можливі ситуації, коли окремі одиниці зброї фактично випадають з поля зору відповідних правоохоронних органів або не проходять належної перевірки за всіма наявними інформаційними ресурсами. Особливо це характерно для випадків, коли злочини, пов'язані зі зброєю, мають багатосуб'єктний характер: наприклад, факт викрадення зброї розслідують органи поліції, тоді як її подальше переміщення через державний кордон виявляють підрозділи ДПСУ, митні органи або СБУ. Подібна розпорошеність інформаційних потоків негативно впливає на результативність слідчих (розшукових) дій, ускладнює встановлення повного «життєвого циклу» зброї та може призводити до втрати доказової інформації. З огляду на це особливого значення набуває налагодження системної взаємодії між усіма суб'єктами, залученими до обігу й дослідження зброї, включно з гармонізацією облікових систем, своєчасним обміном даними та координуванням експертних досліджень. Саме узгодженість дій на етапі перевірки вихідних даних і подальшого експертного аналізу здатна забезпечити повноту доказування й підвищити ефективність протидії злочинам, пов'язаним з незаконним обігом і контрабандою зброї.

Зауважимо, що під час розслідування контрабанди зброї спеціальні знання в галузі зброезнавства можна

23 Вуйма А. Г. Використання спеціальних знань під час розслідування вбивств : дис. ... д-ра філос. в галузі права. Харків, 2023. С. 112—113. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/649688f8-ab18-414d-bfc2-9b8ddf98b07b/content> (дата звернення: 10.02.2026).

застосовувати під час такої непроцесуальної форми, як попереднє криміналістичне дослідження. Результати цього заходу слід обов'язково враховувати під час подальшого призначення судової експертизи та скеровувати експертів разом з матеріалами провадження. Це обумовлено самою природою попередніх досліджень, які, хоча й мають непроцесуальний характер і не набувають самостійного доказового значення, але забезпечують отримання важливої орієнтувальної інформації щодо обставин події, характеристик зброї, можливого механізму її застосування, напрямку пострілів, дистанції, кількості використаної зброї тощо. Такі відомості формують первинне уявлення про об'єкт дослідження та дають змогу більш точно сформулювати запитання до експерта, уникнути дублювання дослідницьких дій, а також забезпечити повноту й логічну послідовність експертного аналізу.

З огляду на те, що попередні криміналістичні дослідження фактично охоплюють увесь предмет подальшої судової експертизи зброї, включно з класифікаційними, діагностичними й ситуаційними аспектами, їх результати мають стати вихідним інформаційним підґрунтям для експертного дослідження. Ігнорування такої інформації може призвести до втрати контексту виявлення об'єкта, ускладнення відтворення обстановки події та зниження ефективності експертного аналізу, особливо в складних ситуаційних завданнях, коли необхідно з'ясувати обставини застосування зброї або взаємне розташування учасників події. Передавання матеріалів попередніх досліджень експертові забезпечує безперервність послуговування спеціальними знаннями — від первинного огляду до процесуального висновку експерта.

Окрім того, до матеріалів, які надають експертові, доцільно долучати протокол огляду місця події, під час якого вилучено зброю або інші пов'язані об'єкти. Саме цей процесуальний документ містить відомості про обстановку місця події, спосіб виявлення та фіксації зброї, її положення, взаємне розміщення з іншими об'єктами, наявність слідів пострілу або пошкоджень, які є принципово важливими для виконання ситуаційних завдань експертизи. Надання експертові таких матеріалів дає змогу здійснювати дослідження не ізольовано, а в контексті реальної слідчої ситуації, що підвищує наукову обґрунтованість і достовірність висновку експерта та сприяє більш ефективному доказуванню в кримінальному провадженні.

Висновки

Становлення криміналістичного зброєзнавства як самостійного напрямку криміналістичної техніки зумовлене як практичними потребами розслідування злочинів, пов'язаних з незаконним обігом зброї і користуванням нею, так і необхідністю теоретичного узагальнення знань про неї. Водночас повноцінний розвиток цього напрямку потребує належного нормативного забезпечення, що допоможе поєднати криміналістичні, технічні та правові аспекти дослідження зброї в єдину системну концепцію.

Контрабанда зброї в сучасних умовах є безпековою загрозою, яка виходить за межі митного порушення, оскільки предмет посягання має підвищену суспільну небезпечність і безпосередньо впливає на громадську й національну безпеки. Численні показники вилучення зброї та боєприпасів під час прикордонного контролю за 2023—2025 роки демонструють сталі тенден-

ції до зростання, що об'єктивно підсилює актуальність розроблення криміналістичних підходів до доказування цієї категорії правопорушень. За таких умов вирішальним стає не лише фіксація факту переміщення, а й науково обґрунтоване визначення характеристик предмета, від яких залежить кваліфікування діяння та доказування його об'єктивної сторони.

Дослідження підтвердило, що спеціальні знання в галузі зброезнавства є основним засобом доказування в провадженнях про контрабанду зброї, оскільки саме вони забезпечують установлення належності вилученого предмета до зброї, визначення виду зброї, а також її технічного стану, способу виготовлення або переробки та придатності до застосування. У цій категорії справ експертиза зброї, слідів та обставин користування нею фактично виконує системоутворювальну функцію: без її результатів неможливо достовірно з'ясувати юридично значущі ознаки предмета злочину.

З огляду на підслідність контрабанди слідчим СБУ практично закономірною є концентрація відповідних експертиз у відомчих судово-експертних установах СБУ, що поєднує процесуальну доцільність з потребою оцінити об'єкти підвищеної небезпеки в безпековому контексті.

Водночас ефективність експертного дослідження суттєво залежить від якості процесуальної підготовки матеріалів і належної організації міжвідомчої взаємодії. Складними залишаються питання перевірки вихідних даних зброї (маркувань, серійних номерів, ознак переробки) за відповідними обліками, а також обміну інформацією між відомчо роз'єднаними експертними та правоохоронними структурами, що може спричиняти втрату значущих ідентифікаційних зв'язків (зокрема, у разі

викрадення зброї та її подальшого виявлення під час спроби контрабанди). У цьому зв'язку обґрунтовано практичну необхідність: 1) обов'язково скеровувати експертів результати попередніх криміналістичних досліджень як орієнтувальну інформацію для побудови повного дослідницького алгоритму; 2) долучати до матеріалів експертизи протокол огляду місця події, що забезпечує контекст для виконання ситуаційних завдань; 3) розвивати узгоджені механізми взаємодії та доступу до обліків, які забезпечать повноту доказування і підвищать результативність протидії контрабанді зброї.

Proving Weapons Smuggling: Opportunities for Applying Specific Weaponry Expertise

Yurii Kovalov

The Article Purpose is to delineate possibilities for applying specific expertise in the field of weaponry studies when proving weapons smuggling, and to assess specific expertise relevance for identifying elements of a crime and for ensuring efficiency in criminal proceedings. The following methods have contributed to the achievement of the set goal: general scientific methods of analysis and synthesis, induction and deduction, as well as philosophical and specialised methods — dialectical, systemic-structural, comparative-legal and generalisation. It has been substantiated that specific expertise in the field of forensic weaponry science is a key component of forensic technical support in weapons trafficking investigations. Specific expertise application extends far beyond the provision of expert advice and encompasses preliminary forensic examinations, participation of specialists in investigative (search) actions, and conduct of forensic examinations. A systematic overview of scientific approaches and case law practice has revealed that primary means of applying specific expertise in cases

of the above-mentioned category is forensic examination of weapons, traces and circumstances of their use, which enables a scientifically substantiated determination of the type of weapon, its technical characteristics, suitability for use and other features necessary for the criminal law qualification of an act. It has been emphasised that in cases involving weapons smuggling, weaponry experts, ballistics experts, and specialists from the expert units of the Security Service of Ukraine and the expert service of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine, the Ministry of Justice of Ukraine play a pivotal role. Their research findings help identify items, establish links between episodes of criminal activity, verify weapons against records, and formulate investigative scenarios. It has been argued that enhancing the efficiency of a proof procedure in cases of weapons smuggling requires proper interaction between law enforcement agencies and forensic institutions, obligatory consideration of preliminary examination results, and providing a forensic expert with a full set of necessary tools and materials, including the report on crime scene inspection.

Keywords: pre-trial investigation; smuggling; forensic examination; tactical support; ordering forensic examination; environmental damage.

Фінансування

Це дослідження не отримало жодного спеціального гранту від фінансових установ у державному, комерційному або некомерційному секторах.

Відмова від відповідальності

Засновники не грали жодної ролі у розробленні дослідження, добиранні й аналізуванні даних, рішенні про публікацію або підготовку рукопису.

Учасники

Автор зробив свій внесок винятково в інтелектуальну дискусію, що є основою цього документа, дослідження судової практики, написання та редагування, і бере на себе відповідальність за її зміст і тлумачення.

Декларація щодо конфлікту інтересів

Автор заявляє, що у нього відсутній конфлікт інтересів.

References

- Bulba, T. M. (2009). *Vyivlennia, poperednie doslidzhennia ta vyluchennia samorobnykh vybukhovyykh prystroiv* [Detection, preliminary examination and seizure of improvised explosive devices] : dys. ... kand. yuryd. nauk. Kyiv [in Ukrainian].
- Hamov, D. Yu. (2005). *Metodyka vstanovlennia nalezhnosti ob'ekta do vohnepalnoi zbroi ta yoho prydatnosti do strilby (provedennia postriliv)* [Methodology for determining whether an object belongs to firearms and its suitability for shooting] : metodyka. Kyiv [in Ukrainian].
- Kikinchuk, V. V., Romaniuk, V. V., Knyzhenko, S. O., et al. (2023). Dokumentuvannia ta rozsliduvannia faktiv nezakonnogo povodzhennia zi zbroieiu, boiovymy pryпасamy або vybukhovymy rehovynamy, a takozh kryminalnykh pravoporushen u sferi nezakonnogo obihu narkotychnykh zasobiv, psykhotropnykh rehovyn, yikh analohiv або prekursoriv, uchynenykh iz zastosuvanniam novitnykh tekhnolohii (vytyahy) [Documentation and investigation of cases involving unlawful handling of weapons, ammunition or explosives, as well as criminal offences relating to the illicit trafficking of narcotic drugs, psychotropic substances, their analogues or precursors, committed using advanced technologies (excerpts)] : nauk.-metod. rek. / *Naukovo-doslidna diialnist Kharkivskoho natsionalnoho universytetu vnutrishnikh sprav v umovakh voiennoho stanu* : monohrafiia // za zah. red. V. V. Sokurenka, D. V. Shvetsia, O. A. Morhunova. Vinnytsia. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/handle/123456789/19431> [in Ukrainian].
- Kofanov, A. V. (2000). *Teoretychni ta praktychni aspekty kryminalistychnoho doslidzhennia hladkostvolnoi vohnestrilnoi zbroi* [Theoretical and Practical Aspects of Criminalistic Investigation of Smooth-Bore Firearms] : avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk. Kyiv. URI: <https://dspace.nlu.edu.ua/handle/123456789/14006> [in Ukrainian].

- Melnyk, R. V. (2014). *Kryminalistychnе doslidzhennia ob'ektiv, pereroblenykh u vohnepalnu zbroiu* [Forensic examination of objects converted into firearms] : avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk. Kyiv [in Ukrainian].
- Myroshnychenko, N. A. (2017). Obiekt ta predmet kryminalno-karanoi kontrabandy [The object and subject matter of criminalized smuggling]. *Tradytzii ta novatsii yurydychnoi nauky: mynule, suchasnist, maibutnie* : mat-ly Mizhnar. nauk.-prakt. konf. (Odesa, 19.05.2017). U 2 t. T. 2. Odesa. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/c11a6357-4de1-4788-9dc4-98c208eb18c8/content> [in Ukrainian].
- Novak, Ya. V. (2007). *Suchasnyi stan ta perspektyvy rozvytku kryminalistychnoho doslidzhennia vohnepalnoi zbroi* [Modern state and prospects of development of firearms criminalistic research] : avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk. Kyiv. URI: <https://dspace.nlu.edu.ua/handle/123456789/14018> [in Ukrainian].
- Pchelina, O. V. (2011). Shchodo teoretychnykh i pravovykh osnov kryminalistychnoho zbroieznavstva [On theoretical and legal principles of forensic weaponry studies]. *Tendentsii rozvytku yurydychnoi nauky: problemy ta dosiahnennia* : mat-ly Mizhnar. nauk.-prakt. internet-konf. (Ternopil, 11.10.2011). Ternopil. URL: <http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/handle/123456789/16073> [in Ukrainian].
- Poltavskiy, A. O., Borzov, O. P., Teplytskyi, B. B. (2007). *Poriadok vyivlennia slidovoi informatsii na vohnepalnii zbroi* [Procedure for identifying trace evidence on firearms]. Kyiv [in Ukrainian].
- Rezultaty operatyvno-sluzhbovoi diialnosti Derzhprykordonsluzhby* [The operational performance results of the State Border Guard Service] (2026) / Derzhavna prykordonna sluzhba Ukrainy : ofits. vebсайт. 10.03.2026. URL: <https://dpsu.gov.ua/uk/the-results-of-operational-and-service-activities-of-the-state-border-service> [in Ukrainian].
- Shapovalova, V. S. (2015). *Poniattia, spivvidnoshennia ta klasyfikatsiia kryminalnoi zbroi (kryminalistychnyi aspekt)* [The concepts, value and classification of the criminal weapons (criminalistical aspect)] : dys. ... kand. yuryd. nauk. Kryvyi Rih [in Ukrainian].
- Tarasenko, O. S. (2017). *Rozsliduvannia nezakonnoho povodzhennia z vohnepalnoiu zbroieiu, shcho vchyniaetsia zlochynnymy ob'ednanniamy* [Investigation of illegal use of firearms committed by criminal associations] : dys. ... kand. yuryd. nauk. Kyiv. URL: <https://dduvs.edu.ua/wp-content/uploads/files/Structure/science/rada/dissertations/18/1.pdf> [in Ukrainian].
- Tiutiunyyk, T. I. (2008). *Teoretychni ta orhanizatsiino-tekhichni osnovy informatsiinoho zabezpechennia sudovo-balistychnoi ekspertyzy* [Theoretical and organisational-technical principles of information support for forensic ballistics] : avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk. Kharkiv [in Ukrainian].
- Vuima, A. H. (2023). *Vykorystannia spetsialnykh znan pid chas rozsliduvannia vbyvstv* [Use of special knowledge during the investigation of murders] : dys. ... d-ra filos. v haluzi prava. Kharkiv. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/649688f8-ab18-414d-bfc2-9b8ddf98b07b/content> [in Ukrainian].
- Vychavka, V., Andrushko, O., Pavliuk, T. (2024). *Diialnist Holovnoho ekspertno-kryminalistychnoho tsentru Derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy* [Activities of the Main forensic expert center of the State border guard service of Ukraine]. *Nauka i tekhnika sohodni. Seriia «Pravo»*. № 6 (34). DOI: 10.52058/2786-6025-2024-6(34)-93-100 [in Ukrainian].

Ковальов, Ю. (2026). Доказування контрабанди зброї: можливості застосування спеціальних знань у галузі зброєзнавства. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. Вип. 1 (42). С. 172—185. DOI: 10.32353/khrife.1.2026.13.

Судова почеркознавча експертиза: типові помилки на етапі призначення та шляхи запобігання

Вікторія Алексейчук ^{*а}, Євгенія Демидова ^{**б},
Леонід Бараш ^{***с}, Раса Тамошюнайте ^{****д}

^{*} Канд. юрид. наук, доц., Київське відділення ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», м. Київ, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7579-3322>, e-mail: alexeychukviktoriya@gmail.com

^{**} Канд. юрид. наук, доц., Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, Київське відділення ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», м. Київ, Україна, ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-5049-7946>, e-mail: ye.ye.demydova@nlu.edu.ua

^{***} Д-р філос. в галузі права, Київське відділення ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», м. Київ, Україна, ORCID: <http://orcid.org/0009-0005-1762-3727>, e-mail: expert.le.gov@gmail.com

^{****} Центр судової експертизи Литви, м. Вільнюс, Литовська Республіка, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0972-8391>, e-mail: r.tamosiunaite@ltec.lt

^а Концептуалізація, написання оригінального рукопису, адміністрування проєкту.

^б Написання оригінального рукопису, методологія.

^с Написання оригінального рукопису.

^д Методологія, нагляд.

DOI: 10.32353/khrife.1.2026.14

УДК 343.98

Надійшло 14.02.2026 / Рецензовано 27.02.2026 / Прийнято до друку 31.03.2026 /
Доступно онлайн 31.03.2026

Статтю присвячено комплексному аналізу проблем, пов'язаних з постановкою експертних завдань і підготовкою матеріалів для проведення судової почеркознавчої експертизи як одного з найбільш затребуваних видів криміналістичних досліджень у судочинстві. Актуальність дослідження зумовлена значимістю письмових документів як доказів і поширеністю випадків неналежної підготовки матеріалів, некоректного формулювання запитань, які підлягають вирішенню, що суттєво обмежує можливості експертного дослідження почеркового матеріалу або унеможливорює надання категоричних висновків. Мета статті — проаналізувати типові помилки, що виникають на етапі призначення судової почеркознавчої експертизи,

та надати рекомендації щодо шляхів підвищення ефективності застосування цього виду експертного дослідження у процесі доказування. Методологічна основа праці містить загальнонаукові та спеціальні методи дослідження: аналіз і синтез, індукцію і дедукцію, формально-логічний, системно-структурний та порівняльно-правовий підходи, а також метод узагальнення слідчої та експертної практик. Систематизовано вимоги до матеріалів, які надають судовому експертові, уточнено обсяг компетенції експерта-почеркознавця, обґрунтовано необхідність використання оригіналів документів як об'єктів дослідження, а також докладно розглянуто питання відбору вільних, умовно вільних та експериментальних зразків почерку й підпису. Наукова новизна дослідження полягає в комплексному викладенні взаємозв'язку між якістю підготовки матеріалів і доказовою цінністю висновку експерта, а також у формулюванні практико-орієнтованих рекомендацій щодо забезпечення достатності, репрезентативності й інформативності порівняльних матеріалів. Практичне значення дослідження полягає в застосуванні його висновків і рекомендацій слідчими, прокурорами, адвокатами та суддями з метою оптимізації встановлення фактичних обставин у судовому провадженні й запобігання помилкам на етапі залучення судового експерта-почеркознавця.

Ключові слова: *судова експертиза; судова почеркознавча експертиза; зразки для порівняльного дослідження; підготовка до призначення судової експертизи; формулювання запитань до судового експерта; висновок експерта; типові помилки судового експерта.*

Постановка наукової проблеми

Судова почеркознавча експертиза — один з найпоширеніших видів криміналістичної експертизи як у кримінальних провадженнях, так і в цивільних, господарських та адміністративних справах, яку проводять з метою ідентифікації виконавця письма та/або підпису досліджуваного документа або встановлення умов його створення. Важлива роль цієї судової експертизи обумовлена тим, що навіть у сучасних умовах глобальної цифровізації суспільства письмові документи не втрачають своєї актуальності

та залишаються одним з вагомих джерел доказів. Водночас неналежна підготовка до проведення цієї судової експертизи, неякісне оформлення матеріалів, некоректне формулювання запитань можуть істотно знизити можливості такого дослідження, а іноді й унеможливити надання відповідей на питання, що підлягають з'ясуванню. Відсутність якісної підготовки на етапі прийняття процесуального рішення про призначення судової експертизи так само впливає на ефективність застосування цього виду судової експертизи для забезпечення виконання завдань правосуддя.

Аналіз основних досліджень та публікацій

Тематику призначення та проведення судової почеркознавчої експертизи досліджували такі науковці та практики: Л. Свиридова зі співавторами ¹,

Л. Ароцкер зі співавторами ², В. Костецький зі співавторами ³, О. Бойцова зі співавторами ⁴, О. Воробей і З. Меленевська⁵, Н. Воробйова ⁶, М. Бондар зі співавторами ⁷, С. Гонгало ⁸, Т. Ніколайчук зі співавторами ⁹, Е. Івакін ¹⁰, С. Качурін і М. Семеніхін ¹¹, Н. Карпенко

- 1 Комплексне почеркознавче та авторознавче дослідження рукописних текстів : метод. рек. ; звіт про НДР (остат.) / кер. Л. В. Свиридова; викон.: Т. В. Сохранич, В. Г. Абросимова, Н. В. Сиротенко-Кацман. Реєстр. код 0196U013967. Харків, 2012. 27 с.
- 2 Ароцкер Л. Е., Бродская А. Б., Можар И. М., Рожкова Г. В. Теоретические проблемы оценки экспертом признаков почерка. Харьков, 1963 ; Ароцкер Л. Е., Вул С. М., Бродская А. Б., Гордеева Г. Н., Грузкова В. Г. Неидентификационные исследования в почерковедческой экспертизе. Киев, 1972. 96 с. URL: <https://studfile.net/preview/13607022/> (дата звернення: 05.02.2026).
- 3 Термінологічний словник з судової почеркознавчої експертизи : звіт про НДР (остат.) / кер. В. С. Костецький; викон.: І. В. Білоус, І. П. Красюк, Я. Р. Полтавська, І. М. Тарасюк, І. Ю. Рябенко, М. П. Молибога, О. А. Гуменський, О. О. Довгань, Н. С. Олійник, Т. П. Кривак, Н. М. Баюрко. Реєстр. код 0119U0001896. Київ, 2020. 53 с.
- 4 Бойцова О. В., Бондар М. Є., Гриненко Л. Г., Довженко О. В. та ін. Удосконалена система загальних та окремих ознак почерку : метод. посіб. Київ, 2004. 92 с.
- 5 Воробей О. В., Меленевська З. С. Криміналістичне дослідження підписів : посібник. Київ, 2006. 84 с. URI: <https://elar.navs.edu.ua/jspui/handle/123456789/1711> (дата звернення: 05.02.2026).
- 6 Воробйова Н. В. Питання підготовки порівняльного матеріалу при призначенні судово-почеркознавчих експертиз. *Сучасні тенденції розвитку криміналістики та кримінального процесу* : мат-ли наук.-практ. конф. (Харків, 08.11.2017). Харків, 2017. С. 71—73. URL: https://univd.edu.ua/general/publishing/konf/08_11_2017/pdf/28.pdf (дата звернення: 05.02.2026).
- 7 Бондар М. Є., Головченко Л. М., Лисенкова В. В. та ін. Встановлення характеру збиваючих факторів при дослідженні підписів, що виконані з порушенням координації рухів : метод. рек. Київ, 2001. 36 с. ; Створення експертної системи з діагностичного дослідження підписів з ознаками порушення координації рухів їх виконавців : звіт про НДР / викон.: М. Є. Бондар, Т. О. Сукманова, Ю. М. Беляк та ін. Київ, 2001. 73 с.
- 8 Гонгало С. Й. Графологія як перспективний метод вирішення окремих діагностичних завдань у судово-почеркознавчій експертизі. *Актуальні питання судової експертології, криміналістики та кримінального процесу* : мат-ли II міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 19.11.2020). Київ, 2020. С. 134—138. URL: <http://eprints.oa.edu.ua/id/eprint/8444> (дата звернення: 05.02.2026).
- 9 Удосконалення методики почеркознавчого дослідження підписів, виконаних особами похилого та старечого віку : звіт про НДР (остат.) / кер. Т. В. Ніколайчук; викон.: Ю. В. Соломаха, А. В. Забуга, В. М. Здор, Д. О. Ус., М. Ю. Будзієвський. Реєстр. код 0120U102647. Дніпро, 2022. 116 с.
- 10 Івакін Е. О. Теоретичні та методичні питання неідентифікаційних досліджень в судовому почеркознавстві : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2002. 18 с.
- 11 Качурін С. Г., Семеніхін М. В. Тактичний арсенал слідчого: системи тактичних прийомів одержання експериментальних зразків почерку та підписів. *Актуальні проблеми права: теорія і практика*. 2019. № 2 (38). С. 112—123. DOI: 10.33216/2218-5461-2019-38-2-112-123 (дата звернення: 05.02.2026).

і Н. Клименко¹², Н. Комісарова¹³, Т. Дроздова зі співавторами¹⁴, З. Меленевська зі співавторами¹⁵, Г. Денисюк і Т. Сохранич¹⁶, О. Шведова зі співавторами¹⁷, Н. Шпакович¹⁸ та ін. Попри наявність великої кількості наукових розробок у цій сфері та значного досвіду проведення відповідних досліджень, проблеми, пов'язані з підготовкою матеріалів для проведення судової почеркознавчої експертизи, залишаються актуальними. Це обумовлено вдосконаленням способів і засобів підроблення документів, еволюцією засобів письма, зміною умов документообігу, недостатністю комунікації між судовим експертом та ініціатором проведення судової експертизи тощо.

Мета статті

Метою дослідження є всебічний аналіз типових проблем, що виникають під час підготовки матеріалів для проведення

судової почеркознавчої експертизи, а також розроблення практико-орієнтованих рекомендацій щодо вдосконалення цієї стадії процесу з метою підвищення ефективності застосування висновку експерта в системі доказування.

Методи дослідження

Методологічну основу дослідження становить поєднання загальнонаукових і спеціальних методів пізнання, що забезпечують системний підхід до аналізу проблеми підготовки матеріалів для проведення судової почеркознавчої експертизи. Аналіз і синтез застосовано для виокремлення основних компонентів процесу підготовки матеріалів та інтеграції результатів у цілісну картину проблемної ситуації; індукція і дедукція дали змогу виокремити загальні закономірності з емпіричних спостережень та перевірити теоретичні припущення на прикладі окремих випадків експертної

- 12 Карпенко Н. Б., Клименко Н. І. *Щодо визначення предмета судово-почеркознавчої діагностики. Сучасні тенденції розвитку криміналістики та кримінального процесу* : мат-ли наук.-практ. конф. (Харків, 08.11.2017). Харків, 2017. С. 95–97. URL: https://univd.edu.ua/general/publishing/konf/08_11_2017/pdf/40.pdf (дата звернення: 05.02.2026).
- 13 Комісарова Н. О. *Криміналістичне дослідження підписів, виконаних в умовах обмеженого зорового контролю* : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2003. 20 с. URL: <http://www.irbis-nbuv.gov.ua/aref/20081124019217> (дата звернення: 05.02.2026).
- 14 *Методичні основи організації та проведення судово-почеркознавчої експертизи у СЕУ Мін'юсту України : звіт про НДР (остат.)* / наук. кер. Т. О. Дроздова; викон.: Ю. Г. Логвіна, О. Д. Добриніна, А. О. Кошелюк, О. А. Полякова. Реєстр. код 0107U006371. Одеса, 2010. 202 с.
- 15 Меленевская З. С. *Теория и практика повторных почерковедческих экспертиз*. Киев, 1974. 80 с. ; Меленевська З. С., Свобода Є. Ю., Шаботенко А. І. *Судово-почеркознавча експертиза : навч.-метод. посіб.* / за заг. ред. І. П. Красюка. Київ, 2007. 280 с. ; Меленевська З. С., Шпакович Н. Г. *Альбом загальних і окремих ознак почерку*. Київ, 2011. 49 с. ; Їх же. *Оціночна діяльність експерта-почеркознавця : навч.-метод. посіб.* Київ, 2015. 107 с. ; Меленевська З. С., Свобода Є. Ю., Кафанов А. В. *Судове почеркознавство : курс лекц.* Київ, 2010. 134 с.
- 16 *Російсько-український словник професійної лексики почеркознавця : звіт НДР (заключ.)* / кер. Г. П. Денисюк; викон.: Т. В. Сохранич. Харків, 1996. 286 с.
- 17 Шведова О. В., Белова Л. М., Білоус І. В. *Можливості діагностичних досліджень рукописів, виконаних у незвичних умовах. Порівняльно-аналітичне право*. 2017. № 5. С. 354–357. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/7180865f-1688-48d0-82bd-9a8c50610cce/content> (дата звернення: 05.02.2026).
- 18 Шпакович Н. Г. *Оформлення висновків експертів при проведенні багатооб'єктних почеркознавчих експертиз : метод. рек.* Київ, 2004. 8 с.

і слідчої практик; формально-логічний метод став у пригоді для побудови аргументації, формування тверджень та уточнення меж компетенції експерта; системно-структурний підхід дав змогу розглянути підготовку матеріалів як складник комплексного процесу судової експертизи, що взаємодіє з іншими елементами кримінального провадження; метод узагальнення практики базується на вивченні реальних випадків із судово-експертної та слідчої практик, зокрема типових висновків експертів, постанов про призначення судової експертизи, об'єктів дослідження.

Викладення основного матеріалу дослідження

Під час здійснення кримінального та інших видів судочинства необхідність у призначенні судової почеркознавчої експертизи виникає зазвичай у разі наявності в матеріалах справи (провадження) документів, щодо яких є певні сумніви. Зокрема, до таких типових ситуацій належать: наявність тексту або підпису, через автентичність якого виникають сумніви; заперечення певною особою своєї участі в написанні тексту або підписанні документа; наявність кількох почерків (підписів) в одному документі й потреба ідентифікувати їх; припущення щодо виконання підпису або тексту від імені іншої особи; необхідність установлення ознак виконання підпису або тексту в незвичних умовах чи стані тощо. Зазначені обставини мають бути належно оформлені та відображені в процесуальному документі про призначення експертизи (постанові слідчого, ухвалі суду, заяві) як підстави для такого призначення. Варто зазначити, що формальне викладення підстав без прив'язки до суті провадження породжує неповні або не-

точні висновки експертів унаслідок недостатнього розуміння експертом мети проведення дослідження. Наприклад, метою отримання висновку почеркознавчої експертизи можуть бути: доведення факту шахрайства за допомогою спростування підписання особою боргової розписки; повернення майна від незаконного власника в результаті спростування участі особи в підписанні договору й ідентифікації справжнього підписанта; визначення правомірності отримання спадщини та належних спадкоємців завдяки підтвердженню або спростуванню підпису в заповіті чи договорі дарування померлої особи; доведення фактів службової підробки з огляду на визначення відмінностей у почерку та ознак імітації почерку (підпису) під час заповнення документів; визнання недійсними угод, укладених особою під час перебування в незвичному стані, під впливом особливих обставин, примусу після встановлення ознак виконання підпису (текстового матеріалу) у змінених або незвичних умовах (наприклад, у стані обмеженої моторики, з ознаками тремору, порушення координації як непрямих доказів зміненого фізіологічного стану особи в момент підписання) та ін. Тож ефективне застосування потенціалу почеркознавчого дослідження передбачає не лише наявність досліджуваного об'єкта, поставлених на вирішення питань, а й чітке розуміння того, яку функцію має виконати судова експертиза в загальному контексті доказування.

Під час проведення дослідження не рідко виникають ситуації, коли можливість надання відповідей на поставлені перед судовим експертом питання виявляється обмеженою або взагалі відсутньою. Зазвичай це пов'язано з неналежною організацією процесу підготовки матеріалів і недостатнім урахуванням

вимог, що висувають до зразків, які надають для проведення дослідження.

Для проведення судової експертизи необхідно підготувати всі матеріали й оформити їх згідно з вимогами процесуального законодавства. До таких матеріалів належать: 1) документ про залучення експерта; 2) об'єкти, зокрема зразки для порівняльного дослідження; 3) матеріали провадження. У документі про залучення експерта зазначають такі дані: місце та дату винесення постанови (ухвали); посаду, звання та прізвище особи, що призначила експертизу (залучила експерта); назву суду; назву справи та її номер (дані щодо провадження); обставини провадження, які мають значення для проведення експертизи; підстави для призначення експертизи; прізвище експерта або назву експертної установи, експертам якої доручено проведення експертизи; питання, які виносять на вирішення експерта; перелік об'єктів, що підлягають дослідженню; інші дані, які мають значення для проведення експертизи¹⁹.

Одним з вирішальних чинників ефективності проведення судової почеркознавчої експертизи є правильність формулювання запитань до судового експерта. Згідно з вимогами ст. 244 Кримінального процесуального кодексу України, у постанові (ухвалі) про призначення судової експертизи обов'язково зазначають питання, які належать до компетенції судового експерта під час проведення судової почеркознавчої

експертизи²⁰. Зокрема, Закон України «Про судову експертизу» та Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень визначають певні обмеження, а саме: судовому експертові заборонено вирішувати питання права, установлювати наміри особи, робити висновки щодо змістовного складника документа (об'єкта дослідження), вирішувати інші питання, що виходять за межі кваліфікації судового експерта за відповідною експертною спеціальністю²¹. Отже, під час формулювання запитань до судового експерта-почеркознавця необхідно враховувати, що вони мають стосуватися винятково графічних ознак письма, ідентифікації виконавця за відповідними ознаками, а також виявлення ознак імітації почерку (підпису), спотворення об'єкта дослідження, зміненого стану виконавця.

Відповідно до Науково-методичних рекомендації з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень (далі — *Рекомендації*), до орієнтовного переліку вирішуваних питань, які може дослідити судовий експерт-почеркознавець, належать:

«Чи виконано рукописний текст (рукописні записи) у документі (назва документа та його реквізити, графа, рядок) певною особою?»

«Чи виконані рукописні тексти (рукописні записи) у документі (документах) (назва документа та його реквізити, графа, рядок) однією особою?»

19 Шевчук В. М., Журавель В. А., Шепітько В. Ю. та ін. Криміналістика : підручник / за ред. В. М. Шевчука. Харків, 2024. С. 794—795.

20 Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 05.02.2026).

21 Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 р. № 4038-XII (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text> (дата звернення: 05.02.2026) ; Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень : затв. наказ. Мін'юсту України від 08.10.1998 р. № 53/5 (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text> (дата звернення: 05.02.2026).

Чи виконано підпис від імені особи (прізвище, ім'я, по батькові особи, від імені якої зазначено підпис) у документі (назва документа та його реквізити, графа, рядок) тією особою, від імені якої він зазначений, чи іншою особою?

Чи виконано рукописний текст у документі (назва документа та його реквізити, графа, рядок) під впливом збиваючих факторів (природних, штучних)?

Чи виконано підпис від імені особи (прізвище, ім'я, по батькові особи, від імені якої зазначено підпис) у документі (назва документа та його реквізити, графа, рядок) під впливом збиваючих факторів (природних, штучних)?

Особою якої статі виконано рукописний текст?

До якої групи за віком належить виконавець рукописного тексту?»²².

Необхідно звернути увагу, що наведений вище орієнтовний перелік вирішуваних питань дає змогу слідчому й іншим суб'єктам, які мають намір ініціювати проведення судової експертизи з урахуванням обставин конкретного провадження (справи), поставити на вирішення судового експерта й інші питання, за умови що вони: 1) не виходять за межі компетенції експерта; 2) не передбачають правової оцінки; 3) не порушують принципів судово-експертної діяльності. Проте на практиці зазвичай слідчі, які призначають судову почеркознавчу експертизу, не завжди добре обізнані зі змістом Рекомендацій або трактують наведений у них орієнтовний перелік на власний розсуд, у зв'язку із чим до судового експерта можуть надходити питання загального характеру (поміж яких: «Чи підроблено документ?», «Чи мав місце фальсифіка-

ції?») або такі, що виходять за межі компетенції експерта-почеркознавця («Чи підписувала особа договір добровільно?», «Чи усвідомлювала особа зміст документа?» тощо). Такі запитання містять правову або психологічну оцінку, отже, не належать до предмета почеркознавчих досліджень.

Узагальнення експертної практики дає змогу виокремити інші типові приклади помилкового формулювання запитань для почеркознавчої експертизи, які за змістом виходять за межі компетенції експерта-почеркознавця:

- «Чи виконано підпис від імені (прізвище, ім'я, по батькові особи) тією особою, від імені якої він зазначений, а саме (прізвище, ім'я, по батькові особи), або іншою особою, чи є сам підпис від імені (прізвище, ім'я, по батькові особи) на цих документах, визначених як оригінал, копією підпису?»;
- «Чи містить документ ознаки технічної підробки підпису (прізвище, ім'я, по батькові особи) у вигляді наслідування почерку особи, від імені якої виконано підпис, або застосування різних технічних пристосувань в процесі підпису?»;
- «Чи не скопійовано підпис (прізвище, ім'я, по батькові особи) з якогось іншого підпису за допомогою технічних засобів, якщо так, то яких саме?»;
- «Чи не скопійовано підпис на досліджуваному документі з якогось іншого підпису, поданого для порівняння?»;
- «Чи містить документ ознаки технічної підробки підпису (прізви-

22 Науково-методичні рекомендації з питань підготовки та призначення судових експертів та експертних досліджень : затв. наказ. Мін'юсту України від 08.10.1998 р. № 53/5 (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text> (дата звернення: 05.02.2026).

ще, ім'я, по батькові особи) у вигляді наслідування почерку особи, від імені якої виконано підпис?»;

- «Чи містить документ ознаки застосування різних технічних пристосувань під час виконання тексту документа?»;
- «Чи виконаний підпис від імені (прізвище, ім'я, по батькові особи) у документі тією самою особою, що виконала підпис від імені (прізвище, ім'я, по батькові іншої особи) у договорі позики від (дата) на суму (сума), або іншою особою?»;
- «Чи виконано підпис від імені (прізвище, ім'я, по батькові особи) у договорі позики від (дата) на сторінці № 1 і підпис на сторінці № 2 тією особою, від імені якої він зазначений, а саме (прізвище, ім'я, по батькові особи), або іншою особою, чи є сам підпис від імені (прізвище, ім'я, по батькові особи) на цих документах, визначених як оригінал, копією підпису?»;
- «Чи усвідомлювала особа (прізвище, ім'я, по батькові) на момент підписання справжній зміст і правові наслідки документа?»;
- «Чи є підпис справжнім, чи це фальсифікація, виконана за допомогою комп'ютерних програм, принтера, сканера, факсиміле або іншого технічного відтворення?»;
- «Чи не було отримано підпис за допомогою підміни документа, обману, уведення в оману або користування копією?»;
- «Чи мав виконавець підпису (прізвище, ім'я, по батькові) намір підписати саме цей документ, чи підпис виконано з метою ввести когось в оману?»;
- «Чи підписувала особа (прізвище, ім'я, по батькові) документ у стані

неосудності, недієздатності або обмеженої дієздатності?»;

- «Чи відповідає підпис підпису особи, яка мала повноваження підписувати документ від імені юридичної особи (посада, реквізити, довіреність)?»;
- «Чи виконано підпис особи (прізвище, ім'я, по батькові) у стані хвороби, старості, тремору або іншого фізіологічного стану, що впливав на волю особи?»;
- «Чи є підпис особи (прізвище, ім'я, по батькові) дійсним, чи його підроблено з метою заволодіти майном / грошовими коштами?»;
- «Чи не виконано підпис іншою особою за попередньою змовою з метою шахрайства?».

У зв'язку з недостатнім розумінням ініціаторами почеркознавчої експертизи її відмінностей від інших видів судових експертиз, об'єктами дослідження яких також є документи, слушною є пропозиція багатьох науковців і практиків щодо доцільності залучення спеціалістів у галузі судового почеркознавства на етапі прийняття процесуального рішення про залучення експерта (отримання попередньої консультації) для правильного формулювання запитань.

Ураховуючи зазначене вище, можна дійти висновку, що питання до судового експерта мають бути конкретними (спрямованими на встановлення фактичних обставин), не виходити за межі спеціальних знань судового експерта-почеркознавця, не містити правових та оцінних питань або питань подвійного тлумачення. Тільки за таких умов висновок експерта матиме повноцінну доказову силу та може бути оцінений судом як належне й допустиме джерело доказів у судовому провадженні.

Під час підготовки до проведення судової почеркознавчої експертизи

важливе значення має етап збирання об'єктів дослідження. Відповідно до Рекомендацій об'єктом почеркознавчої експертизи є почерковий матеріал, у якому відображені ознаки почерку певної особи в тому обсязі, у якому їх можна виявити для виконання поставлених завдань²³. Традиційно для проведення судової почеркознавчої експертизи необхідно надати оригінали документів. Цю вимогу зазначено в п. 1.1 гл. 1 розд. I Рекомендацій, а саме: «Для проведення почеркознавчих досліджень рукописних записів та підписів надаються оригінали документів»²⁴. На практиці оригінал відповідного документа іноді надати неможливо (його знищено або загублено), а є лише його копія. У зв'язку із цим постає питання щодо можливості проведення судової почеркознавчої експертизи за копіями документів. Наукова література містить різні підходи до цього питання. Так, наприклад, Л. Золота й І. Савченко зазначають, що якщо фізично неможливо надати оригінал документа, то є сенс проводити експертизу за копіями документів, але суд має в такому разі брати цей факт до уваги, оскільки копія документа містить менший обсяг інформації, аніж оригінал²⁵. В. Шкабаро, А. Біла та В. Воронін вважають, що основною відмінністю почеркознавчого дослідження від інших видів судових експертиз є те, що почеркознавчу експертизу не можна проводити за фотознімками й іншими копіями об'єкта дослідження, його описами й інши-

ми матеріалами, доданими до справи. Тож якщо об'єкт неможливо надати експертові, це унеможливує проведення почеркознавчого дослідження²⁶. Варто звернути увагу на те, що необхідність надання оригіналів документів обумовлена тим, що під час проведення дослідження судовий експерт аналізує їх не лише за зовнішніми графічними ознаками, а й за фізичними характеристиками штрихів (тиском пишучого приладу, деформацією паперу, наявністю тремору або нерівномірного натиску). Окрім того, оригінал документа дає змогу виключити фальсифікацію досліджуваного документа за допомогою монтажу або додрукування його окремих частин.

Отже, надання оригіналів документів є обов'язковою передумовою повноцінного й науково обґрунтованого проведення судової почеркознавчої експертизи, оскільки лише оригінал містить повний комплекс графічних і фізичних ознак, необхідних для ідентифікаційного дослідження. Проведення почеркознавчої експертизи за копіями документів можливе лише як виняток за умови об'єктивної неможливості подання оригіналу (наприклад, через відмову однієї сторони провадження, зокрема слідчого, у видачі документа, долученого до матеріалів справи (провадження), іншій стороні для забезпечення можливості проведення експертизи в іншій експертній установі), а також з усвідомленням істотних обмежень такого дослідження та з відповідним відображенням цього

23 Науково-методичні рекомендації ... URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text> (дата звернення: 05.02.2026).

24 Там само.

25 Золота Л. В., Савченко І. О. Проблематика призначення почеркознавчої експертизи в цивільному судочинстві. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2022. Вип. 70. С. 175–180. DOI: 10.24144/2307-3322.2022.70.25 (дата звернення: 05.02.2026).

26 Шкабаро В. М., Біла А. В., Воронін В. В. Правові аспекти проведення почеркознавчого дослідження. *Вісник Університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Право»*. 2022. № 1(4). С. 53. DOI: 10.32342/2709-6408-2022-1-4-5 (дата звернення: 05.02.2026).

факту у висновку експерта. Мають також місце випадки, коли один документ стає об'єктом дослідження не лише для ідентифікації виконавця, а й для визначення часу його створення, що потребує проведення технічної експертизи документів, під час якої можуть бути застосовані руйнівні методи. У такому разі важливо правильно визначити послідовність проведення експертиз різних видів, зокрема, урахувати неможливість проведення почеркознавчої експертизи внаслідок дії на документ механічних, хімічних, термічних методів під час його технічного дослідження. Водночас користування копіями документів істотно знижує інформативність об'єкта дослідження, обмежує коло досліджуваних ознак і може унеможливити формулювання експертом категоричного висновку, на що має зважати суд під час оцінювання доказів.

Окрім досліджуваного документа, для проведення судової почеркознавчої експертизи судовому експертові потрібно надати зразки почерку та підпису досліджуваної особи або вірогідної особи-виконавця. Такі зразки розподілено за трьома групами: 1) вільні; 2) умовно-вільні; 3) експериментальні. Зразки не є доказами у кримінальному провадженні, проте вони містять інформацію, яка має доказове значення. Відповідна інформація стає доступною, її можна застосувати в доказуванні у справі лише в результаті проведення експертизи. Саме тому зразки для порівняльного дослідження мають особливий процесуальний статус: це матеріал для отримання нового або перевірки наявного доказу²⁷.

Відповідно до абз. 2 п. 1.3 гл. 1 розд. І Рекомендацій, «вільними зразками є рукописні тексти, рукописні записи (літерні та цифрові), підписи, достовірно виконані певною особою до відкриття кримінального провадження, провадження у справах про адміністративні правопорушення, у цивільних, адміністративних чи господарських справах і не пов'язані з їх обставинами; умовно-вільними є зразки почерку та/або підпису, виконані певною особою до відкриття провадження у справі, але пов'язані з обставинами цієї справи або виконані після відкриття провадження у справі, та є як пов'язаними зі справою, так і не пов'язаними з її обставинами; експериментальні зразки почерку та (або) підпису, що виконані за завданням органу (особи), який (яка) призначив(-ла) експертизу (залучив(-ла) експерта), у зв'язку з призначенням такої експертизи»²⁸.

До вільних зразків найчастіше належать ті, що містяться як в офіційних, так і в неофіційних, різнохарактерних за цільовим призначенням документах, зокрема: паспорт громадянина України та закордонний паспорт або їхні копії належної якості, заяви про видачу або заміну паспорта (форма 1), водійське посвідчення, екзаменаційна картка водія, службове посвідчення, розписка, акти, договори, довіреності, квитанції, заяви про укладання / розірвання шлюбу, членські квитки, платіжні доручення, накладні, видаткові касові ордери, особисті записи, листи, відомості, листівки, які достовірно виконані досліджуваною особою. Отримуючи вільні зразки, необхідно враховувати: 1) час створення відповідних документів (вони

27 Юсупов В. В., Свобода Є. Ю., Шрамко О. М. та ін. Судово-почеркознавча експертиза у кримінальних провадженнях про корупційні правопорушення : метод. рек. Київ, 2023. 46 с. URL: <https://elar.navs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/0faad692-1b82-4e60-9fe3-62977fda4986/content> (дата звернення: 05.02.2026).

28 Науково-методичні рекомендації ... URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text> (дата звернення: 05.02.2026).

мають бути: а) написані (підписані) до внесення даних до Єдиного реєстру судових розслідувань або відкриття провадження у справах про адміністративні правопорушення, у цивільних, адміністративних або господарських справах; б) наближені до дати виконання досліджуваних документів); 2) автентичність виконавця (вільні зразки — це винятково рукописні тексти, записи, підписи, достовірно виконані конкретною особою); 3) відсутність зв'язку з обставинами провадження (справи) — такі зразки не мають стосуватися відповідного кримінального провадження (справи), тобто тих фактів, які встановлюють або перевіряють. Проте на практиці інколи порушують вимоги до автентичності виконавця відповідного підпису або почерку, а також надають вільні зразки, виконання яких суттєво віддалено від дати виконання досліджуваного документа, що негативно впливає на можливість вирішення поставлених питань і значення висновку такої судової експертизи. Зокрема, порушення вимоги автентичності виконавця створює ризик наявності у порівняльному матеріалі сторонніх рукописних об'єктів, що може призвести до формування хибних висновків експертів. Як приклад наведемо ситуацію, викладену в скарзі сторони у справі, що надійшла до Дисциплінарної палати Центральної експертно-кваліфікаційної комісії при Міністерстві юстиції України, коли експерт надав категоричний висновок щодо виконавця підписів, водночас для проведення почеркознавчого дослідження з метою доведення факту підписання договору на передачу в оренду земельного паю конкретною особою як вільні зразки відповідач надав аналогічні договори,

укладені в попередні роки. До того ж позивач у справі (власник земельного паю) стверджував, що він не підписував жодного із цих договорів, а підпис від його імені виконала невідома особа²⁹. Надання експертові вільних зразків, виконаних у значно віддалений від досліджуваного документа період, істотно знижує репрезентативність порівняльного матеріалу й ускладнює можливість установлення індивідуально-стійких ознак почерку, а також не дає змоги належно зважати на природні та ситуативні зміни почерку, зумовлені віковими, психофізіологічними й іншими чинниками. У зв'язку із цим важливо забезпечувати належну підготовку відповідного порівняльного матеріалу з урахуванням зазначених вище вимог з метою забезпечення формування достовірного та процесуально значущого висновку експерта за результатами судової почеркознавчої експертизи.

Умовно-вільні зразки можуть бути виконані як до, так і після відкриття провадження (справи), тобто фактично вони належать до двох видів: 1) виконані до відкриття провадження та пов'язані з обставинами цієї справи; 2) виконані після відкриття провадження та як пов'язані зі справою, так і не пов'язані з її обставинами. Умовно-вільні зразки можуть міститися в таких документах: пояснення підозрюваного щодо вчинення ним певних дій, написане на прохання слідчого, яке може навіть не стосуватися провадження; протоколи допиту, написані (або підписані) власноручно; клопотання слідчому, прокурору, судді; підпис у журналі про отримання судової повістки; листування з місця тимчасового тримання з родичами; скарги на дії співро-

²⁹ Із практики розгляду питань дисциплінарної відповідальності судових експертів Дисциплінарною палатою Центральної експертно-кваліфікаційної комісії, що діє при Міністерстві юстиції України.

бітників поліції тощо³⁰. Специфічність умовно-вільних зразків почерку (підписів) полягає в тому, що їх могли виконати навмисне зміненим почерком, оскільки їх виконавець міг передбачати, що ці рукописи (підписи) можуть бути використані як зразки для порівняльного дослідження в разі прийняття стороною обвинувачення рішення про призначення ідентифікаційної почеркознавчої експертизи³¹. Важливо, що такі зразки хоча й створені в умовах проведення розслідування, проте їх вважають такими, що зберігають індивідуальні ознаки писемного мовлення досліджуваної особи.

На відміну від вільних та умовно-вільних зразків, експериментальні зразки для порівняльного дослідження отримують спеціально для проведення судової почеркознавчої експертизи під час процесуальної дії. Для виконання експериментальних зразків необхідно створити умови, максимально наближені до тих, у яких виконано спірний рукопис (стоячи або сидячи чи розташовуючи рукопис на колінах тощо). Експериментальні зразки рекомендовано відбирати неодноразово, у два етапи, з інтервалом від декількох хвилин до декількох годин або днів залежно від обставин справи. Відбір експериментальних зразків по-

черку здійснюють під диктовку або дають змогу самостійно написати будь-який текст. Переписувати з документа, який досліджують, неприпустимо³².

Зразки для порівняльного дослідження мають бути не лише якісними за своїм інформативним змістом, а й достатніми за кількістю. Достатня кількість зразків означає такий обсяг, який би забезпечував можливість повного та всебічного порівняння всіх ознак, що їх містить рукопис (підпис)³³. На практиці для проведення дослідження оптимальною кількістю вважають 10–15 вільних зразків підпису досліджуваної особи, 5–7 сторінок зразка тексту (виконаного бажано в тих умовах, у яких створено досліджуваний рукописний текст). Однією з найпоширеніших проблем, які виникають під час підготовки матеріалів для проведення дослідження, є надання судовому експертові порівняльного матеріалу недостатнього обсягу, що зумовлює необхідність направлення судовим експертом клопотання про надання додаткового порівняльного матеріалу, що так само призупиняє судову експертизу на час виконання клопотання (обмеженого 45 календарними днями) і, відповідно, відтерміновує час отримання висновку експерта. Недостатність наданого порівняльного матеріалу

30 Полякова С. В., Пиріг І. В. Проблемні питання підготовки матеріалів для почеркознавчої експертизи. *Актуальні проблеми кримінально-правового, кримінального процесуального та криміналістичного забезпечення протидії злочинності в сучасних умовах* : мат-ли Міжнар. наук.-практ. конф. (Дніпро, 20.12.2024). Дніпро, 2024. С. 224. URL: <https://er.dduvs.edu.ua/handle/123456789/15814> (дата звернення: 05.02.2026).

31 Коваленко В. В. Особливості підготовки матеріалів та призначення судової почеркознавчої експертизи під час розслідування корисливих кримінальних правопорушень. *Вісник Луганського навчально-наукового інституту імені Е. О. Дідоренка*. 2025. Вип. 2 (110). С. 63. DOI: 10.32782/2786-9156.110.2.61-71 (дата звернення: 05.02.2026).

32 Косигіна Н. А. Проблемні питання підготовки та оформлення експериментальних зразків почерку (цифрових записів, підпису) для проведення судово-почеркознавчих експертиз. *Вісник Одеського науково-дослідного інституту судових експертиз*. 2022. Вип. 12. С. 52. URL: <https://ondise.minjust.gov.ua/wp-content/uploads/2023/04/vipusk-122022.pdf> (дата звернення: 05.02.2026).

33 Воробйова Н. В. Зазнач. твір. URL: https://univd.edu.ua/general/publishing/konf/08_11_2017/pdf/28.pdf (дата звернення: 05.02.2026).

може не тільки затягнути проведення відповідного дослідження, а й унеможливити його повноцінне проведення. Зокрема, надання ініціатором проведення судової експертизи лише кількох порівняльних зразків підпису або кількох зразків фрагмента тексту не дає змоги судовому експертові виявити стійкі індивідуальні ознаки почерку або підпису досліджуваної особи та провести повноцінне порівняльне дослідження. Водночас подальше проведення процесуальних дій з метою отримання зразків підпису особи (обшуків, тимчасового доступу до документів, відібрання зразків) може виявитися безрезультатним унаслідок приховування або знищення документів зацікавленими особами; переховування особи; хвороби, яка впливає на рухову або психічну діяльність особи; її смерті, тобто подій, які унеможливають отримання експериментальних зразків почерку (підпису) особи. У такому разі на практиці судові експерти змушені констатувати відсутність можливості для проведення повноцінного дослідження й отримання категоричних відповідей на поставлені запитання.

Окрім того, під час отримання зразків слід ураховувати високу інформативність вільних зразків, які містять найбільшу кількість загальних та окремих індивідуальних ознак почерку досліджуваної особи. Зазначене є наслідком того, що виконавець не припускав у момент їх виконання подальшого користування зразками свого почерку як порівняльним матеріалом під час проведення експертизи. Проте трапляється, що ініціатор експертизи не може відібрати більшу кількість зразків почерку (підпису) в особи, або є лише певна кількість вільних, умовно-вільних зразків. У такому разі експерт урахує складність почерку (підпису): чим складніший (за конструкцією) почерк (підпис), тим більше

він містить індивідуальних ознак досліджуваної особи, і проведення дослідження стає можливим. Саме тому на етапі підготовки матеріалів для дослідження доцільно отримати консультацію судового експерта: вона дасть змогу визначити достатність і якість наявного порівняльного матеріалу, з'ясувати можливість проведення повноцінного почеркознавчого дослідження за фактичних умов, а також за потреби своєчасно вжити заходів щодо відбору додаткових зразків. Це також оптимізує строки проведення судової експертизи, запобігає необґрунтованому зупиненню експертного дослідження та забезпечує належну реалізацію завдань судової експертизи в судочинстві.

Висновки

Ефективність використання висновку експерта-почеркознавця в судочинстві здебільшого залежить не лише від якості проведеного дослідження, а й від рівня підготовки матеріалів для дослідження ініціатором експертизи й точності формулювання запитань, які підлягають вирішенню. У зв'язку із цим необхідно системно підвищувати кваліфікацію слідчих, прокурорів, адвокатів та інших зацікавлених осіб у зазначеному напрямі. Такий підхід сприятиме підвищенню якості досудового розслідування, оптимізації строків експертних досліджень і забезпеченню належної доказової сили висновку експерта.

Forensic Handwriting Analysis: Typical Mistakes at the Appointment Stage and Ways for Their Prevention

Viktoriia Alieksieichuk, Yevgeniia Demydova, Leonid Barash, Rasa Tamosiunaite

The article is devoted to a comprehensive analysis of the issues associated with definition

of expert tasks and preparing materials for forensic handwriting examination as one of the most popular types of forensic research in legal proceedings. Research relevance due to significance of written documents as evidence and prevalence of cases of improper preparation of materials, incorrect formulation of questions to be resolved that significantly limits possibilities of expert examination of handwriting material or makes impossible to provide categorical conclusions. The purpose of this article is to analyze typical errors that arise at the stage of assigning forensic handwriting examination, and to provide recommendations on ways to increase the effectiveness of the use of this type of expert examination in the process of proving. The methodological basis of the research includes general scientific and special research methods: analysis and synthesis, induction and deduction, formal-logical, system-structural and comparative-legal approaches, as well as a method of generalizing investigative and expert practice. Requirements for the materials provided to a forensic expert have been systematized, scope of competence of a handwriting expert has been clarified, the need to use original documents as objects of research has been substantiated, and the issue of selecting free, conditionally free and experimental samples of handwriting and signature has been considered in detail. The scientific novelty of the research lies in comprehensive presentation of the relationship between the quality of preparation of materials and the evidentiary value of forensic expert conclusion, as well as in the formulation of practically oriented recommendations for ensuring the sufficiency, representativeness and informativeness of comparative materials. Practical significance of the study lies in the application of its conclusions and recommendations by investigators, prosecutors, lawyers and judges in order to optimize establishment of factual circumstances in judicial proceedings and prevent errors at the stage of involving forensic handwriting expert.

Keywords: forensic science; forensic handwriting analysis; samples for comparative research; preparation for appointment of forensic examination; formulation of questions to forensic expert; forensic expert conclusion; typical mistakes of forensic expert.

Фінансування

Це дослідження не отримало жодного спеціального гранту від фінансових установ у державному, комерційному або некомерційному секторах.

Відмова від відповідальності

Засновники не грали жодної ролі у розробленні дослідження, добиранні й аналізуванні даних, рішенні про публікацію або підготовку рукопису.

Учасники

Автори зробили свій внесок винятково в інтелектуальну дискусію, що є основою цього документа, дослідження судової практики, написання та редагування, і беруть на себе відповідальність за її зміст і тлумачення.

Декларація щодо конфлікту інтересів

Автори заявляють, що у них відсутній конфлікт інтересів.

References

- Arotsker, L. E., Brodskaia, A. B., Mozhar, I. M., Rozhkova, G. V. (1963). *Teoreticheskie problemy otsenki ekspertom priznakov pocherka* [Theoretical problems of assessing the signs of handwriting by an expert]. Kharkov [in Russian].
- Arotsker, L. E., Vul, S. M., Brodskaia, A. B., Gordeeva, G. N., Gruzskova, V. G. (1972). *Neidentifikatsionnye issledovaniia v pocherkovedcheskoi ekspertize* [Non-identifying researches in handwriting expertise]. Kiev. URL: <https://studfile.net/preview/13607022/> [in Russian].
- Boitsova, O. V., Bondar, M. Ye., Hrynenko, L. H., Dovzhenko, O. V. ta in. (2004). *Udoskonalena systema zahalnykh ta okremykh oznak pocherku*

- [Improved system of general and individual signs of handwriting] : metod. posib. Kyiv [in Ukrainian].
- Bondar, M. Ye., Holovchenko, L. M., Lysenko, V. V. ta in. (2001). *Vstanovlennia kharakteru zbyvaiuchykh faktoriv pry doslidzhenni pidpysiv, shcho vykonani z porushenniam koordynatsii rukhiv* [Determination of the nature of confounding factors in the study of signatures performed with impaired coordination of movements] : metod. rek. Kyiv [in Ukrainian].
- Honhalo, S. Y. (2020). Hrafolohiia yak perspektyvnyi metod vyrishennia okremykh diahnostychnykh zavdan u sudovo-pocherkoznavchii ekspertyzi [Graphology as a promising method of solving certain diagnostic problems within forensic handwriting examination]. *Aktualni pytannia sudovoi ekspertolohii, kryminalistyky ta kryminalnoho protsesu* : mat-ly II mizhnar. nauk.-prakt. konf. (Kyiv, 19.11.2020). Kyiv. URL: <http://eprints.oa.edu.ua/id/eprint/8444> [in Ukrainian].
- Ivakin, E. O. (2002). *Teoretychni ta metodychni pytannia neidentyfikatsiinykh doslidzen v sudovomu pocherkoznavstvi* [Theoretical and methodological issues of non-identification research in forensic handwriting researches] : avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk. Kyiv [in Ukrainian].
- Kachurin, S. H., Semenikhin, M. V. (2019). Taktychnyi arsenal slidchoho: systemy taktychnykh pryiomiv oderzhannia eksperymentalnykh zrazkiv pocherku ta pidpysiv [Tactical arsenal of investigator: systems of tactical receptions of receipt of experimental standards of handwriting and signatures]. *Aktualni problemy prava: teoriia i praktyka*. № 2 (38). DOI: [10.33216/2218-5461-2019-38-2-112-123](https://doi.org/10.33216/2218-5461-2019-38-2-112-123) [in Ukrainian].
- Karpenko, N. B., Klymenko, N. I. (2017). Shcho do vyznachennia predmeta sudovo-pocherkoznavchoi diahnostyky [Issues of preparation of comparative material in the appointment of forensic handwriting examinations]. *Suchasni tendentsii rozvytku kryminalistyky ta kryminalnoho protsesu* : mat-ly nauk.-prakt. konf. (Kharkiv, 08.11.2017). Kharkiv. URL: https://univd.edu.ua/general/publishing/konf/08_11_2017/pdf/40.pdf [in Ukrainian].
- Komissarova, N. O. (2003). *Kryminalistychno doslidzhennia pidpysiv, vykonanykh v umovakh obmezhеного zorovoho kontroliu* [Forensic research of signatures made in conditions of limited visual control] : avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk. Kyiv. URL: <http://www.irbis-nbuv.gov.ua/aref/20081124019217> [in Ukrainian].
- Kompleksne pocherkoznavche ta avtoroznavche doslidzhennia rukopysnykh tekstiv* [Comprehensive handwriting and copyright research of handwritten texts] (2012) : metod. rek. ; zvit pro NDR (ostat.) / ker. L. V. Svyrydova; vykon.: T. V. Sokhranych, V. H. Abrosymova, N. V. Syrotenko-Katsman. Reiestr. kod 0196U013967. Kharkiv [in Ukrainian].
- Kosyhina, N. A. (2022). Problemni pytannia pidhotovky ta oformlennia eksperymentalnykh zrazkiv pocherku (tysfrovykh zapysiv, pidpysu) dlia provedennia sudovo-pocherkoznavchykh ekspertyz [Problem questions of preparation and registration of experimental standards of handwriting (digital records, signature) for realization judicial handwriting examinations]. *Visnyk Odeskoho naukovo-doslidnoho instytutu sudovykh ekspertyz*. Vyp. 12. URL: <https://ondise.minjust.gov.ua/wp-content/uploads/2023/04/vipusk-122022.pdf> [in Ukrainian].
- Kovalenko, V. V. (2025). Osoblyvosti pidhotovky materialiv ta pryznachennia sudovoi pocherkoznavchoi ekspertyzы pid chas rozsliduvannia koryslyvykh kryminalnykh pravoporushen [Features of preparation of materials and appointment of forensic handwriting examination during the investigation of profit-driven criminal offenses]. *Visnyk Luhanskoho navchalno-naukovoho instytutu imeni E. O. Didorenka*. Vyp. 2 (110). DOI: [10.32782/2786-9156.110.2.61-71](https://doi.org/10.32782/2786-9156.110.2.61-71) [in Ukrainian].
- Melenevska, Z. S., Shpakovych, N. H. (2011). *Albom zahalnykh i okremykh oznak pocherku* [Album of general and individual handwriting features]. Kyiv [in Ukrainian].
- Melenevska, Z. S., Shpakovych, N. H. (2015). *Otsinohna diialnist eksperta-pocherkoznavtsia* [Evaluation activities of a handwriting expert] : navch.-metod. posib. Kyiv [in Ukrainian].

- Melenevska, Z. S., Svoboda, Ye. Yu., Kafanov, A. V. (2010). *Sudove pocherkoznavstvo* [Forensic handwriting analysis] : kurs lekts. Kyiv [in Ukrainian].
- Melenevska, Z. S., Svoboda, Ye. Yu., Shabotenko, A. I. (2007). *Sudovo-pocherkoznavcha ekspertyza* [Forensic Handwriting Analysis] : navch.-metod. posib. / za zah. red. I. P. Kra-siuka. Kyiv [in Ukrainian].
- Melenevskaia, Z. S. (1974). *Teoriia i praktika povtornykh pocherkovedcheskikh ekspertiz* [Theory and practice of repeated handwriting examinations]. Kiev [in Russian].
- Metodychni osnovy orhanizatsii ta provedennia sudovo-pocherkoznavchoi ekspertyzy u SEU Min'istru Ukrainy* [Methodological basis for the organization and conduct of forensic handwriting examination in the EMS of the Ministry of Justice of Ukraine] (2010) : zvit pro NDR (ostat.) / nauk. ker. T. O. Drozdova; vykon.: Yu. H. Lohvina, O. D. Dobrynina, A. O. Kosheliuk, O. A. Poliakova. Reiestr. kod 0107U006371. Odesa [in Ukrainian].
- Poliakova, S. V., Pyrih, I. V. (2024). Problemni pytannia pidhotovky materialiv dlia pocherkoznavchoi ekspertyzy [Problematic issues of preparation of materials for handwriting examination]. *Aktualni problemy kryminalno-pravovoho, kryminalnoho protsesualnoho ta kryminalistichnoho zabezpechennia protydii zlochynnosti v suchasnykh umovakh* : matly Mizhnar. nauk.-prakt. konf. (Dnipro, 20.12.2024). Dnipro. URI: <https://er.dduvs.edu.ua/handle/123456789/15814> [in Ukrainian].
- Rosiisko-ukrainskyi slovnyk profesiinoi leksyky pocherkoznavtsia* [Russian-Ukrainian dictionary of professional vocabulary of handwriting experts] (1996) : zvit NDR (zakliuch.) / ker. H. P. Denysiuk; vykon.: T. V. Sokhranych. Kharkiv [in Ukrainian].
- Shevchuk, V. M., Zhuravel, V. A., Shepitko, V. Yu. ta in. (2024). *Kryminalistyka* [Criminalistics] : pidruchnyk / za red. V. M. Shevchuka. Kharkiv [in Ukrainian].
- Shkabaro, V. M., Bila, A. V., Voronin, V. V. (2022). *Pravovi aspekty provedennia pocherkoznavchoho doslidzhennia* [Legal aspects of conducting of handwriting research]. *Visnyk Universytetu imeni Alfreda Nobelia. Seriia «Pravo»*. № 1(4). DOI: 10.32342/2709-6408-2022-1-4-5 [in Ukrainian].
- Shpakovych, N. H. (2004). *Oformlennia vysnovkiv ekspertiv pry provedenni bahatoob'iektnykh pocherkoznavchykh ekspertyz* [Preparation of expert opinions during multiobject handwriting examinations] : metod. rek. Kyiv [in Ukrainian].
- Shvedova, O. V., Bielova, L. M., Bilous, I. V. (2017). *Mozhlyvosti diahnostychnykh doslidzhen rukopysiv, vykonanykh u nezvychnykh umovakh* [Possibilities of the diagnostic researches of manuscripts, executed in unusual terms]. *Porivnialno-analitychne pravo*. № 5. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/7180865f-1688-48d0-82bd-9a8c50610cce/content> [in Ukrainian].
- Stvorennia ekspertnoi systemy z diahnostychnoho doslidzhennia pidpysiv z oznakamy porushennia koordynatsii rukhiv yikh vykonavtsiv* [Creation of expert system for diagnostic research of signatures with signs of impaired coordination of movements of their performers] (2001) : zvit pro NDR / vykon.: M. Ye. Bondar, T. O. Sukmanova, Yu. M. Beliak ta in. Kyiv [in Ukrainian].
- Terminolohichni slovnyk z sudovoi pocherkoznavchoi ekspertyzy* [Terminology dictionary from forensic handwriting examination] (2020) : zvit pro NDR (ostat.) / ker. V. S. Kostetskyi; vykon.: I. V. Bilous, I. P. Krasiuk, Ya. R. Poltavska, I. M. Tarasiuk, I. Yu. Riabenko, M. P. Molyboha, O. A. Humenskyi, O. O. Dovhan, N. S. Oliinyk, T. P. Kryvak, N. M. Baiurko. Reiestr. kod 0119U0001896. Kyiv [in Ukrainian].
- Udoskonalennia metodyky pocherkoznavchoho doslidzhennia pidpysiv, vykonanykh osobamy pokhyloho ta starechoho viku* [Improvement of the methodology of handwriting research of signatures made by the elderly and senil] (2022) : zvit pro NDR (ostat.) / ker. T. V. Nikolaichuk; vykon.: Yu. V. Solomakha, A. V. Zabuha, V. M. Zdor, D. O. Us., M. Yu. Budziievskyi. Reiestr. kod 0120U102647. Dnipro [in Ukrainian].
- Vorobei, O. V., Melenevska, Z. S. (2006). *Kryminalistychne doslidzhennia pidpysiv* [Forensic examination of signatures] : posibnyk. Kyiv. URI: <https://elar.navs.edu.ua/jspui/handle/123456789/1711> [in Ukrainian].
- Vorobiova, N. V. (2017). *Pytannia pidhotovky porivnialnoho materialu pry pryznachenni*

sudovo-pocherkoznavchych ekspertyz [Issues of preparation of comparative material in the appointment of forensic handwriting examination]. *Suchasni tendentsii rozvytku kryminalistyky ta kryminalnoho protsesu* : matly nauk.-prakt. konf. (Kharkiv, 08.11.2017). Kharkiv. URL: https://univd.edu.ua/general/publishing/konf/08_11_2017/pdf/28.pdf [in Ukrainian].

Yusupov, V. V., Svoboda, Ye. Yu., Shramko, O. M. ta in. (2023). *Sudovo-pocherkoznavcha ekspertyza u kryminalnykh provadzhenniakh pro koruptsiini pravoporushennia* [Forensic handwriting examination in criminal pro-

ceedings on corruption offenses] : metod. rek. Kyiv. URL: <https://elar.navs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/0faad692-1b82-4e60-9fe3-62977fda4986/content> [in Ukrainian].

Zolota, L. V., Savchenko, I. O. (2022). Problematyka pryznachennia pocherkoznavchoi ekspertyzy v tsyvilnomu sudochynstvi [Problems of appointment of handwritten examination in civil judiciary]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriya: Pravo*. Vyp. 70. DOI: [10.24144/2307-3322.2022.70.25](https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.70.25) [in Ukrainian].

Алексейчук, В., Демидова, Є., Бараш, Л., Тамошюнайте, Р. (2026). Судова почеркознавча експертиза: типові помилки на етапі призначення та шляхи запобігання. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. Вип. 1 (42). С. 186–202. DOI: [10.32353/khrife.1.2026.14](https://doi.org/10.32353/khrife.1.2026.14).

Круглий стіл «Документування, розслідування та проведення експертиз у кримінальних провадженнях щодо злочинів, пов'язаних із застосуванням хімічної зброї країною-агресором»

Інститут Служби безпеки України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого 20.01.2026 р. провів у м. Харків круглий стіл «Документування, розслідування та проведення експертиз у кримінальних провадженнях щодо злочинів, пов'язаних із застосуванням хімічної зброї країною-агресором» за участі представників сил сектору безпеки й оборони України, судових експертів, науковців, представників закладів вищої освіти та ін.

До роботи круглого столу від Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» (далі — *ННЦ ICE*) долучилися директорка **Анастасія Купріянова**, заступник директора з експертної роботи **Андрій Лубенцов** і завідувачка лабораторії криміналістичних та військових досліджень **Катерина Руднева**.

Учасники заходу працювали за такими напрямками:

- сучасна практика виявлення та документування злочинів, пов'язаних із застосуванням хімічної зброї: проблемні питання та шляхи їх вирішення;
- розслідування злочинів, пов'язаних із застосуванням хімічної зброї (забезпечення *Chain of Custody*, залучення національних та іноземних експертних установ);
- можливості українських експертних установ у проведенні досліджень у межах документування та розслідування злочинів, пов'язаних із застосуванням хімічної зброї;
- удосконалення взаємодії слідчих, оперативних та експертних підрозділів під час документування і розслідування злочинів, пов'язаних із застосуванням хімічної зброї;
- актуальні потреби співробітників, які беруть участь у документуванні, розслідуванні та проведенні експертиз у кримінальних провадженнях щодо злочинів,

пов'язаних із застосуванням хімічної зброї: матеріально-технічне забезпечення, підвищення кваліфікації тощо.

Участь у заході представників ННЦ ІСЕ стала черговим кроком у розвитку міжвідомчої взаємодії зі Службою безпеки України й іншими органами з питань розслідування злочинів країни-агресора. *«Ми вдосконалюємо взаємодію слідчих, оперативних та експертних підрозділів у межах кримінальних проваджень, а також актуалізуємо потреби фахівців, які залучені до документування, розслідування та проведення експертиз»,*— зазначила директорка ННЦ ІСЕ Анастасія Купріянова.

Інформацію підготувала завідувачка лабораторії криміналістичних та військових досліджень ННЦ ІСЕ Катерина Руднева

Міжнародна науково-практична конференція «Актуальні питання експертного забезпечення правосуддя у справах адміністративної юрисдикції: сучасний стан та перспективи розвитку»

За сприяння Міністерства юстиції України Національний науковий центр «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» (далі — ННЦ ІСЕ), Науково-практичний хаб «Верховенство права» і Дніпропетровський окружний адміністративний суд 25.02.2026 р. провели в режимі онлайн і офлайн Міжнародну науково-практичну конференцію «Актуальні питання ек-

пертного забезпечення правосуддя у справах адміністративної юрисдикції: сучасний стан та перспективи розвитку». Учасники обговорили шляхи підвищення ефективності експертних досліджень, зокрема формування спільної дорожньої карти експертного забезпечення адміністративного судочинства.

Участь у заході взяли понад 300 представників органів державної влади, науковців, експертів та іноземних партнерів.

Основна мета конференції — створення професійної платформи для обговорення актуальних питань експертного забезпечення правосуддя у справах адміністративної юрисдикції, аналіз сучасного стану судово-експертної діяльності, обмін науковими напрацюваннями та практичним досвідом, а також визначення перспектив розвитку й удосконалення методичного, організаційного й нормативного забезпечення судово-експертної діяльності в Україні.

Тематичні напрями конференції:

- сучасні підходи до експертного забезпечення адміністративного судочинства в Україні;
- призначення та строки проведення експертизи — процесуальні фільтри, обґрунтованість і межі суддівського розсуду;
- судова практика призначення експертиз адміністративними судами;

- експертне забезпечення правосуддя у справах адміністративної юрисдикції;
- сучасний стан судово-експертної діяльності в Україні;
- судово експертиза в адміністративних справах;
- методичні підходи, типові помилки, межі компетенції експерта та практика застосування в умовах воєнного стану;
- методичне забезпечення судово-експертної діяльності;
- оцінка висновку експерта в адміністративному судочинстві;
- взаємодія судів, правоохоронних органів і експертних установ;
- вплив воєнного стану на судово-експертну діяльність;
- перспективи розвитку експертного забезпечення правосуддя.

Відкрив роботу конференцій заступник Міністра юстиції України з питань виконавчої служби, доктор філософії в галузі права **Андрій Гайченко**. Він зазначив: «Ми продовжуємо діалог із судовою системою, науковцями й експертами, підтримуємо ініціативи, спрямовані на спільні розробки дієвих рішень і підвищення стандартів експертної діяльності. Об'єднання зусиль Мін'юсту, НДУСЕ та адмінсудів наразі сприяє підвищенню якості й об'єктивності експертиз і забезпеченню правосуддя України».

У зверненні до учасників наукового заходу директорка ННЦ ІСЕ, кандидатка юридичних наук **Анастасія Купріянова** наголосила: «Участь експертів ННЦ ІСЕ в адміністративному провадженні — це висока відповідальність за формування якісної та об'єктивної доказової бази. Експерт дає суду той інструментарій, без якого істина в технічно складних справах залишалася б недосяжною».

Після вітальних слів учасники конференції перейшли до доповідей і дискусій.

Панельну дискусію «Судова експертиза як інструмент забезпечення ефективного адміністративного судочинства» відкрила перша заступниця директора ННЦ ІСЕ, докторка філософії в галузі права **Ірина Губанова** з доповіддю «Роль судово-експертних установ у забезпеченні ефективного адміністративного правосуддя».

«Судово-експертні установи є невід'ємним елементом механізму забезпечення ефективного адміністративного правосуддя. Їхня діяльність забезпечує реалізацію конституційних гарантій захисту прав і свобод людини, сприяє всебічному й об'єктивному встановленню істини та формуванню науково обґрунтованих судових рішень. Подальший розвиток адміністративної юстиції в Україні неможливий без системного вдосконалення інституту судової експертизи та посилення ролі судово-експертних установ під час здійснення адміністративного судочинства»,— зазначила спікерка.

Голова Дніпропетровського окружного адміністративного суду, доктор юридичних наук **Володимир Горбалінський** представив свої наукові висновки щодо застосування в адміністративному судочинстві штучного інтелекту (далі — ШІ) та проведення перевірки автентичності електронних доказів. Він зауважив, що алгоритмом дій ШІ доцільно користуватися як допоміжним інструментом для збору доказової бази, проте ШІ не може стати її основним підґрунтям; упровадження технологій ШІ потребує чіткого нормативно-правового забезпечення на загальнодержавному рівні; доцільно інтегрувати ШІ у внутрішні системи електронного документообігу судів для оптимізації робочих процесів.

У панельній дискусії «Процесуально-правові та науково-методичні проблеми призначення, проведення та оцінювання судом судових експертиз» професор Університету Середземномор'я (Чорногорія) **Александр Іванович** зазначив, що ланцюжок збереження доказів у судово-експертних дослідженнях є фундаментальним складником судочинства, що гарантує цілісність і юридичну силу матеріалів від моменту їх виявлення до винесення вироку, а дотримання цієї процедури запобігає нівелюванню результатів розслідування, стаючи надійним інструментом захисту прав людини та зміцнення суспільної довіри до правосуддя.

Міжнародна конференція стала майданчиком для об'єднання зусиль Мін'юсту, судово-експертних установ та органів судової влади для подолання спільних викликів. Напрацювання стануть фундаментом для підвищення об'єктивності судових рішень, зміцнення гарантій захисту прав громадян і подальшого розвитку судово-експертної галузі України на засадах верховенства права.

Інформацію підготувала
наукова співробітниця ННЦ ІСЕ **Вікторія Гроховська**

Міжнародна науково-практична конференція «Протидія незаконному обігу культурних цінностей: роль судових експертів і оцінювачів»

Співробітники Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» (далі — ННЦ ІСЕ) 26.02.2026 р. взяли участь у роботі Міжнародної науково-практичної конференції «Протидія незаконному обігу культурних цінностей: роль судових експертів і оцінювачів», організованої Київським

науково-дослідним інститутом судових експертиз, Національним музеєм мистецтв імені Богдана та Варвари Ханенків за сприяння Міністерства юстиції України.

Під час відкриття конференції учасники відзначили провідне завдання судових експертів — створення бездоганної доказової бази. Кожен факт викрадення артефактів, зруйнованих музеїв необхідно задокументувати так, щоб ці матеріали стали беззаперечними доказами в міжнародних судах, оскільки оцінювання культурних цінностей в умовах війни є критично важливим.

Тематичні блоки конференції:

- експертиза й оцінка культурних цінностей: національний і міжнародний досвід;
- переміщення культурних цінностей;
- документування культурних утрат і викрадень: доказова база;
- повернення культурних цінностей: реституція та репарація.

Із доповіддю «Нові аспекти судової мистецтвознавчої експертизи в умовах військової агресії» виступила завідувачка відділу мистецтвознавчих, психологічних та інших досліджень Київського відділення ННЦ ІСЕ **Ольга Пукліч**. Спікерка

зазначила, що експерти ННЦ ІСЕ приділяють особливу увагу культурним цінностям, здобутим унаслідок незаконних археологічних розкопок на тимчасово окупованих територіях і переміщеним на територію рф. Окрім того, об'єктами експертних досліджень стають музейні предмети, викрадені під час окупації, а також пошкоджені або знищені внаслідок руйнування музейних установ через російсько-українську війну. Пані Ольга також навела результати мистецтвознавчих досліджень, проведених експертами ННЦ ІСЕ (на прикладах Національного літературно-меморіального музею Г. С. Сковороди, Херсонського обласного художнього музею ім. О. О. Шовкуненка, Маріупольського художнього музею імені Куїнджі). Окрему увагу доповідачка приділила захисту культурних цінностей України на анексованій росією території: за результатами судової історико-археологічної експертизи, проведеної експертами ННЦ ІСЕ, визначено збитки в сумі понад 200 млн грн через дії російського агресора, що спричинили часткове руйнування об'єктів археологічної спадщини України. Підбиваючи підсумки, експертка зауважила: висновки судової мистецтвознавчої експертизи об'єктів культурної спадщини, постраждалої через військову агресію рф, є першим кроком на шляху до їх відновлення.

За результатами проведеного наукового заходу видано збірник матеріалів конференції, до якого увійшли й доповіді співробітників ННЦ ІСЕ, присвячені незаконному вивезенню та переміщенню культурних цінностей, документуванню їх утрати, а також основним завданням мистецтвознавчих досліджень.

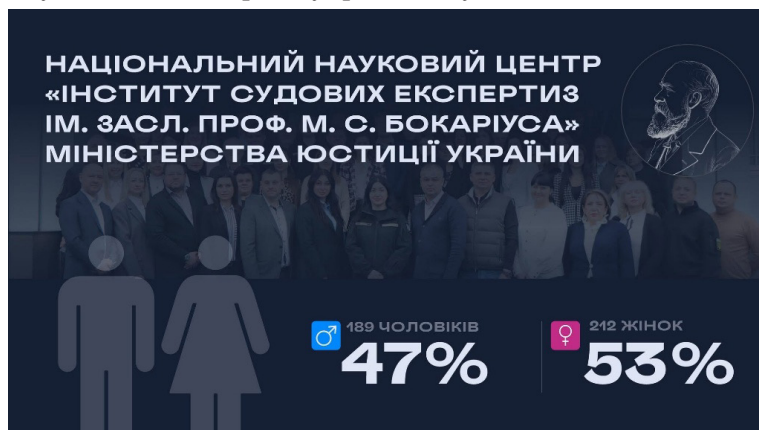
*Інформацію підготувала
завідувачка відділу мистецтвознавчих, психологічних
та інших досліджень Київського відділення ННЦ ІСЕ
Ольга Пукліч*

Круглий стіл «Жінки в судовій експертизі»

За ініціативи Київського науково-дослідного інституту судових експертиз Міністерства юстиції України 04.03.2026 р. проведено круглий стіл «Жінки в судовій експертизі», який об'єднав провідних фахівців, науковців та експертів для обговорення ролі жінки в розвитку сучасної експертної галузі й викликів, з якими стикаються експерти сьогодні.

Круглий стіл присвятили двом стратегічним напрямкам: 1) гендерна рівність у сфері судової експертизи; 2) персоналії: жінки в судовій експертизі.

У заході взяла участь директорка Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» (далі — ННЦ ІСЕ), кандидатка юридичних наук **Анастасія Купріянова**. У своєму виступі вона зазначила, що сьогодні в колективі ННЦ ІСЕ працює 53 % жінок, вони обіймають 51 % керівних посад: від завідувачів секторів і лабораторій до очільниці установи. За її словами, рівне представництво жінок і чоловіків у всіх сферах діяльності є сучасним стандартом управління установою.

Учасники приділили увагу презентації гендерної мапи ННЦ ІСЕ, яка наочно продемонструвала реалізацію принципу рівних можливостей на всіх рівнях організаційної структури — від топменеджменту до наукового, експертного й адміністративного персоналу. «Для судово-експертної

установи люди — це головний актив. Експерт, науковець чи керівник підрозділу — це насамперед компетентність, відповідальність і доброчесність»,— підкреслила пані Анастасія.

У ННЦ ІСЕ принципово дотримують рівного доступу до професійного зростання; рівних умов оплати праці за рівноцінну роботу; недопущення дискримінації або прихованих бар'єрів; забезпечення шанобливого ставлення в робочому середовищі. Саме тому, за словами директорки, гендерна рівність є складником управління якістю персоналу, а не окремою соціальною ініціативою. Дотримання цих принципів також є важливим елементом інституційної довіри до судово-експертної установи.

Внутрішня політика ННЦ ІСЕ цілком узгоджується з європейськими підходами до прав людини й рівності можливостей і реалізується в щоденній практиці.

Фахівці Київського відділення ННЦ ІСЕ **Олександр Свириденко, Ольга Пукліч і Вікторія Алексейчук** представили доповіді й аналітичні напрацювання із зазначених тем.

У своїх виступах спікери проаналізували можливості для кар'єрного зростання та подолання стереотипів у «традиційно чоловічих» видах експертиз, висвітлили історії успіху видатних жінок установи та їхній внесок у становлення судової експертизи в Україні, а також зауважили, що частка жінок поміж судових експертів постійно зростає, особливо в таких складних галузях, як генетика, економіка, комп'ютерно-технічні дослідження тощо.

Учасники дискутували про те, як баланс між роботою і життям впливає на якість висновків експертів, які умови необхідно створити для подальшої реалізації в науці жіночого потенціалу й підтримання молодих спеціалісток та обміну досвідом між жінками-експертками різних відомств.

*Інформацію підготував заступник завідувача відділу
Київського відділення ННЦ ІСЕ
Олександр Свириденко*

Вітаємо ювілярку!

Редколегія збірника наукових праць «Теорія та практика судової експертизи і криміналістики» вітає головну редакторку видання, докторку юридичних наук, професорку, заслужену діячку науки і техніки України **Еллу Борисівну Сімакову-Єфремян** із ювілеєм!

Елла Борисівна — людина-епоха, чий професійний шлях є втіленням відданості обраній справі, наукової мудрості й невичерпної енергії. У плеяді видатних науковців і практиків судової експертизи України її ім'я посідає гідне місце.

Історія пані Елли в Національному науковому центрі «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» (далі — *ННЦ ICE*) — це приклад феноменального професійного зростання. Розпочавши роботу в установі в листопаді 1979 року, вона піднялася професійними сходами від друкарки й лаборантки до заступниці директора з наукової роботи, яку обіймала понад чверть століття з 1998 року.

Наукові здобутки Елли Борисівни вражають глибиною та масштабністю. Її дисертаційні дослідження — від теоретичних основ комплексної ґрунтознавчо-трасологічної експертизи (1994) до теоретико-правових, методологічних засад комплексних судово-експертних досліджень (2017) — стали вагомим внеском у розвиток національної судово-експертної науки.

Понад 200 її наукових праць надруковано у фахових наукових виданнях, матеріалах науково-практичних конференцій з проблем судової експертизи та криміналістики. Поміж особистих і ділових якостей виокремимо унікальне вміння ювілярки поєднувати наукові дослідження з практичною майстерністю: Елла Борисівна — експерт вищого класу з величезним досвідом. Її професійний здобуток — понад 2000 особисто виконаних експертиз за найскладнішими напрямками: від балістики та трасології до дослідження наркотичних засобів.

За багаторічну сумлінну працю та вагомий внесок у розбудову правової держави рішенням Вченої ради ННЦ ICE від 30.01.2026 р. Еллі Борисівні присвоєно звання Почесного професора ННЦ ICE як видатній діячці у сфері права й судової експертизи. Це звання — символ глибокої поваги до професіоналіз-

му та наукового авторитету пані Елли. Про високий рівень нагороди свідчить той факт, що раніше звання Почесного професора ННЦ ІСЕ отримали доктор юридичних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України Руслан Стефанчук; докторка юридичних наук, професорка, академікня Національної академії правових наук України, заслужена діячка науки і техніки України Віолетта Коновалова; доктор юридичних наук, професор Григорій Грановський; доктор юридичних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України, дійсний член (академік) Національної академії правових наук України Валерій Шепітько; доктор юридичних наук, професор, дійсний член (академік) Національної академії правових наук України, заслужений юрист України Олександр Бандурка; доктор юридичних наук, професор, академік, Президент Національної академії правових наук України, заслужений працівник освіти України Володимир Журавель.

Із нагоди ювілею Міжнародна громадська організація «Конгрес криміналістів» нагородила Еллу Сімакову-Єфремян срібною медаллю імені Герберта Маннса. Цю нагороду вручають науковцям і практикам за внесок у розвиток криміналістики й досягнення в наукових дослідженнях.

Вітаємо Еллу Борисівну з ювілеєм! Бажаємо їй міцного здоров'я, невичерпного натхнення для нових відкриттів і довгих років плідної праці під мирним небом України! Нехай кожен новий день приносить їй радість від наукових звершень і тепло від спілкування з близькими та колегами! Дякуємо за багаторічну мудрість, високий професіоналізм і вагомий внесок у зміцнення законності в нашій державі!

**Колектив ННЦ ІСЕ
та редколегія збірника наукових праць
«Теорія та практика судової експертизи і криміналістики»**

Вимоги до статті

Вимоги до змісту

Відповідно до тематики збірника, на сторінках наукового фахового видання оприлюднюються матеріали щодо висвітлення сучасних проблем криміналістики, актуальних питань проведення різних видів судових експертиз і застосування спеціальних знань у судочинстві.

До друку приймають власне **наукові статті** (у яких автор висвітлює основні результати роботи); **науково-методичні статті** (у яких автор аналізує методи, процеси, інструментарій, завдяки яким можна досягти певного наукового результату); **науково-теоретичні статті** (у яких автор презентує результати теоретичних шляхів розв'язання проблеми); **науково-практичні статті** (у яких автор висвітлює власний практичний досвід і проведені наукові експерименти); **оглядові наукові статті** (присвячені оцінюванню, підсумкам, узагальненню, аналізу оприлюдненої раніше інформації). Редакційна колегія зацікавлена і в дискусійних статтях, наукових ідеях або стислих повідомленнях — результатах експерименту, здобутого власного досвіду тощо. Науковий стиль викладення матеріалу усталений — точність, логічність, лаконічність, зрозумілість, зв'язність, цілісність, завершеність і високий науковий рівень.

Структурні елементи статті:

- назва статті;
- анотація із зазначенням ключових слів (не менше ніж 1800 знаків, окремо мовою статті й англійською). Анотація має містити: окреслення наукової проблеми, мету й методи, основні результати дослідження, висновки, ключові слова (7–10 слів, що відповідають змісту статті та тематиці публікації). Назви структурних частин анотації (крім мети) не зазначають;
- постановка наукової проблеми, її зв'язок із науково-практичними інтересами (слід розкрити сутність і стан наукової проблеми, теоретичне та практичне значення дослідження, зв'язок із науково-практичним завданням, обґрунтувати актуальність дослідження);
- мета статті (слід сформулювати основну тезу публікації, яка відрізняється від розглянутих раніше досліджень з обраної тематики відповідно до окреслених проблем та аналізу сучасних досліджень);
- використані методи дослідження (зазначають окремо — як такі, що містять новизну і є важливими, зважаючи на предмет статті);
- аналіз основних досліджень і публікацій з тематики статті, окреслення проблемного поля дослідження з обов'язковим посиланням на авторів та їхні праці;
- викладення основного матеріалу дослідження зі здобутими результатами (розкрити важливі теоретичні положення та результати дослідження, проаналізувати наукові факти, ідеї, думки, закономірності, концепції, а також тенденції подальшого розвитку теми, акцентуючи увагу на особистому внеску автора(-ів) дослідження);
- висновки (основні результати дослідження в чіткій, послідовній, логічно викладеній формі згідно з поставленою метою);
- *References* (перелік джерел посилання, транслітерований за романською абеткою; див. на сайті Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського: <http://nbuv.gov.ua/node/929>);
- резюме англійською із зазначенням прізвища (прізвищ) автора (співаторів), назви статті та ключових слів.

Вимоги до обсягу

Загальний обсяг наукової статті (відомості про автора, назва статті, анотація, ключові слова, текст статті, бібліографічні посилання, англomовне резюме) має складати не менше ніж 36 000 знаків.

Вимоги до оформлення

Статтю подають до друку українською або англійською мовою.

Текст статті має бути надрукований у текстовому редакторі *Microsoft Word*; орієнтація сторінок книжкова. Текст не має містити переносів і макросів.

Інформацію у статті необхідно подавати в такій послідовності.

Інформація про автора (співавторів) публікації: ім'я та прізвище, науковий ступінь, учене звання, місце роботи, населений пункт, країна, *ORCID* або *Researcher ID*, адреса службової електронної пошти.

Якщо статтю підготовлено колективом авторів, то слід зазначити участь кожного з них за методикою *CRedit* (*Contributor Roles Taxonomy*, докладніше: <https://credit.niso.org/>).

Назву статті необхідно подавати без скорочень та абревіатур.

Якщо дослідження виконано у межах міжнародних проєктів (грантів), то про це потрібно повідомити.

Аналізуючи основні дослідження з проблематики статті, обов'язково слід розглянути стан питання в іноземних і вітчизняних джерелах (не менше ніж 20 публікацій, до того ж більшість має бути представлена міжнародними індексованими виданнями). Посилання на власні роботи автора (співавторів) статті дозволено, тільки якщо вони не перевищують 10 % від усіх посилань.

Текст статті викладають, дотримуючи вимог до загальних правил цитування й посилання на джерела. Кожну цитату обов'язково супроводжують посиланням на джерело, бібліографічний опис якого слід оформити залежно від його виду (первинне або вторинне джерело) згідно з Національним стандартом України ДСТУ 8302:2015 «Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання» (зі змінами 2017 р.).

У тексті статті необхідно використовувати підрядкові або позатекстові бібліографічні посилання, що передбачають окреме посилання на кожне джерело. Слід застосовувати наскрізне нумерування посилань у межах усієї статті (арабськими цифрами).

У статті можна подавати ілюстрації (таблиці, діаграми, графіки, схеми, формули). Ілюстрації слід оформлювати окремими файлами та подавати у форматі, що дає змогу здійснити форматування (для виконання перекладу). Формули потрібно виконувати з використанням редактора *Math Type*, не застосовуючи кирилических символів.

Вимоги до подання

Автору (співавторам) необхідно надати про себе довідку (назва файлу має містити прізвище (прізвища) автора (співавторів) і дату надсилання до редакції з позначкою «довідка»), де слід зазначити: назву статті; прізвище, ім'я, по батькові автора (співавторів) українською та англійською; науковий ступінь; учене звання; посаду; місце роботи; населений пункт, країну; *ORCID* або *Researcher ID* (за наявності); адреси службової та особистої електронної пошти; поштову адресу (для листування); контактний номер телефону.

Надіславши наукову статтю до збірника «Теорія та практика судової експертизи і криміналістики», автор (співавтори) цілком та беззаперечно погоджується (погоджуються) з умовами Ліцензійного договору на використання твору.

Кожну подану для видання друком у збірнику статтю піддають незалежному подвійному анонімному рецензуванню.

Авторські права та ліцензування

Автор (співавтори) несе (несуть) відповідальність за достовірність викладеного матеріалу, належність останнього йому (їм) особисто та якість перекладу цитат з іноземних джерел.

Матеріали, надані з порушенням зазначених вимог, не оприлюднюються.

Редакційна колегія має право рецензувати (подвійне сліпе рецензування), редагувати, скорочувати та відхиляти статті.

Ліцензійні умови: автори зберігають авторське право, а також надають право редакційній колегії збірника видавати друком надані оригінальні наукові статті та заявляють, що результати їх експериментальних і теоретичних досліджень, викладені в наданій статті, не перебувають на розгляді для оприлюднення в інших виданнях. Усі матеріали поширюються на умовах ліцензії *Creative Commons Attribution License International CC-BY*, що дає змогу іншим поширювати роботу з визнанням авторства цієї праці та першої публікації у цьому збірнику.

Наукове видання

ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ І КРИМІНАЛІСТИКИ

Збірник наукових праць

Випуск 1 (42)

Відповідальний за випуск *О. О. Свідерський*

Редактори *Т. В. Кінушева, І. В. Копитіна*

Верстальник *В. В. Лотоцький*

Дизайн обкладинки *А. С. Тяпкін*

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
КВ № 23467-13307ПР від 06.08.2018 р.

Ідентифікатор медіа R30-02416 (рішення Національної ради України
з питань телебачення і радіомовлення від 21.12.2023 р. № 1835)

Підписано до друку 31.03.2026 р.

Формат 70×100/16. Папір офсетний. Гарнітура Source Serif Variable.

Друк цифр. Ум. друк. арк. 15,51. Наклад 100 прим.

Національний науковий центр

«Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса»,

вул. Золочівська, 8-А, м. Харків, 61177, Україна

Тел. +38 (057) 372-12-20

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів
видавничої продукції — серія ДК №7420 від 09.08.2021 р.

ТОВ «Видавничий дім «Право»,

вул. Харківських Дивізій, 11/2, м. Харків, Україна

Для кореспонденції: а/с 822, м. Харків, 61023, Україна

Тел.: (050) 409-08-69, (067) 574-81-20, (063) 254-50-84

Вебсайт: <https://pravo-izdat.com.ua>

E-mail для замовників послуг: verstka@pravo-izdat.com.ua

E-mail для покупців: sales@pravo-izdat.com.ua

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів
видавничої продукції — серія ДК № 8024 від 05.12.2023 р.

Виготовлено у друкарні ТОВ «Промарт»

вул. Весніна, 12, м. Харків, 61023, Україна

Тел. +38 (057) 717-28-80

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів
видавничої продукції — серія ДК № 5748 від 06.11.2017 р.